

Johnny Christiansen

Misjonstanken i skolen

– en innholdsanalyse av læreplaner og lærebøker

Masteroppgave i kristendomskunnskap med spesialisering i

religionsdidaktikk

NLA Høgskolen, Bergen

Bergen, våren 2010

FORORD

Å skrive denne masteroppgaven om et tema som interesserer og engasjerer meg har tidvis vært som å gjennomføre en lærerik – og samtidig krevende – ”danningsreise”. Reisen har vært til glede og inspirasjon for meg. Samtidig har den gitt meg utfordringer, både knyttet til temaets innhold og det å mestre å skrive en større akademisk oppgave. Jeg føler at jeg har lært en hel del underveis, både om temaet ”Misjonstanken i skolen”, om akademisk skrivning og om meg selv som menneske. Masteroppgaven har blitt langt større i omfang enn det jeg opprinnelig hadde tenkt. Det har sammenheng med følgende forhold: det har vært viktig for meg å kunne følge temaet over et lengre tidsrom – rundt femti år – og la læreplan- og læreboktekster fra dette tidsrommet bli synlige gjennom en omfattende bruk av sitater. Jeg ønsket i stor grad å ”la tekstene selv få komme til orde”, og dermed gi leseren nærkontakt med kildene, istedenfor at jeg selv foretok mine egne gjengivelser og oppsummeringer av dem. Det er først og fremst kildene som skal gi svar på de spørsmål jeg stiller i oppgaven.

Det hadde ikke vært mulig for meg å kunne skrive denne oppgaven uten hjelp og støtte fra andre, som jeg her vil benytte anledningen til å takke. Gjennom hele prosessen med oppgaveskrivningen har jeg blitt møtt med velvilje og hjelpsomhet fra NLA Høgskolen, både personalet i studieadministrasjonen og på biblioteket. Veilederen min, professor Njål Skrunes, står her i en særstilling, med sin uttalte støtte til og tro på det jeg ønsket å skrive om, og med sine konstruktive tilbakemeldinger underveis. Stor takk til dem alle for deres viktige bidrag til at jeg kunne realisere oppgaven.

Det er først og fremst min kone Heidemarie som har gjort det mulig for meg å gjennomføre oppgaveskrivningen. Hennes uforbeholdne støtte og tillit til min vilje og mine evner til å skrive en oppgave av denne type har vært av avgjørende betydning. Videre har hun vært med å legge de praktiske forholdene til rette, slik at jeg har kunnet konsentrere meg om skrivningen. Victoria Patricia, Benaiah Thom og Benedicte Desirée er i likhet med sin mamma nå glade for at jeg endelig er ferdig med min masteroppgave. De har alle vært positivt innstilte, tålmodige og oppmuntrende, noe jeg takker dem hjerteligst for.

Bønes, den 5. mai 2010

Johnny Christiansen

Sammendrag

Denne masteroppgaven handler om kristen misjon og dens omtale i norsk skole. Oppgavens overordnede problemstilling er som følgende: Hva blir nevnt om misjonstanken i læreplaner og lærebøker for ungdomsskolens kristendomsfag fra 1960 til 2008? Misjonstanken blir her forstått som ”den kristne kirkes sendelse til verden”. Jeg bruker definisjonen til Berentsen m fl når det gjelder selve misjonsbegrepet: ”Misjon er kirkens sendelse til verden, en sendelse som har sitt opphav i den treenige Gud og som innebærer det oppdrag å formidle evangeliet om Guds rike – i ord og gjerning – så mennesker kan komme til tro og innlemmes i den kristne kirke ved dåp. Misjonen er etter sitt vesen grenseoverskridende idet den sikter på å nå stadig nye mennesker både i geografisk, kulturelt og tidsmessig perspektiv”. I samsvar med definisjonen har jeg et misjonsteologisk og misjonshistorisk analyseperspektiv på misjonstanken.

Oppgavens metode er kvalitativ innholdsanalyse av misjonslærestoffet i kristendomsfagets læreplaner og lærebøker for ungdomsskolen. Hovedfokus er lærebøker, og da forstått som ”elevens bok”. Jeg gjør meg tidvis også bruk av en kvantitativ analyse for å kartlegge tallmessig omfang av det som blir nevnt om misjon over tid.

Med oppgaven ønsker jeg å undersøke hva som har skjedd med misjonsstoffet i skolens læreplaner og lærebøker fra rundt 1960 til 2008. Gjennom denne tiden har Norge utviklet seg fra et mer kulturelt og religiøst homogent samfunn til et mer sammensatt samfunn, som gjerne blir beskrevet som flerkulturelt og flerreligiøst. Læreplaner og lærebøker speiler gjerne en samfunnsutvikling. I denne forbindelse kan det være relevant å spørre: Hva har skjedd med misjonsstoffet i skolens læreplaner og lærebøker i løpet av en femtiårsperiode?

Studiet viser at det har skjedd en betydelig endring i omtalen av misjonstanken i skolens læreplaner og lærebøker, både hva omfang og innhold angår. Omfanget av stoffet er betraktelig redusert i løpet av femti år, særlig gjelder dette allmenn og norsk misjonshistorie. Innholdet har gjennomgått store forandringer fra en mer evangelikal tilnærming til stoffet på 1960-tallet til en stadig mer problemorientert tilnærming. 1960-tallets teologisk-kvalitative perspektiv, med vekt på den kristne tros åpenbaringseksklusivitet, har måttet vike for sosial-etiske og religionskomparative perspektiver og perspektiv som representerer respekt- og toleransetanken. Stilen i

lærebøkene har også endret seg fra det mer fortellende-skildrende, en stil med et ”oppbyggelig sikte”, til en mer refererende og drøftende stil, som ønsker å orientere og problematisere.

Misjondimensjonen representerer selve livsnerven i den kristne tro, og er et uttrykk for dens normative og universelle karakter, selvforståelse og vesen. En kan spørre seg hvilken kristendomsforståelse som skapes i grunnskolen når læreplaner og lærebøker svekker omtalen av kristendommens misjonale dimensjon.

Oppgavens kjernebegrep er misjon, kristendomsfaget i ungdomsskolen, læreplaner, lærebøker, innholdsanalyse.

Innholdsfortegnelse

Sammen drag	5
Innholdsfortegnelse	7
1 INNLEDNING	9
1. 1 Valg av tema – utgangspunkt og begrunnelse	9
1. 2 Problemstilling	11
1. 3 Avgrensninger	12
1. 4 Forsknings situasjonen	13
1. 5 Valg av kildematerial	16
1. 6 Redegjørelse for metodevalg	17
1. 7 Redegjørelse for disposisjon	23
2 MISJONSTANKEN	25
2. 1 Utgangspunkt og avgrensninger	25
2. 2 Misjonstanken i et misjonsteologisk perspektiv	27
2. 2. 1 Misjonens begrunnelse og mål	27
2. 2. 2 Misjonens midler	29
2. 2. 3 Misjonens praksis og praksiskritikk	30
2. 2. 4 Misjonen og den religionsteologiske debatt	34
2. 3 Misjonstanken i et misjonshistorisk perspektiv	35
Misjonens historiske perioder	36
2. 4 Misjonstanken som uttrykk for kristendommens selvforståelse og vesen	41
2. 5 Sammenfatning med analysespørsmål	42
3 MISJONSTANKEN I LÆREPLANER OG LÆREBØKER	45
– EN INNHOLDSANALYSE	45
3. 1 Utgangspunkt og avgrensninger	45
3. 2 Analyse av Forsøksplanen av 1960 (F-60)	47
3. 2. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?	48
3. 2. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?	48
3. 2. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?	49
3. 2. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?	49
3. 2. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?	50
3. 3 Analyse av læreverk som følger Forsøksplanen av 1960 (F-60)	51
3. 3. 1 Analyse av læreverket ”Bibelen viser vei”, ”I Herrens hus” og	52
”Kristendommen og verden i dag”	52
3. 3. 2 Analyse av læreverket ”Vår kristne arv”, ”Vår kirke i dag” og	63
”Vårt kristne ansvar”	63
3. 3. 3 Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene	74
3. 4. Analyse av Mønsterplanen av 1974 (M74)	78
3. 4. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?	79
3. 4. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?	80
3. 4. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?	80
3. 4. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?	80
3. 4. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?	80
3. 5 Analyse av læreverk som følger Mønsterplanen av 1974 (M74)	82
3. 5. 1 Analyse av læreverket ”Kirken”, ”Om Bibelen” og ”Kristen Etikk”	84
3. 5. 2 Analyse av læreverket ”Felleskapet”, ”Sannheten” og ”Gleden”	93
3. 5. 3 Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene og endringstendenser	102

3. 6	Analyse av Mønsterplanen av 1987 (M87)	106
3. 6. 1	Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?	107
3. 6. 2	Hva blir nevnt om misjonens midler?	108
3. 6. 3	Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?	108
3. 6. 4	Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?	108
3. 6. 5	Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?	109
3. 7	Analyse av læreverk som følger Mønsterplanen av 1987 (M87)	110
3. 7. 1	Analyse av læreverket "En bok om Kirken", "En bok om Bibelen" og "En bok om liv og tro"	112
3. 7. 2	Analyse av læreverket "Møte med livet 1", "Møte med livet 2" og "Møte med livet 3"	119
3. 7. 3	Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene og endringstendenser....	126
3. 8	Analyse av Læreplanen av 1997 (L97)	130
3. 8. 1	Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?	131
3. 8. 2	Hva blir nevnt om misjonens midler?	131
3. 8. 3	Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?	132
3. 8. 4	Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?	132
3. 8. 5	Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?	133
3. 9	Analyse av læreverk som følger Læreplanen av 1997 (L97)	134
3. 9. 1	Analyse av læreverket: "Midt i vår hverdag", "Midt i vår tid" og "Midt i vår verden"	136
3. 9. 2	Analyse av læreverket: "Under samme himmen 8", "Under samme himmel 9" .... og "Under samme himmel 10"	146
3. 9. 3	Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene og endringstendenser....	156
3. 10.	Analyse av Læreplanen for Kunnskapsløftet 2006 / Læreplan i religion, livssyn og etikk 2008 (LK06 / RLE2008)	160
3. 10. 1	Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?	161
3. 10. 2	Hva blir nevnt om misjonens midler?	161
3. 10. 3	Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?	161
3. 10. 4	Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?	162
3. 10. 5	Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?	162
3. 11	Analyse av lærebøker som følger Læreplanen for Kunnskapsløftet 2006 / Læreplan i religion, livssyn og etikk 2008 (LK06 / RLE2008)	164
3. 11. 1	Analyse av læreverket "Horisonter 8", "Horisonter 9" og "Horisonter 10"	165
3. 11. 2	Analyse av læreverket "Under samme himmel 1", "Under samme himmel 2" .... og "Under samme himmel 3"	178
3. 11. 3	Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene og endringstendenser..	189
4	OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE UTBLIKK	195
4. 1	Oppsummering	195
4. 2	Avsluttende utblikk	200
	Litteraturliste	203

1 INNLEDNING

1.1 Valg av tema – utgangspunkt og begrunnelse

Høsten 2006 bestemte jeg meg for å skrive en masteroppgave innenfor studiet i kristendoms-kunnskap med spesialisering i religionsdidaktikk som handler om kristen misjon, noe som har sammenheng med personlig interesse og engasjement. Mine foreldre anså formidlingen av den kristne tro til meg som en viktig del i min oppdragelse; jeg pleier å si noe spøkefullt at jeg har fått den kristne tro inn ”med morsmelken”: min mor var en sentral aktør i trosopplæringen i hjemmet og i søndagsskolen i Laksevåg kirke. Etter det jeg kan forstå i ettertid har disse impulser i barneår kommet til å prege meg som menneske og har vært avgjørende for min kristne tro og bekjennelse som voksen.

”Misjonstanken” – tanken om å utbre evangeliet til de som ennå ikke har hørt det, den kristne kirkes oppdrag i verden i samsvar med Jesu Kristi misjonsbefaling – har fascinert meg helt fra barndommen av. Beretninger om norske misjonærer på søndagsskolen og i grunnskolens kristendomsfag, som i min ungdomsskoletid på 1970- tallet ble kalt ”Kristendoms-kunnskap”, gjorde inntrykk på meg. Lærebøker i kristendomsfaget gav meg muligheten til å lese om og se bilder av kjente norske misjonærer, som for eksempel India-misjonæren Lars Olsen Skrefsrud. Mitt tidlige møte med kristne misjonærer og deres beretninger fra ”misjonsmarken” på såkalte ”misjonsmøter” i kirke og på bedehus, har kommet, så langt jeg kan forstå i dag, til å sette varige spor i min forestillingsverden, og har bidratt til at jeg som voksen tok misjonærutdanning og ble engasjert i misjonsoppdrag i ulike verdensdeler.

Jeg har alltid identifisert meg med en såkalt ”evangelikal misjonstradisjon”, noe som danner et konfesjonelt utgangspunkt for det jeg skriver i den misjonsteoretiske del av oppgaven, og som preger min tolkning av de funn jeg har kommet til å gjøre gjennom arbeidet. Med uttrykket evangelikal misjonstradisjon mener jeg at den er preget av den misjonsteologiske grunnprofilen som kommer til uttrykk i Lausanne-pakten fra 1974, og som blant annet kjennetegnes ved anerkjennelsen av Bibelen som autoritet og ufeilbarlig norm for lære og liv, av menneskets fortapte situasjon og av troen på Jesus Kristus som den eneste og enestående frelser fra syndens og satans makt og fra Guds dom. Jeg ønsker å være reflektert i forhold til mitt utgangspunkt og min forforståelse (Berentsen m fl 2004: 151-152, Bosch 1996: 182-183, Kjørup 2003: 26-27).

Norske misjonærs bidrag til det globale kristne misjonsarbeid, særlig gjennom de siste to århundre, har opptatt meg i flere tiår. Jeg har følt en ”stolthet” over det kristne her til lands gjerne kaller for ”den norske misjonsarven”, noe som kan åpne for en idyllisering av norsk misjon. Samtidig kan en slik tilnærming være med å løfte fram norske misjonærs innsats og offer i et oppdrag som de har oppfattet som et uttrykk for kristen nestekjærlighet. Mitt inntrykk har vært at nordmenn tradisjonelt har følt en ”godvilje” eller aksept overfor kristen misjon og at ordet ”misjonær” stort sett har hatt en positiv klang i folks ører. Hvordan dette forhold er i dag, har jeg ikke noen klar formening om, men jeg spør meg selv om samfunnsutviklingen gjennom de siste tiår – en utvikling til et mer flerreligiøst og flerkulturelt samfunn – kan ha bidratt til at mange nordmenn har fått et mer kritisk forhold til kristne misjonærs arbeid. Norge fremstår dessuten for mange mer og mer som et sekularisert samfunn, der religion gjerne blir sett på som en privatsak. Mange her til lands, ikke bare humanetikere eller mennesker som hører til andre religioner, mener at ”ingen har noe med” å fortelle andre hva de skal tro og hvordan de bør leve, gjerne ut fra den tanken at kristendommen ikke kan gjøre krav på å være noe sannere og riktigere enn andre religioner. Mennesker som tenker slik kan hevde at den kristne misjonstanke er uttrykk for manglende respekt for dem som har en annen tro. Min evangelikale tolkning av Bibelens misjonstanke vil derfor kunne virke provoserende på slike mennesker. På den andre side kan en hevde at en nettopp i tider med sekulære og flerkulturelle ”strømdrag” bør være tydelig på hva en tror og lærer, ikke minst når en forfekter misjonsteologiske overbevisninger som kan oppleves som tids- og samfunnsmessig ”ukorrekt”.

Mange opplever at norsk misjon er på defensiven i dag. Givergleden skal være mindre enn før, store og små misjonsorganisasjoner kjemper økonomisk og antall langtidsutsendte misjonærer viser en synkende tendens. Det kristne engasjementet i folket er dalende. Vi opplever i dag at det er Afrika som må sende misjonærer til Norge for å bringe Guds Ord til norske hedninger.

Jeg møtte misjonstanken gjennom lærebøkene i kristendoms-kunnskap på ungdomsskolen i begynnelsen av 1970-tallet. Hvilken misjonstanke møter dagens ungdomsskoleelever i sine lærebøker, og hva har skjedd med misjonslærestoffet i lærebøkene i ungdomsskolens kristendomsfag gjennom de siste femti år?

1. 2 Problemstilling

I denne oppgaven ønsker jeg å analysere hvordan ”den kristne misjonstanke”, i oppgaven mest benevnt ”misjonstanken”, kommer til uttrykk i læreplaner og lærebøker for grunnskolens ungdomstrinn fra 1960 til 2008. Jeg ønsker å fokusere på ”ungdomsskolens tradisjonelle kristendomsfag”, et fag som i mange år har gått under benevnelsen ”Kristendoms-kunnskap”, og som kan oppfattes som plogspissen i skolens verdiformidling. Fra 1997 til 2002 gikk det under fagbenevnelsen ”Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering” (”KRL”), i 2002 ble den endret til ”Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap” (”KRL”), og i 2008 til ”Religion, livssyn og etikk” (”RLE”) (Kunnskapsdepartementet 2008). Spørsmålet Hva blir nevnt om misjonstanken i læreplaner og lærebøker for ungdomsskolens kristendomsfag fra 1960 til 2008? gir uttrykk for den overordnede problemstillingen. Gjennom å analysere det som blir nevnt om misjonstanken i læreplaner og lærebøker innenfor et avgrenset tidsrom, ønsker jeg å undersøke den utvikling og endring som har skjedd med ”misjonsstoffet” over tid. Jeg vil foreta analysen på grunnlag av et misjonsfaglig teoriperspektiv, som jeg vil presentere i oppgavens første del – kapittel 2 – under overskriften ”Misjonstanken”.

En rekke spørsmål i tilknytning til denne overordnede problemstillingen vil danne analyse-kriterier i oppgaven, og disse spørsmål kan ordnes i to hovedgrupper. For det første handler det om spørsmål knyttet til misjonsstoffets teologiske innholdsside: Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål? Hva blir nevnt om misjonens midler? Hva blir nevnt om det som gjerne blir betegnet som ”misjonens janusansikt”, det som i noen lærebøker kalles ”den gode og den triste historien om kristen misjon”? Hva blir nevnt om ulike syn på forholdet mellom kristendommen og de andre religionene og på forholdet mellom religionsdialog og forkynnelse av evangeliet? Spørsmål av denne type gir uttrykk for misjonsteologiske analyseperspektiver.

For det andre handler det om spørsmål knyttet til misjonsstoffets historiske innholdsside: Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder? Hva blir nevnt om allmenn og norsk misjons-historie? Hvilke mannlige og kvinnelige misjonærer fra allmenn og norsk misjonshistorie blir nevnt? Hva blir nevnt om norsk misjon blant jøder? Hva blir nevnt om norske misjons-selskaper innenfor Den norske kirke og deres misjonsarbeid, og hva blir nevnt om norske frikirkers misjon? Spørsmål av denne type gir uttrykk for misjonshistoriske perspektiver. Begge kategorier

spørsmål handler om stoffutvalg, og dermed stoffvektlegging, som blir foretatt i læreplaner og lærebøker.

1.3 Avgrensninger

Den overordnede overskriften på oppgavens tittelside – ”Misjonstanken i skolen – en læreplan- og lærebokanalyse” – viser til et stort og sammensatt tema som nødvendigvis må brytes ned i et mindre og mer avgrenset temaområde for ikke å sprengte rammene for en masteroppgave. Jeg foretar derfor avgrensninger i forhold til problemstillingen i utvalget av læreplaner og lærebøker som gjelder tid, undervisningstrinn og skolefag.

Jeg vil ta utgangspunkt i de skolepolitiske styringsdokumenter som læreplanene for kristendomsfaget – også kalt ”fagplaner”, men i denne oppgaven mest benevnt ”læreplaner” – på grunnskolens ungdomstrinn fra 1960, 1974, 1987, 1997 og 2008 representerer, og de lærebøker som forholder seg til disse læreplanene. Siden jeg vil ha fokus på ungdomstrinnet og undersøke hvordan innholdet av misjonstanken i læreplaner og lærebøker i kristendomsfaget utvikler seg over tid, velger jeg å avgrense meg til tidsperioden 1960 til 2008. 1960 representerer forsøksplanen for den kommende norske ungdomsskolen. Denne læreplanen ivaretar fagets lange tradisjon i norsk skole og representerer dermed kontinuitet i forhold til fagets historie. 2008 markerer kristendomsfagets siste endring i fagbenevnelse og de siste endringer i uttegningen av fagets formål. Jeg velger altså tiden fra 1960 til 2008 for å kunne få en større tidsmessig helhet i oppgaven.

Jeg har valgt å avgrense meg til ungdomstrinnet ut fra flere forhold. For det første ønsker jeg rent praktisk å begrense stofftilfanget. Dessuten ønsker jeg å fokusere på det lærestoffet som vektlegges på ”grunnskolens avslutningsdel”. Ungdomsalderen er kanskje en av de mest aktive perioder i livet når det gjelder religiøse spørsmål. For mange er tiden i løpet av ungdomsskolen en ”forandringens og avgjørelsens tid” (En bok om liv og tro Lærerveiledning 1988: 63), det vil si ”en tid da mange unge gjør seg opp en mening om kristendom og religiøsitet” (En bok om kirken 1986: 7). Ungdomstiden blir gjerne sett på som en overgangstid fra det å være barn til det å være voksen. Jeg har dessuten en spesiell interesse for ungdomstrinnet etter å ha arbeidet som vikarlærer på dette trinnet i en rekke år. Dette innebærer at oppgaven ikke kan fange opp det som blir nevnt om misjonstanken i læreplaner og lærebøker for kristendomsfaget på grunnskolens

barne- og mellomtrinn. En del av det som jeg eventuelt måtte komme til å savne i omtalen av misjonstanken i ungdomstrinnets lærebøker, kan bli funnet i lærebøker for kristendomsfaget på lavere trinn, ut fra læreplanenes plassering av stoffet.

Jeg har dessuten valgt å avgrense meg til læreplanene og lærebøkene for det tradisjonelle kristendomsfaget, selv om andre lærebøker – for eksempel i fagene norsk og samfunnsfag – vil kunne inneholde stoff som kan knyttes til misjonstanken. Om kristendomsfaget skriver Njål Skrunes: ”Kristendomsfaget har historisk sett stått i en særstilling. Det er skolens eldste fag, og i 150 år var dette faget det mest omfattende av alle selv om nye fag/emne – områder gradvis kom inn i skolen. Men i de siste 100 år har presset mot faget vært betydelig, og det har kommet fra flere kanter med ulike begrunnelser” (Skrunes 1999: 79).

1. 4 Forsknings situasjonen

”Lærebokforskning” kan danne en naturlig ramme rundt problemstillingen i oppgaven. Denne forskningen representerer et stort område, idet den omfatter lærebøker i ulike fag og på ulike nivåer innen ulike skolesystemer, og lærebøker som er blitt til i forskjellige tidsfaser i skolesystemenes utvikling i de ulike landene. Kompendiet ”Læreboka i et forskningsperspektiv” (Skrunes 2005) danner utgangspunktet for min påfølgende redegjørelse av dette forskningsfeltet.

Lærebøker kan kaste et interessant lys over skolen som en viktig kultur- og samfunnsinstitusjon til ulike tider; de har tradisjonelt sett stått sentralt i undervisningen i skolen og vist seg å være meget overlevingsdyktige (Skrunes 2005: 7). Skolefagenes lærebøker utgjør en formidabel kildesamling for forskning, ikke minst i de fagene der skolens verdigrunnlag kan forventes å komme klartest til uttrykk, som for eksempel i skolens religionsfag og i samfunnsfag. Den Norske Forleggerforening sitt Læremiddelutvalg, som arbeider overfor utdanningsmyndighetene om læremidler til grunnskolen og den videregående skolen, og deres prosjekter fra 1970-årene, professor Bjarne Bjørndals forskningsrapport fra 1982 og ulike forskningsprosjekt ved Høgskolen i Vestfold fra 1999 og senere år, er eksempler på hvordan dette forskningsfeltet har utviklet seg her i landet. De nevnte prosjektene fra Høgskolen i Vestfold representerer en betydelig bredde i forskningen; en relativ stor del av undersøkelsene er rettet mot lærebøkernes brukssituasjon og mot valg av læremidler.

Innen lærebokforskning brukes det ulike kategoriseringer. I skandinavisk sammenheng er hovedkategoriene gjerne preget av to lærebokforskere, den norske universitetslektoren Børre Egil Johansen og den svenske professor Staffan Selander. Begge baserer sin forskning på undersøkelser av lærebøker som brukes i mange land. Johansens forskning fra 1993 og Selanders forskning fra 2003 har fått stor betydning innen skandinavisk lærebokforskning. Disse hovedkategoriene handler blant annet om historiske og ideologiske undersøkelser, bruksundersøkelser og undersøkelser knyttet til lærebøkers tilblivelse og utvikling (Skrunes 2005: 31-32).

Lærebøker avspeiler en utvikling innen et skolefag og bidrar til å kaste lys over skolens indre faglige og pedagogiske liv. Fordi den enklest tilgjengelige kilden alltid vil være selve læreboka, vil den historiske lærebokforskningen ha et hovedfokus på selve lærebokteksten og analysen av den. Forskning på lærebøker kan gjøres ut fra mange ulike teoriposisjoner, for eksempel teorier knyttet til lærebøkers kunnskapsinnhold. Analyse av kunnskapsinnholdet i lærebøker vil være mest relevant i forhold til min problemstilling. Pedagogiske og språklige perspektiv og verdi-perspektiv på lærebokteksten representerer andre teoriposisjoner.

Så vidt meg bekjent i dag har det vært relativt liten forskning på lærebøkers framstilling av misjonstanken i norsk skole. I følge Skrunes (Skrunes 2005: 86) er det kun Magne Rydland sin hovedfagsoppgave fra 1982 ved Religionsvitenskapelig institutt ved Universitetet i Bergen – ”Misjonstemaet i skulen” – som tar opp dette temaet direkte (Rydland 1982). Oppgavens undertittel har følgende ordlyd: ”Korleis er emnet kristen misjon generelt, og norsk misjon spesielt, handsama i læreplaner og lærebøker for folke-, framhalds- og realskulen / grunnskulen i tidsrommet 1950-1980?” Jeg vil i det følgende gi et kort sammendrag av Rydlands arbeid, basert på lesing av hans hovedfagsoppgave og en gjengivelse av denne oppgaven i det nevnte kompendiet fra Skrunes (Skrunes 2005: 86-88).

Rydlands arbeidsdefinisjon av misjon er ”at kristne menneske frå Vesten reiser til fjerne himmelstråk for å forkynne evangeliet for farga folkeslag” (Rydland 1982:2), og han forholder seg til læreplanenes bruk av begrepet, uten å problematisere dette noe videre. Det vil si at fokuset rettes mot ”misjon mellom farga folkeslag frå og med Carey og fram til i dag, med hovedvekt på norsk misjon” (Rydland 1982: 3). På bakgrunn av egen erfaring i skolen og eget kjennskap til misjonsorganisasjoner i Norge, tar han utgangspunkt i følgende arbeidshypotese: ”Skulen har i for liten grad gjort seg nytte av emnet misjon i si undervisning og den undervisninga den har gjeve har til dels vore mangelfull” (Rydland 1982: 3).

Lærebøker i bibelhistorie, kirkehistorie, kristendomskunnskap og samfunnsfag og tilhørende emnehefter analyseres i lys av gjeldende læreplaner, det vil si Normalplanen av 1939, Forsøksplanen av 1960 og Mønsterplanen av 1974. Rydlands undersøkelse har karakter av en innholdsanalyse som han foretar etter at han har gitt en redegjørelse for misjonstemaet med vekt på norsk misjonshistorie, aktuelt misjonsarbeid og misjonens forhold til kulturen, en aktuell debatt reist på et sosialantropologisk grunnlag. Dessuten gir Rydland en redegjørelse for læreplanenes omtale av misjonen før han går i gang med sin analyse av lærebøkene. Lærebøkene blir analysert ut fra følgende perspektiv: deres grad av samsvar med læreplanen, en vurdering av de opplysningene lærebøkene gir, billedmateriale, tegninger og lignende og studieteknisk utstyr og typografi (Rydland 1982: 68). Disse analysekriterier og den metode som brukes, handler delvis, ifølge Rydland, om ”kvantitativ innholdsanalyse”, noe som kommer til uttrykk i tabellene som kommer til slutt i oppgaven, og delvis om ”kvalitativ innholdsanalyse”, noe som kommer til uttrykk gjennom en utstrakt bruk av sitater, hvor både ”det positive” og ”det mangelfulle” kommer frem (Rydland 1982: 67). Tabellene gir blant annet opplister av hvilke misjonærer som er nevnt i lærebøkene og hvor mange ganger de er nevnt. Rydland oppsummerer først sine funn i lærebøkene i kristendomskunnskap og deretter sine funn i lærebøkene i samfunnsfag (Rydland 1982: 143-146, Skrunes 2005: 88).

Siden jeg kun skal analysere lærebøker i kristendomsfaget, begrenser jeg meg til kun å nevne de førstnevnte funnene. Analysen viser blant annet at de eldre bøkene – kirkehistoriebøkene – inneholdt en betydelig stoffmengde om misjonstemaet i forhold til temaets omtale i læreplanene, og at misjonsstoffet gjennomgående var knyttet til misjonens pionertid og til skildringen av enkeltpersoner. Lærebøkene manglet gjennomgående en ”faglig ajourføring” i omtalen av misjonsarbeidet og kvinnenes bidrag i arbeidet ble lite nevnt. En rekke norske misjonsselskap ble nevnt i lærebøkene, men Norsk Luthersk Misjonssamband, som etter hvert kom til å bli det største misjonsselskapet, fikk liten omtale. Rydland tar i sin konklusjon et forbehold om bøker som representerer unntak i forhold til hovedtendensene i hans analyse.

Min oppgave handler altså om den samme tematikken, men skiller seg i valg av lærebøker, skoleslag og tidsrammer. Mens Rydlands oppgave favner lærebøker i kristendomskunnskap og samfunnsfag for flere skoleslag og på ulike nivåer i tidsrommet 1950 til 1980, ønsker jeg å undersøke ungdomsskolens læreplaner og lærebøker for kristendomsfaget i tidsrommet 1960 til 2008.

1. 5 Valg av kildematerial

Problemstillingen i oppgaven tilsier at læreplan- og læreboktekster blir de primære kilder som jeg må forholde meg til i min analyse, med hovedfokus på læreboktekster. Jeg vil her kort beskrive disse kildene.

Jeg tar utgangspunkt i en arbeidsdefinisjon av læreboken som anser den ”som en elevbok som er skrevet med sikte på en regelmessig bruk i undervisningen og som dekker vesentlige deler av mål og innhold i faget” (Skrunes 2005: 17, 60). Jeg skal i denne sammenheng ikke gå inn i en drøfting av begrepet lærebok i forhold til andre begreper som brukes, som for eksempel begrepene ”læremidler” eller ”pedagogiske tekster”. Lærebøker har endret seg gjennom årene, både i form av innhold, språk, i design, i bruk av ulike virkemidler og så videre. Lærebokens utvikling i historisk perspektiv har blant annet ført til et mangfold av begreper for å kartlegge de redskaper og hjelpemidler som er i bruk som ”pedagogiske verktøy” i undervisning og formidling (Skrunes 2005: 8). Det kreves et differensiert begrepsapparat når læreboka skal beskrives som kilde. Skrunes viser til et oppsett fra Junn Paasche-Aasen sin opplisting av ulike sider ved utformingen av en moderne lærebok (Skrunes 2005: 60-61). Dette oppsettet er et eksempel på en slags tekstdifferensiering som kan gi hjelp til å avgrense området som en undersøkelse eller analyse er rettet inn mot. Dessuten kan forordet i læreboka, dens innholdsfortegnelse, sjangerbruk og eventuelt tilleggsmaterial som er utgitt sammen med elevenes lærebok, gi nyttig informasjon som kan ha noe å si for analysen. I min analyse av lærebøkene i kristendomsfaget vil jeg primært fokusere på brødteksten, ingresser og sammenfatninger, bilder og illustrasjoner og oppgavesett. Jeg vil avgrense meg til å analysere to læreverk fra hver læreplanperiode utfra læreverkets utbredelse og kontinuitet.

Læreplanene F-60, M74, M87, L97 og LK06 / RLE2008 representerer de politiske styringsdokumentene som lærebøkene i kristendomsfaget i ungdomsskolen i tidsrommet 1960 – 2008 skal forholde seg til. Det blir derfor sakssvarende å analysere disse læreplantekstene for å finne nedslag eller mangel på nedslag av den kristne misjonstanke. Jeg forstår altså her disse læreplanene som formelle læreplaner. Læreplanen og den politiske arena og påvirkning er et stort og sammensatt forskningsfelt som jeg ikke skal gå nærmere inn på her. For eksempel er det i sammenheng med L97 viktig å understreke at denne læreplanen ble gjort til forskrift av datidens regjering gjennom departementet som forvaltningsorgan. Den sentralt bestemte innholdsdelen

ble dominerende og kom til å representere en sterk politisk styring inn mot selve innholdet i læreboken (Skrunes 2005: 35).

En innholdsanalyse av hvordan misjonstanken kommer til uttrykk i læreplaner og lærebøker over tid vil kunne fortelle noe om det som blir nevnt om misjonstanken i ungdomsskolen, samtidig som en slik analyse vil kunne avdekke misjonslærestoff som ikke blir omtalt, og dermed ikke blir synliggjort. Samtidig representerer lærebok- og læreplantekster som kilder bare noen aspekter ved lærebokens rolle i en skolesituasjon. Andre aspekter kan handler om lærebokens bruks- og virkningssammenheng. ”Grensesnittet” mellom elev og lærebok er et sammensatt forhold, der mange faktorer spiller inn. Disse forhold kan ikke en innholdsanalyse gjøre rede for. Selv om kildematerialet er omfattende og godt tilgjengelig for min oppgave, kan det ikke fange opp den informasjon som lærebokas mange kontekster representerer.

1. 6 Redegjørelse for metodevalg

Fordi tekster fra læreplaner og lærebøker brukes som kilder i oppgaven, og studiet derfor er tekstbasert, velger jeg metoder som anvendes innen tekstanalyse. I det følgende vil jeg først gjøre rede for noen sentrale begrep som er forutsatt kjent i metodediskusjonen innenfor fagfeltet tekstanalyse, og forklare noe om deres relevans for møtet mellom meg som ”studentforsker” og tekstene. Det kan da være naturlig å omtale hermeneutikken og hermeneutisk tilnæringsmåte som bakgrunn for spesifikke metodevalg. Kapittel 7 hos Gilje og Grimen danner utgangspunktet for presentasjonen av hermeneutikk (Gilje og Grimen 1993: 142-174). Etter dette vil jeg så gjøre rede for tekstanalyse, der jeg fokuserer på lærebokanalyse, og begrunne mine metodevalg. Her vil jeg ta utgangspunkt i kapittel 2 hos Bergström og Boréus og kapitlene 1. 5 og 1. 6 hos Skrunes (Bergström og Boréus 2005: 43-86, Skrunes 2005: 42-65).

Med ”hermeneutikk” forstår en gjerne forklaring, fortolkning eller forståelse, eller læren om forklaring, fortolkning og forståelse (Gilje og Grimen 1993: 143, Jacobsen 2000: 26). Det er delte oppfatninger om hvorvidt en bør oppfatte hermeneutikk som en forskningsmetode eller som en mer omfattende teori om hva forståelse er, en uenighet som jeg ikke skal gå inn på her. ”Det hermeneutiske problem” har mye handlet om å fortolke eller forstå tekster, også de som har startet sine liv i kulturer som er fremmed for fortolkeren. En har gjerne talt om ”den hermeneutiske regel” i etablering av forståelse i møtet med en tekst. Dette har blant annet handlet om

muligheten av å forstå helheten i teksten ut fra den enkelte del, og forstå den enkelte del i teksten ut fra helheten. Denne regelen skal visstnok ha hatt sitt opphav i den antikke retorikken. Vekselvirkningen mellom helhet og del og tekstens egenart krever leserens bevisshet og refleksjon i arbeidet med å tolke tekstene: ”En foreslått fortolkning av en tekst som helhet må alltid begrunnes med den mening den gir til tekstens enkelte deler, det Gadamer kaller tekstens detaljer, og fortolkninger av tekstens detaljer må alltid begrunnes med den mening de gir til teksten som helhet” (Gilje og Grimen 1993: 162). Den hermeneutiske regel går gjerne ut fra at det finnes en helhet i teksten. Men iblant er dette ikke tilfelle, en tekst kan også inneholde motsetninger, sprik eller spenninger. Slike fenomen må også en tekstanalyse kunne forholde seg til.

Den tyske filosofen og teoretiske hermeneutikeren Hans-Georg Gadamer, som gjerne blir betegnet som en ”Heidegger-elev”, har vært en sentral bidragsyter innenfor dette fagområdet gjennom de siste tiår (Kjørup 2003: 276-281, Krogh m fl 2003: 235-259), ikke minst gjennom sin epokegjørende bok fra 1960, ”Wahrheit und Methode”. Gadammers hovedanliggende har vært hvordan forståelse etableres i møtet med en tekst. Han har i denne forbindelse brukt termene ”forforståelse” og ”fordommer” som fortolkeren har med seg når han eller hun møter teksten, og som han hevder er nødvendige forutsetninger for å kunne forstå en tekst (Gilje og Grimen 1993: 148). Dersom jeg anvender disse tankene på mine misjonsfaglige grunnposisjoner og erfaringer innen misjonsarbeid, blir resonnementet følgende: disse grunnposisjoner og erfaringer er med på å danne min egen forforståelse og mine egne fordommer – som ifølge Gadamer er nødvendige forutsetninger for tekstforståelse og dermed kan betraktes som noe positivt – som gjør at jeg mer eller mindre, bevisst eller ubevisst, vil stille bestemte spørsmål til tekstene i lærebøkene og læreplanene for kristendomsfaget. Jeg vil også ha bestemte forventninger til tekstene og de svar de vil gi på mine spørsmål. Når jeg møter tekstene er det nødvendig å være bevisst disse forhold og reflektert i de konklusjoner jeg ønsker å antyde.

De første svar som tekstene gir på mine spørsmål, gir meg muligheten til å stille flere og mer presise spørsmål. Denne forståelsesprosessen går som en sirkel-, eller kanskje bedre uttrykt, som en spiralbevegelse, mellom meg og tekstene. En bruker gjerne begrepet ”den hermeneutiske sirkel” om denne prosessen. Jeg leser de samme tekstene flere ganger og får større forståelse etter hvert. Dette er et velkjent og mye brukt begrep innen fortolkningslære og vitenskapsteori. Begrepet utlegges av Gilje og Grimen på følgende måte: ”Den hermeneutiske sirkel peker på forbindelsene mellom det vi skal fortolke, forforståelsen og den sammenhengen eller konteksten det må fortolkes i ” (Gilje og Grimen 1993: 153).

Et annet sentralt begrep innen den hermeneutiske tradisjon som forsøker å komme til rette med erkjennelsen av at vi aldri møter verden uten forutsetninger, er begrepet tekstens og fortolkerens ”horisont” eller ”forventningshorisont”. Begrepet stammer visstnok fra den østerriksk-britiske filosofen Karl Raimund Popper, en annen av de ”store teoretikere” innen vitenskapsfilosofi. Begrepet forventningshorisont blir imidlertid også gjerne assosiert med den nevnte Gadamer, som bruker begge begrepene. Det metaforiske begrepet horisont – hentet fra geografien – handler om rammer rundt den enkeltes forståelsesmuligheter og rammer rundt fenomenenes innbyrdes forhold. Horisonter er åpne og flyttbare, ifølge Gadamer. Han taler om flere horisonter: leserens eller fortolkerens horisont og tekstens horisont, og det fenomenet som finner sted når leseren tolker teksten. Det siste blir forklart som en ”horisontsammensmeltning”. I sammenheng med denne oppgaven vil det altså bety at min horisont møter lærebok- og læreplantekstenes horisonter, og dette kan i sin tur danne grunnlaget for en horisontsammensmeltning, noe som kan føre til forståelse hos meg som tekstfortolker.

Nok et sentralt begrep innen den hermeneutiske tradisjon er en teksts ”virkningshistorie”, også et begrep som gjerne blir assosiert med Gadamer. En virkningshistorie kan være lengre eller kortere. Tekster fra antikken, som for eksempel nytestamentlige tekster eller filosofiske tekster fra den gresk-romerske verden, har hatt en lengre virkningshistorie; de har øvd innflytelse gjennom generasjoner før dagens leser møter dem. Nyere tekster, som lærebok- og læreplantekster, har en langt kortere virkningshistorie.

Jeg vil gjøre meg bruk av denne filosofiske og vitenskapsteoretiske hermeneutikk eller forståelselære, som gjennom sine analyser av forståelsesprosessen har bidratt til å kaste et metaperspektiv på forskningsprosessen. Selv om ikke hermeneutikk direkte blir nevnt som metodebetegnelse for oppgaven, vil den likevel kunne danne et nødvendig ”bakteppe” for analysen og drøftingen av tekstene ved at den klargjør hva forståelse handler om, noe som er en viktig forutsetning i møte med tekster.

De svenske forskerne og lærerne Göran Bergström og Kristina Boréus definerer tekstanalyse på denne måten: ”Att analysera något är i en allmän betydelse att identifiera och undersöka dess komponentar. I olika slags textanalyser handlar det också om att urskilja och undersöka olika deler av texten, olika fenomen som relaterar till de olika textaspekter (...)” (Bergström og Boréus 2005: 18). Bestemte typer tekster krever tilsvarende analysemetoder. I møte med lærebøker er det sakssvarende å bruke den spesielle formen for tekstanalyse som lærebok-

analyse representerer. Tradisjonelt sett har skolens lærebøker vært gjenstand for forskning med ulike hensikter, gjerne i forbindelse med lærebøkers godkjenning eller kvalitetssikring, forbedring, kulturhistoriske betydning eller lignende (Skrunes 2005: 14). Valg av metoder vil alltid være en viktig del av et forskningsprosjekt. De angir ”den veien en vil gå” for å kunne besvare de problemstillingene som er blitt reist. I lærebokforskningen er det brukt ulike metoder. Skrunes gjør rede for noen eksempler fra lærebokforskningen, som jeg kort skal gjengi i det følgende (Skrunes 2005: 62-64).

I 1976 gav den tyske lærebokforskeren Wolfgang Marienfeld ut en oversikt over forskningsmetoder som var blitt anvendt i lærebokforskningen. Oversikten var basert på en gjennomgang av lærebokforskning innen historiefaget. Marienfeld opererte med tre ulike metodiske tilnærminger innen analyser av lærebøkers innhold. Den første kategorien kalte han ”tradisjonell historisk”, ”hermeneutisk” eller ”deskriptiv-analytisk” metode. Den andre kategorien kalte han ”kvantitativ innholdsanalyse” og den tredje ”kvalitativ innholdsanalyse”. Disse metodiske tilnærmingene ble så diskutert i lys av vitenskapelige krav til verifisering og intersubjektivitet.

Marienfeld hevdet at det var en tendens innen forskning basert på hermeneutisk tilnærming til ikke å synliggjøre sitater fra teksten som kunne oppfattes som et avvik fra eller en motsetning til forskerens grunnleggende forståelse av teksten. Gjennom en slik tendens kunne enkelt sider ved teksten i læreboken få en dimensjonering som ikke forholdt seg til tekstens faktiske innhold. Når det gjaldt den kvantitative metoden, som kan gi inntrykk av en høy grad av objektivitet gjennom kvantifisering av innhold eller frekvenstillinger av forhold som blir nevnt i teksten, pekte Marienfeld på faren i en reduksjonistisk tendens i selve fremgangsmåten. Innhold i lærebøker kan ikke reduseres til kun et spørsmål om omfang og hyppighet, og det meningsbærende i slike tekster, som er pedagogisk tilrettelagt med sikte på å skape forståelse og danning, kan vanskelig bli fanget opp av tall, noe også Bergström og Boréus gjør oppmerksom på (Bergström og Boréus 2005: 85). Den tredje tilnærmingen, kvalitativ forskningsmetode, ble av Marienfeld plassert mellom de to første metodene. Den blir gjerne karakterisert gjennom utviklingen av omfattende kategorisystemer som blir anvendt i analysen. Tanken er her at mer helhetlige og fullstendige analyser skal bli ivaretatt gjennom bredden i kategoriene, og dette skal i sin tur hindre skjevheter i analyseperspektiv og stoffutvalg. Når en etablerer disse kategoriene, kommer en ikke utenom et visst subjektivt element, ikke minst når det gjelder hva en velger å ta med og hva en velger å utelate, ifølge Marienfeld. Han spurte også om grunnleggende spørsmål til teksten ville bli fanget opp av disse kategoriene, spørsmål knyttet til tolkninger og begivenheter, verdipreferanser

og lignende. Marienfeld konkluderte med at lærebokforskning gjør krav på bruk av alle tre metodiske tilnæringer på en balansert måte. Bredde eller mangfold i metodisk tilnærming er altså påkrevd. Noen forskere taler om en ”pragmatisk kombinasjon” av ulike metodiske tilnæringer (Jacobsen 2000: 24-41, Kjørup 2003: 265-287).

Det finnes et mangfold av analyseperspektiv på læreboktekster. Jeg skal kort nevne noen av dem i det følgende og begynne med forholdet til læreplanen. Dette analysekriteriet har også blitt brukt innen den offentlige godkjenningsordningen av lærebøker. I min analyse ønsker jeg også å undersøke hvordan lærebøkens omtale av misjonstanken forholder seg til de retningslinjer som er gitt i gjeldende læreplaner. Selv om stoffutvalget i stor grad er bestemt på forhånd, vil lærebokforfatterne skape egne tekster som er langt mer omfattende enn de stikkordspregede temaoverskrifter som en møter i læreplanene. Lærebokforfattere vil gjerne bringe sin egen kunnskapsforståelse inn i teksten. Derfor kan en forvente å møte til dels ulike omtaler av det som i utgangspunktet handler om samme tema.

Et annet analysekriterium innenfor lærebokforskningen er lærebokens forhold til basisfaget eller skolefagets basiskilder, et forhold som er svært sammensatt og kommer til uttrykk på ulike nivåer på det fagdidaktiske og pedagogiske plan (Skrunes 2005: 43-44). Krav om tverrfaglighet, struktur og oversikt og forholdet til forenklingsspørsmål representerer andre analysekriterier, kriterier jeg ikke vil gjøre meg bruk av. Imidlertid vil spørsmålet om lærebøkene fanger opp faglige endringer være et aktuelt kriterium i oppgaven: har lærebøkene for eksempel tatt med opplysninger om den nye globale misjonssituasjonen? Rydland savner ”faglig ajourføring” i lærebøkens presentasjonen av misjonsstoffet (Rydland 1982: 143-144). At lærebøker skal være ajour med de siste forskningsresultatene på fagområdet var et av de regjeringsbestemte vurderingskriteriene fra 1962 (Skrunes 2005: 43).

Kristendomsfaget er tenkt å være en bærer av en kultur-, samfunns- og virkelighetsforståelse som er forankret i grunnleggende verdier. Samtidig skal læreboken i faget representere en form for sammensmelting av politiske verdier, fagkunnskap og didaktisk tilrettelegging. Hvordan disse perspektivene møter hverandre i faget, kan bli avdekket ved anvendelse av ulike analyseperspektiv, som for eksempel ved en verdi- eller ideologianalyse av fagets lærebok og dens forhold til den respektive læreplan. All undervisning og oppdragelse impliserer verdi-påvirkning, noe som lærebøker vil avspeile i større eller mindre grad. Innen lærebokforskningen er det en lang tradisjon for å analysere lærebøkens underliggende verdisyn og holdnings-

preferanser. Som Skrunes påpeker, er kunnskapen i skolen ”gjærne satt inn i en ramme bestemt av samfunnssyn, kulturforståelse, danningsstenkning og overordnet virkelighetsforståelse” (Skrunes 2005: 43). Spørsmål om forholdet mellom lærebøkernes kunnskapsinnhold og de mer omfattende verdiene og den grunnleggende ontologien blir derfor relevante i en slik analyse. Imidlertid er analyse av grunnleggende verdier og ontologi en krevende oppgave, og verdianalyse er således skilt ut som et eget perspektiv innen lærebokanalyse. Verdiperspektivet i en lærebokanalyse kan fokusere på grunnleggende og omfattende verdisystemer og ideologier som en har til hensikt å identifisere ved en tekst, men disse kan gjerne være skjult eller ”tildekket” i teksten. Ideologibegrepet er sammensatt og har blitt brukt på forskjellige måter historisk sett, noe jeg ikke skal utdype her.

En verdianalyse med fokus på en mer avgrenset problemstilling, slik som omtalen av misjonstanken i læreplaner og lærebøker for kristendomsfaget i ungdomsskolen, ville eventuelt kunne fremvise hvilke normative orienteringer eller tendenser som formidles i tekstene. I den aktuelle oppgaven er verdiperspektivet viktig: misjonstanken forutsetter en ideologi og et verdistandpunkt i møte med livet. For å kunne komme bedre til rette med verdianalysen og oppnå et dybdeperspektiv i tolkningen, kunne det ha vært nødvendig å sette disse verdiene inn i en større politisk og kulturell kontekst: i en idé- og ideologianalyse kunne selve lærebokteksten analyseres, samtidig som en kunne ha diskutert hva teksten refererer til og den kulturelle kontekst som teksten har blitt til i. En risiko med slike analysekriterier, som kan være stramt strukturert, kan være at en oppnår tolkninger som har liten støtte i tekstmaterialet (Bergström og Boréus 2005: 177), noe som igjen understreker nødvendigheten av en bredde i metodiske tilnærminger. Jeg avgrenser meg i forhold til tekstanalyse basert på verdi- og ideologiperspektiver, selv om dette kunne ha bidratt til større bredde i analyseperspektiv, da dette ville sprengte grensene for oppgaven. Det samme gjelder pedagogiske analyseperspektiv, som inneholder flere kriterier for utformingen av en lærebok, som for eksempel kriterier for tilpasning til elevenes forutsetninger på ulike alderstrinn, kriterier for arbeidsformer i læreboken, anvendelse av oppgaver og prøver og metodiske virkemidler eller kriterier som forholder seg til didaktiske teorier.

Analyse av språk, bilder og illustrasjoner og grafisk design representerer andre perspektiver. Språket kan oppfattes som et ”verktøy” som skal presentere det faglige stoffet på en saks-svarende måte, samtidig som det skal være tilpasset lesernes forståelsesmuligheter. Innen den språklige analysen kan en vektlegge kategorisering av ulike teksttyper, teksters setninger og

avsnitt eller det konkrete fagspråk. Bilder og illustrasjoners sammenheng med og virkning på teksten kan bli undersøkt gjennom billed- og illustrasjonsanalyse og grafisk designanalyse. Bruken av bilder og illustrasjoner kan undersøkes i ulike perspektiv, for eksempel i elevperspektiv, kulturalanalytisk perspektiv og verdiperspektiv, og kan tjene ulike hensikter. Slike virkemidler kan avspeile holdninger og forestillinger hos lærebokforfatterne. Det kan både handle om en skjult og en åpen og tilsiktet påvirkning (Skrunes 2005: 56). Billedmateriale, tegninger og illustrasjoner og grafisk design representerer analysekriterier i Rydlands oppgave. Jeg vil kort nevne bruk av bilder og illustrasjoner i tekstene, der slik informasjon kan bidra til et dybdeperspektiv i analysen, og kort kommentere språkstil i læreverk, uten at jeg dermed legger slike perspektiv til grunn for analysen.

I samsvar med oppgavens problemstilling og kildenes egenart ønsker jeg altså å foreta en hermeneutisk tilnærming til tekstene, og legge mest vekt på en kvalitativ innholdsanalyse, eller ”analyse av kunnskapsinnholdet” i tekstene (Bergström og Boréus 2005: 84-86, 177-178, Skrunes 2005: 42-45, 48-50). Her vil jeg i stor utstrekning gjøre meg bruk av tekstsitater, der jeg også angir sitatenes respektive kontekster, noe som til tider kan oppleves omstendelig, men som viser den sammenheng de ulike analysemomenter er plassert i. En slik kvalitativ innholdsanalyse vil kunne påvise forekomsten av slike momenter i tekstene. Her vil jeg forholde meg til tekster der disse momenter kommer direkte til uttrykk. Dessuten vil jeg anvende en kvantitativ innholdsanalyse for å kunne påvise det tallmessige omfanget av det som blir nevnt om misjonstanken i læreboktekstene og tallmessige forhold knyttet til noen av analysemomentene som representerer den kvalitative analysen. Omfanget av misjonsstoffet vil kunne si noe om hvilken vekt lærebokforfatterne tillegger stoffet.

Jeg vil gjøre meg bruk av enkle tabeller som kan synliggjøre det tallmessige omfanget av misjonsstoff og forekomsten av analysemomenter. Disse tabellene vil også kunne påvise likheter og ulikheter mellom læreverk og endringstendenser over tid.

1. 7 Redegjørelse for disposisjon

Den foreliggende oppgave består av tre hovedeler: teoripresentasjon, innholdsanalyse og oppsummering med avsluttende utblikk. I første del av oppgaven (kapittel 2) gir jeg en teori-presentasjon av temaet ”misjonstanken”, hvor jeg presenterer den kristne kirkes grensespreng-

ende og dynamiske side i et misjonsteologisk og et misjonshistorisk perspektiv. I andre del av oppgaven (kapittel 3) analyserer jeg innholdet av det som blir nevnt om misjonstanken, slik det kommer til uttrykk i de læreplaner og lærebøker som jeg har valgt ut. I tredje del av oppgaven (kapittel 4) vil jeg, på grunnlag av mine funn, foreta en endelig oppsummering og et avsluttende utblikk. Her vil jeg antyde noen svar på den overordnede problemstillingen og de underordnede problemstillingene som ble reist innledningsvis. Jeg vil også reflektere over noen utfordringer jeg mener norsk skole og misjonsengasjerte kristne står overfor med hensyn til den plass og omtale den kristne tros misjonstanke med tiden har fått, og kanskje vil få, i læreplaner og lærebøker.

2 MISJONSTANKEN

2.1 Utgangspunkt og avgrensninger

I denne delen av oppgaven vil jeg gi en kortfattet teoripresentasjon knyttet til temaet ”den kristne misjonstanke”, i oppgaven mest omtalt som ”misjonstanken”, noe som skal resultere i analysekriterier som jeg vil anvende på læreplan- og læreboktekstene. Disse analysekriteriene vil ha form av spørsmål som jeg vil stille til tekstene; jeg vil altså ”prøve” tekstene opp mot disse spørsmålene. I samsvar med mitt evangelikale misjonsteologiske grunnsyn tar jeg hovedsakelig utgangspunkt i Berentsen m fl 2004, men supplerer denne evangelikale misjonsfagboken med Bosch 1996, Hiebert 1985 og Wright 2006. Det finnes naturligvis en rekke andre bøker om misjonstanken, bøker med andre perspektiv og andre misjonsteologiske grunnposisjoner.

Begrepet ”misjon” har blitt forstått og brukt på ulike måter gjennom kirke- og misjonshistorien. Fram til 1500-tallet skal begrepet visstnok ha blitt brukt utelukkende med tanke på frelses-historiske begivenheter: Faderens utsendelse av Sønnen og Den Hellige Ånds utsendelse av Faderen og Sønnen. Jesuittene skal ha vært de første som kom til å anvende begrepet om utbredelsen av den kristne tro blant mennesker som ikke tilhørte den katolske kirke, protestanter medberegnet (Bosch 1996: 1). Fra og med nyere moderne tid kom misjonsbegrepet til å bli forbundet med Vestens erobring av ”den nye verden”, hvor kolonialisme og misjon gikk hånd i hånd, også etter hvert blant protestanter, i en slik grad at retten til kolonier innebar en plikt til å ”kristianisere” dem. Det er i kolonialismens sammenheng at det moderne misjonsbegrepet oppstår som et uttrykk for utbredelse av den kristne tro og det vestlige kirkelige systemet (Berentsen m fl 2004: 302). Også i vår tid brukes begrepet forskjellig, både i og utenfor misjonsfaglige miljøer. Begrepet vekker gjerne ulike assosiasjoner, både positive og negative. I vestlig sammenheng har begrepet tradisjonelt sett gjerne blitt forbundet med hvite misjonærs sendelse til og arbeid blant fargede folkeslag på ulike ”misjonsmarker”, noe som kan ha sammenheng med kirke- og misjonshistoriens europeiske perspektiv, den ”konstantinske arv” og vestlig kolonialisme (Berentsen m fl 2004: 78-80, Bosch 1996: 5-6, Wright 2006: 23-24). Med begrepet ”misjon”, som i denne oppgaven blir uttrykt gjennom temaet ”misjonstanken”, tenker jeg først og fremst på den kristne kirkes sendelse til verden, og slik vil jeg også bruke begrepet i oppgaven. Det handler om oppdraget den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus,

Kirkens Herre, gav til sine etterfølgerere, som senere blir ”grunnstammen” i den første kristne kirke, og den kristne kirkes gjensvar på dette oppdraget i tid og rom. Hver av evangelistene har sin egen gjengivelse av hvordan dette oppdraget ble gitt, et oppdrag som gjerne går under betegnelsene ”misjons-”, ”dåps-” eller ”disippelbefalingen”. Jeg skal her nevne den versjonen vi finner i Matteusevangeliet 28, 18-20, og som nok er den best kjente: ”Da trådte Jesus fram og talte til dem: «Jeg har fått all makt i himmelen og på jorden. Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler! Døp dem til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn og lær dem å holde alt det jeg har befalt dere. Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende.» Disse versene setter misjonstanken i et trinitarisk perspektiv, den kristne misjon skjer i den treenige Guds navn og må primært bli forstått som Guds misjon (Berentsen m fl 2004: 15, Bosch 1996: 10, Wright 2006: 22-23). Samtidig har oppdraget eller sendelsen et menneskelig aspekt: den kristne kirke ”deltar” i Guds misjon og skal bidra til at mennesker av alle folkeslag skal gjøres til Jesu etterfølgere ved tro og dåp, Markus 16,15. Misjonens vesen er å nå stadig lengre ut, både i tid og rom, like til ”verdens ende”, Matt 28, 20, og like til ”jordens ender”, Apgj 1,8, og misjonstanken er derfor et uttrykk for den kristne kirkes dynamiske og grensesprengende side.

Evangelistenes beskrivelse av Jesu liv og tjeneste, hovedsakelig blant jøder, beskrivelsen av apostelen Paulus misjonsvirke i den gresk-romerske verden i Apostlenes Gjerninger og presentasjonen av den misjonsteologiske grunnlagstenkningen i den paulinske brevlitteraturen viser at misjonstanken står sentralt i det nytestamentlige tekstmaterialet. Ut fra dette materiale kan en gi følgende foreløpige definisjon på kristen misjon: ”Misjon er kirkens sendelse til verden, en sendelse som har sitt opphav i den treenige Gud og som innebærer det oppdrag å formidle evangeliet om Guds rike – i ord og gjerning – så mennesker kan komme til tro og innlemmes i den kristne kirke ved dåp. Misjonen er etter sitt vesen grenseoverskridende idet den sikter på å nå stadig nye mennesker både i geografisk, kulturelt og tidsmessig perspektiv” (Berentsen m fl 2004: 15-16). Jeg vil bruke denne definisjonen som en ”arbeidsdefinisjon” og som et utgangspunkt for disposisjonen av den påfølgende teoripresentasjonen, der jeg utdyper og utfolder dens hovedpunkter. Det misjonsfaglige stoffet kan struktureres og utgreies på ulike måter. Jeg velger å se det under to hovedperspektiv: under avsnittet 2. 2 vil jeg greie ut den første delen av arbeidsdefinisjonen i et mer misjonsteologisk perspektiv, og under avsnittet 2. 3 vil jeg ta for meg den siste delen i et mer misjonshistorisk perspektiv. Disse to perspektivene kan til tider bli mer eller mindre sammenfallende.

2. 2 Misjonstanken i et misjonsteologisk perspektiv

I dette avsnittet tar jeg utgangspunkt i den første delen av den nevnte arbeidsdefinisjonen som mer omhandler det misjonsteologiske perspektivet: ”Misjon er kirkens sendelse til verden, en sendelse som har sitt opphav i den treenige Gud og som innebærer det oppdrag å formidle evangeliet om Guds rike – i ord og gjerning – så mennesker kan komme til tro og innlemmes i den kristne kirke ved dåp” (Berentsen m fl 2004: 15-16). Misjonsteologien, som gjerne også betegnes som ”misjonsvitenskapens systematisk-teologiske hoveddel”, arbeider med misjonens grunnlagsspørsmål ut fra et eksegetisk og bibelteologisk arbeid med kildene, det bibelske skriftmaterialet, og drøfter misjonens aktuelle utfordringer. Jeg velger å organisere dette stoffet ved å ta utgangspunkt i følgende analysekriterier: misjonens begrunnelse og mål, misjonens midler, misjonens praksis og praksiskritikk og misjonen og den religionsteologiske debatt. Noen av disse perspektivene kan til dels være overlappende eller berøre hverandre i framstillingen.

2. 2. 1 Misjonens begrunnelse og mål

En evangelikal misjonsforståelse karakteriseres av ”en sterk vektlegging av Bibelens inspirasjon og autoritet, tro på menneskets fortapthet uten Kristus, på to endelige utganger av livet, på Jesus som den eneste frelser og herre, hans stedfortredende soningsdød, legemlige oppstandelse og gjenkomst i herlighet, på rettfærdiggjørelse ved tro alene og på nødvendigheten av personlig omvendelse og helliggjørelse” (Berentsen m fl 2004: 151). For en slik misjonsforståelse vil det bibelske materialet bli oppfattet som misjonens kilde og endelige norm. Det gammeltestamentlige tekstmaterialet i misjonsteologisk perspektiv kan summeres opp i begrepsparet ”partikularisme” og ”universalisme” (Berentsen m fl 2004: 24-25, Bosch 1996: 16-20, Wright 2006: 222-264): ”Abraham, Isak og Jakobs Gud” har utvalgt Israel – blant alle folkeslag – til å stå i et særlig nært forhold til ham, samtidig som Han er Gud for alle verdens folkeslag. Israels Gud erklærer Israel som ”min eiendom fremfor alle andre folk”, samtidig som Han understreker at ”hele jorden er min”, 2 Mos 19, 5. I Abraham ”skal alle slekter på jorden velsignes”, 1 Mos 12, 3, ”Israels Gud og nasjonene” er et gjennomgående tema i GT (Wright 2006: 454-500).

Spenningen mellom den partikularistiske og den universalistiske linje i GT danner en viktig bakgrunn for den nytestamentlige misjonstenkingen: det nye testamentet sammenfatter det partikularistiske og det universalistiske i én person, nemlig Jesus fra Nasaret, som samtidig er

den utvalgte, som gir sitt liv for alle. Han forstod seg selv og sin egen tjeneste i lys av Guds sendelse, og han sendte sine disipler ut til Israel og senere til hele verden, noe de fire evangelier forteller om: gjengivelsen av Den oppstandenes misjonsbefaling tilkjenner et universelt oppdrag: Matt 28, 18-20, Mark 16,14-20, Luk 24; 36-49 og Joh 20, 19-23. Selv om ingen av NTs skrifter har misjon som hovedtema eller gir en systematisk eller tematisert framstilling av hva misjon er, har alle blitt til i misjonerende kirker og kan leses som vitnesbyrd om kristen misjon (Berentsen m fl 2004: 37, Bosch 2006: 9). For den kristne kirke er det avgjørende viktig å vite hvordan det guddommelige kallet til misjon kan føres tilbake til Jesus selv.

Med apostolisk fullmakt tolker Paulus de historiske begivenhetene som er knyttet til Jesu liv og tjeneste, særlig hans lidelse, død og oppstandelse. Denne tolkningen kommer til uttrykk i hans betydelige brevlitteratur, særlig i hans teologiske hovedbrev. Romerbrevets tema – ”evangeliet er en Guds kraft til frelse for hver den som tror, for jøde først og så for greker” (Rom 1, 16) – danner utgangspunktet for utviklingen av en ”paulinsk misjonsteologi”, der apostelen viser hvordan evangeliet er Guds nådefulle svar til en forlatt menneskehet som gjennom syndefallet og dets konsekvenser har mistet fellesskapet med Gud og dermed står under hans dom, og hvordan Kristi frelsesverk kan mottas i tro, av bare nåde. Tekstavsnittet i 2. Korinterbrev 5, 14-21, omtales gjerne som ”forsoningens tjeneste”, og viser at Jesu soningsdød har evig og allmenn gyldighet: det var Gud som i Kristus forsonet verden med seg selv, Kristus døde for alle mennesker. Apostelen Paulus trekker altså universelle konsekvenser av bestemte og enestående historiske begivenheter gjennom Jesus Kristus, disse begivenhetene tolkes som frelseshistoriske og danner grunnlag for misjonens grensesprengende virksomhet: ”han som vil at alle mennesker skal bli frelst og lære sannheten å kjenne. For det er én Gud og én mellommann mellom Gud og mennesker: mennesket Kristus Jesus, som gav seg selv som løsepenge for alle” (1 Tim 2, 4-6 a).

Hele verden – menneskeheten i tid og rom – er altså gjenstand for Guds frelsende vilje og plan. Den kristne misjonstanke gir på denne måten uttrykk for det dynamiske forhold mellom Gud og hans verden, og dens begrunnelse kan oppsummeres i de grunnleggende tanker som kommer til uttrykk gjennom det bibelske materialet: Guds universelle frelsesvilje blir synliggjort gjennom hans frelsesplan og kommer til uttrykk gjennom Jesu Kristi frelsesverk. Dette frelsesverket har en universell rekkevidde, som misjonen trekker konsekvensen av. ”Budbæreren” – det være seg apostelen, pionermisjonæren eller den enkelte troende – utfører et guddommelig misjonsoppdrag, gitt av misjonens herre selv.

Misjonens mål er det enkelte menneskets frelse, både her i livet og i evigheten, ut fra tanken om livets to utganger. I det sentrale misjonsteologiske tekstavsnittet, Rom 10, 9-17, understreker Paulus at frelsen gis gjennom troen på og bekjennelsen til Jesus Kristus: med hjertet tror en på evangeliet og med munnen bekjenner en at Jesus er Herre. Det er kun én vei til frelse: det er Kristus og troen på ham. Denne åpenbarings- og frelsesekklusivitet i paulinsk misjonsteologi er i overensstemmelse med Peters ord i Apgj 4, 12 og Jesu egne ord i Joh 14, 6. For at frelsesbudskapet skal bli hørt, må noen ha blitt sendt ut med det: Guds tilveiebrakte frelsesverk tilskynder derfor den kristne kirke til å bringe evangeliet ut til alle mennesker og forutsetter at den som hører evangeliet, tar imot det og får del i dets goder, derfor er misjonsoppdraget eller ”forsoningens tjeneste” gitt.

NT avsluttes med det apokalyptiske skriftet Johannes Åpenbaring som forteller om Guds rikes endelige triumf over ”mørkets rike”. Dermed markerer skriftet den kristne misjons endelige mål i et større, esjatologisk perspektiv: en ivaretagelse av Guds ære som skaper og forløser, og en endelig gjenopprettelse av Guds skapte verden, synlig og usynlig. Mennesker av alle nasjoner og tungemål, skapt i Guds bilde og frelst gjennom Kristi forsoning, skal en gang lovprise og tilbe ham som gav misjonsoppdraget, Åp 7, 9-10, og som skaper en ny himmel og en ny jord, Åp 21, 1-7. Den esjatologiske forventning finnes igjen som et av hovedmotivene i nyere tids misjon; sammenhengen mellom misjon og esjatologi var sentral i den protestantiske verdensmisjons gjennombrudd (Berentsen m fl 2004: 113). Jesu esjatologiske tale i Matteus 24, særlig hans ord i vers 14 – ”Og evangeliet om riket skal forkynnes i hele verden til vitnesbyrd for alle folkeslag, og så skal enden komme” – var en viktig skriftpreferanse i denne sammenheng.

2. 2. 2 Misjonens midler

Den kristne kirkes oppdrag i verden handler om å formidle evangeliet om Guds rike i ord og gjerning. Misjonsbefalingen nevner disippelgjøring, dåp og opplæring i kristen tro, Matt 28, 19, og forkynnelse og dåp, Mark 16, 15-16, som midler til å utføre dette oppdrag. ”Troen kommer av forkynnelsen” ifølge Rom 10, 17, og forkynnelsen av evangeliet til omvendelse og syndenes forlatelse er derfor det helt grunnleggende i kristen misjonstenkning, Luk 24, 47. Forkynnelsen av Ordet går hånd i hånd med ulike former for hjelpevirksomheter som svarer til Jesu ord om å vise barmhjertighet mot alle som er i nød, Matt 25, 35-40 og Luk 6, 36. Denne barmhjertighetstjenesten går gjerne under begrepet ”diakoni”, og er beskrevet i omtalen av de første kristne

menighetene. Den har alltid vært en del av misjonen, selv om den kan ha hatt ulike betegnelser og blitt gitt ulike begrunnelser. En kan forstå diakoni som ”uttrykk for menighetens og den kristnes møte med nøden i enkeltmenneskers og lokalsamfunns livsvirkelighet og som hele den globale kirkes sak” (Berentsen m fl 2000: 328). Kirke- og misjonshistorien kan fortelle om den kristne diakonis skiftende kår. I det siste århundret har polariseringen mellom evangelikale og mer liberale teologiske strømninger i Europa og Amerika preget mye av utformingen av diakoni-begrepet. I møte med ”social gospel”- bevegelsen, der frelse gjerne blir forstått i sosial-politiske termer som endrede samfunnsstrukturer, har den evangelikale fløy betonet forkynnelsen av Ordet, kanskje iblant ensidig og på bekostning av, eller løsrevet fra, kirkens sosiale engasjement. I de senere år skal disse grupperingene ha kommet nærmere hverandre, noe den følgende programerklæringen i Lausanne-pakten tilkjenner: ”Verdensevangeliseringen forutsetter at hele kirken bringer hele evangeliet til hele verden” (min kursivering) (Berentsen m fl 2004: 333, 461-462). Uttrykket ”holistisk misjon” brukes i dag i misjonsfaglige miljøer for å understreke at evangeliet gjelder hele mennesket, til ånd, sjel og kropp (Bosch 1996: 10). Den kristne kirkes diakoni er en naturlig og integrert del av misjonsoppdraget. Utfra Bibelen er den et nødvendig uttrykk for kirkens og den enkelte kristnes liv i troens etterfølgelse.

2. 2. 3 Misjonens praksis og praksiskritikk

Misjonstanken har også et aspekt av praktisk-teologisk karakter som gjerne blir betegnet som ”misjonsmetodikk” og ”misjonsstrategi”. Dette aspektet blir gjerne skilt ut som et eget misjonsfaglig felt. I denne oppgaven tar jeg det med under det misjonsteologiske perspektiv. Jeg velger her å fokusere på tre tema fra misjonens praksisside, som jeg kaller for ”økumenikk på misjonsmarken”, ”misjon og maktbruk” og ”misjon og kultur”. Disse tema har også en historisk dimensjon, og opptrer gjerne i misjonshistoriske kontekster, men jeg velger her å ta dem med under det misjonsteologiske perspektivet.

Forholdet mellom misjon og økumenikk ble aktualisert gjennom den tyske pietistiske misjonsvekkelsen på 1700-tallet og den protestantiske misjonstankens gjennombrudd i England på 1800-tallet. 1900-tallet kom til å bli preget av et betydelig kirkelig og teologisk mangfold på den ene siden, og kirkelige og teologiske enhetsbestrebelse, uten tidligere sidestykke i historien, på den andre siden. Større økumeniske organisasjoner for misjon og kristen enhet ble grunnlagt, og større internasjonale møter ble arrangert gjennom nesten hele hundreåret. Av disse møtene

tillegges misjonskonferansen i Edinburgh i 1910 stor betydning. Dette møtet, og andre som fulgte, skulle komme til å utgjøre økumeniske og misjonsteologiske milepæler og gi viktige premisser for misjonstankens videre utvikling. Misjonsorganisasjonenes samarbeid på misjonsmarken ble en pådriver for det økumeniske arbeidet i Europa. Utover på 1900-tallet kom skillelinjene mellom de ”økumeniske” og de ”evangelikale” til å bli mer og mer synlig og føre til en tydelig splittelse: den økumeniske bevegelse konsoliderte seg etter hvert i Kirkenes Verdensråd – dannet i Amsterdam i 1948 – og den evangelikale bevegelse i Den Evangeliske Allianse, dannet allerede i 1846, men som nå fikk en ny aktualitet gjennom grunnlagsdokumentet ”Lausannepakten” fra 1974. Mange misjonsvitere mener å kunne se en tilnærming mellom den økumeniske og den evangelikale misjonsbevegelse gjennom de siste tiår (Berentsen m fl 2004: 132-167).

Forholdet mellom kristen misjon og utøvelse av politisk, kulturell eller økonomisk makt, har blitt aktualisert i store deler av den kristne kirkes historie, ikke minst i forbindelse med kristendommens stilling som statsreligion i oldtiden, middelalderen og nyere tid. Den kristne kirkes misjon ble i lengre tidsrom et uttrykk for politisk maktbruk fra de styrende myndigheters side, gjerne representert ved keiser, konge, fyrste eller pave. Fra vårt eget land kjenner vi til en slik bruk av makt i forbindelse med uttrykket ”sverdmisjon”, et uttrykk som gjerne anvendes med tanke på vikingkongenes framferd under kristningen av Norge rundt år 1000 e Kr. Kristning ved bruk av politisk makt ble igjen aktualisert på 1500- og 1600-tallet gjennom Spanias og Portugals herredømme på verdenshavene og de store oppdagelsene: de to lands fyrster skulle ta ansvaret for at den nye verdens mennesker ble kristnet, tillagt den romersk-katolske kirke og underordnet Kristi stedfortreder, paven. Paven, munken og fyrsten hadde vært sentrale aktører i middelalderens misjon og opererte gjerne i fellesskap, et mønster som fortsatte under koloniseringen og kristianiseringen av den nye verden (Berentsen m fl 2004: 106-107). Også protestantisk misjon på 1800- og 1900-tallet kan ses i sammenheng med europeiske koloniherrers maktutøvelse.

En ensidig framstilling av maktutøvelsen til den romersk-katolske kirkes misjon i middelalderen og nyere tid og til de protestantiske kirkers misjon i nyere tid har fått ulike ”korrektiv”. En har påpekt at selv om kirkeledere og pionærmisjonærer i mange tilfeller har vært politiske myndigheters støttespillere, har de også stått på de svakes side og talt makthaverne midt imot. På 1500- og 1600-tallet tok for eksempel en del prester til motmæle mot kirkens maktutøvelse i Latin-Amerika, og i nyere tid skulle den katolske frigjøringssteologien ta et oppgjør med den tradisjonelle koplingen mellom makthaverne og kirken. Også innen protestantisk misjon har misjonærer gjentatte ganger stilt seg på ”de innfødtes” side i kampen mot vestlige interesser av politisk og

økonomisk karakter. Den norske misjonæren Lars Skrefsrud og hans arbeid blant santalene i India er blitt nevnt i denne sammenheng (Berentsen m fl 2004: 277-278).

Forholdet mellom den kristne tro og kultur, sett i et historisk perspektiv, blir beskrevet og analysert av den amerikanske teologen Helmut Richard Niebuhr i boka "Christ and Culture" (Niebuhr 1975). Niebuhr foretar en analyse av europeisk kultur i et teologihistorisk perspektiv og viser gjennom denne analysen hvordan den kristne kirke har forholdt seg til kulturen gjennom tidene, en tilnærming som setter forholdet mellom misjon og kultur i en videre ramme. Forholdet mellom misjon og kultur representerer et forskningsområde som har fått mye oppmerksomhet i andre halvdel av 1900-tallet, ikke minst gjennom religionsvitenskapelige, sosiologiske og sosialantropologiske tilnærminger. Særlig etter den 2. verdenskrig har den kristne kirkes pionermisjon blitt anklaget for såkalt "kulturimperialisme" og manglende forståelse for folkeslagenes kulturelle identitet og verdier.

Den moderne protestantiske misjonsbevegelse ble født i en tid av vestlig kolonialisering og teknologiske nyvinninger, og ofte skjedde det at misjonærer fra Vesten satte likhetstegn mellom evangeliet og deres egen vestlige sivilisasjon, noe som blant annet førte til at visse mottakergrupper opplevde budskapet fremmedartet og kunne forkaste det av den grunn (Hiebert 1985: 9). Begrepet "kontekstualisering" har blitt brukt for bedre å kunne komme til rette med de utfordringer kulturforskjellene reiser. Innenfor misjonstenkningen betegner begrepet "den kulturelle, sosiale, økonomiske og politiske sammenhengen som forståelsen og tilegnelsen av det bibelske budskapet skjer i" (Berentsen m fl 2004: 242). Begrepet brukes forskjellig i ulike misjonsfaglige kretser, det er relativt nytt – fra begynnelsen av 1970-tallet – og utfylles gjerne med en del andre begreper som betegner de ulike sidene ved selve kontekstualiseringsprosessen: "akkommodasjon", "tilpasning", "stedegengjørelse" og "inkulturasjon". Det handler altså om at det kristne budskap skal tilpasses den nye kulturen det når, og at det i denne kulturen skal få sitt eget lokale, kulturelle uttrykk. Kontekstualisering er et omfattende begrep som innebærer en ny tilnærming til misjon og teologisk arbeid generelt. Misjonens arbeid i form av skriftliggjøring av etniske gruppers språk og bibeloversettelser førte vestlige misjonærer i nær kontakt med det enkelte folk og dets språk og kultur. Den ofte nokså ukritiske sammenkobling av kristendom med pionermisjonærens egen vestlige kultur kunne gå hånd i hånd med stor kulturbevarende innsats som kunne innebære utarbeidelse av skriftspråk, innsamling av gamle tradisjoner og beskrivelse av religiøse og kulturelle forestillinger og skikker. Slik sett viste misjonærene respekt for verdier i den lokale kulturen og tok vare på skatter som ellers kunne ha gått tapt.

I senere år har misjonsvitenskapen i stor grad tatt sosialantropologien i bruk som en ”hjelpesvitenskap” for å oppnå større kulturell kompetanse, den amerikanske sosialantropologen Paul G. Hiebert har vært en sentral bidragsyter i denne sammenheng og særlig arbeidet med kristendommens møte med de ulike kulturer. Det er en kulturs kjerne eller verdensbilde som sterkest blir berørt ved en kulturs møte med den kristne kirkes misjon. I lys av en omfattende kulturforståelse, der religion og etikk inngår som en integrert del av kulturen, vil kristen misjon etter sitt vesen også være kulturpåvirkning, en kulturnøytral misjon er derfor en umulighet. Ved tverrkulturell kontakt skjer det en kulturell eller religiøs påvirkning – spørsmålene er hvor sterk den er, hvordan den skjer og hva som er påvirkningens innhold. De fleste kulturer har utviklet seg i et stadig samspill med andre kulturer, både positivt og negativt, slik også i historiske møter med kristendommen fra ”kristne, vestlige land”. Både etnosentrisme og kulturel relativisme representerer avsporinger fra den kristne misjonstanke: Bibelen inneholder både et klart ”ja” til kulturen gjennom dens kulturoppdrag (1 Mos 1, 27-28), og samtidig et ”nei” til kulturen gjennom dens fordømmelse av synden i alt dens vesen (Rom 1, 18-32, Bosch 1996: 10-11). Bibelen viser også at Gud åpenbarer seg for mennesket innenfor dets kultur og historie, enten det handler om den ”den allmenne gudsåpenbaring” (Rom 1, 19-20; 2, 14-15) eller ”den spesielle gudsåpenbaring” (Joh 1, 18, Heb 1, 1-3).

Hiebert trekker fram tre tilnærminger som er typiske når den kristne kirke står i en situasjon der den skal formidle evangeliet fra en kultur til en annen: den første tilnærmingen betegner han som en avvisning av all kontekstualisering, den andre som en ukritisk bekreftende kontekstualisering og den tredje som en kritisk kontekstualisering (Hiebert 1985: 184-192). Den kristne misjons historie framviser eksempler på alle tre tilnærmingene, med de konsekvenser det har ført med seg. Hiebert finner den kritiske kontekstualiseringen mest i tråd med grunntanken i den kristne misjon. Selv om de kulturelle forskjellene mellom formidlere og mottakere ofte kan ha vært langt større enn det kristne pionermisjonærer tradisjonelt har kunnet innse, foreligger det en grunnleggende likhet og et fellesskap mellom mennesker og kulturer. Den kristne skapertro og det kristne menneskesyn understreker dette ”universelle brorskap” mellom mennesker, noe som til tider har kunnet medføre at misjonærer har forfektet et menneskesyn som kom i konflikt med deres samtids mer rasistiskpregede teorier – ”påstandene om misjonærenes kulturimperialisme trenger derfor en kraftig modifikasjon” (Berentsen m fl 2004: 246).

2. 2. 4 Misjonen og den religionsteologiske debatt

Den kristne misjons krav på universalitet er ifølge en evangelikal misjonsforståelse tydelig forankret i det bibelske materialet. Dette vil ha avgjørende konsekvenser for hvordan den kristne tros forhold til andre verdensreligioner og andre religiøse uttrykk blir oppfattet. Den kristne tro er i sitt vesen misjonærende, noe den deler med islam. Det som kjennetegner misjonærende religioner er at de bekjenner seg til en gitt ”åpenbaring” av en endegyldig sannhet som har universal gyldighet (Bosch 1996: 8-9). Forholdet mellom kristendommen og andre religioner har preget store deler av den religionsteologiske debatt i det 20. århundret. Den liberale, religionshistoriske skolen rundt år 1900 dannet på mange måter utgangspunktet for denne debatten, med den tyske teologen Ernst Troeltsch, som så alle religioner som uttrykk for Guds åpenbaring til menneskene; i alle religiøse uttrykk finner han ”forløsende elementer”, samtidig som han innrømmer kristendommen den høyeste forløsning, selv om den også er underveis til større erkjennelser. Med den sveitsiske teologen Karl Barth kom en reaksjon mot denne religions- og kristendomsforståelse: Barth sondret mellom religionene, som er menneskets vei til Gud, og kristendommen, som er Guds vei til menneskene (Jacobsen 2005: 18). For Barth og hans ”dialektiske teologi” var den kristne tro ingen religion i egentlig forstand, men Guds åpenbaring gjennom Jesus Kristus. Den tyske teologen Paul Althaus målbærte en konfesjonell luthersk posisjon gjennom å se religionene i lys av kategoriskjemaet ”skapelse og forløsning”. På denne måten mente han å komme til rette med tanken om religionene som et uttrykk for menneskets søken etter Gud, og Guds allmenne åpenbaring gjennom skaperverket og menneskets samvittighet, og tanken om religionenes utilstrekkelighet for menneskets frelse, noe som tilsier nødvendigheten av Guds eksklusive frelsesåpenbaring gjennom Jesus Kristus (Berentsen m fl 2004: 226-228).

Innenfor romersk-katolsk religionsteologi har en tradisjonelt beveget seg mellom to læremessige tyngdepunkt: på den ene side tanken om Guds universelle frelsesvilje, og på den andre side vektleggingen av kirkens nødvendighet for menneskers frelse. I middelalderen kom trykket stadig mer til å ligge på dette siste, gjennom de siste århundrene har det foregått en langsom glidning mot en mer universell tankegang, noe som for alvor brøt gjennom etter det 2. Vatikan-konsil med den tyske teologen Karl Rahners ”inklusive tilnærming”: Guds nåde er også tilgjengelig i og gjennom de andre religionene og både kristendom og religionene er innenfor Guds frelseshistorie med verden (Berentsen m fl 2004: 231, Jacobsen 2005: 18). Protestantisk religionsteologi i moderne tid, representert ved den engelske teologen og religionsfilosofen John

Hick og den kanadiske teologen Wilfred Cantwell Smith, fører denne tanken videre i form av en radikal, pluralistisk religionsteologi, der kristendommen blir sett på som én av mange frelsesveier. Den religionsteologiske debatten handler følgelig om kjerneområder av misjonstanken; den berører dens begrunnelse og mål og dens midler og praksis.

Kategoriskjemaet skapelse og forløsning, som kort ble nevnt ovenfor, kan anvendes for å kunne komme til rette med kristendommens til dels spenningsfylte møte med religionene. Samtidig kan det åpne for en såkalt ”dialog”, et begrep som i denne sammenheng viser til et religionsmøte mellom kristendommens og religionenes representanter, preget av gjensidig respekt (Berentsen m fl 2004: 240-241). Slik verden har utviklet seg religiøst og kulturelt er mennesker mange steder henvist til å bygge lokalsamfunn sammen med mennesker av mange ulike trosretninger, og dialog – også i en utvidet betydning av begrepet – kan være nødvendig for å kunne bygge relasjoner med mennesker av andre religioner og utvikle kjennskap til deres tolkning av livet og dets utfordringer. I møtet med andres tro og religion kan den kristne utvikle større refleksjon over og forståelse for Bibelens universelle budskap og den kristne tro generelt. Slike religionsmøter behøver ikke å innebære noe krav om at en må oppgi sin egen tro og overbevisning, men en villighet til å lytte til hverandre. Innen den kristne kirkes misjonsfaglige miljøer er det ulike holdninger til dialogen og dens plass i forhold til den tradisjonelle forkynnelsen av evangeliet: store deler av den katolske kirke og den mer liberale fløy av de protestantiske kirker har, ut fra sine misjonsteologiske grunnposisjoner om Kristi skjulte nærvær i religionene, vist en større åpenhet til slike flerreligiøse møteplasser, mens de evangelikale fløyene, som vektlegger evangeliserende forkynnelse som misjonens grunnleggende arbeidsmåte, har vist en større reservasjon.

2. 3 Misjonstanken i et misjonshistorisk perspektiv

I dette avsnittet vil jeg kort gjøre rede for det som kan betegnes som å være karakteristiske trekk ved misjonen, sett i et mer historisk perspektiv, for å kunne stille analysespørsmål til læreplan- og læreboktekstene. Jeg tar utgangspunkt i den delen av arbeidsdefinisjonen som omhandler denne siden: ”Misjon er etter sitt vesen grenseoverskridende idet den sikter på å nå stadig nye mennesker både i geografisk, kulturelt og tidsmessig perspektiv” (Berentsen m fl 2004: 15-16). Misjonshistorien, som gjerne også innbefatter misjonsvitenskapens teologi-historiske hoveddel, skal gi ”et globalt perspektiv på kirkens samlede historie i verden og på den motiverende kraften

i dens ekspansjon” (min kursivering) (Berentsen m fl 2004: 17). Kirkens misjonshistoriske refleksjon kan synliggjøre det som tradisjonelt sett har særpreget den kristne misjonstanke, og kan dessuten være nødvendig med tanke på misjonens aktuelle situasjon og utfordringer.

Det klassiske bildet som gjerne har blitt brukt for å illustrere den kristne tros dynamiske utbredelse, er bildet av en stein som faller i vannet, midt i et tjern, og derfra brer ringene seg utover i alle retninger, inntil de når tjernets strender. Den norske kirkehistorikeren Oskar Skarsaune refererer til historikeren Kenneth Scott Latourette sin anvendelse av dette bildet i sin monumentale syvbinds misjonshistorie ”A History of the Expansion of Christianity”: ”Når kom evangeliet først til det og det land, det og det folk, den og den region? Jordkloden er tjernet, og pionerbølgen representeres av de første misjonærene, de første forkynnerne, de som preker der ingen har hørt budskapet før, og som legger grunnvollen der ingen andre har bygd tidligere” (mine kursiveringer) (Berentsen m fl 2004: 77). Denne geografiske bevegelse tok tid, og bølgen har ennå ikke nådd alle strender. Det handler altså både om en steds- og en tidsdimensjon: fra Jerusalem til jordens ender, fra Kristi første komme til hans annet komme. Misjonshistorien er historien om den første bølgen, frontbølgen med pionermisjonærene. Denne bølgen har beveget seg gjennom misjonshistoriens tre hovedperioder, som jeg kort skal gjøre rede for i det følgende.

Mitt hovedperspektiv på misjonshistorien fra reformasjonstiden og fram til i dag, i denne oppgaven kalt ”nyere tids misjon”, vil være protestantisk misjon. Dette innebærer en betydelig avgrensing av stofftilfanget og har sammenheng med Norges kirke- og misjonshistoriske tradisjon etter reformasjonen, en tradisjon som hentet viktige impulser fra den tyske pietisme og den engelske misjonsvekkelse. Med dette ønsker jeg på ingen måte å underkjenne betydningen av vesentlige historiske misjonsbidrag fra den romersk-katolske kirke eller andre kristne kirker.

Misjonens historiske perioder

Misjonshistorien deles gjerne opp i tidsperiodene ”oldtiden”, der ”aposteltiden” omhandler kirkens første misjonshistorie, ”middelalderen” og ”nyere tid”, og representerer et stort stofftilfang. Nyere tids misjonshistorie etter år 1500 kan framvise flere ”misjonsvekkelser”, tider der en ny besinnelse på og et nytt engasjement for misjonens sak ble aktualisert i kirken på en særskilt måte. Av disse vekkelsene er kanskje ”den katolske misjonsvekkelse”, gjerne representert ved jesuittene, ”den pietistiske misjonsvekkelse” og ”den engelske misjonsvekkelse” de

mest omtalte. Den pietistiske misjonsvekkelse i Tyskland på 1700-tallet kom til å få stor betydning for Danmark-Norges misjonshistorie, og den engelske misjonsvekkelse på 1800-tallet kom til å få stor betydning for norsk misjonshistorie på 1800- og 1900-tallet. Hver tidsperiode og hver misjonsvekkelse handler om en geografisk utbredelse av evangeliet, og kan framvise misjonærer, menn og kvinner, kjente og ukjente, som kan stå som representanter for kirkens dynamiske og grensesprengende side. I denne korte presentasjonen vil jeg kun nevne noen av disse personene fra hver periode, personer som tradisjonelt har fått bred omtale innen allmenn og norsk misjonshistorie. Jeg vil også kort omtale kirkens historiske organisering av misjonsarbeidet i katolske munke- og nonneordener og i protestantiske misjonsselskap og kvinners betydning for misjonens virke. Mot slutten av presentasjonen vil jeg kort omtale ”den nye globale misjonssituasjonen”.

Den kristne misjons ”veiryddere” kan ha hatt noe ulike funksjoner til ulike tider, men blir gjerne betegnet som ”pionermisjonærer”. Betegnelsen pionermisjonær i misjonshistorien har sammenheng med en apostelforståelse som kan spores tilbake til apostelen Paulus: kirken på det enkelte sted grunnlegges av en eller flere apostler, og senere kommer de medarbeidere til som bygger videre. Følgende geografiske modell blir da at apostelen – som i denne sammenheng er uttrykk for en type pionermisjonær – gjennom sin misjonsforkynnelse grunnlegger nye menigheter i de viktigste geografiske sentra. Som ”hedningenes apostel” (Rom 11, 13) står apostelen Paulus i en særstilling som pionermisjonær. Hans misjonsvirksomhet og litterære forfatterskap, der han blant annet skriver om misjonstankens begrunnelse og mål, har fått nedslag i NTs kanoniske skrifter og har hatt avgjørende betydning for ettertiden. Apostelen Paulus dynamiske misjonsstrategi kommer til uttrykk når han skriver at han alltid har satt sin ære ” i å forkynne evangeliet der Kristi navn ikke er kjent”, for at han ”ikke skal bygge på en grunnvoll som andre har lagt” (Rom 15, 20). Apostlenes Gjerninger omtaler aposteltidens misjon, både ”jøde- og hedningmisjon”; apostelen Peter blir gjerne sett som representant for jødemisjonen og apostelen Paulus for hedningmisjonen. Begrepsparet jøde- og hedningmisjon har blitt aktualisert på ulike måter til ulike tider. Misjon blant hedninger har tradisjonelt vært hovedfokus innen katolsk og protestantisk misjon, misjon blant jøder har representert en betydelig utfordring for den kristne kirke til alle tider (Berentsen m fl 2004: 281-294).

Om evangeliets utbredelse i den etterapostoliske tid skriver den danske kirkehistoriker Lorenz Bergmann: ”Dette skyldtes ikke blot vandrende missionærer (”apostle” og ”evangelister”),

der hadde gjort evangeliets udbredelse til deres livskald, men nok saa meget det, at enhver opriktig kristen virkede som missionær i den kreds, hvor han stod (...) Man rejste dengang meget, og kristne købmænd og haandværkere, soldater og slaver bragte deres tro med overalt, hvor de kom hen. Især var kvinderne, der udgjorde flertallet inden for menighederne, ivrige for at udbrede deres tro. Blandt martyrerne var der da ogsaa forholdsvis mange kvinder (Bergmann 1973 Bind I: 65-66). Munker og nonner, som utviklet et mer asketisk livsideal, kom til å utgjøre viktige bidrag i oldtidens misjon på 300- og 400-tallet og senere som middelalderens pionermisjonærer. Deres virke i den gresk-romerske verden har tradisjonelt fått en betydelig omtale, noe som ikke alltid har vært tilfelle for det misjonsarbeid deres ordensbrødre og ordenssøstre, som var i tjeneste for den syriske kirke, representerte. Denne kirkes dynamiske misjonsarbeid i Sentral-Asia går gjerne under betegnelsen ”den glemte misjons- og kirkehistorie i øst” (Berentsen m fl 2004: 80-82). Den egyptiske kirkes ekspansjon i Afrika i oldtiden kunne ha fått en tilsvarende betegnelse.

Oversettelser av Bibelen til latin av Hieronymus og til gotisk av Vulfila ble avgjørende for utbredelsen av evangeliet i den romerske og germanske verden i oldtiden og senere i middelalderen (Bergmann 1973 Bind I: 116, 138). Den irske kirkes misjonsarbeid i Norden og blant hedenske stammer nordøst for Rhinen brukes gjerne som eksempler på misjon i middelalderen. Den angelsaksiske benediktinermunken Bonifatius, av den romersk-katolske kirke kalt ”Tysklands apostel”, var en lederskikkelse innenfor dette arbeidet på 800-tallet e Kr. Misjon og apostolat forble tett knyttet sammen i oldkirken og kirken i middelalderen. Slik fortsatte misjonsstrategien også i reformasjonstiden i Europa; det 16. århundre var en tid som ble preget av sterk ekspansjon i den romersk-katolske kirkes misjonsarbeid. I praksis var det også i denne tiden munkene som ivaretok kirkens misjonsoppdrag, først og fremst som pionermisjonærer i ”den nye verden”, Asia og Amerika, en verden som hadde åpnet seg i kjølvannet av de store oppdagelser. Den mest kjente av disse romersk-katolske pionermisjonærene i Asia fra denne tiden er kanskje spanjolen Francisco Xavier, eller Frans Xaver, også kalt ”jesuitterordenens Paulus” (Bergmann 1973 Bind II: 104-106). Jesuittordenen, stiftet av den baskiske adelsmannen Ignatius Loyola, var opprinnelig en akademisk misjonsforening som hadde muslimer som målgruppe, men ble etterhvert både engasjert i ”indre” og ”ytre” misjon.

1700-tallets tyske protestantiske pietisme utviklet misjonstanken gjennom en ny besinnelse på kirkens ansvar overfor det apostoliske misjonsoppdrag. Den tyske greven Nikolaus von Zinzendorf fikk stor innflytelse gjennom sin misjons- og menighetsvirksomhet, selv om den

utviklet seg i en annen retning enn den såkalte "Halle-pietismen" (Berentsen m fl 2004: 111). Fra norsk misjonshistorisk sammenheng nevnes gjerne presten Hans Egede, som mer representerte ortodoksiens misjonstanke, og som reiste som prest til Grønland på 1700-tallet, og som senere ble misjonær og fikk tilnavnet "Grønlands apostel", og presten Thomas von Westen, som mer representerte pietismens tolkning av kristendommen, og som virket blant samene eller "finnene" i det samme tidsrommet (Bergmann 1973 Bind II: 161-163).

På 1800-tallet ble England en politisk verdensmakt gjennom sitt herredømme på havet og sine samfunnsmessige endringer gjennom "den industrielle revolusjon". Gjennom misjonsvekkelsen, gjerne knyttet til William Carey, ofte kalt "den moderne protestantiske verdensmisjons far", ble landet toneangivende i den neste fasen i misjonshistorien og overtok den posisjon Tyskland hadde hatt i misjonshistoriens tidligere fase på 1700-tallet (Berentsen m fl 2004: 113-114). Engelske pionermisjonærer som William Carey i India og Robert Morrison og, noe senere, Hudson Taylor i Kina, ble for eksempel til inspirasjon for norske pionermisjonærer på 1800- og 1900-tallet, deriblant lingvisten Lars Olsen Skrefsrud, som reiste til India i 1860-årene, og sinologen Karl Ludvig Reichelt, som reiste til Kina i 1903.

Den amerikanske missiologen Ralph Dana Winter har, gjennom å ta utgangspunkt i den misjonsstrategien som han mener å finne i NTs skrifter og i oldkirken, utarbeidet begrepsparet "kirkens kom- og gå-struktur", et begrepspar som tilkjennegir kirkens to strukturer: den lokale menighet representerer i denne sammenheng en kom-struktur gjennom sine funksjoner av "kirkelig etablert vedlikeholdsarbeid", og den mobile misjonærgruppen oppfattes som en misjonsspesifikk gå-struktur (Berentsen m fl 2004: 316). Forholdet mellom disse to strukturene har misjonshistorisk sett tidvis vært spenningsfylt; i protestantisk sammenheng har dette blitt eksemplifisert gjennom dannelsen av ulike misjonsselskap helt fra pietismens tid. Pietismen oppstod som en kirkelig fornyelses- og misjonsbevegelse, og en rekke pietistiske miljøer kom etter hvert til å fungere som "kirker innenfor kirken". Både felleskirkelige og konfesjonelle misjonsselskap ble etablert i Europa i kjølvannet av helliggjørelses- og misjonsvekkelsen rundt år 1800 i England. I Norge ble Det Norske Misjonsselskap opprettet i Stavanger i 1842 som det første misjonsselskap. I romersk-katolsk sammenheng har ulike munkeordener med sine kloster-samfunn, som her kan stå som eksempler for kirkens gå-struktur, blitt integrert i det kirkelige hierarki og underordnet pavestolen, og har derfor ikke representert det samme spenningsforhold til den etablerte moderkirken, kirkens kom-struktur.

Misjonshistorisk sett har kvinner gitt betydelige bidrag i misjonens tjeneste. 1800-tallets misjonsforeninger eller ”kvinneforeninger” i Norge, som blant annet støttet misjonens arbeid økonomisk, er et eksempel på dette. I tradisjonell misjonshistorieskrivning har ikke alltid disse kvinnene eller kvinnelige misjonærer fått en omtale som står i forhold til deres betydning og innsats for misjonen, noe en i nyere tids misjonshistorieskrivning har forsøkt å gjøre noe med (Berentsen m fl 2004: 371, Smith 2007), noe som kan ses i sammenheng med kjønnsperspektivet i forskningen i de siste tiår. Mange av de protestantiske kvinnelige misjonærene var gift med pionermisjonærer, andre levde som ugift. I norsk sammenheng nevnes gjerne kinamisjonærene Marie Monsen og Annie Skau Berntsen; Monsen virket i første halvdel av 1900-tallet, Berntsen i andre halvdel. En kan se utsendelsen av kvinnelige misjonærer, særlig etter år 1900, i sammenheng med kvinners endrede sosiale status i den vestlige verden. ”Innen utgangen av 1900-tallet hadde kvinnene endret misjonens ansikt” og utgjør i dag majoriteten av utsendte misjonærer (Berentsen m fl 2004: 371).

Misjon blant ”unådde folkeslag” – ”unreached peoplegroups” – representerer en videreføring av den opprinnelige, apostoliske pionermisjonsstrategi: etniske og språklige grupper som defineres som unådde skal prioriteres som målgruppe for kirkens grensesprengende side. Begrepet har sin bakgrunn i evangelikale misjonsmiljø i USA på 1970-tallet, var et sentralt tema under Lausanne-møtet i 1974, målbåret av den nevnte missiologen Winter, og brukes i dag i global skala som et ”strategisk verktøy”, gjerne kalt ”folkegruppestrategien”, for å kunne fullføre misjonsoppdraget.

Gjennom de senere tiår har vestlige misjonsselskaper måtte venne seg til en ny global misjons-situasjon: misjonærandelen fra den ikke-vestlige verden skal i dag utgjøre over halvparten av verdens totale misjonærantall, og tallet skal være stigende (Berentsen m fl 2004: 131-132, 393-394). Dette kan ha sammenheng med at ”kristenhetens geografiske tyngdepunkt” gradvis skal ha blitt flyttet fra Europa og Nord-Amerika i nord til kirkene i sør og øst, til Afrika, Asia og Latin-Amerika. ”Kirkene i sør og øst” skal nå representere den sterkeste dynamikken og tallmessige veksten i kristenheten, og en regner med at de fleste tverrkulturelle evangelikale misjonærer i dag sendes fra disse kirkene. Dette fenomenet understreker at kristendommen ikke lenger kan betegnes som ”den hvite manns religion”. Det 21. århundrets representanter for kirkens dynamiske og grensesprengende side er gjerne afrikanere, indere, søramerikanere, kinesere eller koreanere. De tradisjonelle uttrykkene ”ytre” og ”indre” misjon – ”foreign missions” og ”home missions” – , som har vært mye brukt, ikke minst i vårt eget land, er derfor ikke lenger egnet til å kunne beskrive den nye misjonsvirkelighet: det tradisjonelle kristne Vesten – Europa og Nord-

Amerika – kan i stigende grad oppfattes som en ”misjonsmark” som må reevangeliseres, og deler av Vestens befolkning blir karakterisert som ”neo-pagans” i evangelikale misjonsfaglige miljøer (Bosch 2007: 3). Den nye globale misjonssituasjon innebærer derfor sendelse av misjonærer ”i begge retninger” eller ”på kryss og tvers”.

2. 4 Misjonstanken som uttrykk for kristendommens selvforståelse og vesen

Den kristne misjonstanke har sin forankring i Bibelen. Dens begrunnelse og mål kommer til uttrykk gjennom misjonsdimensjonen i GT og NT. Jesu Kristi misjonsbefaling og apostelen Paulus’ misjonsteologi plasserer misjonstanken i ”hjertet av evangeliet”. Misjonstanken trekker konsekvensen av Guds universelle frelsesplan og frelsesverk: fordi Kristus døde for alle mennesker, må evangeliet forkynnes for ”alle folkeslag”, slik at mennesker kan bli frelst gjennom omvendelse, tro og dåp.

Misjonshistorien gjennom 2000 år – oldtid, middelalder og nyere tid – forteller om den kristne kirkes gjensvar i tid og rom overfor oppdraget fra sin herre. Den kristne kirke må altså alltid være en misjonal kirke hvis den skal være tro mot ”oppdragsgiveren”, den kan ikke velge bort forkynnelsen av evangeliet til omvendelse og syndenes forlatelse for dem som ikke har hørt – av hvilken grunn det måtte være – uten å måtte forråde sin gudgitte bestemmelse. Misjonstanken handler altså om noe sentralt i kristendommens selvforståelse.

Begrepet ”missional church” – misjonal kirke – stammer fra evangelikale misjonsteologiske miljøer i England og Nord-Amerika mot slutten av 1900-tallet. Med dette uttrykket ønsket en å poengtere at kirkens natur og vesen er å være misjonerende, ”misjon er en del av kirkens esse” (Berentsen m fl 2004: 320); uten misjon, ingen kirke. ”Det misjonerende” ligger i selve kirkens gener, det å være kirke, betyr å leve ut Guds sendelse til verden. I misjonsfaglige miljøer taler en gjerne om et paradigmeskifte innen den evangelikale misjonsteologien gjennom denne misjonale vektlegging, noe som også kan ses i sammenheng med kirkens geografiske tyngdepunkt-forskyvning mot sør og øst og avslutningen av den konstantinske æra i Vesten. Visjonen om å være misjonal kirke utfordrer tradisjonell tenkning om det å være kirke: kristendom skal primært handle om radikal etterfølgelse av Kristus og skal leves ut gjennom et myndig lekfolk. Det handler altså ikke om å være en kirke som driver misjon, men å være en kirke som er i misjon gjennom ord og gjerning, livsstil og tiltrekningskraft. Fokuset på kirken som en misjonal

størrelse skal være med å understreke viktigheten av at den enkelte kristne lever ut kirkens sendelse til verden og er personlig bærer av den åndelige virkelighet som verden ifølge den kristne tro behøver.

2. 5 Sammenfatning med analysespørsmål

Misjonstanken er et uttrykk for den kristne kirkes dynamiske og grensesprengende side og kan ses under to hovedperspektiv, et misjonsteologisk og et misjonshistorisk. Misjonsteologien handler om misjonens grunnlagsspørsmål: dens begrunnelse og mål, midler, praksis og praksiskritikk og dens syn på forholdet mellom kristendommen og de andre religionene. Misjonshistorien tar for seg evangeliets utbredelse i tid og rom.

Evangelistenes gjengivelse av Den oppstandenes misjonsbefaling og apostelen Paulus skrifter gir en tydelig begrunnelse og mål for misjonen. Evangeliet vitner om Guds omsorg for hele mennesket, det forkynnes i ord og gjerning og virker troens gave. Fordi det er universelt i sin karakter, gjelder det for alle mennesker til alle tider. Den kristne kirkes sendelse til verden med evangeliet handler om å vise Kristi sinnelag i møte med det enkelte menneske og folkeslag, og har til tider blitt forstyrret av etnosentriske og maktpolitiske perspektiver og religionsteologiske avsporinger eller uklarheter.

Misjonshistorien kan fortelle om hvordan evangeliet bredte seg ut i tid og rom til ulike folkeslag. Kjente og ukjente menn og kvinner kom til å krysse større eller mindre grenser i sitt gjensvar overfor Den oppstandenes misjonsbefaling. Ulike misjonale strukturer har historisk blitt brukt for å ivareta kirkens kall. Vår tids misjonssituasjon kjennetegnes ved at kirkene i sør og øst representerer ”det geografiske tyngdepunktet” i å leve ut den kristne tros dynamiske og grensesprengende side: å nå de unådde med det gode budskap.

På bakgrunn av oppgavens misjonsteologiske og et misjonshistoriske perspektiv på misjonstanken, blir det sakssvarende å stille følgende spørsmål til læreplan- og læreboktekstene: Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål? Hva blir nevnt om misjonens midler? Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk? Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatt? Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder? Disse fem spørsmål representerer fem analyseperspektiv på tekstene, spørsmål som jeg vil anvende i min kvalitative

innholdsanalyse. Innenfor hvert analyseperspektiv vil jeg utarbeide analysemomenter, som har sin forankring i teoripresentasjonen og inngår som svar på spørsmålene. Forekomsten av disse momentene i læreboktekstene og omfanget av misjonsstoff vil bli synliggjøre gjennom tabeller som jeg presenterer i forbindelse med analysen, jfr 1. 6. Jeg har valgt å bruke enkle tabeller for å kunne påvise likheter og ulikheter mellom læreverkene og endringstendenser over tid. Jeg kunne ha valgt tabeller med en større grad av differensiering, tabeller som ville ha gitt meg en større funksjonalitet i forhold til å fange opp flere momenter i møtet med tekstene. Dette er særlig tilfelle med tabellen som handler om misjonshistorie, et betydelig stoffområde, der jeg har begrenset meg til det som jeg oppfatter som misjonshistoriske hovedkategorier i møte med læreplan- og læreboktekster.

3 MISJONSTANKEN I LÆREPLANER OG LÆREBØKER

– EN INNHOLDSANALYSE

3.1 Utgangspunkt og avgrensninger

Lærebøker forholder seg til læreplaner. Læreplaner i betydningen formelle læreplaner, er overordnede og normative skolepolitiske styringsdokumenter som angir hovedsakelig innhold og struktur innen det enkelte fag på de ulike årstrinn. I denne oppgaven fokuseres det eksklusivt på læreplaner i denne betydningen, ikke på tematikk omkring hvordan læreplaner kan forstås og fungere (Hagesæther m fl 2000: 24-25). Læreplaner i formell betydning skal også fungere som veiledende dokumenter for skolens og lærernes undervisning i møte med elevene og angi overfor målgruppen – elever og foreldre – hva de kan forvente seg av skolen, både faglig, pedagogisk og så videre. Den engelske pedagogen Stenhouse oppfatter læreplaner som forsøk på å kommunisere sentrale prinsipper og egenskaper ved et pedagogisk opplegg. Slik kan de åpne for å bli kritisk gransket og mulig å omsette til praksis på en effektiv måte (Stenhouse 1975: 4).

Læreplaner består vanligvis av en generell del, som angir overordnede målsettinger, gjerne konkretisert i form av hovedmål og delmål som opplæring og undervisning skal sikte mot, og en spesiell del, gjerne kalt fagplandelen, som angir mål og hovedmomenter innen det enkelte fag som elevene skal arbeide med på ulike nivå eller årstrinn. I denne oppgaven fokuserer jeg hovedsakelig på læreplanenes fagplandel, og bruker da den generelle betegnelsen læreplaner, slik det også gjerne gjøres i offentlige dokumenter.

I Norge har vi historisk sett hatt en rekke slike læreplaner for grunnskolen og videregående opplæring. Gjennom de senere tiår har vi imidlertid hatt flere læreplaner innenfor et relativt kort tidsrom. Læreplanenes genrelle del og fagplandelen speiler på ulike måter den samfunnsmessige og kulturelle utvikling i et land. De har alle sin historiske bakgrunn og tilblivelse, som ofte er en sammensatt og mangfoldig prosess med mange aktører. I dette kapitlet vil jeg ikke foreta noen generell teoripresentasjon eller analyse av læreplaner og deres kontekster eller av læreplanenes betydning for skolen generelt sett, men kort analysere presentasjonen av misjonstanken i læreplaner fra 1960 til 2006 / 2008: hvilke direkte eller indirekte referanser til den kristne misjonstanke finner jeg i fagplandelene til disse læreplanene?

Jeg vil i det følgende først kort presentere den enkelte læreplan. Deretter vil jeg foreta selve innholdsanalysen av læreplanen for kristendomsfaget og gi en sammenfatning av det analysen har påvist. Her vil jeg begynne med det 7. årstrinn, for så å gå til det 8. og deretter til det 9. årstrinn. For læreplanene L97 og LK06 / RLE08 vil det gjelde 8., 9. og 10. årstrinn. I selve analyseteksten, der jeg anvender de samme analyse spørsmålene på læreplantekstene som jeg utviklet i teoripresentasjonen, vil jeg angi de momenter som jeg ser etter i anførselstegn, momenter som danner svar på disse analyse spørsmålene. Noen av disse momentene vil kunne ha en annen ordlyd enn den jeg anvender i analyse spørsmålene, men da vil det handle om synonymmer eller begreper som ligger tett opp til dem. Etter analysen av den enkelte læreplan vil jeg foreta en kort sammenfatning. Fra og med M74 vil jeg også påpeke endringer i det som nevnes om misjonstanken i læreplanene.

Etter analysedelen av den respektive læreplan vil jeg foreta en analyse av to læreverk som forholder seg til denne læreplanen. Hvert læreverk består av tre lærebøker. I kapittel 1.5 har jeg definert læreboken som ”elevens bok”. Betegnelsen ”læreverk” brukes gjerne om lærebøker innen et skolefag som går over flere årstrinn, såkalte ”flerbindsverk”, og kan innbefatte selve elevboken, oppgave- og/eller studiehefter og lærerveiledning, også gjerne kalt lærerens ressursbok.

Jeg vil undersøke et utdrag av ti læreverk som har blitt – og noen blir – benyttet i ungdomsskolens kristendomsfag, to læreverk fra hver læreplanperiode fra 1960 til 2008. Jeg vil samtidig undersøke de lærerveiledningene som hører til elevbøkene, der slike finnes. Lærerveiledninger kan si noe om hvordan lærebøker er tenkt brukt og kan således bidra til å gi et dybdeperspektiv i analysen av læreboktekstene. Læreverkene er utgitt på flere større anerkjente fagbokforlag, som har en lengre tradisjon i å utgi læreverk i kristendomsfaget: Gyldendal, Cappelen og Aschehoug, og noen mindre, som Dreyer og Fabritius, som utga læreverk i de første tiårene av den perioden jeg skal fokusere på¹. I utvalget av læreverk har jeg altså lagt vekt på ”tungvekterne” blant fagbokforlagene, slike som tradisjonelt sett har hatt store undervisningsredaksjoner, samtidig som jeg har tatt med noen læreverk fra mindre forlag. Jeg har dessuten valgt læreverk som er skrevet av lærebokforfattere som har ”gått igjen” i flere læreplanperioder; læreverk som på den

---

¹ Min opprinnelige tanke var å undersøke lærebøkernes opplagstall for å kunne analysere bøker som hadde vært og er mye i bruk og som derved kunne være representative for de ulike læreplanperiodene. Det lyktes meg ikke å innhente slike tall, selv om jeg henvendte meg til forlag, undervisningsdirektoratet og høyskoler. Fagpersoner som jeg snakket med i denne prosessen, gav meg inntrykket av at dette var noe som vanskelig lot seg gjøre.

måten kan framvise kontinuitet, hva deres forfattere angår. I lærebokanalysen vil jeg stille de samme spørsmål til tekstene som jeg stilte til læreplantekstene.

Under selve innholdsanalysen følger jeg rekkefølgen av analyse spørsmål og de analyse-momenter som inngår i de forventede svar på disse spørsmålene. Som regel begynner jeg med det 7. årstrinn, for så å gå til det 8. og deretter til det 9., avhengig av forekomsten av de momenter jeg søker i læreverket. For læreverk som følger læreplanene L97 og LK06 / RLE08 vil det gjelde 8., 9. og 10. årstrinn. Etter analysedelen av de to respektive læreverk vil jeg foreta en oppsummering, der jeg sammenfatter og karakteriserer mine funn. Jeg følger altså samme framgangsmåten som jeg bruker i analysen av læreplanene. I analysen av lærebøkene vil jeg gjøre bruk av enkle tabeller, der resultatene av den kvalitative og kvantitative analysen kommer fram. Bruken av slike tabeller kan bidra til å gi en oversikt over analysefunn og synliggjøre forskjeller og likheter mellom læreverk. I oppsummeringen etter analysen vil jeg dessuten sammenligne de to læreverkene, og fra og med de læreverk som følger M74 påpeke endrings-tendenser i omtalen av misjonsstoffet. Endringstendenser handler om følgende spørsmål: Hva skjer med omtalen av misjonstanken i læreplanene og læreverkene fra begynnelsen av 1960-tallet til 2008? Hvilket misjonslærestoff framviser kontinuitet? Hvilket stoff ” forsvinner underveis”? Hvilket nytt stoff tas med i den enkelte nye læreplan som lanseres og de læreverk som følger disse planene?

3. 2 Analyse av Forsøksplanen av 1960 (F-60)

I det følgende vil jeg kort presentere Forsøksplanen av 1960 før jeg foretar innholdsanalysen av læreplanen for kristendomsfaget, der jeg mot slutten oppsummerer resultatene analysen. Læreplan for forsøk med 9-årig skole, 1960, gjerne bare kalt ”Forsøksplanen av 1960” (”F-60”) ble gjennomført med sikte på å etablere en obligatorisk 9-årig folkeskole i Norge og representerte en videreføring av Normalplanen av 1939 når det gjaldt planen for ”kristendoms kunnskap”, som faget het på den tiden, i de seks første klassetrinn. På ungdomstrinnet kom endringer og nytt stoff. Det ble presentert som ”en fyldigere kjennskap” og ”en dypere forståelse” for derved å kunne ”inderliggjøre og styrke” elevenes kristne og moralske oppdragelse (Forsøksrådet for skoleverket 1960: 140, Skrunes 1999: 72). Det var særlig i to sammenhenger faget skulle utvides: det første handlet om en ”grundig innføring i Bibelen og veiledning i å bruke den” og det andre gjaldt å ”vise kristendommens tilknytning og betydning for det praktiske livet”

(Forsøksrådet for skoleverket 1960: 140, Skrunes 1999: 72). Særlig etikkstoffet kom inn med en annen tyngde enn før, og nyere norsk kirkehistorie og praktisk kirkekunnskap ble utvidet. I tillegg kom det inn noe mer stoff om verdensmisjonen, de kristne enhetsbestrebelsene og kristendommens møte med andre religioner. F-60-planen beskrives gjerne som en ”pensumplan” i likhet med tidligere læreplaner.

Under ”III. Hovedmomenter, krav og arbeidsplan for 7.-9. skoleår” for kristendomsfaget (Forsøksrådet for skoleverket 1960: 140-149) kommer misjonstanken til uttrykk. Jeg avgrensner meg stort sett til denne delen av læreplanen i kristendoms-kunnskap, men tar med visse referanser til omtalen av misjonsstoffet i læreplankapitlene ”IV. Rettleiing for undervisningen” og ”V. Hjelpemidler”. Misjonstanken får en relativ bred og direkte omtale i denne læreplanen, samtidig er det slik at noen av analysemomentene kommer mer indirekte til uttrykk.

3. 2. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Gjennom formuleringen ”Jesu kongeordre. Matt 28, 18-20” under hovedmomentet ”4. Kristendommens møte med andre religioner” for det 9. skoleår, nevnes en direkte begrunnelse for kristen misjon, hentet fra misjonsbefalingen, med angivelse av bibelreferanse. Videre heter det mer generelt i den påfølgende tekst: ”Kongens ærend har hast. Den enkeltes personlige ansvar for Guds rikes vekst i den verden vi lever i.” Her blir misjonstanken sett i lys av den esjatologiske gjenopprettelse, som er et motiv for misjonen. Dette motivet finnes også under hovedmomentet ”4. Kristendommens møte med de andre religioner” for det 9. skoleår. Her nevnes det esjatologisk perspektiv som et endelig mål for misjonen: ”Det bibelske framtidsperspektiv for mennesker og kirken. Åp. 21, 1-7. Det profetiske perspektiv”.

3. 2. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Selv om ikke forkynnelse, opplæring i kristen tro, dåp og diakoni nevnes eksplisitt som misjonens midler i læreplanen, kan slike midler bli antydnet gjennom formuleringen ”Kristelig arbeid og foreningsvirksomhet i menigheten” i hovedmomentet ”2. Praktisk kirkekunnskap” for det 8. skoleår. Dessuten kan midlene også antydes i en formulering i avsnittet ”3. Misjons- og religionshistorie” i kapitlet ”IV. Rettleiing for undervisningen”: her nevnes betydningen av å gi

”et konkret bilde av misjonens arbeidsmåter i de ulike miljøer”. ”Misjonens arbeidsmåter” kan her være synonymt med ”misjonens midler”.

3. 2. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Temaet ”Økumenikk på misjonsmarken” nevnes i hovedmomentet ”4. Kristendommens møte med andre religioner” for det 9. skoleår: ”Verdensmisjonen og de kristne enhetsbestrebelse”. Her nevnes videre ”Det økumeniske perspektiv: Ikke sammenblanding av kirkene, men samarbeid mellom dem” og ”De store kirke- og misjonsmøtene i nyeste tid. John R. Motts innsats.” Temaet ”misjon og maktbruk” antydes i sammenheng med hovedmomentet ”2. Praktisk kirkekunnskap” for det 8. skoleår. Uttrykket ”Misjon og ”kongepolitikk” nevnes i forbindelse med ”Den norske kirke”, ”Når og hvorledes den ble til”. Uttrykket viser til kristningen av Norge rundt år 1000. Jeg finner ingen direkte omtale av misjonens møter med de ulike folks kulturer, men denne tematikk kan antydes i hovedmomentet ”Kristendommens møte med andre religioner”, noe som tas opp nedenfor. I hovedmomentet ”2) Bibelkunnskap” for 7. skoleår nevnes imidlertid ”bibeloversettelser” og ”bibelselskaper” under synsvinkelen ”Hvordan Bibelen er kommet til oss”. Bibeloversettelse handler gjerne om misjonens skriftliggjøring av språk og markerer dermed misjonens kulturpåvirkning.

3. 2. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?

Denne debatten, som representerer et kontroversielt område innen kristen misjon, kan være inkludert i hovedmomentet ”Kristendommens møte med andre religioner” for det 9. skoleår. Det handler om ”Religion og kristendom”: ”Religion: mennesket søker Gud. Kristendom: Gud søker mennesket. Religion: spørsmål. Kristendom: svar. Religionenes rot: Menneskehjertet er skapt med trang til å søke Gud. ”Mennesket er uhelbredelig religiøst.” Det religiøse behov ytrer seg som lengsel og som frykt. Kristendommens rot: Guds selvåpenbaring i Jesus Kristus.” Videre nevnes under ”c) De to grunnspørsmål”: ”Kristendommen dreier seg om to grunnspørsmål: forsoning (synds- og skyldsbevissthet), og seier over døden (evig liv). Under behandlingen av hver religion bør en søke å komme fram til hvordan de har søkt å finne svar på disse spørsmålene – og evangeliets svar på spørsmålene settes i relasjon til det.” Noe sies også i kapitlet ”IV. Rettleiing for undervisningen” om framstillingen av dette stoffet: En skal ta sikte ”på en mer prinsipiell framstilling av misjonens vei til folkene.” Dessuten nevnes objektivitet i under-

visningen: ”Læreren bør tilstrebe objektivitet når han omtaler andre folks religioner og religiøse innstilling, selv om han setter dem i relasjon til kristendommen.”

3. 2. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Det misjonshistoriske stoffet kommer til uttrykk i hovedmomentet ”1) Kirkehistoriske bilder” for det 7. skoleår. Under ”b) Ny kristelig vekkelser” nevnes ”Pietismen i Tyskland” og ”Grev von Zinzendorf”. Perspektivet utvides så gjennom ”c) Misjonsvekkelsen gjennom William Carey, Robert Morrison, John Williams, Livingstone.” Videre betones det nasjonale, norske aspektet: ”d) I Norge: Reformasjonen – pietismen – misjonen. Jørgen Eriksen, von Westen, Egede, Pontoppidan. Her nevnes også Egede i forbindelse med pietistisk misjonsvirksomhet. I hovedmomentet ”2) Bibelkunnskap”, også 7. skoleår, som følger etter ”Kirkehistoriske bilder”, nevnes ”misjonshistorie (Ap. Gj.)”. Her synliggjøres aposteltidens misjonshistorie. I hovedmomentet ”1) Nyere norsk kirkehistorie” for 8. skoleår nevnes følgende: ”Vekkelsens utslag i norsk misjonsvirksomhet. Det norske misjonsselskap blir til. De store banebryterne i norsk misjonshistorie: Schreuder, Skrefsrud, Dahle, Røstvig, Reichelt. Kort oversikt over norske misjonsmarker i dag.” De mer kjente norske misjonærer kalles her for ”de store banebryterne”, en annen betegnelse på pionermisjonærer. Misjonsselskaper og misjonsmarker synliggjøres i læreplankunnskapen. Dessuten nevnes ”Den norske kirke. Når og hvorledes den ble til” i hovedmomentet ”2) Praktisk kirkekunnskap”, også for det 8. skoleår. Under hovedmomentet ”5. Verdensmisjonen og de kristne enhetsbestrebelsler” for det 9. skoleår nevnes ”a) De store misjonsepoker” og ”b) Verdensmisjonens nåtidsperspektiv”. Her refereres det altså til misjonshistoriens hovedperioder og misjonens aktuelle situasjon.

Sammenfattende kan en si at misjonstanken får en bred omtale i F-60, dette gjelder særlig det religionsteologiske og det misjonshistoriske stoffet. Læreplanen nevner misjonens begrunnelse og mål, men nevner lite om misjonens midler og temaet ”misjon og maktbruk”. Forholdet mellom misjon og kultur nevnes ikke direkte, noe derimot temaet ”misjon og økumenikk” gjør. Det som kanskje er det mest påfallende ved denne læreplanen i kristendoms-kunnskap, er dens tydelige evangelikale profil, noe som kommer klart til uttrykk i omtalen av kristendommens forhold til religionene. Innenfor dette stoffområdet blir det anlagt teologisk-kvalitative perspektiver: ”de andre religionene” betraktes som menneskenes søken etter Gud, mens kristendommen betraktes som Guds søken etter menneskene. Ved å kontrastere kristendommen

og verdens religioner på denne måten kan en få fram evangeliets unike svar på menneskers spørsmål, noe som gir et tydelig religionsteologisk perspektiv på religionene (Skrunes 1999: 72-73, 116). Flere bibelvers i forbindelse med misjonens grunnlagsspørsmål nevnes også i læreplanen, noe som også kan ses i sammenheng med dens evangelikale profil. Det samme gjelder språket i læreplanen, som kan oppfattes å ha et oppbyggelig sikte.

Stoffutvalget i læreplanen knytter seg mest til nyere tids misjonshistorie på 1800-tallet, med tyngdepunkt i den engelskbaserte misjonsvekkelsen og nyere norsk misjonshistorie, selv om ”de store misjonsepoker” også nevnes. Flere misjonærer nevnes i læreplanen, engelske og norske, men ingen kvinnelige misjonærer.

3.3 Analyse av læreverk som følger Forsøksplanen av 1960 (F-60)

Jeg begynner med Gyldendals læreverk av Hjelde, som består av elevbøkene ”Bibelen viser vei / Kristendoms-kunnskap for den 9-årige skolen / 7. skoleår”, ”I Herrens hus / Kristendoms-kunnskap for den 9-årige skolen / 8. skoleår” og ”Kristendommen og verden i dag / Kristendoms-kunnskap for den 9-årige skolen / 9. skoleår” (Hjelde 1963, Hjelde 1965, Hjelde 1967). Deretter vil jeg analysere et læreverk fra Fabritius som består av elevbøkene ”Vår kristne arv / 7. skoleår i 9-årig skole”, ”Vår kirke i dag / 8. skoleår i 9-årig skole” og ”Vårt kristne ansvar / 9. skoleår i 9-årig skole” (Tønnessen 1967, Tønnessen 1962, Tønnessen 1963). Så langt jeg har kjennskap til, ble det ikke gitt ut noen lærerveiledning til disse to læreverkene, noe jeg forstår ikke var vanlig i denne perioden. Kristendomsfaglige lærebøker som følger F-60 presenterer hovedsakelig det misjonshistoriske stoffet på 7. og 8. årstrinn, mens det mer misjonsteologiske stoffet nevnes på det 9. årstrinn, selv om dette årstrinnets elevbøker også tar med en del misjonshistorisk stoff. Jeg vil analysere hvert læreverk under ett ut fra den forventning F-60 gir meg angående innhold og fordeling av misjonsstoffet på de tre årstrinnene, og som kort er nevnt ovenfor.

Nedenfor vises tabell 3. 3. 1 som synliggjør kvantiteten av misjonsstoffet i lærebøker som forholder seg til Forsøksplanen av 1960.

Tabell 3. 3. 1 Oversikt over omfang av misjonsstoff i læreverker som følger F- 60

Læreverker: Gyldendal	Sideandel misjonsstoff ²	Prosentandel misjonsstoff
”Bibelen viser vei”	32 / 128	25
”I Herrens hus”	20 / 127	16
”Kristendommen og verden i dag”	41 / 115	36

Læreverker: Fabritius	Sideandel misjonsstoff	Prosentandel misjonsstoff
”Vår kristne arv”	36 / 132	27
”Vår kirke i dag”	12 / 105	11
”Vårt kristne ansvar”	59 / 111	53

Tabellene viser at misjonsstoffet utgjør en betydelig del av det samlede lærestoffet i læreverkene, særlig på 7. og 9. årstrinn. På 7. årstrinn representerer det om lag en fjerdedel av lærestoffet, mens det på 9. årstrinn representerer over en tredjedel. I læreboken til Fabritius for 9. årstrinn handler det om over halve boken. Dette antyder at lærebokforfatterne oppfatter dette stoffet som viktig for elevene.

3. 3. 1 Analyse av læreverket ”Bibelen viser vei”, ”I Herrens hus” og ”Kristendommen og verden i dag”

Gyldendals læreverker for ungdomstrinnet er bygd opp på følgende måte: på det 7. trinnet brukes elevboken ”Bibelen viser vei”, som handler hovedsakelig om bibelkunnskap, kirke – og misjonshistorie. På det 8. trinnet brukes ”I Herrens hus”, som tar for seg norsk kirke- og misjonshistorie og praktisk kirkekunnskap og på det 9. trinnet brukes ”Kristendommen i verden i dag”, som

² Antall sider misjonsstoff i forhold til lærebokens samlede antall sider. Med ”sider” tenkes på elevtekstsider, inkludert arbeidsoppgaver og bilder, men ikke forord, innholdsfortegnesle og registre. Sideantallet baserer seg på sammenhengende tekstframstillinger om misjonstanken. Sideandelen og prosentandelen representerer omtrentlige tall og noe skjønn, men kan synliggjøre tendenser i omfanget av misjonsstoffet.

hovedsakelig handler om etiske spørsmål, misjon og kristendommens møte med andre religioner. På det 7. og det 8. årstrinnet dominerer som forventet det misjonshistoriske perspektivet framstillingen, selv om det også finnes på det 9. trinnet. Det misjonshistoriske stoffet i disse elevbøkene kommer hovedsakelig til uttrykk i kapitlene ”Ut til alle folkeslag” (”Bibelen viser vei”) og ”Historien om norsk misjon” (”I Herrens hus”). Kapitlet ”Misjon og møtet med andre religioner”, som finnes i elevboken ”Kristendommen og verden i dag”, som brukes på det 9. årstrinn, tar opp religionsteologiske spørsmål.

Organiseringen av stoffet er i samsvar med oppsettet i F-60. Lærebokforfatteren dekker læreplanens hovedmomenter, men bruker til tider andre bibelreferanser, misjonsfaglige ord og uttrykk enn det læreplanen gjør. Stoff som omtaler misjonens midler, der fokuset på diakoni er framtreddende, den religionsteologiske debatt, der blant annet ”dialogtanken” nevnes og misjonens historiske perioder, der læreverket nevner representanter fra ikke-vestlige land som har hatt betydning for misjon og kirkelig arbeid, kan oppfattes som tilleggsstoff i forhold til læreplanen. Det samme gjelder læreverkets omtale av to kvinnelige misjonærer, som begge nevnes ved navn.

3. 3. 1. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Guds universelle frelsesplan og frelsesverk nevnes i avsnittet ”Evangeliet om Jesus”, som er en del av kapitlet ”Bibelens vei” i elevboken for 7. årstrinn. Her omtales de første kristne og deres visshet om at ”Jesus hadde gitt dem den fullkomne åpenbaring av Gud og vist dem den eneste vei til frelse. Derfor bygde de sitt liv på frelsesverket han hadde fullført (...) Det aller viktigste grunnlag for troen var Jesu lidelse, død og oppstandelse. Han oppfylte det som Skriften hadde sagt om Herrens lidende tjener. Han gav sitt liv som sonoffer for alle menneskers synd. Dermed åpnet han veien for dem til Gud, så sant de ville omvende seg og tro. Dette var hovedinnholdet i apostlenes forkynnelse” (Bibelen viser vei 1963: 29). Denne forkynnelse var misjonarisk, noe som kommer fram i tekstens neste avsnitt, ”Apostlenes budskap”, som handler om Peter og Paulus, jøde- og hedningemisjon (sss: 33-36).

En tilvisning til misjonens begrunnelse i Jesu misjonsbefaling og dens bibelske referanse nevnes i en arbeidsoppgave i kapitlet ”Ut til alle folkeslag”, det siste kapitlet i elevboken. Først presenteres William Carey, ”Mannen som grunnla verdensmisjonen”, og så følger arbeidsoppgaven ”Hvordan lyder Jesu misjonsbefaling? Hvor står den i Bibelen?” (Bibelen viser vei

1963: 115). Misjonsbefalingen plasseres altså i en misjonshistorisk kontekst, og da i forbindelse med grunnleggelsen av ”verdensmisjonen”. Den neste arbeidsoppgaven handler om å finne andre bibeltekster som handler om misjon, blant annet stilles spørsmålet: ”Hvor i GT står det noe om å bringe lys til hedningene?” Her pekes det på den kristne misjonstankes røtter i GT. Spørsmålet griper fatt i teksten om ”Herrens tjener”, som ”skal bli et lys ikke bare for jødene, men for alle folkeslag.” Videre heter det at ”Guds frelse skal nå ut over hele jorden. Her møter vi for første gang tanken om hedningmisjon.” (sss: 26). Avsnittet om Herrens tjener er en del av bibelkunnskapsdelen i begynnelsen av læreboken.

Kallstanken, som gjerne ses i forbindelse med misjonens begrunnelse, nevnes i forbindelse med omtalen av Careys møte med skildringene av herrnhuternes misjonsvirksomhet: ”Slik ble han overbevist om at misjonsoppgaven er et kall fra Gud, ikke bare til Jesu apostler, men også til kristne i dag.” (sss: 109). Noe lignende nevnes i omtalen av Egede: ”Han trodde det var et kall fra Gud (å drive misjonsvirksomhet på Grønland, min anmerkning)” (sss: 96). Her får kalls tanken et subjektivt uttrykk, mens den i omtalen av Carey løftes opp på et universelt plan. I omtalen av Carey møter vi tanken om menneskers frelse, et av målene for misjonen: ”(...) i det store arbeidet for menneskehetens gjenløsning” (sss: 114). Det refereres til Carey og hans medarbeideres misjonsstrategi, og deres bevissthet om å være ”Guds redskaper” i misjonens ”store arbeid”.

På 9. årstrinn presenteres delkapitlet ”Verdensmisjonen i vår tid” og det gjøres oppmerksom på at misjonens oppgave er langt fra fullført: ”Millioner har ennå ikke hørt budskapet om Jesus slik at de virkelig har lært ham å kjenne.” (Kristendommen og verden i dag 1967: 37). Her nevnes det som gjerne kalles for ”de unådde” i misjonsteologisk språkbruk, og det antydes at misjonens mål er å nå disse med ”budskapet om Jesus”, for at de ”virkelig” må lære ham å kjenne.

Mot slutten av elevboken nevnes kristendommens esjatalogiske perspektiv under overskriften ”Det kristne fremtidshåp” og underoverskriften ”Når Guds rike fullendes” (sss: 115-117). Her heter det at forventningen om Jesu gjenkomst også var ”en spore til å drive misjon”. Videre heter det følgende: ”Det gjaldt å frelse så mange som mulig før Kristus kom igjen (...) Mange betrakter også verdensmisjonen i lys av Jesu ord: Først må evangeliet bli forkynt for alle folkeslag, og så skal enden komme (Mark 13, 10; sml. Matt 24, 14)” (sss: 116). Misjonens mål settes her i forbindelse med Jesu gjenkomst.

På bakgrunn av forekomsten av analysemomenter i læreverket, kan en si at det gir en bred omtale av misjonens begrunnelse og mål.

3. 3. 1. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Både forkynnelsen av evangeliet til omvendelse og syndenes forlatelse, opplæring i kristen tro, dåp og diakonalt arbeid blir nevnt i læreverkets elevbøker på alle trinn. I avsnittet om ”De første norske misjonærene” – von Westen og Egede – på 7. årstrinn heter det: ”Både han og hans kone (Hans og Gertrud Egede, min anmerkning) ofret seg helt for å pleie de syke og døende. Og når han så talte til dem om Jesus, var det mange som tok imot det glade budskap” (Bibelen viser vei 1963: 97). Denne beskrivelsen viser hvordan befolkningen på Grønland tok imot evangeliet, etter at Egede hadde prøvd ”å forkynne evangeliet for de innfødte” og møtt motstand fra ”deres hedenske prester eller trollmenn.” Under omtalen av Carey i India på det 7. trinn heter det: ”Her fikk Carey god anledning til å forkynne det glade budskap, som han var kommet for å bringe” (sss: 112).

Under kapitteloverskriften ”Historien om norsk misjon” i elevboken for 8. årstrinn beskrives misjonsarbeidet på ”solskinnsøya” Madagaskar: ”Overalt hvor misjonærene slo seg ned, bygde de skoler, og det ble et viktig ledd i arbeidet (...) Mange av elevene ønsket å bli døpt da de fikk kjennskap til kristendommen” (I Herrens hus 1965: 85). Teksten illustreres ved et bilde med følgende tekst: ”Norske diakonisser ved spedalskehjemmet i Mangarano.” En av disse nevnes med navn: ”En diakonisse fra Grimstad, Marie Føreid, er kjent for sitt oppofrende arbeid for de spedalske. Den barmhjertighet pasientene møtte hos henne, gav dem lyst til å bli kristne.” Diakoni som ”døråpner for evangeliet” er et perspektiv som er framme her, slik som det også var i omtalen av Egede og Carey. Dermed settes diakonbegrepet i forbindelse med den andre trosartikkel, som omhandler frelsen i Kristus. Diakoner i misjonens tjeneste nevnes også i avsnittet ”Kirkens tjeneste for mennesker i nød”, som er en del av kapitlet om gudstjeneste og kirkeordning: ”Andre (diakoner, min anmerkning) gjør tjeneste (...) på misjonsmarken” (sss: 123).

Den kristne kirkes diakoni blir også presentert mot slutten av det første kapitlet i det 9. årstrinns elevbok, et kapittel som handler om etikk. Her ses diakoni mer i lys av den 1. trosartikkel som handler om Gud som skaper og mennesket som forvalter av skaperverket. Som over- og underoverskriften vil fortelle, settes dette arbeidet i forbindelse med kvinner, som Elisabeth Fry,

Florence Nightingale, Cathinka Guldborg og Mathilda Wrede: ”Kvinner i barmhjertighetens tjeneste”, ”Kvinnelig diakoni” (Kristendommen og verden i dag 1967: 31). Et bilde fra misjonsmarken illustrerer teksten og røper dermed at det også finnes forbindelse mellom misjon og diakoni. Teksten under bildet sier: ”Den kvinnelige diakoni er blitt et godt eksempel på barmhjertighet og nestekjærlighet” (sss: 32).

Forkynnelsen av evangeliet som middel innenfor misjonen nevnes også i avsnittet ”Ut til alle folkeslag”, som er en del av delkapitlet ”Verdensmisjonen i vår tid”: ”Mange drog ut for å forkynne evangeliet i forskjellige deler av verden” (sss: 37). Forkynnelsen av evangeliet nevnes i forbindelse med Englands lederskap i den internasjonale misjonsbevegelse på 1800-tallet: ”Fra England bredte misjonsvekkelsen seg til andre land”.

Læreverket til Gyldendal nevner altså forkynnelse, opplæring, dåp og diakoni som misjonens midler.

3. 3. 1. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Under teoripresentasjonen av misjonstanken tok jeg med følgende perspektiver når det gjaldt misjonens praksis: økumenikk på misjonsmarken, misjon og maktbruk og misjon og kultur, herunder skolevirksomhet og skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse.

Under omtalen av ”Brødremenigheten” i 7. årstrinns elevbok nevnes den økumeniske tanke i deres misjonsvirke: ”Zinzendorf ønsket å danne et brorskap av kristne fra forskjellige tros-samfunn” (Bibelen viser vei 1963: 90). Avsnittet om herrhuterne er en del av kapitlet ”Ikke bare lære, men liv”. I avsnittet ”Bibelseskap og bibelmisjon”, som er en del av kapitlet ”Ut til alle folkeslag”, også i elevboken for 7. trinn, nevnes stiftelsen av ”Det britiske og utenlandske bibelselskap” som et økumenisk misjonsprosjekt (sss: 132). Kirkelig økumenikk omtales i kapitlet ”Kirken i verden” mot slutten av 9. årstrinns elevbok, og da også i et misjonalt perspektiv, noe underoverskriftene ”John Mott” og ”Misjonskonferansen i Edinburgh”, under overskriften ”Den økumeniske bevegelse”, antyder (Kristendommen og verden i dag 1967: 109-110). John Mott gis en relativ bred omtale. I forbindelse med Edinburghkonferansen heter det: ”Kunne misjonsselskapene samarbeide, burde vel også de store kirke-samfunn kunne komme i nærmere forbindelse med hverandre! Slik begynte den moderne økumeniske bevegelse (sss: 110).” Her henvises det til misjonsselskapers samarbeid ”ute på misjonsmarkene”, som senere

fikk ettervirkninger ”hjemme i det kristne Vesten”. I denne forbindelse nevnes ingenting om ”det økumeniske forspillet” gjennom Zinzendorf og herrnhuterne, et forspill som ble nevnt under omtalen av ”Brødremenigheten” på 7. årstrinn.

Underoverskriften ”Kolonipolitikk og misjon” (sss: 37) setter søkelyset på temaet misjon og maktbruk. Avsnittet er plassert under delkapitlet ”Verdensmisjonen i vår tid”, og er en del av den omfattende presentasjonen av misjonen i elevboken for 9. årstrinn. Her heter det: ”En har lenge merket ulempene ved at misjonen på sett og vis var koblet sammen med europeernes politiske og økonomiske virksomhet i koloniene. Forretningsfolk og tjenestemenn gikk ofte fram på en måte som ikke stemte med den kristne moral. De underkuet de fargede folk og utnyttet dem til egen vinning. Misjonærene prøvde å motvirke disse misbruk. Iblant har de selv behandlet de innfødte uklokt (...) Men stort sett la misjonærene vinn på å gi folkene del i de gagnlige sider av Vestens kultur” (sss: 37-38). Disse formuleringene kan tolkes som et forsøk på å fortelle ”den gode og den triste fortellingen” om misjonen, både med tanke på utøvelse av politisk, økonomisk og kulturell makt.

I den påfølgende teksten i elevboken sies det noe om misjon og kultur: ”Hos primitive stammer, som ikke hadde hatt noen litteratur, laget de skriftspråk, så folk kunne lære å lese og skrive” (sss: 38). Her synliggjøres misjonens arbeid med å løfte fram det enkelte folks kultur. En slik skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse nevnes også under omtalen av Wulfilas arbeid blant ”de krigerske goters land ved Donau” i elevboken for 7. årstrinn (Bibelen viser vei 1963: 53). Lignende tanker kommer fram i flere misjonshistoriske kontekster, blant annet når Carey omtales både som predikant og bibeloversetter: ”I løpet av 30 år fikk han og hans medarbeidere oversatt Bibelen eller deler av den til mer enn 40 indiske språk!” (sss: 114). Grunnleggelsen av skoler og Careys kamp mot enkebrenning nevnes også. I skildringen av norsk misjon på ”sol-skinnsøya” Madagaskar i elevboken på 8. årstrinn nevnes også misjonens skolevirksomhet: ”Overalt hvor misjonærene slo seg ned, bygde de skoler, og det ble et viktig ledd i arbeidet (...)” (I Herrens hus 1965: 85). I kapitlet som handler om misjonens møte med andre religioner i elevboken for 9. årstrinn, nevnes ”opplæring i håndverk og nyere jordbruksmetoder”, noe som ”skaffet de innfødte bedre materielle kår” (Kristendommen og verden i dag 1967: 38). I avsnittet ”Framgang på 1800-tallet” nevnes Careys virke blant ”de høyere samfunnslag” i India: ”Et godt middel til å vinne disse var de kristne skolene” (sss: 36).

Elevbøkene omtaler de analysemomenter jeg forventer å finne, og fokuserer særlig på misjon og økumenikk og misjonens skolevirksomhet og bibeloversettelse. Forholdet mellom misjon og maktbruk problematiseres lite; forholdet mellom misjon og kultur synliggjøres gjennom omtalen av misjonens skolevirksomhet og skriftliggjøring av språk.

3. 3. 1. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatt?

Med dette analysespørsmålet ønsker jeg å avdekke hva som nevnes om ulike teologiske syn på forholdet mellom kristendommen og de andre religionene. Dette stoffet, som representerer et kontroversielt tema innen misjonsteologien, finnes i elevboken for 9. årstrinn, slik F-60 legger opp til. De ”andre religioner” blir presentert i et misjonsperspektiv gjennom temaoverskriften: ”Misjon og møtet med andre religioner” (sss: 34). Først gis det en misjonshistorisk oversikt og så presenteres religionene som ”kristendommens konkurrenter” (sss: 38). På den andre side møter vi formuleringer som bærer preg av ”dialogtanken”, for eksempel i arbeidsoppgaven ”Har vi noe å lære av indisk religion?” (sss: 42) og i omtalen av Careys virke i India: ”(...) misjonærene skulle sette seg godt inn i hinduenes tankeverden og møte dem med forståelse”, ”(...) samtidig som de forkynte at Jesus er den sanne vei til frelse” (sss: 36).

Under underoverskriften ”Hinduismen og kristendommen” kontrasteres det religionspluralistiske synet til Gandhi og Radakrishnan, som begge representerte hinduismen, og den kristne tro: ”Den kristne tro ser helt annerledes på dette. Den holder seg til Jesu ord: ”Jeg er veien og sannheten og livet. Ingen kommer til Faderen uten ved meg” (Joh 14, 6)” (sss: 44). Kristendommen sammenlignes med hinduismen, buddhismen og islam; det som er felles eller likt, og det som er ulikt: ”Selv om kristendommen og islam er beslektet på mange vis, er det likevel et skarpt skille mellom dem” heter det under underoverskriften ”Kristus eller Muhammed” (sss: 62). Under overskriften ”Religion og misjon i Afrika” nevnes ”Afrikanernes gamle religioner”: ”Mange primitive skikker er ennå i bruk i Afrika. Vi skal likevel ikke tenke oss negrenes religion altfor lavtstående” (sss: 64). Så henvises det til deres tro på en ”skapergud” som ”et tilknytningspunkt for den kristne tro”. Det vises til slektskap med GTs ofringer og renselsesskikker. ”Men bare Jesu evangelium kan vinne over frykten for lunefulle ånder i naturen” (sss: 65). Til slutt presenteres jødedommen under underoverskriften ”Bibelens eget folk”. Her nevnes det at jøder og kristne står sammen i troen på den ene Gud og på GT som Guds Ord. Ulike holdninger til ”Jesus av Nasaret” (sss: 73) skiller. Under ”Israelsmisjon” nevnes særskilt bibelspredning.

Den religionsteologiske debatt innen misjonsfaglige miljøer omtales ikke direkte i læreverket, men kontrasten mellom ”hinduismens toleransesyn” og Jesu egne ord nevnes. Beskrivelsen av Careys virke og omtalen av hinduismen antyder religionsdialog som misjonsstrategisk virkemiddel.

3. 3. 1. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Misjonshistorien blir gjerne inndelt i periodene oldtid, der aposteltiden markerer oldtidens begynnelse, middelalder og nyere tid. Mine analysemomenter handler om allmenn og norsk misjonshistorie: evangeliets geografiske utbredelse i disse historiske periodene og nyere tids misjonsvekkelser, Danmark-Norges misjon blant samene på Nordkalotten og på Grønland og norsk misjon på 1800- og 1900-tallet i regi av misjonsorganisasjonene innenfor Den norske kirke. Dessuten representerer antall misjonærer som nevnes – menn og kvinner, utenlandske og norske – analysemomenter, likeså norske frikirkers misjon og norsk misjon blant jøder. Gyldendals læreverk av Hjelde gir en bred omtale av misjonshistorien, både den allmenne og den norske, og alle tidsepokene blir omtalt. Det misjonshistoriske stoffet finnes på alle tre årstrinn. ”I misjonshistorien er det tatt med atskillig biografisk stoff, blant annet fordi dette gir levende inntrykk av kristen livsførelse” heter det i forordet til 9. trinns elevbok (Kristendommen og verden i dag 1967: 5).

Elevboken for 7. årstrinn handler om bibelkunnskap og kirke- og misjonshistorie. I avsnittet ”Apostlenes budskap”, som er en del av det første kapittelet, ”Bibelens vei”, nevnes apostelen Paulus og hans misjonsreiser: ”Paulus var den som løste kristendommen fra jødedommens bånd og gjorde den til en verdensreligion” (Bibelen viser vei 1963: 35). Apostelen Paulus’ misjonsreiser er avbildet på en kartskisse. Gjennom denne omtalen synliggjøres aposteltidens misjon. I avsnittet ”Bibelens vei til Europas folk”, som avslutter kapitlet ”Bibelens vei”, omtales oldtidens misjon ved Wulfilas arbeid blant goterne: ”Han ble biskop over goterne og drev misjon blant dem. Blant annet gav han dem Bibelen på deres eget språk”. På denne måten ”hadde Guds ord nådd til det første germanske folk utenom Romerrikets grenser” (sss: 53). Dette skal ha skjedd rundt 400 e Kr. Et bilde av ”bokbind av sølv til håndskrift av Wulfilas gotiske bibel” illustrerer teksten.

Under kapitteloverskriften ”Ikke bare lære, men liv”, nevnes ”De første norske misjonærene” (sss: 95). Først nevnes ”Brødremenigheten” og von Zinzendorf som en bakgrunn for denne tiden

av norsk misjonshistorie. Om herrnhuterne heter det: ”Mest har de kanskje utrettet ved sin store iver for hedningmisjonen” (sss: 91). Deres misjonsvirke i Vestindia og blant indianerne i Nord-Amerika tas med; bildet ”Herrnhuter-misjonæren Zeisberger preker for indianerne i urskogen” illustrerer teksten. Så presenteres pietistene i Halle og deres misjon i India, støttet av den dansk-norske kongen, og den norske presten, pietisten von Westen, misjonær i Finnmark blant samene, som ”dyrket ennå sine hedenske guder” (sss: 95). Misjonspresten Egede, en representant for ortodoksiens misjonstanke, nevnes også: ”til sin skuffelse fant han bare hedenske eskimoer” på Grønland, men vant ”mange” gjennom diakoni og forkynnelse. Sønnen Paul Egede nevnes som bibeloversetter. Både von Westen og Egede senior er avbildet.

Det siste kapitlet i elevboken, ”Ut til alle folkeslag”, omhandler engelsk misjonshistorie på 1800-tallet, som gjerne blir betegnet ”engelsk misjonsvekkelse”. Kapitlet begynner med en relativ fylldig presentasjonen av ”Mannen som grunnla verdensmisjonen” (sss: 108), historien om Carey, som blir presentert med både tekst og et bilde. Teksten forteller om Careys liv og epokegjørende virke i England og India. Mot slutten i teksten nevnes stiftelsen av ”Londons misjonsselskap” i 1795 (sss: 114). Under ”Sydhavets apostel” fortelles det om misjon på øyene sør i Stillehavet, ”naturfolkene som bodde der dyrket avguder og ofret mennesker” (sss: 115), og om ”Sydhavsmisjonæren John Williams”. Bilder av misjonsskipet som kommer til Tahiti og Williams som bygger båten ”Fredsbudet” illustrerer teksten. Deretter nevnes engelsk misjonshistorie i Kina under overskriften ”Bibelen på kinesisk” (sss: 119). Den katolske kirkes misjonsvirksomhet i Kina, representert ved jesuittene, representerte ”den største innsats” i misjonsarbeidet før engelske misjonærer kom dit, ifølge lærebokforfatteren, men den katolske misjon i Kina blir likevel oppfattet som en ”forløper” for en annen form for misjon: ”Først med den moderne protestantiske misjon kom evangeliet for alvor til Det fjerne østen” (sss: 120). Skotten Robert Morrison presenteres som bibeloversetter, både med tekst og bilde. Avsnittet ”Afrika åpnes for kristendommen” forteller om skotten David Livingstone, også med tekst og bilde. Han blir nevnt som ”menneskevennen som ofret seg for Afrika” (sss: 126), både med tanke på hans forkynnelse av evangeliet og kampen mot slavehandelen. Det neste avsnittet handler om ”Bibelseskaper og bibelmisjon” (sss: 130). Stiftelsen av ”Det britiske og utenlandske bibelselskap” nevnes som et økumenisk prosjekt. Avsnittet ”Arbeid for Bibelen hjemme og ute” forteller om stiftelsen av Det norske bibelselskap og det arbeid dette og andre bibelselskap gjør for å nå ut med evangeliet ”til alle folk”, i konkurranse med ”muhammedanere og buddhister”, som ”driver et iherdig arbeid for å vinne massene for sitt budskap” (sss: 134).

Elevboken for 8. årstrinn inneholder norsk kirke- og misjonshistorie og praktisk kirkekunnskap. Det andre kapitlet i boken, ”Historien om den norske kirke”, forteller først noe fra middelalderens misjon gjennom avsnittet ”Hvordan kristendommen kom til Norge”. Her nevnes munken Ansgar, ”Nordens apostel”, ”vikingtogene mot vest” og ”to av våre fremste konger omkring år 1000”: Olav Trygvesson og Olav Haraldsson betegnes som ”kristne misjonærer”, som ”kjempet med kraft og begeistring for sin store kongstanke: å gjøre nordmennene til et kristent folk” (I Herrens hus 1965: 44). Derneft nevnes kristningen av landet og kampen mellom kirke og kongsmakt.

Det tredje kapitlet i boken, ”Historien om norsk misjon” forteller hvordan Norge, som hadde mottatt evangeliet, ble en bidragsyter i verdensmisjonen (sss: 76-94). Kapitlet begynner med avsnittet ”Misjonen kaller”, som forteller om dem som ”vakte begeistring for misjonen her i landet” (sss: 77): herrnhutere, haugianere og ekteparet Gabriel og Gustava Kielland. Både stiftelsen av den første norske misjonsforening av Brødremenigheten i Stavanger i 1826 og stiftelsen av Det Norske Misjonsselskap i Stavanger i 1842 nevnes, likeså misjonæren Hans Christian Knudsen, som reiste til Afrika som misjonær for et tysk selskap. Vedtaket om å ”bygge en skole til utdanning av misjonærer” omtales. Under overskriften ”En misjonshøvding i Sør-Afrika” (sss: 78) presenteres Hans Schreuder og hans virke, under overskriften ”Solskinnsøya” (sss: 81) presenteres misjonsarbeidet på Madagaskar med Lars Røstvig, Lars Dahle, Peder Nilsen-Lund og Johannes Johnson. Misjonalt diakoniarbeid på Madagaskar beskrives, og diakonissen Marie Føreid nevnes i denne forbindelse. Under overskriften ”Eventyret i norsk misjon” (sss: 87) fortelles det om Lars Skrefsruds liv og tjeneste i Norge og i India. Avsnittet ”Til Det fjerne østen” (sss: 90) omtaler stiftelsen av Det Norsk-lutherske Kinamisjonsforbund i 1891 og dets virke i Kina, likeså arbeidet til Det Norske Misjonsselskap i Kina etter år 1900 og misjonæren Karl Ludvig Reichelt, som brøt med misjonsselskapet og stiftet ”Buddhistmisjonen” som et eget skandinavisk misjonsselskap i 1926. Mot slutten av kapitlet nevnes kort ”sju norske misjoner” som nå er med på å bringe evangeliet til ”Soloppgangens land”, Japan (sss: 92). Det nevnes også at Kinamisjonsforbundet i 1949 skiftet navn og nå heter ”Norsk Luthersk Misjons-samband”, og at Etiopia har ”blitt et arbeidsfelt som lover godt” (sss: 93) Radiostasjonen ”Evangeliets røst” i hovedstaden Addis Abeba nevnes. Mot slutten av kapitlet gis en detaljert oversikt over ”Norske misjonsselskaper og misjonsmarker i dag” (sss: 93-94), der ”de viktigste organisasjoner” og norsk misjonsstatistikk fra 1963 synliggjøres. I denne oversikten nevnes også Den Norske Israelmisjon og frikirkenes misjon. Det fortelles at ”når alle selskapene regnes med, er det i alt ca. 900 misjonærer utsendt fra Norge.”

Over en tredjedel av elevboken for 9. årstrinn handler om kristen misjon, kapitlet "Misjonen og møtet med andre religioner" (Kristendommen og verden i dag 1967: 34-75) omtaler både misjonsteologi og misjonshistorie. I begynnelsen av dette kapitlet omtales noe misjonshistorisk stoff i oversiktsform under avsnittet "Kristen misjon i to tusen år", med underoverskriftene "Fra gamle dager", "Misjonen etter år 1500", "Framgang på 1800-tallet" og "Verdensmisjonen i vår tid" (sss: 34-37). Teksten i avsnittet "Fra gamle dager" gjør oppmerksom på byene Jerusalems og Antiokias strategiske beliggenhet som utgangspunkter for misjon i tre verdensdeler. I apostel-tiden var "hver kristen i grunnen en misjonær" (sss: 34). Så nevnes oldtidens og middelalderens misjonshistorie med korte referanser til Romerriket, India, de germanske folk i Europa, islams framvekst og Nordens kristning. Nestorianernes misjonsframstøt i Kina vies særlig oppmerk-somhet. I avsnittet "Misjonen etter år 1500" fortelles det om nyere tids romersk-katolsk misjon ved jesuitten Francisco Xavier, og det slås fast at "først under den pietistiske vekkelsen på 1700-tallet fikk protestantene syn for hedningmisjonen" (sss: 35). Så nevnes kort den dansk-norske Trankebar-misjonen. I avsnittet "Framgang på 1800-tallet" nevnes den engelske baptisten William Carey og misjonen i India, og det konkluderes med at "misjonsvirksomheten økte sterkt i løpet av det 19. århundre" (sss: 36).

Under overskriften "Verdensmisjonen i vår tid", en overskrift som fokuserer på misjonens aktuelle situasjon, nevnes det at "i vår tid har tallet på misjonærer økt sterkt", samtidig som forfatteren gjør oppmerksom på at "likevel er det langt igjen før oppgaven er fullført. I Østens folkerike land utgjør de kristne bare små minoriteter. Millioner har ennå ikke hørt budskapet om Jesus slik at de virkelig har lært ham å kjenne" (sss: 37). Så nevnes "den nasjonale reisning" i Asia og misjonens historiske kopling til politiske og økonomiske interesser. De europeiske staters kolonipolitikk og 2. verdenskrig nevnes som forstyrrende faktorer for misjonens arbeid. De nye statene i Asia og Afrika og deres forsøk på "å finne et åndelig grunnlag i sine egne gamle tradisjoner" skal være med å forklare "den merkelige fornyelse av flere ikke-kristne religioner" (sss: 38). Politiske utfordringer for kristen finnes også: "Samtidig har kristendommen fått en farlig konkurrent i kommunismen" heter det. "Den endrede situasjonen i verden stiller misjonen overfor nye oppgaver. De kristne må igjen tenke over sitt forhold til de andre religioner" heter det videre. "Nye veier i misjonsarbeidet" nevnes, blant annet at "de innfødte kristne får større ansvar og kommer i et friere forhold til misjonsselskapene" (sss: 38).

Under presentasjonen av "Misjonen og møtet med andre religioner" nevnes også noen personer fra ulike ikke-vestlige lands misjons- og kirkehistorie i nyere tid, for eksempel indernes misjon-

ær til Tibet, Sadhu Sundar Singh, japanernes Toyohiko Kagawa og bantuhøvdingen Albert John Luthuli fra Sør-Afrika. Den tysk-franske legemisjonæren Albert Schweitzer får en relativ fyldig presentasjon som ”lege, forkynner, fremragende vitenskapsmann og kunstner” (sss: 69). Det diakonale engasjementet, som var et uttrykk for hans tanker om menneskeverdet, framheves, ikke hans teologiske tenkning.

Sammenfattende kan en si at læreverket gir en bred omtale av misjonstanken. En evangelisk-konservativ grunnposisjon synes å ligge til grunn for omtalen av misjonens begrunnelse, mål og midler. Læreverket kjenner til debatten om forholdet mellom misjon og makt, men problematiserer dette lite. Forholdet mellom misjon og kultur kommer til uttrykk i forbindelse med misjonens skolevirksomhet og skriftliggjøring av språk. Lærebøkene understreker både likheter og den grunnleggende forskjellen mellom kristendommen og de andre religionene. Den religionsteologiske debatt nevnes ikke, men læreverket antyder noe om dialogtanken.

Misjonshistoriens tre tidsperioder med evangeliets geografiske utbredelse nevnes. Læreverket gir en fyldig og til dels detaljert beskrivelse av allmenn – særlig engelsk – og norsk misjons-historie. Stilen er den fortellende-skildrende, som synliggjør det dynamiske og umiddelbare aspektet ved kristen misjonsvirksomhet. Både katolsk og protestantisk misjon omtales, også nyere tids misjonsvekkelser. Mange engelske og skotske misjonærer nevnes, men også andre fra Tyskland og Nederland. Mange norske misjonærer omtales, særlig mannlige. Kvinnens innsats i misjonen omtales i læreverket, men kun den norske kvinnelige Madagaskar-misjonæren, diakonissen Marie Føreid, og India-misjonæren Anna Onsum, som ble gift med Lars Skrefsrud, nevnes med navn. Norske og engelske misjonsselskaper nevnes, også norsk misjon blant jøder, representert ved Israelmisjonen. Under norsk misjonshistorie fokuseres det på misjonsselskapene innenfor Den norske kirke, frikirkelig misjonsvirksomhet nevnes i forbindelse med ”Norsk misjonsstatistikk 1963”.

3. 3. 2 Analyse av læreverket ”Vår kristne arv”, ”Vår kirke i dag” og

”Vårt kristne ansvar”

Læreverket til Fabritius for ungdomstrinnet er bygd opp på følgende måte: elevboken ”Vår kristne arv”, som brukes på 7. årstrinn, inneholder nyere tids kirkehistorie, bibelkunnskap og plan for bibellesning. Elevboken ”Vår kirke i dag”, som brukes på 8. trinn, handler om nyere

norsk kirkehistorie og praktisk kirkekunnskap. På 9. klassetrinn brukes elevboken "Vårt kristne ansvar", som handler om kristen etikk og kristen misjon. Misjonsstoffet i bøkene er fordelt på denne måten: det misjonshistoriske stoffet i elevboken "Vår kristne arv" kommer hovedsakelig til uttrykk i kapitlet "Misjonsvekkelsen", mens elevboken "Vår kirke i dag" tar med dette stoffet i kapitlet "Norge blir med i verdensmisjonen". Kapitlet "Kristen Misjon" er et av to hovedkapitler i elevboken "Vårt kristne ansvar" som brukes på det 9. årstrinn. Både misjon og etikk, som er det andre temaet i elevboken, ses her i lyset av det ansvar kristne har. Om lag halve boken – rundt 70 sider – er viet emnet "kristen misjon". Som nevnt ovenfor trer det misjons- og religionsteologiske stoffet i hovedsak tydeligst fram på dette årstrinnet.

Organiseringen av stoffet følger oppsettet fra F-60. Læreverket representerer en misjonsfaglig stoffutvidelse i forhold til læreplanen på følgende punkter: omtalen av misjonsmiddelet diakoni i regi av kristen misjon og misjonens kulturfremmende virkning. Læreverkets omtale av flere misjonsseskap, også norske frikirkelige misjonsselskap, og flere misjonærer enn dem læreplanen nevner, og omtalen av misjonens aktuelle utfordringer, kan også oppfattes som tilleggstoff som lærebokforfatteren har valgt å ta med.

3. 3. 2. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Guds universelle frelsesplan og frelsesverk knyttes til misjonsbefalingen i en oppgave i elevboken for 7. årstrinn. Rammen er avsnittet "De fire evangelier" under hovedemnet "Bibelkunnskap": "2. Kristi frelse gjelder ikke bare jødene. Finn noe i Matteusevangeliets avslutning som viser det" (Vår kristne arv 1967: 102). Misjonens bibelske begrunnelse blir også synlig i en misjonshistorisk kontekst i forbindelse med avsnittet "Den første misjonshistorie", som omhandler Apostlenes Gjerninger: "Jesus hadde forutsagt at hans rike skulle vokse (...) Hans disipler fikk i oppdrag å forkynne evangeliet for alle folkeslag (Matt. 28, 18-20)" (sss: 103).

Misjonens bibelske begrunnelse kommer tydelig fram i elevboken for det 9. årstrinnet. I begynnelsen av det ene hovedtemaet i elevboken, "Kristen misjon", gis det en oversikt over misjonshistorien under overskriften "Misjonsepoker". Her møter leseren underoverskriften "Jesu kongeordre" (Vårt kristne ansvar 1963: 52). I dette avsnittet framtrer misjonsbefalingen som en ordre: "Aldri har en konge gitt en så omfattende ordre, og aldri har det vært en så liten hærstyrke til å utføre den, er det sagt. Disiplene skulle være verdenserobrere. De skulle gjøre alle folkeslag til Jesu disipler" (sss: 52). Betegnelser fra det militære farger framstillingen om misjonens

begrunnelse, ord som ”ordre”, ”hærstyrke” og ”verdenserobrere” kan lett framkalle assosiasjoner til evangeliets kampmotiv i NT og enkelte kristne organisasjoners retorikk, for eksempel Frelsesarmeens bruk av kampmotivet. Lærebokforfatteren bruker samme uttrykk som det vi finner i F-60, ”Jesu kongeordre”. ”Jesus som konge-temaet” refererer gjerne til den tradisjonelle dogmatiske struktureringen av Kristi embeder: Kristus som prest, Kristus som profet og Kristus som konge. Imidlertid omtales misjonsbefalingen som mer enn en ordre: ”Misjonsbefalingen inneholder ikke bar en ordre. Jesus gir samtidig et rikt løfte: ”Se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende!” (sss: 52). Her nevnes også løftedimensjonen i befalingen, løftet omtales som ”rikt”. Under arbeidsoppgavene etter teksten får elevene i oppgave å lese misjonsbefalingen i Matteus evangelium.

Under overskriften ”Veldige oppgaver venter” møter vi formuleringer som sier noe om misjonens begrunnelse og mål. Avsnittet er en del av et større avsnitt som finnes mot slutten av misjonsstoffet i elevboken for 9. klasse, ”Misjonen går videre”. Her heter det at ”folkenes største nød er av åndelig art” (sss: 119). Konklusjonen blir følgelig: ”Derfor er det misjonens største oppgave å bringe evangeliet ut til alle folkeslag. Vi har i dag som kristne et stort ansvar for evangeliets videre utbredelse”. Her skriver elevbokens forfatter i vi-form om misjonsansvaret og den største nøden som folkene har; igjen anvendes teologisk-kvalitative perspektiver på beskrivelsen av menneskers viktigste behov. Disse behov trekkes fram som en aktuell og akutt situasjon, som kaller på ”vårt ansvar” som kristne.

I avsnittet om ”Jesu kongeordre” nevnes disippelgjøringen som et mål for misjonen: ”De skulle gjøre alle folkeslag til Jesu disipler.” (sss: 52). Det er altså ikke bare snakk om at de som ikke har hørt, skal få en mulighet til å høre, eller ”å få mennesker frelst”, men å gjøre alle folkeslag til disipler, en formulering tatt direkte fra bibelteksten i Matteus 28. kapittel. Riktignok sies det ikke noe om hva en disippel er i denne sammenheng. På slutten av det samme avsnittet heter det: ”Alle får ikke de samme oppgaver, men alle kan gjennom bønn og arbeid være med å bringe evangeliets lys til dem som lever i hedenskapets mørke.” (sss :53). ”Å bringe lys i mørket gjennom evangeliet” er en formulering som har sin bakgrunn i NT, jfr Joh 8, 12 og 2 Kor 4, 4, og kan både ses som et mål og som en begrunnelse for å drive misjon.

Mot slutten av 9. årstrinns elevbok settes verdensmisjonen under underoverskriften ”Det bibelske fremtidsperspektiv” inn i en esjatologiske ramme, der den omtales sammen med blant annet Kristi gjenkomst, jødefolket og trengselstiden: ”Verdensmisjonen skal få en rik tid, og

evangeliet skal forkynnes for alle folkeslag” (sss: 120); det refereres til Matteus 24, 14. Til slutt nevnes ”Guds rikes endelige mål”, ” (...) en ny himmel og en ny jord”, med referanse til Åp 21, 1.

Læreverket til Fabritius gir en bred omtale av misjonens begrunnelse og mål. Jeg kan imidlertid ikke finne at misjonsdimensjonen i GT blir nevnt.

3. 3. 2. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

De momenter jeg forventer å finne om misjonens midler, nevnes alle i læreverket: forkynnelse, opplæring, dåp og diakoni. I avsnittet ”Thomas von Westen”, som er en del av kapitlet ”Ny kristelig vekkelse”, i elevboken for 7. årstrinn, heter det at ”han talte evangeliet til samene på deres eget språk. Mange tok imot ordet og ble døpt” (Vår kristne arv 1967: 43). Den kristne dåp nevnes også i avsnittet ”En hard misjonsmark”, som er en del av kapitlet ”Norge blir med i verdensmisjonen”, i elevboken for 8. årstrinn, som handler om Schreuders misjonsvirke i Zululand (Vår kirke i dag 1962: 20). Evangeliets forkynnelse og dåp nevnes altså i misjons-historiske kontekster i læreverket. I samme elevbok nevnes ”Kirkens diakoni” (Vår kirke i dag 1962: 36) under hovedkapitlet ”Norsk kirkeliv fra 1814 til i dag”. Det fortelles blant annet om Cathinka Guldberg og diakonissehuset i Oslo, og det nevnes at ”diakonissene har gjort en stor gjerning blant syke, barn og gamle, både her hjemme og på misjonsmarka.” (sss: 37).

Under ”Jesu kongeordre” i elevboken for 9. årstrinn heter det at ”alle” kan være med å bidra ”gjennom bønn og arbeid” til ”å bringe evangeliets lys til dem som lever i hedenskapets mørke.” (Vårt kristne ansvar 1963: 53). I denne sammenheng utdypes ikke ”arbeid”, men misjonens midler kan forstås gjennom bruken av dette generelle begrepet. Imidlertid tas midlene opp mot slutten av boken, der kapitlet ”Misjonens stilling nå og i fremtiden” finnes (sss: 107). Her brukes ”Misjonsmetoder” som overskrift og ”Forkynnelse”, ”Skolemisjon” og ”Legemisjon” som underskrifter. Først nevnes det at ”misjonens viktigste oppgave er å forkynne evangeliet for de folk som ennå ikke har hørt det. Det går klart fram av Det nye testamente” (sss: 107). Markus 16, 15 og Lukas 24, 47 nevnes som skriftbelegg for dette, versene refereres med fullstendig ordlyd, den bibelske forankring er her altså tydelig til stede. Forfatteren konkluderer: ”Forkynnelsen av evangeliet blir derfor det primære i alt misjonsarbeid.” (sss: 107). I det følgende blir det som kalles ”andre arbeidsoppgaver” nevnt: skole- og legemisjon. Fire bilder fra disse arbeidsoppgavene skal illustrere teksten. Forfatteren angir altså strategisk-kvalitative perspektiver på

midlene: hva som er ”viktigst” og ”primært” i det som her kalles ”misjonsmetodene”, og som jeg har kalt ”misjonens midler”, og det som ses som ”andre arbeidsoppgaver”.

Avsnittet ”Nye tekniske hjelpemidler” nevner moderne kommunikasjonsmidler – som fly og bil – i misjonens tjeneste (sss: 117-118). Videre omtales radiomisjon, særlig i Etiopia og Japan. ”I fremtiden må en regne med at radio og fjernsyn vil få stadig større betydning for misjonen” heter det. ”Den nye radiosenderen i Etiopia bringer evangeliet vidt ut” fortelles det i teksten under en kartskisse som viser radiobølger fra radiostasjonen ”Voice of the Gospel”.

Læreverket nevner altså hele bredden av de misjonsmidler jeg forventer å finne.

3. 3. 2. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Analyseperspektiver her handler om økumenikk på misjonsmarken, den gode og den triste fortellingen om misjonen, det vil si å belyse positive og problematiske sider ved misjonens virke, slik det gjerne blir synlig i forbindelse med misjon og maktbruk og misjon og kultur. Dessuten handler det om misjonens skolevirksomhet og skriftliggjøring av språk, gjerne i forbindelse med bibeloversettelse.

Sammenhengen mellom misjon og økumenikk blir nevnt mot slutten av elevboken for 9. årstrinn, der ”Misjonens stilling nå og i fremtiden” omtales. Temaet antydes i overskriften ”Verdensmisjonen og de kristne enhetsbestrebelse”. J. R. Mott sitt bidrag i denne sammenheng nevnes under underoverskriftene ”John R. Mott” og ”Det internasjonale misjonssamarbeid” (sss: 110), hvor det blant annet henvises til misjonskonferansen i Edinburgh i 1910 og det internasjonale og norske misjonsråd. ”Kirkenes Verdensråd” nevnes i et eget avsnitt. Her heter det: ”Samarbeidet mellom misjonsselskapene gav støtet til et lignende samarbeid mellom de ulike kirkesamfunn, den økumeniske bevegelse” (sss: 112). Her nevnes altså samarbeid mellom misjonsselskapene som utslagsgivende for den økumeniske bevegelse. Det blir ikke nevnt noe om teologiske motforestillinger fra såkalte ”evangelikale misjonsmiljøer”, men at den romersk-katolske kirke har ”holdt seg konsekvent utenfor.”

Kapitlet ”Den norske kirkes organisasjon”, som er en del av hovedemnet ”Praktisk kirkekunnskap” i elevboken for 8. årstrinn, begynner med en historisk oversikt, der avsnittet ”Misjon og kongepolitikk” nevnes først: ”Da kristendommen ble innført i Norge, spilte de norske konger en

viktig rolle. De fikk misjonærer til landet, og de bygde de første kirkene. Det ble også de som organiserte kirken, gav den lover og innsatte biskoper og prester. Kirken var kongestyrt” (Vår kirke i dag 1962: 57). Her synliggjøres misjon og politisk maktbruk. Det samme gjelder omtalen av ”Misjonen i middelalderen”; avsnittet er en del av framstillingen av misjonshistoriens perioder i elevboken for 9. årstrinn: ”Ikke sjelden ble det brukt uheldige midler i misjonsarbeidet. Germanerne var ikke så redde for å nytte vold og makt (sml. de norske kongene). Overgangen til kristendommen ble på den måten overfladisk” (Vårt kristne ansvar 1963: 56). Under arbeidsoppgavene i slutten av ”Misjonsepoker” blir elevene bedt om å gjøre rede for hvorfor ”en slik misjonsmetode er forkastelig”, det refereres til uttrykket ”sverdmisjon” (sss: 59). I avsnittet om ”Afrika”, som er en del av kapitlet ”Misjonens land i vår tid”, nevnes ”De hvites slavehandel” som en ”stor hindring for det første misjonsarbeidet” (sss: 101). William Wilberforce nevnes i denne sammenheng som ”misjonsvennen”, som sammen med misjonæren David Livingstone kjempet mot slavehandelen. Her framstilles representanter for kristen misjon som de svakes allierte i kampen mot datidens koloniherrer.

Temaet misjon og kultur nevnes i forbindelse med misjonens aktuelle situasjon. I avsnittet ”Veldige oppgaver venter”, som finnes mot slutten av kapitlet ”Misjonens stilling nå og i fremtiden, heter det: ”Der hvor det (evangeliet, min anmerkning) blir tatt imot, løftes folkene sosialt og kulturelt. Verdenshistorien kjenner ingen større kulturskapende faktor enn evangeliet” (sss: 119). Evangeliets evne til ikke bare å forandre mennesker på innsiden, men også sosialt og kulturelt, nevnes. Evangeliet presenteres her som ”verdenshistoriens største kulturskapende faktor”, som noe skapende og positivt i forhold til kulturen. Igjen anvendes et teologisk-kvalitativt perspektiv på misjonsstoffet i læreboken.

Skolevirksomhet og bibeloversettelse knyttes i 7. årstrinns elevbok til William Carey. Hans oversettelse av NT til bengali nevnes (Vår kristne arv 1967: 59). Om Carey heter det videre at ”han gjorde et veldig arbeid som bibeloversetter”, og at han blant annet ”opprettet skoler” (sss: 61). Robert Morrisons bibeloversettelse til kinesisk nevnes også (sss: 65-67). I elevbokens andre hovedemne, ”Bibelkunnskap”, nevnes også ”Vulfilas oversettelse”. Dette skjer i avsnittet ”Bibeloversettelser” under underoverskriften ”Eldre bibeloversettelser”: ”Omtrent samtidig (som kirkefaren Hieronymus oversatte Bibelen til latin, ”Vulgata”, min anmerkning) ble Bibelen oversatt til gotisk av misjonsbiskop Vulfila, som først hadde laget en brukbar gotisk bokstavs-krift” (sss: 88). Her nevnes kort misjonens skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse.

Skriftliggjøring av santalspråket og bibeloversettelse nevnes under omtalen av Skrefsruds misjonsvirke i India i elevboken for 8. trinn (Vår kirke i dag 1962: 24). Avsnittet er en del av kapitlet "Norge blir med i verdensmisjonen". I avsnittet "Skolemisjon", som handler om "Misjonsmetoder", i elevboken for 9. trinn nevnes følgende: "Misjonen har gått i brodden når det gjelder å opprette skoler. I mange land kunne ikke folk lese før kristendommen kom. Gjennom skolene vil misjonen føre de unge inn i det kristne budskap og gjøre dem til opplyste, gode og nyttige samfunnsmennesker. Derfor har misjonen opprettet skoler av ulike slag, fra enkle elementærskoler til høyskoler og universiteter" (Vårt kristne ansvar 1963: 107). Skolemisjon nevnes her som et eksempel på evangeliets kulturpåvirkning.

Samlet sett kan det sies at læreverket gir en betydelig omtale av misjonens praksis og praksiskritikk, og nevner hele bredden av analysemomenter. Forholdet mellom misjon og maktbruk problematiseres noe, mens forholdet mellom misjon og kultur beskrives i positive ordelag. Misjonens skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse får en fyldig omtale.

3. 3. 2. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatt?

Under overskriften "Kristendommen møter andre religioner" trer det religionsteologiske stoffet fram i 9. årstrinns elevbok. Først nevnes det en del om forholdet mellom kristendom og "andre religioner" under underoverskriftene "Naturreligionene og de historiske religioner", "Religionenes spørsmål" og "Kristendommens svar" (sss: 61-63). Formuleringene er i samsvar med dem vi møter i F-60. Deretter presenteres religioner i ulike regioner, alle under overskriften "Misjonsland i vår tid". Religionene ses altså i et misjonalt perspektiv og presenteres innenfor en misjonal ramme. Det handler hele tiden om kristen misjon i den enkelte region og dens møte med religionen der. Det innledende perspektiv i framstillingen er den kvalitative forskjell mellom kristendom og religion, noe som jeg gjorde rede for under presentasjonen og analysen av læreplanen F-60.

Religionene framstilles som "hedenske religioner", og deres utøvere kalles "hedningene". I arbeidsoppgavene som følger teksten brukes uttrykkene "avgudsdyrkere" og "avguder" (sss: 63). Disse religionene har et felles trekk: "Felles for alle hedenske religioner er at de prøver å vinne frelse ved gjerninger og egen fortjeneste." Kristendommen blir framstilt som "verdensreligionen framfor noen annen". Kristendommen "bygger ikke på mennesketanker om Gud" – underforstått: slik som de andre religioner – , "men på Guds selvåpenbaring". Heb 1, 1 og Joh 3, 16

trekkes fram som en del av "Bibelens svar", begge versene siteres eksplisitt. På bakgrunn av dette konkluderes det med følgende: "Å gjøre hedningene kjent med Guds frelsesgjerning i Jesus Kristus er den kristne misjons store og herlige oppgave." (sss: 62). Her brukes igjen en formulering – "store og herlige oppgave" - som er uttrykk for den tradisjonelle tanken i norsk skole om at elevtekster skal tjene til oppbyggelse.

Læreverket nevner altså ikke den religionsteologiske debatt, men ser religionene i et misjonalt perspektiv.

3. 3. 2. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Misjonshistorisk stoff finnes på alle tre årstrinn. Hovedemnet "Den nyere tids kirkehistorie" i elevboken for 7. årstrinn omtaler katolsk misjonvekkelse på 1500-tallet, 1700-tallets pietistiske misjonsvekkelse i Tyskland og Norge og den engelske misjonsvekkelse på 1800-tallet. I kapitlet "Reformasjonstiden" nevnes munkeordenen jesuittene og deres stifter, den spanske adelsmannen Ignatius Loyola (Vår kristne arv 1967: 32). I kapitlet "Ny kristelig vekkelse" omtales "Pietismen i Tyskland" og pietismens misjonsvirksomhet ved "Grev Zinzendorf". Dette siste avsnittet beskriver "en egen retning innenfor pietismen", representert ved "den tyske greve Nikolaus Ludvig von Zinzendorf" og herrnhuterne (sss: 35, 39-41). I norsk sammenheng – "Pietismen i Norge" – nevnes Thomas von Westen og Hans Egede, som representanter for Danmark-Norges misjonsframstøt i Troms og Finnmark og på Grønland (sss: 43-45). Uttrykket "samenes apostel" nevnes i forbindelse med von Westen, og uttrykket "Grønlands apostel" nevnes i forbindelse med Egede. Et bilde av Hans Egede illustrerer teksten. I kapitlet "Misjonsvekkelsen" fokuseres det på nyere tids engelske misjonshistorie (sss: 57-75), det vil si på det som gjerne betegnes som "gjennombruddet for verdensmisjonen". Her omtales William Carey, Robert Morrison, John Williams og David Livingstone; misjonsselskapene "Londons misjonsselskap" og "den engelske kirkes misjonsselskap" nevnes også. Alle de nevnte misjonærene presenteres med en relativ fyldig beskrivelse, Carey og Livingstone også med bilder. Careys betydning for nyere tids misjon vektlegges særlig: "Selv om Carey fikk utrettet mye som misjonær i India, så kom han likevel til å bety mest for misjonen ved den misjonsiver han skapte. Mange ble grepet av misjonen både i England og i andre land. I England ble det stiftet flere store misjonsselskaper (...) Snart kunne en merke den nye misjonsinteressen også i andre land. I Tyskland og Amerika ble det dannet flere store selskaper for hedningmisjonen. Over hele den evangeliske kirke gikk

det en mektig misjonsbølge. Misjonshistorien etter 1800 blir ofte kalt for ”misjonsselskapenes tidsalder” (sss: 62-63).

Under bokens andre hovedemne, ”Bibelkunnskap”, nevnes kort oldtidens misjon ved misjonsbiskop Vulfila og hans oversettelse av Bibelen til gotisk rundt år 400 e Kr (sss: 88). Omtalen av Vulfila er en aktualisering av ”Eldre bibeloversettelser”. Avsnittet ”Bibelselskaper” omtaler ”Det britiske og utenlandske bibelselskap”, ”Det norske bibelselskap” og ”Verdens forente bibelselskaper”. ”For utbredelsen av Bibelen hadde bibelselskapene en enorm betydning på 1800- og 1900-tallet” heter det (sss: 91-92). ”Den første misjonshistorie”, i forbindelse med omtalen av Apostlenes Gjerninger, omtales også: ”Denne boka forteller om kristendommens første utbredelse (...) Apostlenes Gjerninger er den første misjonshistorie” (sss: 103). Bokens omtale av jøde- og hedningmisjon, representert ved apostlene Peter og Paulus, nevnes. På slutten av elevboken finnes det siste hovedemnet, ”Plan for bibellesning”, med en rekke lesestykker, også ”Fra den første misjonshistorie, oversikt over Apg 13 - 28”. Med disse lesestykkene, som blant annet har overskriftene ”Misjonærene drar ut, Ap. Gj. 13 – 14”, ”Europa blir misjonsmark, Ap. Gj. 15, 35 – 18, 22 og ”Mot nye mål, Ap. Gj. 18, 23 – 21, 16” følger fyldige kommentarer (sss: 111-123).

Det 8. årstrinns elevbok handler om norsk kirkeliv fra 1814 til i dag og praktisk kirkekunnskap. Misjonsstoffet presenteres hovedsakelig i den første delen under overskriften ”Norge blir med i verdensmisjonen” (Vår kirke i dag 1962: 17-28). Her nevnes bakgrunnen for grunnleggelsen av Det Norske Misjonsselskap: ”Misjonsvekkelsen” knyttet til Carey, herrnhuterne og Haugevekkelsen. Oppkomsten av ”misjonsforeningene” nevnes, likeså misjonæren Knudsen. Året 1842 beskrives som ”Et viktig år” med stiftelsen av Det Norske Misjonsselskap. Presteparet Gustava og Gabriel Kielland beskrives som noen av ”de fremste banebryterne for misjonen i Norge”: Gustava knyttes til misjonskvinneforeningene – ”kvinneforeningenes mor” – og Gabriel til stiftelsen av misjonsselskapet (sss: 18). Under overskriften ”En norsk pionér i Sør-Afrika” fortelles det om misjonæren Schreuder og hans arbeid på ”En hard misjonsmark”. Avsnittet ”En nordmann i India” omtaler Skrefsruds liv og misjonærtjeneste i India, også hans kone, Anna, født Onsum, nevnes som ”en stille og from personlighet” som ”hadde vært til stor åndelig hjelp for Skrefsrud” (sss: 24). Misjonærene Lars Røstvig og Lars Dahle nevnes i forbindelse med norsk misjon på Madagaskar. I denne forbindelse nevnes også misjonens innsats blant øyas spedalske: ”Den norske sykepleiersken Marie Føreid gjorde her et banebrytende arbeid. En heltinne blant spedalske er hun blitt kalt” (sss: 26). På slutten av dette kapitlet blir ”Norsk misjon i Kina” kort

beskrevet, med stiftelsen av ”Det Norsk Lutherske Kinamisjons-forbund”, som senere fikk navnet Norsk Luthersk Misjonssamband, og stiftelsen av ”Den Kristne Buddhistmisjon” med Karl Ludvig Reichelt. Så følger med mindre skrift en ”Oversikt over norske misjonsmarker i dag”, relativt detaljert beskrevet, med de enkelte ”norske misjonsselskaper og deres arbeids-felter” (sss: 27-28). Her nevnes blant annet Den Norske Israelmisjon og de norske frikirkenes misjon, som for eksempel pinsevennenes misjon og Det Norske Misjonsforbunds misjon. Såkalte ”støttelag” nevnes på slutten, som fungerte som ulike varianter av misjonsforeninger.

Kapitlet ”Den norske kirkes organisasjon”, som er en del av hovedemnet ”Praktisk kirkekunnskap” i elevboken for 8. trinn, begynner med en historisk oversikt, der avsnittet ”Misjon og kongepolitikk” omtaler kristendommens innføring i Norge rundt år 1000: ”Da kristendommen ble innført i Norge, spilte de norske konger en viktig rolle. De fikk misjonærer til landet, og de bygde de første kirkene. Det ble også de som organiserte kirken, gav den lover og innsatte biskoper og prester. Kirken var kongestyrt” (Vår kirke i dag 1962: 57).

Den tradisjonelle periodiseringen av kristen misjonshistorie i ”De tre store misjonsepoker” møter vi i elevboken på 9. årstrinn. Underoverskriftene ”Oldtidens misjon”, ”Misjon i middelalderen” og ”Verdensmisjonen begynner” angir epokene (Vårt kristne ansvar 1963: 54-59). Dette misjonshistoriske fokus finnes som en innledning til hovedtemaet ”Kristen Misjon” og benevnes ”Misjonsepoker”. Etter det misjonshistoriske perspektivet beskrives kristendommens møte med andre religioner. Under avsnittet ”Jesu kongedømme” i begynnelsen av ”Misjonsepoker” påpekes det at vi kan lese om ”den første misjon i Apostlenes gjerninger i NT”. Apg omtales som ”den første misjonshistorie”. Videre blir Paulus omtalt: ”Misjonens historie har mange lysende navn. I en særstilling står apostelen Paulus. Som misjonær rager han over alle andre. Med rette er han blitt kalt ”hedningenes apostel” (sss: 52). Misjonen sammenlignes med et stafettløp. Under ”Oldtidens misjon” heter det at ”enhver kristen kjente seg kalt til å være misjonær” (sss: 54). De kristne omtales som vitner, og utviklingen fra forfølgelse til statsreligion skildres. Under ”Misjon i middelalderen” nevnes Europas kristning, masseomvendelser og ”uheldige midler i misjonsarbeidet” og ”vold og makt” (sss: 56). Misjons-framstøt i Afrika og Asia nevnes kort. Under ”Verdensmisjonen begynner” behandles nyere tids misjonshistorie etter år 1500. Katolsk misjonsarbeid i ”den nye verden” beskrives, de evangeliske kirkers ”treghet” innen misjonsvirksomhet forklares ut fra historiske og teologiske forhold. Den tyske pietismen trekkes fram som en begynnelse på protestantisk misjon etter reformasjonen, med ”dyktige misjonærer” som ble sendt til de danske koloniene i India: Ziegenbalg og Schwartz. Dansk-norsk misjon i

Finnmark og på Grønland ved von Westen og Egede nevnes. Grev von Zinzendorf og herrnhuterne nevnes som en videreføring av pietismens ”misjonsvekkelse” (sss: 58). ”Først omkring år 1800 kom det store gjennombrudd for den engelske misjon gjennom William Carey”, heter det. Gjennombruddet beskrives som en levedegjøring av misjonsansvaret og en forplantning av misjonsvekkelsen til hele verden: ”Verdensmisjonens tid var begynt!”. Illustrasjonene som følger beskrivelsen av de tre epokene forteller blant annet om forfølgelse i oldtiden (Colosseums ruiner), klostrenes betydning for misjonen i middelalderen (St. Marie-klosteret på Hovedøya), statistikk over antall bibeloversettelser og en ”Oversikt over de eldste og største norske misjonsmarker i Afrika og Asia” (oversiktskart). I forbindelse med dette siste nevnes geografiske områder mer på detaljnivå, likeså norske misjonærer – Schreuder og Skrefsrud – og norske misjonsselskap som Det Norske Misjonsselskap, Misjonssambandet, Den Norske Israelmisjon og Santalmisjonen. I tilknytning til noen misjonmarker nevnes ”flere misjonsselskaper” (sss: 59).

Misjonshistorisk stoff tas videre opp i forbindelse med beskrivelsen av ulike religioner i Asia, Afrika og Oceania: kristen misjon blant jødene, blant ”muhamedanerne” – her nevnes den engelske misjonæren Martyn rundt år 1800 – og blant hinduer – her nevnes den engelske misjonæren Carey og indernes ”egen” misjonær Singh – , videre nevnes Duff fra Skottland, Skrefsrud fra Norge og Jones fra USA. Under omtalen av misjonen i Kina nevnes den nestorianske kirkes misjon på 600- og 700-tallet, katolsk misjon i middelalderen og i nyere tid ved jesuittene, de engelske misjonæren Morrison og Taylor og det som betegnes som ”norsk innsats i Kina” (sss: 90). Japansk misjonshistorie blir også beskrevet, nederlenderen Verbeck og japanske misjonsmedarbeidere nevnes og ”norske misjonærer i Japan”. Ingen navn nevnes i denne forbindelse. Under omtalen av Afrikas misjonshistorie nevnes blant annet skotten Moffat og ”Londons misjonsselskap”, ”misjonsvennen” Wilberforce og Livingstone (sss: 102). Under ”andre land” beskrives ”et eventyr i nyere misjon”, med henvisning til misjonen på Stillehavsoyene og den engelske misjonæren Williams (sss: 104).

Under ”Vansker for misjonen i dag” beskrives misjonens aktuelle situasjon, slik en lærebokforfatter på 1960-tallet ser den (sss :114-115): ”Nasjonalismen”, ”de store hedenske religioner”, ”kommunismen” og ”den største hindring” (sss: 114,115) – manglende misjonsiver blant kristne – nevnes i avsnittet. Avsnittet handler mer spesifikt om politiske brytninger blant ”fargede folk” i etterkant av verdenskrigene, manglende tillit til ”den hvite rase”, ”uventet fornyelse” av ”de store religioner”, ”den moderne kommunisme” og ”liten misjonsiver” blant kristne. Misjonens

muligheter beskrives så i det følgende avsnittet under overskriften ”Misjonen går videre”: her nevnes blant annet selvstendigjørelsen av misjonsmarkenes kirker – ”Fra misjon til kirke” – og nye utfordringer for kristen misjon – ”Veldige oppgaver venter” (sss: 116,118).

Sammenfattende kan en si at også dette læreverket gir en bred omtale av misjonstanken. Den misjonsteologiske profil peker i evangelisk-konservativ retning. Læreverket omtaler forholdet mellom misjon og makt og mellom misjon og kultur, men problematiserer disse forholdene lite. Det understreker både likheter og den grunnleggende forskjellen mellom kristendommen og de andre religionene, idet det bruker samme terminologi – ”spørsmål” og ”svar” – som læreplanen gjør. Verken den religionsteologiske debatt eller dialogtanken nevnes i læreverket.

Misjonshistoriens tre tidsperioder med evangeliets geografiske utbredelse omtales. Apostel-tidens misjon gis en bred omtale i forbindelse med bokens bibelkunnskapsdel. Den delen av misjonshistorien som gjerne omtales som ”den glemte misjonen i sør og øst”, en del av misjonshistorien i oldtiden og middelalderen, nevnes også. Både katolsk og protestantisk misjon omtales, også nyere tids misjonsvekkelser. Læreverket gir en fyldig og til tider detaljert beskrivelse av allmenn og norsk misjonshistorie, særlig omtales engelske og norske misjonærer. Presentasjonen av det misjonshistoriske stoffet er preget av en fortellende og skildrende stil, som får fram det dynamiske, umiddelbare og utfordrende, noe som er i overensstemmelse med stoffets egenart. Jeg finner kun to norske kvinnelige misjonærer som nevnes med navn, nemlig Skrefsruds ”hustru Anna, f. Onsum” og ”den norske sykepleiersken Marie Føreid”. Ellers nevnes for eksempel ”Egede og hans hustru”. Kvinnenes innsats i misjonen framheves i læreverket. Bredden i norsk misjon omtales i form av en oversikt som viser norske misjonsmarker, der statskirkelige og frikirkelige misjonsselskaper nevnes, også misjon blant jøder, representert ved Israelsmisjonen. Dessuten nevnes flere engelske misjonsselskaper i forbindelse med den allmenne misjonshistorien.

3. 3. 3 Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene

Nedenfor vises tabell 3. 3. 2 som synliggjør forekomsten av analysemomenter i de to læreverkene som forholder seg til Forsøksplanen av 1960. På bakgrunn av denne tabellen foretar jeg en sammenligning av læreverkene.

Tabell 3. 3. 2 Oversikt over forekomsten av analysemomenter i læreverk som følger F-60

Misjonens begrunnelse og mål	Læreverk Gyldendal	Læreverk Fabritius
Guds universelle frelsesplan og frelsesverk	x	x
Misjonsdimensjonen i GT	x	
Misjonsbefalingen i NT ³	x	x
Frelse som misjonens målsetting	x	x
Den esjatologiske gjenopprettelse som misjonens motiv	x	x

Misjonens midler	Læreverk Gyldendal	Læreverk Fabritius
Forkynnelse til frelse	x	x
Opplæring i kristen tro	x	x
Dåp	x	x
Diakoni	x	x

Misjonens praksis og praksiskritikk	Læreverk Gyldendal	Læreverk Fabritius
Økumenikk på misjonsmarken	x	x
Misjon og maktbruk	x	x
Misjon og kultur	x	x
Skolevirksomhet	x	x
Skriftliggjøring av språk – bibeloversettelse	x	x

Misjonen og den religionsteologiske debatt	Læreverk Gyldendal	Læreverk Fabritius
Presentasjon av ulike teologiske posisjoner ⁴		
Debatt om forholdet mellom dialog og forkynnelse		

³ ”Den oppstandenes misjonsbefaling” i NT, som tilkjenner et universelt oppdrag, kommer til uttrykk i følgende bibelvers: Matt 28, 18-20, Mark 16,14-20, Luk 24; 36-49 og Joh 20, 19-23

⁴ Her tenkes det for eksempel på den konservative, evangelikale posisjon, den liberalteologiske, pluralistiske posisjon og posisjoner som representerer religionsteologiske ”mellomstandpunkt”

Tabell 3. 3. 2 (forts)

Misjonens historiske perioder	Læreverk Gyldendal	Læreverk Fabritius
Allmenn misjonshistorie:		
- Evangeliets geografiske utbredelse i tidsperioder		
Evangeliets geografiske utbredelse i aposteltiden	x	x
Evangeliets geografiske utbredelse i oldtiden	x	x
Evangeliets geografiske utbredelse i middelalderen	x	x
Evangeliets geografiske utbredelse i nyere tid	x	x
- "Nyere tids misjonsvekkelser"		
"Katolsk misjonsvekkelse" (1500- og 1600-tallet)	x	x
"Pietistisk misjonsvekkelse" (1700-tallet)	x	x
"Engelsk misjonsvekkelse" (1800-tallet)	x	x
- Misjonærer		
Antall mannlige ⁵	18	13
Antall kvinnelige		
Norsk misjonshistorie:		
- Tidsperioder og geografisk utbredelse i regi av organisasjonene innenfor Den norske kirke ⁶		
1700-tallet: Troms og Finnmark og Grønland	x	x
1800-tallet: Afrika, Asia	x	x
1900-tallet: Afrika, Asia, Sør-Amerika	x	x
- Frikirkelig misjon	x	x
- Jødemisjon	x	x
- Misjonærer		
Antall mannlige	11	8
Antall kvinnelige	2	2

⁵ Nevnt med navn i teksten. Dette gjelder også for kvinnelige misjonærer og for norske mannlige og kvinnelige misjonærer

⁶ Misjonsorganisasjonene innenfor Den norske kirke representerer 1800- og 1900-tallets norske misjonshistorie, Danmark-Norges "statlige misjon" representerer 1700-tallets norske misjonshistorie

Som det fremgår av tabellen framviser læreverkene stor bredde i forekomsten av analysemomenter. Dette gjelder både det misjonsteologiske og det misjonshistoriske stoffet. Imidlertid nevnes ikke den religionsteologiske debatt. Tabellen viser det store antall mannlige misjonærer som nevnes i læreverkene, både innenfor allmenn og norsk misjonshistorie. Kun to norske kvinnelige misjonærer nevnes.

De lærebøkene jeg har analysert fra 1960-tallet, som alle har et mindre format, har titler som forteller mye om deres innhold, ståsted og perspektiv, som for eksempel elevbøkene ”Bibelen viser vei” av Hjelde og ”Vårt kristne ansvar” av Tønnessen. Misjonstanken får en bred omtale i begge læreverkene, både teologisk og historisk. Det blir anlagt teologisk-kvalitative perspektiver på stoffet, ut fra et tilsynelatende evangelikalt misjonsteologisk grunnsyn, og en hel del bibelreferanser tas med. Forholdet mellom misjon og maktbruk problematiseres lite; forholdet mellom misjon og kultur beskrives som noe positivt. Kristendommen og kristen misjon nevnes som kulturfremmende faktorer på misjonsmarkene.

Hver misjonshistorisk periode og nyere tids misjonsvekkelser med sine representanter får sin omtale i framstillingene, en omtale som preges av en fortellende og skildrende stil. Særlig omtales engelske misjonærer; engelske misjonsselskaper nevnes kort. Norsk statskirkelig misjon får en bred omtale, frikirkelig misjon nevnes i forbindelse med statistiske oversikter. Mange norske misjonærer nevnes, spesielt fra nyere tid. Jeg finner kun to kvinnelige norske misjonærer nevnt med navn i læreverkene. Omtalen av norske misjonsselskapers arbeid er fyldig, med detaljerte oversikter, for eksempel nevner begge læreverkene også norsk misjon blant jøder på 1800-tallet. Misjonens historiske samtidssituasjon på 1960-tallet blir delvis sett i lys av den globale misjonsvirksomhet, særlig gjennom norske misjonsselskaper, og delvis i lys av misjonens utfordringer og muligheter.

Begge læreverkene framviser stor bredde i omtalen av det misjonsteologiske og misjonshistoriske stoffet. De har mye misjonsstoff, særlig historisk, fordelt på alle tre årstrinn, men med tyngdepunkt på 7. og 8. årstrinn. Fabritius læreverk av Tønnessen gir aposteltidens misjon en bredere omtale enn det Hjelde gjør i sitt læreverk og følger læreplanen F-60 tetttest med hensyn til innhold og ordlyd i omtalen av det misjonsteologiske stoffet, for eksempel med uttrykket ”Jesu kongeordre”, som handler om misjonens begrunnelse, og uttrykkene ”Religionene spør” og ”Kristendommen svarer”, uttrykk som tilkjenner læreplanens syn på forholdet mellom kristendom og religionene. Læreverket av Tønnessen framviser en rekke valg av ord, uttrykk og

formuleringer som gjenspeiler tekstens ”oppbyggelige sikte”. Lærebokforfatteren skriver til tider i vi-form om det han forventer er gjeldende kristne grunnposisjoner. Det evangelikale grunnsynet kommer derved sterkere gjennom hos denne læreverkforfatteren, noe også hans bruk av mange bibelreferanser viser, også der han lar bibelordet komme eksplisitt til uttrykk. Dessuten nevner ikke lærebokforfatteren Tønnessen dialogtanken i forbindelse med forholdet mellom kristendommen og de andre religionene, noe derimot Hjelde gjør.

Læreverkene, som forholder seg til ”det offentlige Norges skolepolitiske styringsdokumenter på 1960-tallet”, forteller en hel del om misjonsstoffets status og stilling i skolen og samfunnet på denne tiden. Likeså forteller bøkene om den status og den stilling en tilsynelatende evangelikal misjonsteologisk grunnposisjon hadde i det norske skoleverket på denne tiden.

Læreverkene følger F-60, både med hensyn til misjonsstoffets organisering og innhold. Deres fokus på diakoni i regi av kristen misjon kan oppfattes som tilleggsstoff i forhold til læreplanen, likeså deres omtale av kvinnelige misjonærer. Gyldendal læreverks omtale av hinduismens religionspluralisme og det å kunne lære noe av indisk religion gir antydninger om den religionsteologiske debatt, noe som også kan oppfattes som tilleggsstoff.

3. 4. Analyse av Mønsterplanen av 1974 (M74)

Mønsterplanen for grunnskolen, 1974, gjerne bare kalt ”Mønsterplanen av 1974” (”M74”), ble først gjennomført i en midlertidig utgave i 1971 og i en endelig utgave i 1974. For kristendomsfaget var det få endringer fra 1971- til 1974-planen. Planen ble lansert som en ”retningsgivende rammeplan” (Kirke- og undervisningsdepartementet 1974: 4-5), ikke som en pensumplan som en tidligere hadde gjort gjennom fagplanene. Som rammeplan gav den lokale instanser større innflytelse på skolens faglige innhold (Skrunes 2005: 134). Planens mål og intensjoner fikk en større omtale og planen fikk dermed en mer målgivende karakter. Det som særpreget fagplanen for kristendomsfaget, og som omtales i innledningen, var vektleggingen av en større kirkelig pluralitet, noe som ble gjort ved å ”legge stor vekt på det som er sentralt i den kristne tro, og på det som de kristne trossamfunn har felles” (Kirke- og undervisningsdepartementet 1974: 84). Likevel skulle Norges konfesjonelle særpreg vektlegges: ”Etter loven om grunnskolen skal den evangelisk-lutherske troslære ligge til grunn for faget” (sss: 84). Det andre som karakteriserte planen, var intensjonene om at stoffet måtte settes i forbindelse med elevenes

virkelighet og hverdag; læreplanen nevner blant annet ”ungdommens aktuelle problemstillinger” (sss: 85). Dessuten vektlegger planen ”religiøse og etiske spørsmål” og ”kvinnenes betydning i det religiøse liv” (sss: 84-85). Alt dette var noe som tydelig kom til uttrykk i stoffutvalget på ungdomstrinnet.

Fagplanens struktur, tegnet ut med blant annet mål for faget, lærestoffet ordnet omkring 3-årsperioder og såkalte ”veiledende årsplaner”, med spesifiseringer av stoffinnholdet på de ulike årstrinnene, representerte også noe nytt.

Læreplanens første del inneholder ”lærestoff” ordnet i emner omkring 3-årsperioder, der 7- 9. klassetrinn utgjør den siste. Etter dette lærestoffet følger så de ”veiledende årsplaner”, som tar for seg hvert klassetrinn. De var tenkt som en mer detaljert eksemplifisering av lærestoffet, men kom imidlertid til å fungere som den praktiserte læreplan i faget.

Misjonstanken kommer til uttrykk både under det innledende lærestoffet og den veiledende årsplanen i kristendomskunnskap (Kirke- og undervisningsdepartementet 1974: 85-86, 89-91). De referanser fra lærestoffet som jeg anvender for å kunne identifisere de momenter jeg søker, er angitt med en (L). Disse momentene vil komme først i analysen. Imidlertid er de fleste referansene under analysen hentet fra den veiledende årsplanen, og disse referansene vil så komme etter lærestoffdelen. Da misjonstanken ikke alltid får en direkte omtale i denne læreplanen, finner jeg det her nødvendig å anvende fortolkningsnyanser som handler om ”indirekte henvisninger” og ”direkte henvisninger”.

3. 4. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Det 8. emnet i lærestoffet – ”Bibelstudium”, med underavsnittene ”a. Bibelkunnskap” og ”b. Bibellesning” (L), – kan antyde kunnskap og elevaktivitet som kan inneholde en skriftsmessig begrunnelse for misjon. Formuleringen ”Kirkens ansvar og oppgaver” i den veiledende årsplanen for 9. trinn under emnet ”Kristendommen i vår tid” kan oppfattes som en indirekte henvisning til misjonsoppdraget. Formuleringen plasseres altså i en misjonshistorisk kontekst, med vekt på den aktuelle situasjon. Det nevnes ingen direkte eller indirekte henvisninger til misjonens mål i læreplanen så langt jeg har kunnet se.

3. 4. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Diakoni og hjelpearbeid nevnes eksplisitt i den veiledende årsplanen for 7. trinn: Under emnet ”Kirkekunnskap” nevnes ”a. Lokal kirkekunnskap: Kristelig arbeid og foreningsvirksomhet i menighet og organisasjoner på stedet.” Det som gjøres ”på stedet”, kan ha forbindelse med misjonsarbeid, og kan gjerne ha en diakonal dimensjon. Ellers nevnes, også under ”Kirkekunnskap”: ”d. Aktuelle kirkelige arbeidsoppgaver. Diakoni. Hjelpearbeid, lokalt – nasjonalt – internasjonalt.” I læreplanteksten finner jeg ingen referanser til misjonsmidlene forkynnelse eller opplæring i kristen tro. Det generelle uttrykket ”c. Kirkens ansvar og oppgaver” i den veiledende årsplanen for 9. trinn under emnet ”Kristendommen i vår tid” kan også peke mot misjonens midler.

3. 4. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Sammenstillingen av begrepene ”Den økumeniske bevegelse” og ”Misjonen” finnes under emnet ”Kristendommen i vår tid” (L), begge plasseres altså i en misjonshistorisk kontekst. I den veiledende årsplanen for 9. trinn nevnes ”b. Den økumeniske bevegelse. Kirkenes Verdensråd. J. R. Mott.”, også under emnet ”Kristendommen i vår tid.” Det gis ingen direkte referanse til misjon og maktutøvelse eller til misjon og kultur, men de tema som nevnes i den veiledende årsplanen for 9. trinn under emnet ”Etikk” – ”c. Kristen humanitet. Sosial rettferd, menneskerettene, slaveri og raseproblemet i kristent perspektiv” – kan oppfattes som indirekte henvisninger til denne tematikken. Under avsnittet ”Bibelstudium” i den veiledende årsplanen for 8. trinn nevnes ”Hvordan Bibelen er kommet til oss. Bibeloversettelser. Bibelselskaper.” Disse formuleringene viser til tradisjonelle møter mellom misjonen og kulturen gjennom skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse.

3. 4. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?

Her nevnes ingen direkte eller indirekte referanser til debatten etter det jeg har kunnet se.

3. 4. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Under emnet ”Kirkehistorie” nevnes ”Pietisme.”, ”Misjonen.” og ”Lekmannsbevegelsen” (L).

Dette er alle referanser til nyere tids misjonshistorie. Under emnet "Kirkekunnskap" nevnes "Organisasjoner innenfor Den norske kirke" (L), som også kan vise til nyere tids misjonshistorie med dannelsen av misjonsorganisasjoner.

I den veiledende årsplanen på 7. trinn nevnes en del misjonshistorisk stoff under emnet "Kirkehistorie": "Pietismen" nevnes under "b. Vekkelser etter reformasjonen." og "Pietisme" under "c. Norsk kirke- og kristenliv i 1700-årene." Under "d. Norsk kirke- og kristenliv i 1800-årene" nevnes "Kvinneforeningenes betydning for norsk misjon." Det siste avsnittet under "Kirkehistorie" omtaler særlig misjon: "f. Norsk misjonsvirksomhet. Norske misjonsselskaper blir til. Schreuder. Skrefsrud. Dahle. Røstvig. Reichelt. Marie Føreid. Oversikt over norske misjonsmarker i dag."

Under emnet "Kirkekunnskap" på 7. trinn nevnes "a. Lokal kirkekunnskap. Kristelig arbeid og foreningsvirksomhet i menighet og organisasjoner på stedet." Formuleringen kan blant annet vise til misjonsforeninger. Det neste avsnittet "b. Den norske kirke. Når og hvordan den ble til." kan blant annet vise til hvordan evangeliet kom til Norge gjennom middelalderens misjon. Formuleringene "Hvordan Bibelen er kommet til oss. Bibeloversettelser." i avsnittet "a. Bibelkunnskap", under emnet "Bibelstudium" for 8. trinn, kan også antyde bibelmisjon rettet mot Norge.

Den internasjonale misjonsbevegelse nevnes i avsnittet "a. Verdensmisjonen." under emnet "Kristendommen i vår tid" i den veiledende årsplanen for 9. trinn. "Verdensmisjonen" ses her som et aktuelt uttrykk for misjonens situasjon på 1970-tallet. For å kunne aktualisere stoffet ytterligere nevnes – under avsnittet "Læremidler", mot slutten av fagplanen – misjonærbesøk i klassen. Misjonæren anses her som en verdifull stoffkilde om misjonens aktuelle situasjon.

Sammenfattende kan en si at misjonstanken ikke får en så bred omtale i M74 som den gjør i F-60, dette gjelder særlig det stoffet som representerer den religionsteologiske debatten og det misjonshistoriske perspektiv. Det religionsteologiske misjonsstoffet er fraværende i denne læreplanen i kristendomskunnskap. M74 fokuserer lite på andre religioner; etter skoleloven av 1969 skulle dette stoffet om religioner og livssyn legges til samfunnsfagets historiedel. Dette kan oppleves som en perspektivforskyvning fra det teologiske til det mer samfunnsmessige; "under samfunnskunnskapen ble religionene mer betraktet som en del av de såkalte "sammenbindende faktorer" i et samfunn" (Skrunes 1999: 116). I kristendomsfaget kom en fortsatt til å måtte

berøre de andre religionene under emnet ”misjonen”, uten at det ble lagt opp til noen bestemt religionsteologisk vurdering, slik tilfellet var i F-60-planen (Skrunes 1999: 74-75, 116). I læreplanen merker en seg også fraværet av formuleringer som skal si noe direkte om misjonens begrunnelse og mål, og fraværet av bibelske referanser under omtalen av misjonstanken.

Det misjonshistoriske stoffet i M74 handler om misjon i nyere tid, oldtidens misjon nevnes ikke, middelalderens misjon nevnes kun i forbindelse med temaet om hvordan evangeliet kom til Norge. Norsk kirke- og kristenliv på 1800-tallet og kvinneforeningenes betydning for norsk misjonsvirksomhet vektlegges. Norske misjonsselskaper og norske misjonærer på 1800- og 1900-tallet tas med, også den kvinnelige misjonæren Føreid. Engelsk misjonsvekkelse og engelske misjonærer nevnes ikke. Med M74 flyttes en del av det kirke- og misjonshistoriske stoffet fra ungdomstrinnet til grunnskolens mellomtrinn.

Hovedtyngden i misjonsstoffet plasseres på 7. trinnet i læreplanen, mens det i F-60 var fordelt over alle tre trinn, med et betydelig innslag av misjonshistorie og religionsteologi på 9. trinn. Det som er påfallende ved omtalen av misjonsstoffet i denne læreplanen i kristendomskunnskap, er dens vektlegging av sosial-etiske perspektiver i forbindelse med ”kirkelige arbeidsoppgaver” og ”kristen humanitet”. Dette er momenter som jeg tar med under analysemomentene ”misjonens midler” og ”misjonens praksis og praksiskritikk”. Vektleggingen av kvinners rolle innenfor misjonen kan gjenspeile 1970-årenes likestillingsdebatt og kjønnsperspektivet i forskningen i dette tidsrommet.

3. 5 Analyse av læreverk som følger Mønsterplanen av 1974 (M74)

Dreyers læreverk av Berggreen og Hellern m fl, som jeg vil begynne med i innholdsanalysen, består av elevbøkene ”Kirken / Grunnbok i kirke- og misjonshistorie og kirkekunnskap for 7. skoleår”, ”Om Bibelen / Grunnbok i bibelkunnskap og bibelstudium for 8. skoleår” og ”Kristen Etikk / Grunnbok i kristen etikk og aktuell moraldebatt for 9. skoleår” (Berggreen m fl 1976, Berggreen m fl 1975, Hellern m fl 1978). Deretter vil jeg analysere et læreverk fra Aschehoug som består av elevbøkene ”Felleskapet / Kristendomskunnskap 7”, ”Sannheten / Kristendomskunnskap 8” og ”Gleden / Kristendomskunnskap 9” (Kristensen m fl 1978, Kristensen og Eide 1979 og Kristensen 1980). Så langt jeg har kunnet forstå, ble det ikke gitt ut noen lærerveiledning til læreverket fra Dreyer, men til læreverket fra Aschehoug. Studiehefter og tekstbøker

utfyller grunnbøkene i Dreyers læreverk. De kristendomsfaglige lærebøker som følger M74 presenterer hovedsakelig det misjonshistoriske og det misjonsteologiske stoffet på 7. årstrinn, selv om også 8. og 9. årstrinns elevbøker tar med en del av det samme stoffet. Jeg vil analysere hvert læreverk under ett ut fra den forventning M74 gir meg angående innhold og fordeling av misjonsstoffet på de tre årstrinnene.

Nedenfor vises tabell 3. 5. 1 som synliggjør kvantiteten på misjonsstoffet i disse læreverkene som forholder seg til Mønsterplanen av 1974.

Tabell 3. 5. 1 Oversikt over omfang av misjonsstoff i læreverk som følger M74

Læreverk: Dreyer	Sideandel misjonsstoff	Prosentandel misjonsstoff
”Kirken”	38 / 172	22
”Om Bibelen”	3 / 135 ⁷	2
”Kristen Etikk”	1 / 210 ⁸	0

Læreverk: Aschehoug	Sideandel misjonsstoff	Prosentandel misjonsstoff
”Felleskapet”	29 / 120	24
”Sannheten”	3 / 118	3
”Gleden”	5 / 115	4

Tabellen viser at misjonsstoffet utgjør en langt mindre del av det samlede lærestoffet i læreverkene enn de læreverkene som følger F-60, noe som har sammenheng med M74s omplassering av en del av kirke- og misjonshistorien til grunnskolens mellomtrinn og at religionsstoffet legges til samfunnsfaget, jfr kapittel 3. 4. Omfanget av misjonsstoffet synliggjør læreverkets

⁷ Det lave sideantallet misjonsstoff i lærebøkene som følger M74 har sammenheng med at en del av det kirke- og misjonshistoriske stoffet ble flyttet til grunnskolens mellomtrinn ved innføringen av den nye læreplanen

⁸ Læreboken er en grunnbok i kristen etikk og aktuell moraldebatt og inneholder ikke sammenhengende tekst om misjon, jfr M74 og Skoleloven av 1969

vektlegging av stoffet. Et mindre omfang betyr en mindre vektlegging av misjons-stoffet i M74, noe som også kan være en antydning om at lærebokforfatterne anså misjonsstoffet som mindre viktig for elevene enn det forfatterne av forrige læreplans lærebøker gjorde. På 7. årstrinn representerer misjonsstoffet over en femtedel av lærestoffet, mens det på 8. og 9. årstrinn kun utgjør noen få prosent. Dreyers lærebok for 9. årstrinn framviser ikke sammenhengende tekster om kristen misjon. Læreverket til Aschehoug representerer et større tallmessig omfang av misjonsstoff enn det til Dreyer.

3. 5. 1 Analyse av læreverket ”Kirken”, ”Om Bibelen” og ”Kristen Etikk”

Dreyers læreverk for ungdomstrinnet er bygd opp på følgende måte: stoff som naturlig hører sammen, er samlet i tre såkalte ”grunnbøker”. Hver grunnbok får på den måten preg av et stort ”emnehefte”. Grunnbøkene inneholder også en oppslagsdel. Jeg oppfatter grunnboken som en elevbok. Til grunn for grunnbøkene ligger den lærebokserie forfatterne ga ut på 1960-tallet. Disse ”nye bøkene” skal, ifølge forfatterne, i stor utstrekning bygge på den erfaring som er vunnet med den tidligere utgaven. ”Studiehefter” som følger grunnbøkene skal ivareta ulike arbeidsformer og en viss differensiering. Dessuten finnes det ”tekstbøker”. For oppgavens tema er følgende tekstbøker aktuelle: ”Tekster til kirke- og misjonshistorie” og ”Tekster til fremmede religioner og kirkekunnskap”. Mitt hovedfokus i analysen er elevbøker, og jeg vil derfor bare trekke inn stoff fra studieheftene og tekstbøkene, dersom dette stoffet bidrar til et større dybdeperspektiv i analysen.

På det 7. trinnet brukes ”Kirken”, en grunnbok som handler hovedsakelig om kirke- og misjonshistorie og kirkekunnskap. På det 8. trinnet brukes grunnboken ”Om Bibelen”, som tar for seg bibelkunnskap og bibelstudium, og på det 9. trinnet brukes ”Kristen etikk”, en grunnbok som handler om kristen etikk og aktuell moraldebatt. På det 7. årstrinnet møter vi nedslag av misjonstanken i kapitlene ”Evangeliet til fremmede land og verdensdeler”, ”Det Norske Misjonsselskap dannes” og ”Kristen misjon”. Både misjonshistorie og misjonsteologi kommer til uttrykk her. På det 8. årstrinnet finnes kapitlet ”Boka på de tusen språk”, som også handler om bibelmisjon. På det 9. årstrinnet finnes ingen kapitler som direkte omhandler kristen misjon, men misjonsrelatert stoff kan nevnes i ulike etiske sammenhenger, som for eksempel i avsnittene ”Innstilling til arbeidet” og ”Hva er kultur”. Det 7. trinns grunnbok – ”Kirken” – vil derfor være den elevbok som får mest oppmerksomhet i analysen. Noe stoff tas med fra 8. trinns grunnbok, men stoff fra

9. trinns grunnbok tas ikke med, siden det her er snakk om mer generelle og indirekte ”kontaktpunkter” til den kristne misjonstanke.

Plasseringen av misjonsstoffet på det 7. årstrinn følger oppsettet i den veiledende årsplanen i M74. Nyere norsk misjonshistorie på 1800- og 1900-tallet fokuseres i M74, noe som avspeiles i læreverket. I samsvar med reduksjonen av det misjonshistoriske stoffet i M74 nevner læreverket lite om norsk misjon på 1700-tallet og engelsk misjonsvekkelse og engelske misjonærer på 1800-tallet. Læreverket speiler ikke kvinneperspektivet i M74 så sterkt som en kanskje kunne ha forventet, et perspektiv som gjerne trer fram i forbindelse med omtalen av misjonsforeningenes betydning for norsk misjonsbevegelse på 1800-tallet. Men læreverket problematiserer forholdet mellom misjon og kultur, noe som kan oppfattes som tilleggsstoff i forhold til den veiledende årsplanen i M74. Det samme gjelder stoff som handler om den religionsteologiske debatten; læreverket omtaler forholdet mellom kristendommen og de andre religionene, et emne som er fraværende i læreplanen.

3. 5. 1. 1. Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Guds universelle frelsesplan og frelsesverk blir nevnt under omtalen av misjonsdimensjonen i GT i elevboken for 8. årstrinn. I avsnittet ”Den andre Jesaja – trøstepropheten”, som er en del av bibelstudiekapitlet i boken, nevnes ”Herrens tjener, et lys for folkene”, og en tekst fra Jesaja 42 gjengis (Om Bibelen 1975: 114). I margin finnes spørsmålet ”Hva vil det si at tjeneren er et lys for folkene?”. Videre nevnes frelsens universelle aspekt i avsnittet ”Historiens herre”: ”Den frelse Den andre Jesaja forkynner, er ikke bare for jødene, men for alle folk på jorda; for Gud er hele verdens Gud, den eneste sanne Gud” (sss: 115). En tekst fra Jesaja 44 gjengis. Gjennom jødefolkets fangenskap ”skulle de andre folkene lære Guds navn å kjenne”. Dette er et uttrykk for at ”selv om menneskene ikke alltid forstår meningen med det som hender, har Gud likevel en plan med det. Også jødefolkets opphold i det fremmede land hadde en hensikt” (sss: 116). I avsnittet ”I tidens fylde”, som danner overgangen fra GT til NT i bibelstoffet, nevnes oppfyllelsen av profetien om ”Herrens lidende tjener” i Jesajaboken i forbindelse med at ”apostelen Filip en gang møtte en framtrede etiopier som hadde vært i Jerusalem og skulle tilbake til sitt land”: ”Filip gjorde det klart for ham at skriftstedet kunne tolkes som en profeti om Jesu lidelse og død for vår skyld” (sss: 122). I den følgende teksten sammenholdes den gammeltestamentlige profeti i Jesajaboken og apostelen Paulus ord i Galaterbrevet 4, 4 flg.

”Guds gode nyheter om Jesus Kristus” nevnes i forbindelse med omtalen av evangeliene, som er en del av kapitlet ”Bibelkunnskap”, i samme elevbok. Her heter det: ”Evangeliene forteller om Jesu liv og gjerning. Men først og fremst vil de forkynne troen på Jesus Kristus som Guds sønn og verdens frelser. I dette budskap spiller Jesu lidelse, død og oppstandelse den største rolle” (sss: 44). Her kommer frelsesverkets universelle rekkevidde fram som misjonens begrunnelse.

I elevboken for 7. årstrinn danner ”Misjonsbefalingen” overskriften og innholdet i det første avsnittet i kapitlet ”Evangeliet til fremmede land og verdensdeler”, som handler om misjons-historie. Her heter det at ”Det er Jesus selv som har pålagt de kristne å forkynne evangeliet om Guds kjærlighet og frelse for alle mennesker uten hensyn til farge og nasjonalitet: ...” (Kirken 1974: 70). Så nevnes Matt 28, 18-20, og alle tre versene er skrevet ut i kursiv. Misjonsoppdragets universelle karakter kommer til uttrykk her, og tas opp igjen i den påfølgende teksten: ”Men kirken har ikke alltid forstått like klart at misjonsbefalingen gjelder alle folkeslag.” En arbeidsoppgave i margin går ut på å sammenligne Matt 10, 5-42 og Matt 28, 18-20, altså disiplenes sendelse til det jødiske folk og disiplenes sendelse til hele verden. Ulike momenter i Matt 28, 19-20 tas med i teksten under tre bilder som skal illustrere misjonsbefalingen.

Misjonsbefalingen tas også opp under kirkekunnskap i forbindelse med omtalen av ”Kirken”:
”Kirken er alminnelig. Før Jesus forlot sine disipler, gav han dem befalingen om å gjøre alle folk til hans disipler (misjonsbefalingen). Fordi kirken er bestemt for alle, sier vi at den er alminnelig. Kirken er åpen for alle og arbeider for å nå alle mennesker” (sss: 100). Også under omtalen av ”Dåpen” henvises det til ”dåpsbefalingen” eller ”misjonsbefalingen” (sss: 164). Mot slutten av kapitlet ”Kristendommen og de andre religionene”, også i elevboken for 7. trinn, nevnes det følgende under ”Kjernepunkter”: ”Misjon er en kristen kjærlighetstjeneste i tro på Gud og lydighet mot Jesu befaling.” (sss: 125).

Elevboken på 8. årstrinn nevner også en begrunnelse for misjon: ”Før Jesus forlater disiplene – ”Jesu himmelfart” – gir han dem dåps- og misjonsbefalingen (Matt. 28, 18 – 20)” (Om Bibelen 1975: 137). Misjonsbefalingen tas med under ”Oppstandelsen”, som igjen er en del av avsnittet om ”Jesus Kristus” i kapitlet ”Bibelstudium”. Frelse som misjonens målsetting nevnes også i denne elevboken under omtalen av ”Den andre Jesaja – trøstepropheten”: ”Gjennom fangenskapet skulle de andre folkene lære Guds navn å kjenne. Som historiens herre kan Gud også bruke stormaktene til å fremme sin plan for å nå sitt mål: å frelse menneskene” (sss: 116). Avsnittet er en del av kapitlet ”Bibelstudium”.

Menneskers dypeste behov antydes under ”Kjernepunkter” på slutten av kapitlet om ”Kristendommen og de andre religionene” i 7. årstrinns elevbok: ”Fordi den materielle nød ikke er den eneste, er materiell hjelp alene utilstrekkelig. Den største gave er evangeliet.” (Kirken 1974: 125). Å bringe ut evangeliet til alle folkeslag nevnes som et mål for misjonen: ”Ved tro, håp og kjærlighet bringer misjonen det kristne budskap til alle folkeslag.” Misjonen sies her å være, på sin måte, ”en virkeliggjørelse av Herrens bønn”.

Det siste avsnittet i kapitlet ”Kristen misjon” handler om ”Kirkens nåtid og fremtid”, ”Guds medarbeidere” og ”Guds rike”. Her heter det: ”Men over all tid og all historie ser kirken fram mot det mål Gud har satt: hans fullendte, evige rike.” Som Guds medarbeidere skal vi være gode forvaltere over natur og miljø, sier teksten, og samtidig ta ansvar ”for Guds rikets sak og kirkens fremtid”. Det minnes så om misjonens aktuelle situasjon: ”Men mye er ennå ugjort, både i ikke-kristne land og i gamle kristne land, hvor det ofte er så som så med å gjøre alvor av evangeliet.” (sss: 129). Det vises så til Joh 4, 35 og til kirkebønnen, som uttrykker det slik: ”Driv arbeidere ut i din høst!” Til slutt i kapitlet tas det med en tekst fra Åp 21 som omhandler det profetisk-esjatologiske framtidsperspektiv: ”en ny himmel og en ny jord”.

Læreverket framviser altså en stor bredde i omtalen av misjonens begrunnelse og mål, både knyttet til evangeliets universalitet, det gammel- og det nytestamentlige misjonsoppdrag, menneskers frelse og det esjatologiske aspekt.

3. 5. 1. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Forkynnelsen av evangeliet understrekes mange steder i læreverket. ”Kirkens viktigste oppgave har alltid vært å forkynne budskapet om Jesus Kristus.” heter det i avsnittet ”Misjonsbefalingen”, som finnes i begynnelsen av kapitlet ”Evangeliet til fremmede land og verdens-deler”, i grunnboken for 7. årstrinn (Kirken 1974: 70). Bildene som illustrerer teksten forteller om en dåps-handling, bibeloversettelsesarbeid og det å hjelpe ”de syke og de som er på livets skyggeside”. I kapitlet ”Kristen Misjon” nevnes det kategorisk i en overskrift at ”Misjon er å forkynne evangeliet”. Her heter det at ”En kristen misjonær er et sendebud eller en utsending i Kristi tjeneste” (sss: 120). 1. Kor 3, 9 og 2. Kor 5, 20 nevnes med fullstendig tekstreferanse som bibelske belegg. Videre tales det om at ”sendebudets oppgave er å forkynne evangeliet, forkynne Kristus. Dette skjer i tale og skrift.” Så nevnes ulike eksempler på dette, blant annet kristelig litteratur og opplæring i kristen tro. Perspektivet utvides gjennom følgende formulering: ”Men i

videre forstand forkynnes kjærlighetens evangelium ved at evangeliet leves.” Dette eksemplifiseres i den påfølgende teksten (sss: 121). Tekstbøkene legger også vekt på at forkynnelsen må følges opp av diakonal handling. I avslutningen av kapitlet om ”Kristen misjon” heter det: ”Det blir stundom sagt at livet i verden er mindre viktig for den kristne, fordi kristendommen bare er opptatt av evigheten.” (sss: 129). Dette imøtegås i teksten, som framhever viktigheten av både ”livet i verden” og ”dette store målet”. Så nevnes ”forkynnelsen av evangeliet” som ”kirkens særlige oppgave”. Forkynnelsen av evangeliet ”skjer både i ord og handling.”

Det diakonale aspektet kommer også fram i margteksten i avsnittet ”Misjonær i fremmed land”: ”Gi oss i dag vårt daglige brød!” ”Misjonen gjør en stor innsats for å skaffe nok og riktig næring til mennesker som sulter.” (sss: 123). Det holistiske perspektivet innen kristen misjon – å forkynne evangeliet både i ord og i gjerning – nevnes i en påfølgende arbeidsoppgave i margen: ”Mange respekterer misjonærenes sosiale innsats, men har mindre forståelse for deres religiøse forkynnelse. Forklar hvorfor begge deler hører sammen.” Billedmaterialet på de neste sidene viser ulike sider av misjonens diakonale dimensjon: opiumsslavers avvenningskur i Misjons-sambandets klinikker i Hong Kong og Albert Schweitzers ”oppofrende innsats” som legemisjonær i Afrika.

Læreverket omtaler altså misjonsmidlene forkynnelse, opplæring, dåp og diakoni, men fokuserer mest på forkynnelse og diakoni.

3. 5. 1. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Det økumeniske aspektet ved misjonen nevnes flere steder. I elevboken for 7. årstrinn finnes avsnittet ”Kirkelig enhetsarbeid” mot slutten av kapitlet ”Nyere kristne trossamfunn”. Her heter det følgende: ”Ett av de store navn i den økumeniske bevegelse er John R. Mott (1865-1955) (...) Han ledet den første verdensmisjonskonferansen i Edinburgh i 1910, og det var nettopp på dette møtet den økumeniske tanken fikk sitt gjennombrudd” (Kirken 1974: 117). Økumenikk på misjonsmarken nevnes i avsnittet ”Arbeid for kristen enhet i Afrika og India”, som er en del av kapitlet ”Kristen misjon” i samme elevbok: ”Misjonærene kommer fra mange forskjellige kirkesamfunn. Dette kan føre til uheldig konkurranse.” (sss: 124). Så nevnes ulike konfesjoners samarbeid i misjonsarbeidet og et konkret eksempel på et slikt samarbeid: dannelsen av ”Den sør-indiske kirke”.

Misjonens forhold til maktbruk nevnes en gang i avsnittet ”Misjonær i fremmed land”, som også er en del av kapitlet ”Kristen misjon”. Her nevnes både misjonærer som ”mange steder begynte arbeidet sitt i nær forståelse med kolonimaktene”, noe som kunne føre til ”utnyttelse av de innfødte” og som ”har ført til kritikk av misjonærene”, og misjonærer som ”har lidd fordi de har stilt seg på de innfødtes side.” (sss: 122-123). Dette siste representerer noe som ”langt oftere” har hendt, ifølge læreboken, en formulering som kan oppfattes som et forsøk på å skape et ballansert bilde av situasjonen.

Misjon og kultur-tematikken synliggjøres i avsnittet ”Misjonæren og de innfødtes kultur”, i kapitlet ”Kristen misjon”: ”Et av de største problemene for misjonæren er hvordan han skal kunne forene befolkningens kultur og kristendommen” (sss: 123). Teksten antyder en kritisk kontekstualisering som en farbar vei i forholdet til ”de innfødtes levevis og kultur”. ”Hvis misjonæren tilpasser seg for mye, kan dette føre til tilbakefall og en uheldig blanding av religioner” heter det. Misjonærs arbeid for å løfte fram kulturen til ulike folk nevnes i det første avsnittet i kapitlet ”Kristen misjon”, ”Misjon er å forkynne evangeliet”: ”Derfor blir misjonærens oppgaver og gjøremål allsidige. Han må ofte være både lærer og folkeopplysningsmann, språkforsker og diplomat, arbeidsleder og økonom, jordbruker og byggmester, helsearbeider, sosialarbeider og rådgiver i mange spørsmål” (sss: 121). Misjonens skolevirksomhet antydes også her. En margtekst er formet som en arbeidsoppgave: ”Mange misjonærer har vært store språkmenn og skapt et skriftspråk for folk som ikke kjente skrivekunsten. Hvorfor tok de på seg dette arbeidet?” Skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse handler også om misjonens bidrag til kulturen. Utdannelsedimensjonen i kristen misjon nevnes også i teksten: ”Særlig viktig er det nå for misjonen å utdanne prester fra lokalbefolkningen”, noe som har sammenheng med ”framveksten av selvstendige nasjonalstater og en sterkere nasjonalfølelse i flere land, særlig i Afrika” (sss: 123).

Misjonærs arbeid med språket blir ofte omtalt i tilknytning til oversettelse av Bibelen. I avsnittene ”Om å oversette Bibelen” og ”Bibelen ut til alle folkeslag” i 8. årstrinns elevbok omtales også arbeidet med å oversette Bibelen, et arbeid som gjerne går under betegnelsen ”bibelmisjon”: ”Misjonærene innså tidlig betydningen av at de innfødte kunne lese Bibelen på sitt eget språk” (Om Bibelen 1975: 58). Et bilde av en forside av en bibeloversettelse til et amerikansk indianerspråk i New England illustrerer teksten. Videre heter det: ”Bibelselskapene har sett det som sin oppgave å sørge for å oversette, utgi og spre Bibelen over hele verden.” (sss:

59). Det britiske og utenlandske bibelseskap og Det Norske Bibelseskap nevnes i denne forbindelse.

Læreverket omtaler altså alle de momenter som handler om misjonens praksis og praksiskritikk: misjon og økumenikk, misjon og maktbruk, misjon og kultur, misjonens skolevirksomhet og skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse.

3. 5. 1. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?

I avsnittet ”Kristendommen og de andre religionene”, som er en del av kapitlet ”Kristen misjon” i 7. årstrinns elevbok, nevnes noen religionsteologiske perspektiver. De ulike religioner og livssyn ”prøver å gi svar på de største og vanskeligste spørsmål i livet” og ”mange religioner stiller høye etiske krav”. Videre heter det at ”mange hevder at Gud, som har skapt alle, også må ha gitt alle mennesker en moralbevissthet, en samvittighet og en lengsel etter å bli kjent med Gud.” (sss: 122). Etter at lærebokforfatteren trekker fram misjonsforkynnelsen til Paulus i Aten i Apg 17, nevnes det at ”Den kristne kirke tror at Jesus Kristus har vist oss hvordan Gud er”, og det henvises til Joh 1, 18. Under henvisning til Apg 4, 12 heter det at ”Den kristne mener at frelsen bare er mulig gjennom Jesus Kristus”. Imidlertid påpeker forfatteren at dette ikke ”gir oss rett til å se ned på mennesker med et ikke-kristent livssyn. For Gud er det ingen forskjell mellom personer av ulik rase og ulik kulturell bakgrunn.” Det vises til Rom 3, 23. ”Som kristne skal vi ikke fordømme andre, men vitne i ord og liv om den vei Gud har vist oss.” heter det. Disse formuleringene kan tolkes som et forsøk på å tone ned konfliktnivået mellom kristendommen og de andre religionene. Ingen kategoriske ord eller uttrykk brukes; det henvises hele tiden til hva ”mange”, ”den kristne kirke” og ”den kristne” måtte mene om disse spørsmålene. Dette er en ny måte å omtale dette stoffet på i forhold til de lærebøkene som følge F-60; den religionsteologiske problemstilling omtales mer nyansert, og ikke så svart-hvitt som i tidligere lærebøker.

Læreverket nevner kort den religionsteologiske debatt, idet ulike røster innen den kristne tro kommer til orde i teksten. Debatten om forholdet mellom dialog og forkynnelse nevnes imidlertid ikke.

3. 5. 1. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Kapitlene ”Kristenlivet i Norge på 1800-tallet”, ”Evangeliet til fremmede land og verdensdeler”, ”Det Norske Misjonsselskap dannes” og ”Kristen misjon” i 7. årstrinns elevbok inneholder alle misjonshistorisk stoff. De tre første kapitlene som nevnes her er en del av bokens kirke- og misjonshistorie, mens ”Kristen misjon” er tatt med under kirkekunnskapsdelen.

I kapitlet ”Kristenlivet i Norge på 1800-tallet” begynner med bilder som viser ”noe av det som hender i kirken på 1800-tallet i Norge: (...) Misjonærer vigsles og sendes ut” (Kirken 1974: 52). I dette kapitlet foregripes visse hendelser, som skal få en bredere omtale i det neste kapitlet, så som grunnleggelsen av Det Norske Misjonsselskap og Kinamisjonsforbundet. Kapitlet ”Evangeliet til fremmede land og verdensdeler” nevner jesuittenes misjonsarbeid i Mellom- og Sør-Amerika og Asia under ”Katolsk misjon i fremmede verdensdeler” (sss: 72), et emne som også kort ble omtalt i avsnittet ”Katolsk reformbevegelse” (sss: 34), som er en del av det kirkehistoriske stoffet i boken. Under ”Evangelisk misjon” nevnes pietistene og herrnhuterne, Trankebar-misjonen og misjon på Grønland ved Egede (sss: 72). Under ”Misjonsinteressen vekkes i Norge” nevnes blant annet dannelsen av misjonsforeninger. I marginen på siden oppmuntres elevene til å lese mer om Egede, Carey, Morrison, Williams og Livingstone i en lærebok for 6. skoleår eller i oppslagsdelen (sss: 72). I avsnittet under overskriften ”Det Norske Misjonsselskap dannes” betones lekmannsperspektivet. Det nevnes at Det Norske Misjonsselskap er landets største, med omkring 300 misjonærer. Det sies også at ”mellom 7000 og 8000 misjonsforeninger støtter arbeidet.” (sss: 73). Selskapets misjonsfelt opplistes. I det følgende tekstmaterialet presenteres ”Hans Schreuder (1817-1882) og Afrikamisjonen”, ”Misjon på Madagaskar” og ”Lars Røstvig (1846-1936)” og Lars Dahle. I forbindelse med at sistnevnte tok opp ”spørsmålet om kvinnens stemmerett og valgbarhet i Det Norske Misjonsselskap” nevnes det følgende: ”I årene 1870-92 ble 9 kvinnelige misjonærer sendt til Zululand og 26 til Madagaskar.” (sss: 77). ”Ludvig Hope (1871-1954) og Kinamisjonen” nevnes, likeså ”Karl Ludvig Reichelt (1877-1952) og Øst-asiamisjonen”, ”Lars Skrefsrud (1840-1910) og Santalmisjonen” (sss: 78-83).

Sentrale navn i norsk misjonshistorie og deres respektive misjonsselskaper nevnes altså sammen i overskrifter. Under kapitlet ”Kristen misjon” finnes et kart over ”Norske misjonsmarker i dag” (sss: 126-127). Oversiktskartet med tilhørende tekst gir en detaljert oversikt og statistikk over datidens aktuelle norske misjonsarbeid. Blant annet nevnes det at ”Nitten norske misjons-

selskaper underholder over 1000 misjonærer på misjonsmarker i 38 land”. Her nevnes også Den Norske Israelsmisjon og frikirkenes misjon, for eksempel Pinsevennenes ytre misjon og Metodistkirkens misjonsselskap. I teksten under kartet gjør en oppmerksom på at det samlede antall misjonærer ”også inkluderer misjonærhustruer”. Omtale av norske frikirkers misjon skjer også i avsnittet ”Nyere kristne trossamfunn”, som er en del av kirkekunnskapsdelen i boken. Her nevnes baptistenes misjonsvirksomhet i Kongo, adventistenes vekt på misjonsarbeidet og Det Norske Misjonsforbunds misjon i Asia og Afrika (sss: 111-113).

Noe misjonshistorisk stoff omtales i den delen av 8. årstrinns elevbok som handler om bibelkunnskap, nærmere bestemt NT: ”Apostelgjerningene er en fortsettelse av Lukasevangeliet og er gjerne kalt den første kirke- og misjonshistorie.” (Om Bibelen 1975: 45). Videre heter det at skriftet forteller om ”utbredelsen av kristendommen, og gjengir innholdet i den forkynnelse apostlene og de første misjonærene møtte verden med.” Et oversiktskart over Paulus misjonsreiser illustrerer teksten. Om Paulus heter det i margin ved siden av kartet: ”Han oppsøkte særlig steder som ennå ikke hadde mottatt Kristi budskap.” Her nevnes kort noe fra aposteltidens misjon, og forkynnelsesdimensjonen og det grensesprengende som kjennetegner misjonen synliggjøres. Misjonshistorisk stoff berøres også i forbindelse med avsnittet ”Om å oversette Bibelen”: Hans Egede og Grønland nevnes, likeså ”engelskmannen John Elliot (1604-1690), som virket blant de amerikanske indianerne” (sss: 57-58).

Sammenfattende kan en si at Dreyers læreverk avspeiler noen av de endringer som er kommet med M74. Fortsatt gis det en bred omtale av misjonstanken. Den misjonsteologiske profil antyder en evangelisk-konservativ grunnposisjon, men den er ikke så synlig som i tidligere lærebøker. Læreverket omtaler forholdet mellom misjon og makt og problematiserer forholdet mellom misjon og kultur. Dessuten omtales forholdet mellom kristendommen og de andre religionene i et toleranseperspektiv. Den kristne tros grunnposisjoner, blant annet Bibelens åpenbaringsseksklusivitet, omtales her i en mer refererende stil. Nyere tids misjonshistorie fokuseres, oldtidens og middelalderens misjon tas ikke med. Norsk misjonshistorie får en dominerende plass i framstillingen, allment kjente norske misjonærer og de største norske misjonsselskapene omtales. Den Norske Israelsmisjon nevnes i en oversikt, likeså de norske frikirkelige misjonsselskapene. Frikirkenes misjon nevnes også kort under presentasjonen av de ulike norske frikirkesamfunn. Ingen kvinnelige misjonærer nevnes med navn etter det jeg kan se. Kvinnens betydning for kristen misjon er ikke så sterkt vektlagt i læreverket. Misjonsvekkelsen i

England med misjonæren Carey og andre misjonærer nevnes kun kort, læreverket minner i en margteskt om at dette stoffet blir tatt med i 6. skoleårs lærebok og i grunnbokens oppslagsdel.

3. 5. 2 Analyse av læreverket "Felleskapet", "Sannheten" og "Gleden"

Aschehougs læreverk i kristendomskunnskap for ungdomsskolen består av elevbøkene, som mer har form av hefter, "Felleskapet", "Sannheten" og "Gleden". Lærerveiledningen til "Felleskapet" betrakter ikke disse elevbøkene som noen "grunnbøker": "Den egentlige grunnboka i kristendomskunnskap er Bibelen selv. I samsvar med Mønsterplanen forutsetter en at elevene bruker den." (Lærerveiledning til Fellesskapet 1978: 3). Titlene på bøkene røper noe om deres innhold. Den første boken handler blant annet om kirkekunnskap og kirke- og misjonshistorie. Den tar også med misjonsteologiske emneområder. Den andre boken handler blant annet om bibelkunnskap, og den tredje om bibelkunnskap og etikk.

Hovedtyngden av misjonsstoffet i læreverket er plassert på 7. trinn, noe som er i samsvar med den veiledende årsplanen i M74. Her finnes kapitlene "Kirken i den første tiden", "Kirken på nye steder" og "Misjon". I de to førstnevnte kapitlene finnes kirke- og misjonshistorie, i det sistnevnte mer misjonsteologisk stoff. På 8. trinn nevnes også misjons- og religionsteologiske spørsmål i kapitlet om "Tvil og tro". Noe misjonshistorisk stoff nevnes også i kapitlet "Godt nytt" i elevboken på 9. trinn. Læreverket inneholder som nevnt også lærerveiledning til elevbøkene. For oppgavens vedkommende kan "Lærerveiledning til Fellesskapet" kanskje bidra mest til den misjonsfaglige analysen, noe som kan bli aktuelt under analyseperspektivet "misjonens praksis".

Emneområdene fra M74 er fordelt over alle tre elevbøker, og ikke så klart avgrenset som i tidligere læreverk på 1960-tallet. En del av det misjonshistoriske stoffet i den veiledende årsplanen i M74 er ikke tatt med i læreverket, jeg tenker da på de misjonærene som er nevnt i forbindelse med "norsk misjonsvirksomhet" (Kirke- og undervisningsdepartementet 1974: 90). Nye momenter som imidlertid er kommet til handler om forholdet mellom misjon og kultur og toleranseperspektivet i forbindelse med omtalen av forholdet mellom kristendommen og de andre religionene. Kvinneperspektivet i M74 er tydelig til stede i dette læreverket, særlig i omtalen av misjonshistorien.

3. 5. 2. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Guds universelle frelsesplan gjennom historien og frelsesverket nevnes i avsnittet ”Hvorfor misjon?”, som er en del av det større avsnittet ”Hva er misjon?” i elevboken for 7. årstrinn: ”Men Gud tenkte ikke bare på jødene. Han ønsket at alle folk på jorda skulle komme tilbake til ham. Det ser vi tydelig i Det nye testamente. Jesus skal ikke bare berge Israels-folket, men alle folk i verden. Derfor blir han kalt verdens frelser” (Felleskapet 1978: 40). En lignende begrunnelse for misjon nevnes også som bakgrunn for grunnleggelsen av Det Norske Misjons-selskap, og da ut fra tanken om frelsesverkets universelle rekkevidde: ”Kristendommen skulle ikke bare være for mennesker i Europa og Nord-Amerika. Bibelen lærer at alle mennesker er like viktige uansett hvor de bor, og hvilken rase de tilhører. Derfor måtte alle mennesker få høre om Jesus.” heter det i avsnittet ”Ytre misjon” under ”Lekfolket og kirken” (sss: 110). ”Her stod lekfolket og prestene for første gang sammen om en felles oppgave og et felles ansvar.” heter det. Den felles oppgave og det felles ansvar blir her altså begrunnet i det universelle aspekt ved misjonstanken.

Både misjonens begrunnelse og mål synliggjøres i avsnittet ”Den første menigheten”, som er en del av hovedemnet ”Kirken i den første tida” i samme elevbok. I denne misjonshistoriske kontekst nevnes det at Jesus ”fortalte dem at de skulle få et viktig oppdrag: De skulle fortelle mennesker overalt om Jesus, slik at alle kunne bli hans disipler og lære å kjenne Gud på en rett måte.” (sss: 17) Apg 1, 1-8 brukes som skriftbelegg. Misjonsbefalingen nevnes ikke eksplisitt, men omskrives.

Avsnittet ”Hva er misjon?” handler om mer misjonsteologiske spørsmål. Avsnittet finnes under hovedemnet ”Misjon”, og nevner underoverskriftene ”Misjonsbefalingen” og ”Hvorfor misjon”. Her nevnes altså misjonsbefalingen eksplisitt: ”Kristen misjon begynte da Jesus sa til disiplene sine: Gå ut og gjør alle folkeslag til mine disipler. Disse ordene i Matt 28, 19 kalles misjonsbefalingen. Misjon betyr å sende ut.” (sss: 39).

I avsnittet ”Hvorfor misjon?” foretas det et kontrafaktisk eksperiment: om Jesus ikke hadde gitt misjonsbefalingen, ”måtte kirken likevel drive misjon.” Dette begrunnes med det bibelske budskapets egenart; dets monoteisme, skapetro og menneskesyn (sss: 39). Denne måte å begrunne misjonen på representerer noe nytt i forhold til tidligere lærebøker.

”De som reiser ut fra en menighet for å fortelle om Jesus andre steder, kaller vi for misjonærer” heter det når Paulus skal presenteres under omtalen av misjonen i aposteltiden (sss: 20). Her antydes det mer generelle målet for misjonen i en misjonshistorisk kontekst. Misjonens mål blir også synlig under omtalen av Skreftsruds misjonsvirke i India: ”Misjonærene forkynte Guds kjærlighet for santalene for at de skulle få anledning til å komme inn i Guds rike.” (sss: 36) og under beskrivelsen av hvordan ”Misjonen fortsetter”: ”Men selv om mange ting har forandret seg, har målet alltid vært å fortelle om Jesus og grunnlegge kristne menigheter.” (sss: 39). Her beskrives grunnleggelsen av menigheter som et mål for misjonen. Begrepet misjon forklares under ”Ordforklaringer” bakerst i 7. trinns elevbok: ”Misjon: Å forkynne og utbre kristendommen blant dem som aldri har hørt om Jesus.” (sss: 126). Her vektlegges misjonens mål med å nå ”de unådde” med evangeliet.

Misjonens mål setter også inn i en større esjatalogisk ramme i avsnittet ”Misjonen fortsetter”, som hører med under ”Hva er misjon?”: ”Misjonen kommer til å fortsette helt til alle folkeslag har fått høre om Jesus og Guds rike.” (sss: 39). Så nevnes opprettelsen av Guds rike, Jesu gjenkomst og endetiden. ”I Matt 24, 14 kan vi lese om sammenhengen mellom misjonen og Jesu gjenkomst” heter det, og så siteres hele verset i kursiv.

Dette viser at Aschehougs læreverk har en bred og fokusert presentasjon av misjonens begrunnelse og mål.

3. 5. 2. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Forkynnelse nevnes flere steder i læreverket, men også dåp og opplæring i kristen tro. Forkynnelse nevnes i forbindelse med omtalen av apostelen Paulus i 7. årstrinns elevbok: ”Overalt hvor Paulus kom, forkynte han evangeliet og hjalp til å danne menigheter.” (sss: 20).

Forkynnelse og menighetsdanning blir her nevnt i forbindelse med presentasjonen av aposteltidens misjon, altså i en misjonshistorisk kontekst. Dåp og opplæring i kristen tro nevnes i forbindelse med presentasjonen av ”Japan som misjonsland”, det siste avsnittet i kapitlet ”Misjon”: ”I kveld var det dåpsundervisning. To unge jenter vil bli døpt (...) Vi går gjennom Luthers lille katekisme” (sss: 44-45). Sitatet er tatt fra avsnittet ”Fra en misjonærs dagbok”.

Misjonens barmhjertighetsgjerning nevnes som en integrert del av misjonsvirksomheten:

”Diakoni er kirkens omsorg for mennesker i nød” heter det i avsnittet ”Diakoni” (sss: 69).

Diakoniavsnittet er her tatt med i hovedemnet ”De fattige og de rike”, hvor det etiske perspektiv

vektlegges. Her knyttes ikke diakoni eksplisitt til misjon i teksten, men et bilde av Mor Teresa med et lite barn i armene i Calcutta kan lede tanken mot misjonens diakonale dimensjon. De neste avsnittene i teksten handler om ”Nøden i verden”, ”Hjelparbeid” og ”Kirkens Nødhjelp”. Diakonien settes dermed inn i en mer allmenn nødhjelpstjeneste, ut fra en teologisk begrunnelse knyttet til den kristne skapertanke og nestekjærlighet.

Forkynnelse og diakoni sammenholdes i presentasjonen av Skrefsruds arbeid i India: ”Misjonærene forkynte Guds kjærlighet for santalene (...) Samtidig kunne de ikke la være å hjelpe der det var nødvendig. Jesus sa: Vær barmhjertig, slik deres Far er barmhjertig. Luk 6, 36.” (sss: 36). Det samme er tilfelle i avsnittet ”Hvordan driver vi misjon?”, som er en del av den mer misjons-teologiske framstillingen i kapitlet ”Hva er misjon?” Her heter det at ”Forkynnelsen og diakonien kan ikke skilles fra hverandre. Begge deler forteller menneskene at Gud er glad i dem og vil deres beste.” (sss: 41). Det henvises til Luk 9, 2, som nevner forkynnelsen av budskapet om Guds rike og det å helbrede de syke. Ulike former for ”sosialt hjelparbeid” nevnes i teksten. Et bilde av legemisjonæren Olav Hodne i India illustrerer teksten. På slutten av kapitlet finnes det arbeidsoppgaver. Der nevnes radiomisjon som ”en moderne måte å drive misjon på.” (sss: 49).

Læreverket gir dermed en bred omtale av misjonens midler, både forkynnelse, opplæring, dåp og diakoni nevnes.

3. 5. 2. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Misjon og økumenikk nevnes i 9. årstrinns elevbok under avsnittet ”Økumenikk”, som er en del av hovedemnet ”Én kirke og mange kirker”. Her omtales noe av bakgrunnen for opprettelsen av Kirkenes Verdensråd (KV): ”et stort verdensmisjonsmøte i Edinburgh i Skottland” i 1910 (Gleden 1980: 85). ”Dette møtet ble opptakten til flere nye, og på et møte i Amsterdam i 1948 ble Kirkenes Verdensråd dannet.” heter det videre. Den norske kirkes medlemskap i KV problematiseres i teksten, og det vises til hvor motstanden mot et slikt medlemskap er tydelig, nemlig ”innenfor misjonsorganisasjonene”. I den påfølgende teksten nevnes ”Lausanne-bevegelsen” og dens vektlegging av Bibelens betydning for gjennomføringen av misjonsoppdraget. De teologiske motsetningene innenfor den økumeniske bevegelse synliggjøres dermed i teksten. Jeg kan ikke finne at dette tidligerer er nevnt i de lærebøker jeg har analysert. Misjonens forhold til makt nevnes i forbindelse med avsnittet ”Kongene som ville kristne landet”. Avsnittet er en del av hovedemnet ”Kirken på nye steder” i 7. årstrinns elevbok. Her

henvises det til ”mange skremmende historier” av Snorre Sturlason om ”hvordan kongene Olav Tryggvason og Olav Haraldson ”forsøkte å tvinge mennesker til å bli kristne.” (Felleskapet 1978: 26). ”Ukloke handlemåter” fra ”mennesker som har ønsket å arbeide for kirken” skal en ikke felle en ”altfor rask dom over” heter det videre under ”Arbeidsmetoder i kirken”. Her nevnes flere bibelsteder som forteller hvordan Guds rike etableres, samtidig som uttrykket ”hensikten helliger middelet” problematiseres ut fra kristen tankegang. Teksten konkluderer: ”Når folk i Norge etter hvert ble kristne, skjedde det ikke ved hjelp av sverd eller vold. Folk begynte å tro fordi det kom mennesker som lærte dem om Gud og om Jesus. Kirken har aldri kunnet vokse ved hjelp av tvangsmidler.” (sss: 27). Elevboken avspeiler dermed en debatt om misjonens virkemidler, men maner samtidig til nyanserte vurderinger.

”Misjon og kultur” danner et avsnitt innenfor rammen av ”Kristendom og kultur”, som også er en del av hovedemnet ”Kirken på nye steder”. Misjonens forhold til kulturen nevnes her innenfor rammen av kristningen av Norge, hvor kristne verdier utfordret vikingenes forestillinger. Teksten gir en foreløpig definisjon på kulturbegrepet og påpeker at ”Misjonærene skal ikke overføre sin egen kultur til andre folk, men de skal fortelle dem om Jesus.” (sss: 29). Kritisk kontekstualisering som farbar vei for misjonen i møte med de ulike kulturer antydes i lærebokteksten, samtidig som det gjøres oppmerksom på at tverrkulturell misjonsvirksomhet representerer ”et vanskelig problem”. Mot slutten av avsnittet løftes misjonens kulturfremmende side fram gjennom å nevne misjonærens arbeid for å bevare folkegrupper og kulturers språk og historie: ”Men misjonærene har også gjort mye for å bevare den afrikanske kulturen. De har lært mange folkegrupper å skrive språket sitt. Disse folkene kan seinere bevare både språket og historien sin, også i tider da påvirkningen fra andre kulturer er sterk” (sss: 29) Her synliggjøres misjonens arbeid med å skriftliggjøre språket. Videre nevnes misjonens innsats innen utdanning: ”Den utdanning mange afrikanere har fått på misjonsskolene, har blant annet gjort dem i stand til å ta opp kampen mot kolonimaktene som har styrt landene deres”. ”Misjon og kultur” er også gjenstand for et utfyllende drøfting i lærerveiledningen som følger 7. trinns elevbok, der det heter: ”Misjonærer har ofte blitt kritisert fordi de ikke har verdsatt andre folks kulturer. Slik kritikk har vært reist med rette og med urette” (Lærerveiledning til fellesskapet 1978: 38). I lærerveiledningen forutsettes det at begrepet ”kultur” innøves.

Munker og nonners ”undervisning for både barn og voksne” nevnes i forbindelse med omtalen av klosterbevegelsen i 7. trinns elevbok (sss: 25). Avsnittet ”Kloster” er en del av kapitlet ”Kirken på nye steder”. Også misjonens skolevirksomhet nevnes, og da i forbindelse med

omtalen av Skrefsruds arbeid i India: ”Santalene hadde aldri lært å lese. De kunne altså ikke lese i Bibelen selv. De unge fikk heller ikke utdanning. Derfor startet misjonen skoler for å gi både gutter og jenter opplæring og utdanning som kunne sette dem i stand til å bedre sine levekår” (sss: 35). Misjonens skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse som kulturfremmede virksomhet antydes i forbindelse med Skrefsrud og Børresens virke i India: ”Misjonærene var opptatt av å støtte santalene i deres kamp for å overleve, og for å bevare språket og kulturen deres” (sss: 34).

Læreverket gir altså en bred omtale av misjonens praksis og praksiskritikk. Misjon og økumenikk, misjon og maktbruk, misjon og kultur, misjonens skolevirksomhet og dens skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse nevnes. Den betydelige omtalen og det store omfanget av temaet misjon og kultur i elevbokteksten representerer en økende problematisering av dette stoffområdet.

3. 5. 2. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?

I avsnittet ”Hvorfor misjon?”, i samme elevbok, møter en formuleringer som antyder noe om forholdet mellom kristendommen og de andre religionene. Begrepet religioner nevnes ikke i selve saksteksten, men i en samtale mellom to elever som skal aktualisere lærestoffet. Denne samtalen refereres mot slutten av avsnittet. Først kommer et frelseshistorisk sammendrag, som forteller om ”hvordan fellesskapet mellom Gud og menneskene ble ødelagt” og hvordan Gud frelsesplan utfoldet seg. Klimakset i frelsesplanen kom gjennom Jesus, som skulle ”ikke bare berge Israels-folket, men alle folk i verden. Derfor blir han kalt verdens frelser. Bare ved å tro på Jesus kan mennesker komme i et riktig forhold til Gud igjen.” (sss: 40). Så siteres Apg 4, 12 i kursiv. I den nevnte elevsamtalen som følger problematiseres kristendommens åpenbarings-eksklusivitet og religionene. Den ene eleven skal synliggjøre vanlige menneskers oppfatninger om kristne som ”selvgode mennesker”, som også er intolerante overfor andre religioner, og den andre eleven skal representere de kristnes svar på disse anklagene. Omtalen – i rammen av en elevdiskusjon – av forholdet mellom kristendommen og de andre religionene i denne elevboken kan representere en tendens til å nedtone forskjellene mellom dem.

I kapitlet ”Japan som misjonsland”, som danner slutten på hovedemnet ”Misjon”, nevnes religioner og misjon i Japan (sss: 42-47). Misjonens harde kår i landet, historisk sett, vektlegges. Det sies ikke noe eksplisitt om forholdet mellom shintoisme og kristendom, eller om forholdet

mellom buddhisme og kristendom, men kun om viktigheten av å drive misjon der. Elevene skal få et innblikk i hvordan misjonærene i Japan arbeider gjennom et innblikk i ”en misjonærs dagbok”.

I avsnittet ”Forskjellige trosretninger”, som er en del av hovedemnet ”Tvil og tro” i 8. års-trinns elevbok nevnes også noe om forholdet mellom kristendommen og andre religioner. Temaet om de kristne som ”selvgode mennesker”, som kort ble nevnt ovenfor, tas her opp igjen. Rammen er ”I skolegården”, der flere elever diskuterer om religionene som ulike veier som fører til den samme fjelltoppen: ”alle religioner går egentlig ut på det samme” mener en elev, en annen snakker om ”veier og blindveier”. (Sannheten 1979: 107). Norge som et flerreligiøst land nevnes, noe som representerer et nytt aspekt å forholde seg til. Lærebokteksten framhever forskjellen mellom personlig overbevisning om sannheten og selvgodhet. Under overskriften ”Toleranse” heter det at en kristen ”skal vise toleranse overfor dem som tror annerledes.” (sss: 109). Videre heter det: ”Bare den som selv har tatt et klart standpunkt i en sak, kan være i stand til å vise toleranse overfor andre synspunkter.” Læreboken konkluderer med å påpeke at ”Det er fullt mulig å vise toleranse samtidig som en prøver å overbevise andre om at en selv har funnet sannheten.” Et bilde av det jeg mener må være muslimske gutter som leser deres religiøse litteratur illustrerer teksten.

Elevboken viser med dette en tydelig bevissthet om den teologiske spenningen knyttet til møtet med andre religioner. Imidlertid nevnes ikke debatten om forholdet mellom dialog og forkynnelse.

3. 5. 2. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Aposteltidens misjon synliggjøres i avsnittet ”Kirken brer seg”, som er en del av hovedemnet ”Kirken i den første tida” i elevboken for 7. årstrinn. Det tas utgangspunkt i Apg 1, 8 og misjon i Samaria gjennom Filip nevnes. ”Filip og etioperen” peker mot den koptiske kirken, ”Paulus i Filippi” mot Middelhavsområdet og Romerriket. Paulus presenteres som ”den mest kjente av de første misjonærene” (Fellesskapet 1978: 20). Under beskrivelsen av aposteltidens misjon i forbindelse med omtalen av misjonsbefalingen, nevnes Peter og Paulus som hovedpersoner i Apg, og at NT forteller ”at mange kvinner arbeidet ivrig for å gjøre evangeliet kjent på hjemstedet sitt.” (sss: 39). Aposteltidens misjon nevnes også i avsnittet ”Lege og misjonær”, i begynnelsen av hovedemnet ”Vi leser i Lukasevangeliet”, i elevboken for 8. årstrinn (Gleden

1980: 28). Her omtales også Lukas som misjonær som reiste sammen med Paulus. Elevboken for 9. årstrinn tar med aposteltidens misjon i avsnittet ”En nyhet blir spredt”, som er begynnelsen på hovedemnet ”Godt nytt”. Paulus misjonsvirksomhet i Romerriket nevnes, han framstilles som ”en foregangsmann” som brøt grenser (Gleden 1980: 19-21). Videre nevnes ”Ektepar som reiste sammen” som noen av de første misjonærene. ”Kvinnene snakket med andre kvinner og barn om Jesus. Dette var sikkert en viktig årsak til at kristendommen fikk fotfeste så raskt.” (sss: 20) heter det.

Oldtidens og middelalderens misjon nevnes i hovedemnet ”Kirken på nye steder” i elevboken for 7. årstrinn. Kirken i Vest-Europa og Nord-Afrika omtales, likeså klostervesenet med dets misjonærer – munk og nonne (Felleskapet 1978: 24-25). Særlig omtales hvordan den kristne tro kom til Norge på 900-tallet, og det hevdes at kristendommen ikke slo rot ”her i landet før noen munk kom som misjonærer fra England og Tyskland” (sss: 25).

Nyere tids misjon representert ved ”den pietistiske misjonsvekkelse” på 1700-tallet nevnes i avsnittet ”Pietismen”, som er en del av hovedemnet ”Den viktigste boka”, også i elevboken for 7. årstrinn: ”Først et par hundre år etter reformasjonen fikk den lutherske læren mer å si for folk flest her i landet. Den viktigste årsaken til det var pietismen. Pietistene ville at den enkelte kristne skulle ta kristendommen sin på alvor” (sss: 84). Pietistenes vektlegging av misjonstanken synliggjøres i teksten: ”Dessuten burde alle kristne kjenne ansvar for at andre mennesker skulle bli kjent med Jesus (...) Denne innstillingen førte også til interesse for å drive misjon. De lutherske kristne så det som sin oppgave å gjøre evangeliet kjent for alle mennesker” (sss: 84).

Grunnleggelsen av Det Norske Misjonsselskap i 1842 nevnes under synsvinkelen ”Lekfolket og kirken”, med underoverskriften ”Ytre misjon”. Lekfolket og kirken danner et kapittel under hovedemnet ”Livet i en menighet”. Polariseringen mellom ”prestekirke” og ”lekfolket” under Hauge nevnes som et trekk ved 1800-tallets kirkehistorie, og grunnleggelsen av misjonsselskapet presenteres som et samarbeidsprosjekt mellom disse gruppene: ”Her stod lekfolket og prestene for første gang i Norge sammen om en felles oppgave og et felles ansvar.” (sss: 110). Så nevnes selskapets oppgave med å utdanne og sende ut misjonærer, kvinneforeningene og misjonsarbeidet i Zululand i Sør-Afrika og på Madagaskar. Misjon i Kina ved Norsk Luthersk Misjons-samband og i India ved Den norske santalmisjon nevnes også. Israelmisjonens arbeid blant jøder nevnes ikke.

Nyere tids misjon nevnes også i hovedemnet "Misjon". Her gis misjonæren Lars Olsen Skrefsrud – "En som fikk en ny sjanse" – en fyldig omtale, likeså "Misjon i India". Et bilde av et jakt-selskap formet av Skrefsrud, Børresen og santalene illustrerer teksten. Et intervju med et misjonærpar, som blant annet løfter fram "misjonærenes hverdag", utfyller saksteksten. I avsnittet "Hvordan driver vi misjon?" – også under hovedemnet "Misjon" – nevnes "store og små misjonsorganisasjoner som driver misjonsarbeidet. Slik har det vært i 150 år." (sss: 40). Så nevnes misjonsforeningene, som gjerne kalles "kvinneforeninger", fordi de fleste av dem har vært drevet av kvinner. Forbønnsstøtte og økonomisk støtte nevnes i forbindelse med kvinneforeningenes viktige arbeid, noe som også kommer fram i tekst og bilde når aktiviteten i "Nykirken menighet" (sss: 108) skal beskrives. Denne siste beskrivelsen er hentet fra hovedemnet "Livet i en menighet". Så nevnes holistisk misjon som et uttrykk for Guds kjærlighet, selvstendigjørelsen av de tidligere "misjonskirkene" og framvoksten av en stedegen kultur i kirkelivet i Afrika og Asia. Misjonens aktuelle utfordring nevnes også: "Fortsatt er det mange millioner mennesker som ikke har hørt om Jesus. Det trengs både misjonærer og penger for at Guds rike kan vokse på jorda." Som et eksempel på en konkret utfordring i vår tid blir kapitlet "Japan som misjonsland" tatt med. Avsnittet "Fra en misjonærs dagbok" skal gi elevene et inntrykk av misjonsarbeid i et moderne industriland i Østen.

Det gis ingen aktuell oversikt over norske misjonsselskaper og misjonsmarker i 7. trinns elev-bok, men i arbeidsoppgavene i slutten av misjonsemnet oppmuntres elevene til å finne navnene på "de største norske misjonsselskapene" og "de viktigste misjonsmerkene for norsk misjon" (sss: 49). Noen av disse misjonsorganisasjonene nevnes i avsnittet "Organisasjonene i kirken" (sss: 109) under hovedemnet "Livet i en menighet", som handler om kirkekunnskap.

Sammenfattende kan en si at Aschehougs læreverk gir en bred omtale av misjonstanken. Den misjonsteologiske profil antyder kanskje en mer evangelisk-konservativ grunnposisjon. Det er flere referanser til debatt og meningsforskjeller enn i tidligere lærebøker. Læreverket problematiserer forholdet mellom misjon og makt og mellom misjon og kultur, og nedtoner den læremessige spenningen mellom kristendommen og de andre religionene. Dette forholdet settes inn i et toleranseperspektiv, ut fra Norges økende stilling som et flerreligiøst land. Den kristne tros grunnposisjoner, blant annet kristendommens åpenbaringseksklusivitet, tas med, idet det henvises til bibelsteder som nevner dette.

Læreverket nevner misjonens tre historiske perioder, med mest vekt på aposteltiden og nyere tids misjon. Nyere tids norsk misjonshistorie på 1800- og 1900- tallet får en dominerende plass i framstillingen, allment kjente misjonærer og de største kirkelige misjonselskapene omtales, men ikke Den Norske Israelsmisjon eller frikirkenes misjonsarbeid, så langt jeg kan se. Danmark-Norges misjon i Finnmark og på Grønland på 1700-tallet nevnes ikke. Jeg finner kun en kvinnelig misjonærer omtalt med navn. Likevel er kvinners betydning for misjonen vektlagt, noe som blir synlig under omtalen av aposteltidens misjon og 1800-tallets norske misjonsbevegelse. Nyere tids misjonsvekkelser, som ”katolsk misjonsvekkelse” og misjonsvekkelsen i England med Carey og andre misjonærer, er ikke tatt med, jfr endringen med M74. Imidlertid nevnes ”den pietistiske misjonsvekkelse” på 1700-tallet.

3. 5. 3 Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene og endringstendenser

Nedenfor vises tabell 3. 5. 2 som viser forekomsten av analysemomenter i de to læreverkene som forholder seg til Mønsterplanen av 1974. På bakgrunn av denne tabelloversikten ønsker jeg nå ikke bare å sammenligne de to læreverkene, men også å peke på endringstendenser i forhold til de læreverkene som følger Forsøksplanen av 1960.

Tabell 3. 5. 2 Oversikt over forekomsten av analysemomenter i læreverk som følger M74

Misjonens begrunnelse og mål	Læreverk Dreyer	Læreverk Aschehoug
Guds universelle frelsesplan og frelsesverk	x	x
Misjonsdimensjonen i GT	x	
Misjonsbefalingen i NT	x	x
Frelse som misjonens målsetting	x	x
Den esjatologiske gjenopprettelse som misjonens motiv	x	x

Misjonens midler	Læreverk Dreyer	Læreverk Aschehoug
Forkynnelse til frelse	x	x
Opplæring i kristen tro	x	x
Dåp	x	x
Diakoni	x	x

Misjonens praksis og praksiskritikk	Læreverk Dreyer	Læreverk Aschehoug
Økumenikk på misjonsmarken	x	x
Misjon og maktbruk	x	x
Misjon og kultur	x	x
Skolevirksomhet	x	x
Skriftliggjøring av språk – bibeloversettelse	x	x

Misjonen og den religionsteologiske debatt	Læreverk Dreyer	Læreverk Aschehoug
Presentasjon av ulike teologiske posisjoner	x	x
Debatt om forholdet mellom dialog og forkynnelse		

Tabell 3. 5. 2 (forts)

Misjonens historiske perioder	Læreverk Dreyer	Læreverk Aschehoug
Allmenn misjonshistorie:		
- Evangeliets geografiske utbredelse i tidsperioder		
Evangeliets geografiske utbredelse i aposteltiden	x	x
Evangeliets geografiske utbredelse i oldtiden		x
Evangeliets geografiske utbredelse i middelalderen		x
Evangeliets geografiske utbredelse i nyere tid	x	x
- "Nyere tids misjonsvekkelser"		
"Katolsk misjonsvekkelse" (1500- og 1600-tallet)	x	
"Pietistisk misjonsvekkelse" (1700-tallet)	x	x
"Engelsk misjonsvekkelse" (1800-tallet)	x	
- Misjonærer		
Antall mannlige	4	2
Antall kvinnelige		
Norsk misjonshistorie:		
- Tidsperioder og geografisk utbredelse i regi av organisasjonene innenfor Den norske kirke		
1700-tallet: Troms og Finnmark og Grønland	x	
1800-tallet: Afrika, Asia	x	x
1900-tallet: Afrika, Asia, Sør-Amerika	x	x
- Frikirkelig misjon	x	
- Jødemisjon	x	
- Misjonærer		
Antall mannlige	8	4
Antall kvinnelige		1

Som det framgår av tabellen nevner læreverkene som jeg har analysert noe om den religions-teologiske debatt, noe læreverkene fra 1960-tallet ikke gjorde. Imidlertid har de en smalere

omtale av misjonshistorien enn disse, noe som i dette tilfelle medfører en forekomst av færre analysemomenter. Antall nevnte misjonærer er også betydelig redusert i forhold til tidligere.

De lærebøkene jeg har analysert fra 1970-tallet, der det ene har et mindre hefteformat, har titler som forteller en del deres innhold, for eksempel elevbøkene ”Om Bibelen” av Berggreen m fl og ”Fellesskapet” av Kristensen. Misjonstanken får en bred omtale i begge læreverkene, både teologisk og historisk, selv om omfanget av det misjonshistoriske stoffet er redusert i forhold til de lærebøkene jeg analyserte fra 1960-tallet, jfr det prosentvise omfanget som vises i tabell 4. 3. 1 på side 83.

Misjonens midler, særlig diakonitanken, får en fyldig omtale i begge læreverkene som følger M74. Både temaene ”misjon og maktbruk” og ”misjon og kultur” blir omtalt, ”misjon og kultur” blir betydelig problematisert i forhold til tidligere. I læreverkene blir det ikke anlagt teologisk-kvalitative perspektiver på det stoffet som omhandler den religionsteologiske dimensjon innen misjonsstoffet, men forholdet mellom kristendommen og de andre religionene presenteres i toleranseperspektivet, selv om forskjeller mellom dem fastholdes. Det som kan oppfattes som et evangelikalt perspektiv på religionene, og som kom til uttrykk i læreplanen og lærebøkene på 1960-tallet, er her ikke like tydelig, selv om det tidvis er tilstede i tekstene, men da gjerne i en mer refererende stil. Den religionsteologiske debatt trer mer fram i lærebøkene som følger M74.

Misjonshistoriens tre hovedperioder nevnes kort i Aschehous læreverker, mens Dreyers læreverker omtaler aposteltiden og nyere tids misjon. Nyere tids misjonsvekkelser blir kort omtalt i læreverket fra Dreyer, mens kun den pietistiske misjonsvekkelse nevnes i læreverket fra Aschehoug. Engelsk misjonsvekkelse med Carey og andre misjonærer blir kun nevnt i en misjonsepoke-oversikt og i en margtekst i læreverket fra Dreyer. Danmark-Norges misjonshistorie gjennom Grønlandsmisjonæren Egede nevnes kun kort i læreverket til Dreyer, i læreverket til Aschehoug er denne delen av norsk misjonshistorie ikke tatt med.

Tyngdepunktet i læreverkene misjonshistoriske del er norsk misjonshistorie fra 1800- og 1900-tallet. Kvinnenes bidrag til misjon synliggjøres, særlig gjennom misjonsforeningene, i læreverket til Aschehoug. I læreverket til Dreyer er kvinneperspektivet på norsk misjonshistorie ikke så sterkt framhevet. I de læreverkene jeg har analysert, kan jeg finne langt flere mannlige misjonærer nevnt i læreverket fra Dreyer enn i læreverket fra Aschehoug. Jeg finner kun én kvinnelig misjonær omtalt, og det er i læreverket fra Aschehoug. Læreverket til Dreyer nevner både

kirkelige og frikirkelige misjonsorganisasjoner i en oversikt, også Den Norske Israelsmisjon, noe ikke læreverket til Aschehoug gjør, som ikke har med en slik oversikt. Dreyers læreverk omtaler dessuten norske frikirkers misjon under presentasjonen av de ulike frikirkesamfunn. Polariseringsen mellom lekfolket og kirken under Hauge og deres senere samarbeid om misjonsoppdraget danner noe av perspektivet på norsk misjonshistorie på 1800-tallet i læreverket til Aschehoug.

Det ”oppbyggelige siktet” som skulle ivaretas i tekstene fra 1960-tallets læreverk har nå veket for et mer orienterende uttrykksett. Dessuten har debatten rundt misjons virkemidler blitt mer synlig og den religionsteologiske debatten mer synliggjort. Bibelvers brukes imidlertid aktivt i omtalen av kristen misjon, noen ganger også med både skriftangivelse og fullstendig ordlyd, noe som kan avspeile en normativ forankring i tenkningen.

3. 6 Analyse av Mønsterplanen av 1987 (M87)

Mønsterplanen for grunnskolen, 1987, gjerne bare kalt ”Mønsterplanen av 1987” (”M87”), kan også oppfattes som en ”retningsgivende rammeplan”. Den fikk en bred politisk behandling, mye bredere enn det som tidligere hadde vært vanlig i planprosesser knyttet til nye læreplaner. Bakgrunnen for dette kan ha sammenheng med følgende forhold: et behov for en revisjon av skolefagenes innhold på grunn av den store kunnskapsutviklingen i vestlige samfunn, et behov for skolen til å integrere en større kultur- og livssynspluralitet i samfunnet og et ønske om å styrke skolens veilednings- og omsorgsoppgave, sett i lys av barns og unges oppvekstsituasjon.

På den ene siden la planen opp til at det skulle legges mer vekt på nasjonalt fellesstoff enn tidligere, og på den andre siden skulle ideen om lokal frihet i læreplanarbeidet videreføres som et bærende prinsipp. Læreplanen for kristendomskunnskap fikk en ny oppbygning rundt hovedemner og delemner fordelt på treårsbolker, der 7.-9. klasse skulle utgjøre den siste. Denne strukturering av stoffet representerte noe nytt i norsk fagplanhistorie. Mål- og legitimeringsdelen for faget ble utvidet i forhold til M74, noe som førte til at det fikk en tydeligere begrunnelse og uttegning av målene.

Det som ble mer framtrødende i denne fagplanen, i forhold til M74, var fagets forhold til den konfesjons-, religions- og livssynspluralitet som det norske samfunnet i stadig sterkere grad kom til å bli preget av. Faget skulle fortsatt ha sin konfesjonelle forankring, men den skulle hevdes

med varsomhet overfor annerledes tenkende elever. Mer stoff om andre religioner og livssyn skulle trekkes inn ut fra perspektivet om deres møte med kristendommen, hovedemnet ”Andre religioner og livssyn” skulle behandle dette temaet (Kirke- og undervisningsdepartementet 1987: 104). Elevene skulle få inntrykk av religioner og livssyn gjennom deres uttrykksformer i høytid og i hverdag, og samtidig få informasjon om grunnleggende forskjeller mellom kristendommen og andre religioner, som for eksempel gjennom kategorier som for eksempel handlet om guds-bilde og frelsesvei. Utviklingen av respekt og toleranse ble en viktig målsetning, og kan bli oppfattet som dominerende momenter på bekostning av religionsteologiske vurderinger. Det nøytrale religionskomparative perspektiv kan oppleves styrende i fagplanens formuleringer. Likevel var fortsatt hovedinnføringen i andre religioner og livssyn tillagt samfunnsfaget.

Samlet sett kan en se fagplanen i kristendomsfaget som et forsøk på å kunne møte de utfordringene som den nye kultur- og samfunnssituasjonen hadde skapt. En ønsket å gjøre dette ut fra den kristne tros basis og tolkningsramme, slik den kommer til uttrykk gjennom den evangelisk-lutherske tro og bekjennelse. Gjennom en betydelig vektlegging av kristendommens lokale og praktiske betydning skulle en ta hensyn til elevene og ivareta deres forutsetninger (Skrunes 1999: 75-76, 116-117).

Under ”Hovedemner og delemner for 7.-9. klassetrinn” for kristendomsfaget (Kirke- og undervisningsdepartementet 1987: 102-119) kommer misjonstanken til uttrykk, både direkte og indirekte.

3. 6. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Under ”Veiledende liste over bibeltekster, salmer og sanger i tilknytning til hovedemnene” nevnes misjonsbefalingen med tilhørende bibelreferanse: ”Matt 28, 16-20: Dåpen, misjonsbefalingen”. Det refereres i parentes til hovedemnene ”Kirken og kristenlivet på hjemstedet” og ”Kirken gjennom tidene”. Jeg finner ingen direkte eller indirekte referanser til misjonens mål i læreplanen.

3. 6. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

”Misjonsarbeid og diakoni er viktige sider ved kristenlivet på hjemstedet” heter det i beskrivelsen av hovedemnet ”Kirken og kristenlivet på hjemstedet”. Under delemnene nevnes også ”diakoni” under ”Menigheten” og ”misjonsvirksomhet” under ”Ulike kristne trossamfunn”. I uttrykkene ”misjonsarbeid” og ”misjonsvirksomhet” kan forkynnelse og opplæring i kristen tro være innbefattet, selv om disse midlene ikke nevnes eksplisitt. ”Medier og misjonsblad” nevnes under delemnet ”Misjon”, som er en del av hovedemnet ”Kirken gjennom tidene”. Uttrykket ”Medier” kan peke i retning av forkynnelse og opplæring gjennom radio- og tv-misjon, ”misjonsblad” viser til et informasjonsmiddel som misjonsselskap tradisjonelt i Norge har brukt på bakgrunn av deres behov for kunne informere, rekruttere og sikre økonomisk støtte.

3. 6. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

I beskrivelsen av hovedemnet ”Kirken gjennom tidene” heter det: ”Det er viktig at den sterke utviklingen av det økumeniske (felleskirkelige) arbeidet, både nasjonalt og internasjonalt, blir understreket”. Under delemnet ”Kristendommen i vår tid” nevnes ”den økumeniske bevegelse” og ”kirken og kulturen”. Under delemnet ”Misjon” samme sted nevnes ”misjonen i møte med andre kulturer og religioner”.

Jeg finner ingen direkte referanse til temaene ”misjon og makt” eller ”misjon og kultur”, men formuleringen ”positive og negative sider ved kirken og den innvirkning den har hatt og har”, i beskrivelsen av hovedemnet ”Kirken gjennom tidene”, kan oppfattes som en indirekte referanse til disse temaene.

3. 6. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?

Under delemnet ”Misjon”, under hovedemnet ”Kirken gjennom tidene”, nevnes formuleringen ”Misjonen i møte med andre kulturer og religioner.” Ordlyden her kan peke i retning av religionsmøter, som gjerne er en del av dialogtanken i misjonsteologisk sammenheng.

Hovedemnet ”Andre religioner og livssyn” inneholder en del momenter som antyder noe om den religionsteologiske debatten. I emnebeskrivelsen påpekes det at ”hovedansvaret for selve

innføringen og orienteringen om andre religioner og livssyn ligger til samfunnsfag. I kristendomsundervisningen må vekten ligge på møtet mellom kristendommen og ulike religioner og livssyn, for å få fram både grunnleggende forskjeller og fellesverdier.” Utvikling av respekt og toleranse for mennesker som har en annen tro eller et annet livssyn nevnes som et mål for undervisningen. Under delemnet ”Kristendommen og andre religioner og livssyn” nevnes ”likheter og forskjeller som gjelder gudsbilde, menneskesyn, frelsesvei og etikk”. Videre nevnes ”fellesverdier, åndsfrihet og toleranse og ”å leve sammen i respekt”. Komparative perspektiver mellom kristendom og ulike religioner og livssyn vektlegges i læreplanteksten. Det som er ”felles verdier” og ”det som er grunnleggende forskjellig” nevnes. Ordet ”grunnleggende” angir graden av forskjellighet. I misjonsfaglig sammenheng er ”gudsbilde” og ”frelsesvei” sentrale begreper som kan bidra til å vise slike forskjeller innenfor religionene.

Under læreplankapitlet ”Veiledende liste over bibelttekster, salmer og sanger i tilknytning til hovedemnene” nevnes ”Joh 14, 1-7: Veien, sannheten og livet”, med referanse i parentes til hovedemnet ”Jesus”, og ”Apg 17, 22-34: Talen på Areopagos”, med referanse i parentes til hovedemnene ”Gud og skaperverket” og ”Kirken gjennom tidene”. De første versene kan vise til den kristne tros åpenbaringseksklusivitet, og de siste til den almenne gudsåpenbaring, noe som kan lede tanken videre til det misjonsteologiske kategoriskjemaet ”skapelse og forløsning”, som gjerne danner noe av bakgrunnen for den religionsteologiske debatten.

3. 6. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Hovedemnet ”Kirken gjennom tidene” inneholder en del misjonshistorisk stoff. Under emnebeskrivelsen heter det at ”det er viktig at emner fra misjonshistorien og misjonen i dag blir tatt opp”. ”Både menn og kvinners innsats må understrekes” heter det videre. Under delemnet ”Norsk kirke- og kristenliv etter reformasjonen” nevnes ”Pietisme” og ”vekkelser og lekmannsbevegelser”. Under delemnet ”Misjon” nevnes ”Pionermisjon, norsk misjonshistorie, norske misjonsorganisasjoner og misjon i dag”, og under delemnet ”Kristendommen i vår tid” nevnes ”Kristne organisasjoner” og ”Kvinnene og kirken”. Uttrykket ”pionermisjon” nevnes altså eksplisitt, et uttrykk som viser den kristne misjonstankes grensesprengende side. ”Norsk misjonshistorie” og ”norske misjonsorganisasjoner” nevnes, ikke betegnelsen ”misjonsselskap”. ”Emner fra misjonshistorien” nevnes, uten å bli eksemplifisert.

Stoffutvalget knytter seg mest til moderne tid, oldtiden og middelalderens misjon nevnes ikke eksplisitt, men disse periodene kan bli aktualisert gjennom temaet ”pionermisjon” og ”emner fra misjonshistorien”. Det nasjonale aspekt vektlegges i læreplanteksten: det handler om ”norsk misjonshistorie” og ”norske misjonsorganisasjoner”.

Hovedemnet ”Kirken og kristenlivet på hjemstedet” nevner et moment som gjerne hører med i misjonshistorisk sammenheng: ”misjonsforeninger” tas med under delemnet ”Menigheten”. Her nevnes ”misjonsforeninger”, ikke ”kvinneforeninger”, selv om en gjerne forbinder kvinner med slike foreninger. Imidlertid nevnes kvinner eksplisitt under formuleringen ”både menn og kvinners innsats (...)”, noe som er nevnt ovenfor.

Under læreplankapitlet ”Veiledende liste over bibelttekster, salmer og sanger knyttet til hovedtema” nevnes tekster fra Apg som omhandler misjonsstoff. Det refereres i denne sammenheng til hovedemnet ”Kirken gjennom tidene”. Aposteltidens misjon blir her synliggjort, selv om den ikke nevnes eksplisitt.

Sammenfattende kan en si at omfanget av omtalen av misjonstanken i M87 i hovedsak følger M74. I M87 kommer det religionsteologiske perspektivet til uttrykk når kristendom og andre religioner sammenlignes og kontrasteres, et perspektiv som var fraværende i M74, der religionsstoffet var henvist til samfunnsfagets historiedel. Spenningen i den religionsteologiske debatt antydes gjennom bibelreferansene til Johannes Evangelium og Apostlenes Gjerninger, og gjennom omtalen av forskjeller og likheter mellom kristendommen og de andre religionene. Misjonshistorisk fortsettes ordningen fra læreplanen M74, med blant annet å ikke ta med engelsk misjonshistorie. I M87 dominerer nyere norsk misjonshistorie, slik tilfellet også var i M74. Det som kanskje er mest påfallende ved denne læreplanen er at verken kvinnelige eller mannlige misjonærer nevnes med navn, selv om kvinners innsats i misjonen generelt vektlegges, og dens vektlegging av etiske perspektiver i forbindelse med omtalen av ”kristendommen og andre religioner og livssyn”.

3. 7 Analyse av læreverk som følger Mønsterplanen av 1987 (M87)

Gyldendals læreverk av Gjefsen og Hellern m fl, som jeg vil begynne med i analysen, består av elevbøkene ”En bok om kirken / Kristendomskunnskap for grunnskolen 7”, ”En bok om Bibelen

/ Kristendomskunnskap for 8. skoleår” og ”En bok om liv og tro / Kristendomskunnskap for grunnskolen 9” (Gjefsen m fl 1986, Hellern m fl 1983, Gjefsen m fl 1988). Deretter vil jeg analysere et læreverk fra Aschehoug som består av elevbøkene ”Møte med livet 1 / Kristendomskunnskap for 7.-9. klasse”, ”Møte med livet 2 / Kristendomskunnskap for 7.-9. klasse ” og ”Møte med livet 3 / Kristendomskunnskap for 7.-9. klasse” (Kristensen og Gabrielsen 1989, 1990, 1991). Det ble utgitt lærerveiledning til læreverket fra Gyldendal og sanger og lærerveiledning til læreverket fra Aschehoug. De lærebøkene jeg har analysert presenterer det misjonshistoriske og misjonsteologiske stoffet hovedsakelig på 7. og 8. årstrinn, mens noen av verdensreligionene og forholdet mellom kristendommen og de andre religionene presenteres på 9. årstrinn.

Nedenfor vises tabell 3. 7. 1 som synliggjør kvantiteten på misjonsstoffet i disse læreverkene som forholder seg til Mønsterplanen av 1987.

Tabell 3. 7. 1 Oversikt over omfang av misjonsstoff i læreverk som følger M87

Læreverk: Gyldendal	Sideandel misjonsstoff	Prosentandel misjonsstoff
”En bok om Kirken”	27 / 161	17
”En bok om Bibelen”	6 / 160 ⁹	4
”En bok om liv og tro”	0 / 188 ¹⁰	0

Læreverk: Aschehoug	Sideandel misjonsstoff	Prosentandel misjonsstoff
”Møte med livet 1”	7 / 145	5
”Møte med livet 2”	4 / 147	3
”Møte med livet 3”	27 / 162	17

Som det framgår av tabellen representerer læreverket til Aschehoug et større tallmessig omfang av misjonslærestoffet enn det til Gyldendal. Hovedtyngden av misjonsstoffet hos Aschehoug er å

⁹ Det lave sideantallet misjonsstoff i lærebøkene som følger M87 har sammenheng med at en del av det kirke- og misjonshistoriske stoffet ble flyttet til grunnskolens mellomtrinn ved innføringen av M74, en praksis som fortsetter under M87

¹⁰ Læreboken inneholder religionskunnskap og ingen sammenhengende tekster om misjon

finne på det 9. årstrinn, hos Gyldendal finnes dette på det 7. årstrinn, jfr. kapittel 3. 6 om den frihet M87 gir med hensyn til organiseringen av lærestoff på ungdomstrinnet. Omfanget av misjonsstoffet i læreverkene representerer en ytterligere reduksjon i forhold til læreverkene som følger M74. I forhold til læreverkene som følger F-60 blir reduksjonen i omfanget enda tydeligere.

3. 7. 1 Analyse av læreverket ”En bok om Kirken”, ”En bok om Bibelen” og ”En bok om liv og tro”

Gyldendals læreverk for ungdomstrinnet er bygd opp av tre elevbøker. I forordet til 7. trinns lærebok blir de beskrevet som ”årsbøker med rikelig stoff for undervisningen i ett år” (En bok om kirken 1986: 7). Lærebokforfatterne gjør oppmerksom på at de har valgt færre temaer, men gitt disse en grundig behandling. De har også villet knytte stoffet til personer, for å gjøre det mest mulig levende, og for å ”gi elevene en opplevelse av hva misjon er gjennom møte med misjonærer” (En bok om kirken Lærerveiledning 1986: 57). Dessuten har de hatt et ønske om å aktualisere stoffet ved å relatere det til nåtiden og elevenes hverdag. Korte faktaavsnitt etter de fleste kapitlene skal ivareta muligheten for oversikt, fordypning og differensiering (En bok om kirken 1986: 7).

På 7. trinn brukes ”En bok om Kirken”, en årsbok som handler hovedsakelig om kirke- og misjonshistorie og kirkekunnskap. Kapitlet ”Gå ut i all verden ...” tar for seg misjonshistorie og misjonskunnskap. På 8. trinn brukes ”En bok om Bibelen”, en årsbok om bibelkunnskap og bibelstudium. Kapitlet ”Som ringer i vannet – Apostlenes gjerninger” handler om aposteltidens misjon. På 9. trinn brukes ”En bok om liv og tro”, som hovedsakelig handler om etikk og religionskunnskap. Her finnes kapitlet ”Religionene og livet”, som handler om religionskunnskap. I forordet til 9. trinns lærebok vektlegges ”åpenhet i trosspørsmål”: Trosavgjørelser ”ligger hos den enkelte”, kunnskapsspørsmål kan handle om rette svar, men ikke trosspørsmål, understrekes det (En bok om liv og tro 1988: 8).

Misjonsstoffets plassering i læreverket følger mønsteret fra F-60- planen. M87 gir ingen føringer hvor det misjonsfaglige stoffet skal legges inn, og lærebokforfatterne velger den tradisjonelle organiseringen fra 60-tallet. Læreverket nevner ikke forholdet mellom kristendommen og de andre religionene, selv om dette stoffet finnes i læreplanen. Derimot nevner læreverket en rekke

mannlige og kvinnelige misjonærer fra norsk misjonshistorie, både fra 1700-, 1800- og 1900-tallet. Misjonsvekkelsen i Europa på 1800-tallet og Carey nevnes også. Alt dette representerer tilleggsstoff i forhold til læreplanen.

3. 7. 1. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Avsnittet ”Å overvinne det onde med det gode”, i kapitlet ”Jesus – hva ville han?”, i elevboken for 8. årstrinn, nevner noe om Guds universelle frelsesplan og frelsesverk: ”Fordi Jesus døde og stod opp fra graven igjen, har han en gang for alle seiret over det onde. Denne seieren kan alle mennesker nyte godt av slik at de kan få tilgivelse og få del i Guds fellesskap, i et liv i kjærlighet” (En bok om Bibelen 1983: 134). Her nevnes både seiers- og forsoningsaspektet ved frelsesverket, noe som alle kan nyte godt av. Frelse blir her uttrykt som ”å få del i Guds fellesskap”, noe som beskriver et av målene for kristen misjon. Avsnittet kan ses i sammenheng med ”Jesu død og oppstandelse”, et avsnitt i kapitlet ”Jesus – hvem var han?”. Her skildres Jesu lidelse, død og oppstandelse, og at Jesus viser seg ”for alle disiplene og gir dem befaling om å fortelle dette budskapet til alle mennesker” (sss: 113), noe som er med å begrunne misjonsarbeidet.

Misjonsbefalingen nevnes også som en begrunnelse for å drive misjon: ”Det var Jesus selv som gav befaling om å gå ut og gjøre alle mennesker til hans etterfølgere”, heter det i avsnittet ”Verdens lengste stafett”, som kommer i begynnelsen av kapitlet ”Gå ut i all verden” i elevboken for 7. årstrinn (En bok om Kirken 1986: 103). Så siteres Matt 28, 18-20, med fullstendig tekst. Det samme gjøres i elevboken for 8. årstrinn, der Matt 28, 18-20 beskrives slik: ”Men før Jesus forlot disiplene, gav han dem en befaling som senere ble en slags arbeidsinstruks for de kristne og kirken” (En bok om Bibelen 1983: 141). Teksten finnes i begynnelsen av kapitlet ”Som ringer i vannet – Apostlenes gjerninger”. Videre heter det at ”alle folkeslag skal få vite om Jesu forkynnelse, hans død og oppstandelse”.

Avsnittet ”Å arbeide for sin overbevisning”, i begynnelsen av kapitlet ”Gå derfor ut i all verden ...” i elevboken for 7. årstrinn omtaler også ”utbredelse av religiøs tro”. Her heter det: ”I kristen sammenheng er en misjonær en som reiser ut for å fortelle Jesus og å hjelpe andre.” (En bok om kirken 1986: 102). Her antydes både forkynnelse og hjelp til andre som mål for misjonen, momenter som er angitt under midler i denne analysen. Hva denne hjelpen består i, nevnes ikke. Det siste kapitlet i elevboken for 9. årstrinn bærer tittelen ”Fremtiden – frykt eller håp?” Her tales det også om ”Det kristne håpet”: ”I Bibelens siste bok, Johannes’ åpenbaring, står det om

håpet som sprenger alle rammer: Gud skal skape en ny himmel og en ny jord der rettferdighet bor.” (En bok om liv og tro 1988: 195). Misjonsperspektivet nevnes ikke i denne sammenheng.

Dette betyr at elevbøkene nevner misjonens begrunnelse og mål i form av evangeliets universalitet, misjonsbefalingen i NT og det enkelte menneskets frelse, men mangler viktige aspekter som tidligere var tatt med i elevbøkene.

3. 7. 1. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Forkynnelse og diakoni nevnes som misjonens midler i læreboken for 7. årstrinn. Likeså radiomisjon, som et moderne medium i forkynnelsen. ”I alle land der budskapet om Jesus er blitt forkynt, har menigheter vokst fram, kirker blitt bygd og nye misjonærer sendt ut”, heter det i avsnittet ”Verdens lengste stafett” (En bok om kirken 1986: 103). Her nevnes forkynnelse som middel i misjonen, og menighetsdanning og utsendelse av nye misjonærer som et resultat av denne forkynnelsen. Diakonibegrepet nevnes i kapitlet ”Kirkens kamp mot fattigdom og nød”, i forbindelse med omtalen av aposteltidens hjelpearbeid for mennesker som hadde det vanskelig, og konkluderer med følgende: ”Siden den gang har hjelpearbeid og forkynnelse gått hånd i hånd i den kristne kirke” (sss: 92). Klostrenes arbeid nevnes i denne forbindelse. Begrepet dukker også opp i intervjuet med et misjonærektepar i avsnittet ”På startstreken” (sss: 121). Kombinasjonen mellom forkynnelse og diakoni eksemplifiseres i omtalen av ”Mor Annie”: ”Annie skjønte at å ta seg av syke og sårede og forkynne budskapet om Jesus var to sider av samme sak” (sss: 116). Kirkens diakoni begrunnes her både utfra 2. og 3. trosartikkel.

”I Ecuador i Sør-Amerika brukes radio for å nå fram til den fattige indianerbefolkningen” heter det i avsnittet ”Misjonen og kulturen” (sss: 113). Teksten illustreres med et bilde fra radioarbeidet. ”Moderne mediearbeid” og ”radiostasjoner” nevnes også i forbindelse med avsnittet om ”Norsk misjonsvirksomhet” (sss: 124-125).

Elevboken for 8. årstrinn nevner noe om misjonens midler i forbindelse med omtalen av misjonsbefalingen. Her nevnes ”dåp og opplæring” som en ”spesiell måte” å utbre evangeliet på. (En bok om Bibelen 1983: 141). Videre nevnes ”kristen nestekjærlighet” i forbindelse med omtalen av Johannesbrevene i NT: ”Gjennom Kirkens Nødhjelp og misjonsselskapene er det gjort mye for å lindre sult og nød” (sss: 167).

Læreverket nevner altså bredden av midlene innenfor kristen misjon.

3. 7. 1. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

”Kirkelig enhetsarbeid” nevnes i kapitlet ”Kirken” i elevboken for 7. trinn (En bok om Kirken 1986: 130), uten at det settes i forbindelse med misjonen. Temaet misjon og maktbruk nevnes i formuleringen ”Kristendommen sprer seg til Nord-Europa ved misjon og ved våpenmakt”, som finnes i faktaoversikten ”Fakta fra aposteltiden til år 1500” (sss: 45). ”Misjon og kulturen” nevnes under presentasjonen av Skrefsrud og arbeidet i Santalistan, altså i en misjonshistorisk kontekst. Her sies det at ”religion og levemåte er for de fleste mennesker i verden så nøye knyttet sammen at det ene ikke kan skilles fra det andre” (sss: 111). Så nevnes Norge og Santalistan som eksempler på kristendommens ”kulturfremmende” virkning. Skrefsruds framgangsmåte blant santalene presenteres som noe forbilledlig. Men ”mange ganger har ikke misjonærene forstått og tatt nok hensyn til folkegruppens egenart” påpekes det. Oppgaven med kritisk kulturell kontekstualisering beskrives som ”ikke alltid like lett”, med fare for ”religionsblanding”. I avsnittet ”Fra misjon til selvstendig kirke” nevnes misjonens skolevirksomhet: ”De har satt i gang fortau-skoler, der 1500 gatebarn nå kan få undervisning” (sss: 111). Misjonæreteparet Hodnes virke i Calcutta for flyktninger og hjemløse beskrives i teksten.

Misjonens praksis i møte med de ulike kulturer aktualiseres gjerne ved misjonærens skriftliggjøring av språk og arbeid med bibeloversettelser. Denne praksis nevnes også i omtalen av Skrefsruds arbeid i avsnittet ”Hos santalene”: ”For at santalene skulle få høre om Jesus, ønsket Skrefsrud å gi dem Bibelen på deres eget språk. Santalene hadde ikke noe skriftspråk, så først måtte han lage alfabet, deretter ordbok, grammatikk og enkle lesebøker. Det styrket santalenes selvbevissthet å få sitt eget skriftspråk (...)” (sss: 109).

Elevbøkene nevner altså ikke økumenikk på misjonsmarken, men omtaler misjon og maktbruk, misjon og kultur, misjonens skolevirksomhet og skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse.

3. 7. 1. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatt?

Jeg finner ingen direkte omtale av forholdet mellom kristendom og de andre religionene. Kapitlet ”Religionene og livet” i elevboken for 9. årstrinn (En bok om liv og tro 1988: 136-171) presenterer fire verdensreligioner. De presenteres etter kapitlene ”Etikk” og ”Kristendommen”,

utenfor en misjonal ramme og et misjonalt perspektiv. Etter kapitlet om religionene fokuserer lærebokteksten på eksistensielle spørsmål, sett i perspektivet av ”Ungdomstid – forandringstid”. Avsnittet ”Meningen med livet” handler om et av disse spørsmålene, og under overskriften ”Religionenes svar” heter det: ”Og alle religioner har et håp om noe som kommer etter døden.” (sss: 186).

Læreverket nevner altså ikke den religionsteologiske debatt i elevtekstene.

3. 7. 1. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Elevboken for 7. årstrinn inneholder hoveddelen av det misjonshistoriske stoffet i læreverket. Kapitlet ”Kirke gjennom 2000 år” inneholder kirke- og misjonshistorie. Under overskriften ”Fakta fra aposteltiden til år 1500” (En bok om kirken 1986: 45) nevnes mest kirkehistoriske begivenheter i kortform, men antydninger til misjon finnes. Aposteltidens lederskikkelser, Peter og Paulus, nevnes. ”Kristendommen er blitt kjent i Roma” heter det. Oldtidens misjon nevnes ikke eksplisitt i denne faktaoversikten, men middelalderens misjon til Nord-Europa nevnes. Dette kan tolkes som om den misjonale dimensjon er lite bevisstgjort.

Misjonsselskapene nevnes under ”Lekfolksbevegelsen”, et avsnitt av kapitlet ”Norge våkner”, som blant annet handler om Hauge-vekkelsen (sss: 88). Statistikk over medlemmer av og informasjon om virksonheten til Norsk Luthersk Misjonssamband og Det Norske Misjonsselskap nevnes. Under ”Fakta om tiden etter Hans Nielsen Hauge” heter det: ”1800-1870: Vekkelse preget kirken i Norge. Nye organisasjoner førte vekkelsene videre opp til vår tid. Misjonsinteressen våkner.” (sss: 90).

Avsnittet ”Verdens lengste stafett”, som finnes i kapitlet ”Gå ut i all verden ...”, framstiller misjonshistorien som en stafett, der hver ny generasjon løper den neste etappen. Her gis det en fyldig presentasjon av to kjente norske misjonærer, en kirkelig og en frikirkelig, og deres arbeid: ”Lars Skrefsrud (1840-1910)” og arbeidet blant santalene, og ”Mor Annie”, Annie Skau Berntsen, og arbeidet i Kina. I forbindelse med presentsjonen av Skrefsrud nevnes også hans kone, Anne Onsum, og misjonærekteparet Børresen fra Danmark. Misjonærene Olav og Brit Hodne nevnes i avsnittet ”Fra misjon til selvstendig kirke”. Olav Hodne presenteres som ”en av de mange misjonærene i dagens India som har hatt et nært og godt samarbeid med den indiske kirken” (sss: 111). I avsnittet ”På startstreken” aktualiseres stafetten gjennom et intervju med et

ektepar, Dag og Gunhild Skinlo, som i 1980-årene drog til Elfenbeinskysten. Dette viser at lærebokforfatterne velger å fordype seg i et snevert materiale innenfor misjonshistorien.

Kapitlet "Gå ut i all verden ..." avsluttes med "Fakta om misjon", der misjonsinformasjon gis i komprimert oversiktsform (sss: 123-126): Under overskriften "Norsk misjonsvirksomhet" nevnes von Westen og misjonsarbeidet blant samene og Hans og Gjertrud Egedes arbeid på Grønland. Videre nevnes Carey, "en engelsk baptistprest, kalles den moderne verdensmisjonens far", og misjonsvekkelsen i Europa på 1800-tallet og stiftelsen av Det Norske Misjonsselskap og misjonæren Schreuder og arbeidet i Zululand. Norsk Luthersk Misjonssambands stiftelse og arbeid i Kina og andre land nevnes, likeså Den norske Santalmisjon og deres arbeid i India og andre land. Tre kart viser misjonsfeltene til selskapene verden rundt. Også "andre misjonsorganisasjoner" nevnes: "Foruten disse tre største finnes det tjue store og små misjonsorganisasjoner til i Norge. Til sammen arbeider 1 500 norske misjonærer i 44 forskjellige land". Verken Den Norske Israelmisjon eller frikirkenes misjon nevnes ved navn; frikirkenes misjon, her representert ved Det Norske Misjonsforbund, blir imidlertid synliggjort gjennom presentasjonen av kinamisjonær Annie Skau Berntsen (sss: 115). Under "Misjonsforeningene" nevnes 1820-årenes misjonsforeninger: "Anna Knudsen og Gustava Kielland startet de første kvinneforeningene i 1830-årene. Det var noe helt nytt at kvinner kom sammen på denne måten for en felles sak". Kvinneforeningene presenteres her som arena for fellesskap over samfunnslagsgrensene, og som pådriver for større selvstendighet for kvinner: "På den måten ble også disse foreningene en av forløperne for kvinnefrigjøringen" (sss: 125). Framstillingen av misjonsstoffet er komprimert og faktaorientert.

Også misjonens aktuelle situasjon – den geografiske tyngdepunktforskyvningen mot øst og sør – nevnes under "Verdens lengste stafett". Den anskuelsesgjøres gjennom bildet av representantene for "Afrikamisjonen" og "Europamisjonen" (sss: 103). Misjonens aktuelle utfordring nevnes i teksten: "Likevel har omtrent halvparten av de mennesker som lever i verden i dag, aldri fått høre om Jesus." Noe statistikk tas med i denne forbindelse, blant annet nevnes det at det er 240 000 kristne misjonærer i verden i dag, og at av dem er 1 500 norske. Disse norske misjonærer arbeider i 44 land ifølge statistikken.

Elevboken for 8. årstrinn inneholder noe misjonshistorisk stoff fra aposteltiden i kapitlet "Som ringer i vannet – Apostlenes gjerninger" (En bok om Bibelen 1983: 139-158). Her brukes metaforen om ringene eller bølgene i tjernet, som etter hvert når de ulike bredder. I den første

menigheten var ”kvinner og menn likestilt” heter det, og så nevnes Hans Nilsen Hauge og kvinnelige forkynnere (sss: 143). I avsnittet ”Med kristendommen til verdens sentrum” nevnes Paulus og hans virksomhet i Romerriket: ”Paulus er en av de mest intense misjonærene verden i det hele har sett” (sss: 150). Kvinnenes betydning i misjonsarbeidet synliggjøres i lærebokteksten. Under overskriften ”Paulus og kvinnene” heter det at ”kvinnene ble like viktige medarbeidere som mennene. I alt nevnes 30 kvinner som hadde samarbeidet med Paulus”. Avsnittet ”Forfulgt på grunn av troen”, som kommer mot slutten av kapitlet, nevner arbeidet til ”Misjon bak Jernteppet”. Avsnittet synes å ville understreke kvinnenes betydning innen misjon.

Sammenfattende kan en si at læreverket fokuserer mest på misjonens midler, misjonens mål blir knapt nevnt og religionsteologiske perspektiver er fraværende. Misjonens makt- og kulturproblematikk er lite synliggjort. Dette viser at læreverket avspeiler lite av den voksende og kritiske debatten om misjonen.

Aposteltiden, middelalderen og nyere tids misjon nevnes. Læreverket velger en mer eksemplarisk tilnærming til det misjonshistoriske stoffet gjennom å fokusere på én mannlig, kirkelig misjonær, og én kvinnelig, frikirkelig misjonær, og et misjonærektepar, noe som blir pedagogisk begrunnet i lærerveiledningen (En bok om kirken Lærerveiledning 1986: 58). Med dette blir norsk frikirkelig misjon mer fokusert enn tidligere, noe som er i overensstemmelse med læreplanens vektlegging av kirkelig pluralitet. En del misjonshistorisk stoff nevnes i stikkordform i faktaoversikter, blant annet norsk misjon på 1700-tallet ved von Westen og ekteparet Egede og 1800-tallets misjonsvekkelse ved Carey.

Jeg finner ikke katolsk eller pietistisk misjonsvekkelse nevnt. Norsk misjon på 1800-tallet og datidens norske misjonærer nevnes, likeså de tre største kirkelige norske misjonsorganisasjonene. Den Norske Israelmisjon og frikirkenes misjon nevnes ikke eksplisitt i faktaoversikter, men refereres til som ”andre misjonsorganisasjoner”. En merker seg ellers vektleggingen av kvinners historiske innsats for misjonen, en innsats som ses som en forløper til kvinnefrigjøringen.

3. 7. 2 Analyse av læreverket ”Møte med livet 1”, ”Møte med livet 2” og

”Møte med livet 3”

Aschehougs læreverker er bygd opp på følgende måte: ”Møte med livet” er en serie på tre bøker i kristendoms-kunnskap. Hver av elevbøkene består av seks ”moduler” eller undervisningsenheter. Bok 1 handler om kirke- og bibelkunnskap og etikk, bok 2 om etikk, bibelkunnskap og kirke- og misjonshistorie og bok 3 om misjon, etikk og religionskunnskap. Hver modul har faktarammer og repetisjonsspørsmål. Et bredt utvalg av samtaleoppgaver er samlet bakerst i elevbøkene. Modul 4 i bok 2, ”Det norske kirkebildet”, inneholder misjonshistorie, modul 1 i bok 3, ”Felleskap over alle grenser”, handler mer om misjonsteologiske spørsmål, og modul 6 i bok 3, ”Møte med religionenes verden” handler om religionskunnskap og religionsteologiske spørsmål. Mot slutten av hver elevbok finnes samtaleoppgaver for alle bokens seks moduler.

Misjonsstoffets plassering i elevbøkene for 8. og 9. trinn i dette læreverket følger hovedsakelig mønsteret fra F-60- planen. Imidlertid finnes knapt noe misjonshistorisk stoff i elevboken for 7. trinn. M87 gir som nevnt ingen føringer angående plasseringen av det misjonsfaglige stoffet på klassetrinn innen ungdomsskolen. Læreverket fra Aschehoug omtaler forholdet mellom misjon og maktbruk og misjon og kultur, forhold som kun antydes i læreplanen, og som dermed representerer tilleggsstoff. Forholdet mellom kristendommen og de andre religionene nevnes også, noe som er i overensstemmelse med læreplanen. Læreverket omtaler knapt noen norske misjonsprofiler fra 1700-, 1800- og 1900-tallet. Misjons-vekkelsen i Europa på 1800-tallet og Carey nevnes heller ikke. Stoffutvalget følger altså hovedsakelig M87.

3. 7. 2. 1 Hva nevnes om misjonens begrunnelse og mål?

Guds universelle frelsesvilje, som synliggjøres gjennom hans frelsesplan og kommer til uttrykk gjennom hans frelsesverk, som en begrunnelse for misjon, kommer til dels fram i følgende sitat fra elevboken for 8. årstrinn: ” (...) og en takket Gud for at han vil at alle skal bli frelst (min kursivering)” heter det i avsnittet ”Misjonssanger”, som er en del av kapitlet om ”De kristne organisasjonene” (Møte med livet 2 1990: 66). Også misjonsbefalingen nevnes som en begrunnelse i kapitlet ”Misjon” i modul 1, ”Felleskap over alle grenser”, i elevboken for 9. årstrinn: ”Jesus gav disiplene befaling om å gjøre ”alle folkeslag til disipler” (Matt 28, 18-20). Hvis kirken skal ta Jesus på alvor, er den nødt til å drive misjon.” (Møte med livet 3 1991: 9). Menneskers frelse blir her uttrykt gjennom begrepet ”disippelgjøring av alle folkeslag”, og det

nevnes her både som begrunnelse og som mål for misjonen. Dette gjentas i tekstrammen ”Fakta om misjon”, som summerer opp kapitlet: ”Kristen misjon drives fordi Jesus har gitt beskjed om det”. I tekstrammen brukes begrepet ”Misjonsbefalingen”, med referanse til Matt 28, 18-20 (sss: 11). Misjonens begrunnelse nevnes også i avsnittet ”Respekt og toleranse”, som avslutter kapitlet ”Kristendommen og religionene”, som er en del av modul 6, ”Møte med religionenes verden”, også i samme elevbok: ”De fleste kristne mener at kirken har en forpliktelse til å drive misjon. Når Jesus har gitt befaling om å gjøre alle folkeslag til hans disipler, kan ikke de kristne la være å bringe evangeliet videre” (sss: 115). Her nevnes et misjonsteoretisk grunnlagsspørsmål – misjonens begrunnelse og mål – i en tekst om respekt og toleranse overfor tilhengere av andre religioner og livssyn. Sitatene synliggjør lærebøkens refererende stil når misjonstanken omtales.

Kapitlene ”Det kristne håpet” og ”Jesu gjenkomst” i modul 3, ”Et levende håp”, i elevboken for 8. årstrinn, omtaler tema som tradisjonelt sett har blitt knyttet sammen med kristne misjon, gjerne med referanse til Matt 24, 14. I dette læreverket er dette ikke tilfellet. Her er ”håp og etikk” et perspektiv, et annet er håpets betydning for forfulgte kristne til alle tider og et tredje håpets innhold om en opprettelse av Guds fullkomne rike (Møte med livet 2 1990: 43-51).

I læreverket omtales altså misjonsbefalingen og frelsesverket lite, og misjonens esjatologiske perspektiv mangler.

3. 7. 2. 2 Hva nevnes om misjonens midler?

Under overskriften ”Dåp og opplæring”, som er en del av kapitlet ”Sakramentene” i modul 5, ”Jesus på nært hold”, i elevboken for 7. årstrinn, nevnes følgende: ”Det er Jesus som har innstiftet dåpen. Han gav disiplene beskjed om å gjøre mennesker til hans disipler (...)”, og så siteres Matt 28, 19-20 (Møte med livet 1 1989: 96). Her nevnes nådemidlet dåp og opplæring sammen med misjonsoppdraget.

Forkynnelse gjennom radio, gjerne kalt ”radiomisjon”, blir nevnt som middel i misjonsarbeidet i forbindelse med omtalen av Den Norske Israelmisjon, som ble dannet fordi ”mange følte et spesielt ansvar for å forkynne evangeliet for jøder”. Opplysningen er tatt med i omtalen av ”Flere misjonsorganisasjoner” i elevboken for 8. årstrinn (Møte med livet 2 1990: 69).

Både praktisk bibelundervisning, undervisning om helse og hygiene og forkynnelse og diakoni nevnes som midler i misjonsarbeid i kapitlet ”Misjon”, som kommer i begynnelsen av modul 1, ”Fellesskap over alle grenser”, i elevboken for 9. årstrinn. Leserne blir tatt med inn i Santalmisjonens arbeid i Ecuador. ”Misjonærenes oppgave i menighetene er å være lærere og veiledere som hjelper indianerne til selvstendighet og ansvar”, ifølge den kvinnelig norske misjonæren Hilde Moen, som arbeider der (Møte med livet 3 1991: 7). ”Ved siden av menighetsarbeidet er Santalmisjonen involvert i et jordbruksprosjekt, i helsearbeid og i radioarbeid” heter det videre i teksten. Misjonsstrategiske spørsmål drøftes i den påfølgende teksten, blant annet i avsnittet ”Forkynnelse eller diakoni?” Her blir ”evangelisering og menighetsbyggende arbeid” satt opp mot ”diakonalt arbeid innenfor helse, jordbruk og sosialomsorg”. Det konkluderes med en ”både- og løsning”: ”Norsk misjonsarbeid har lange tradisjoner for å la forkynnelse og diakoni gå hand i hand. Da Jesus i sin tid satte disiplene i arbeid, var det en dobbelt oppgave han gav dem: ”Så sendte han dem ut for å forkynne budskapet om Guds rike og helbrede syke.” (Luk 9, 2)” (sss: 10).

Læreverket understreker altså sammenhengen mellom forkynnelse og diakoni, og nevner også dåp og opplæring i kristen tro som midler i misjonalt arbeid.

3. 7. 2. 3 Hva nevnes om misjonens praksis og praksiskritikk?

Kapitlet ”Arbeid for kristen enhet”, som avslutter modul 1, ”Fellesskap over alle grenser”, i elevboken for 9. årstrinn, nevner misjonen og økumenikk ved å henvise til betydningen av ”et stort verdensmisjonsmøte i Edinburg i Skottland” (Møte med livet 3 1991: 20). Både representanter fra misjonsselskaper og kirkesamfunn var representert på møtet, sies det i teksten. Så nevnes ”Kirkenes Verdensråd”, som representant for såkalt ”kirke-økumenikk”, og ”Lausanne-bevegelsen”, som representant for såkalt ”allianse-økumenikk”. Det betyr at elevboken nevner samarbeidet på misjonsmarken som en viktig bakgrunnsfaktor for kirkelig økumenikk.

Temaet ”misjon og maktbruk” berøres i forbindelse med omtalen av utdanning i regi av kristen misjon i elevboken for 7. årstrinn. Denne utdannelsen for mennesker i tidligere koloniland ”har blant annet gjort dem i stand til å ta opp kampen mot kolonimaktene som har styrt landene deres” (Møte med livet 1 1989: 57). Her nevnes utdanning som et bidrag til politisk frigjøring for land i den tredje verden. Teksten nevner imidlertid ikke noe om den tidvis tette forbindelsen mellom kolonialisering og misjon.

Temaet ”Misjon og kultur” berøres i kapitlet ”Bibelens samling og utbredelse”, som er en del av modul 3, ”Hva slags bok er Bibelen?”, i samme elevbok. I avsnittet ”Til alle folkeslag” heter det: ”En viktig del av alt misjonsarbeid er å gi mennesker muligheten til å lese Bibelen på sitt eget språk” (sss: 55). I avsnittene ”Et nytt skriftspråk” og ”Betydningen for folket” omtales bibeloversetteres arbeid. Det eksemplifiseres ved å beskrive hvordan en folkegruppe i Nord-Kamerun fikk sitt eget skriftsspråk og den betydning dette har hatt for gruppen: ”Det nye skriftspråket har gitt perestammen en helt ny selvfølelse og respekt” (sss: 57). ”Når bibeloversettere gir folkegrupper et eget skriftspråk, hjelper det disse gruppene til å ta vare på språket og historien sin. Det er særlig viktig i tider da påvirkningen fra storsamfunnet og andre kulturer er sterk” heter det videre. I avsnittet ”Bibelmisjon” nevnes det globale arbeidet til ”De Forente Bibelselskaper” og ”Det Norske Bibelselskap”. I alle disse avsnittene kommer misjonens arbeid med skriftliggjøring av språk og bibeloversettelsesarbeid fram, og det framstilles som en ”kulturløftende faktor”. Negative sider ved misjonens kulturpåvirkning nevnes ikke i denne teksten.

Overskriften ”Misjon og kultur” finnes på slutten av kapitlet ”Misjon” på 9. årstrinn. Teksten påpeker følgende: ”Misjonærer skal ikke overføre sin egen kultur til andre folk, men fortelle dem om Jesus. Folk vil alltid forandre seg når de begynner å leve etter Guds vilje, men det betyr ikke at de skal bli kopier av misjonærene” (Møte med livet 3 1991: 10-11). At misjonærer ”har begått feil på dette området” vedgås. Tekstrammen ”Fakta om misjon” nevner at misjonærene ofte har ”gjort mye for å bevare kulturer”.

Læreverket gir en bred omtale av misjonens praksis og praksiskritikk, men synes å nedtone konflikter knyttet til misjon og maktbruk og misjon og kultur.

3. 7. 2. 4 Hva nevnes om den religionsteologiske debatt?

Forholdet mellom kristendommen og de andre religionene tas opp i kapitlet ”Kristendommen og religionene” (Møte med livet 3 1991: 112-115), som er en del av modul 6, ”Møte med religionenes verden”, i elevboken for 9. årstrinn. Modul 6 handler om religionsbegrepet, religiøse fenomener og religiøs praksis. Ulike verdensreligioner nevnes. Under kapitteloverskriften ”Våre muslimske naboer” nevnes ”en del likhetstrekk mellom islam og kristendommen”. Samtidig påpekes det at ”det er også åpenbare forskjeller” (sss: 106). Gudsbegrep og frelsesvei nevnes som eksempler på det siste: ”Det at de kristne ser på Jesus som Gud, mener muslimene er

flerguderi, noe som er en utilgivelig synd. For kristne er frelsen knyttet til Jesus, for muslimene er den knyttet til Allahs vilje”.

I det neste kapitlet ”Ny tid, gamle tanker”, i samme modul, nevnes det noe om ”New Age og kristendommen” før den religionsteologiske debatten synliggjøres tydeligere i det siste kapitlet, ”Kristendommen og religionene”, som tar utgangspunkt i sitatet ”Enhver blir salig i sin tro”. Teksten reiser spørsmålet om den kristne tro er tolerant. I det påfølgende avsnittet, ”Jesus er veien til Gud”, heter det: ”Kristendommen gjør krav på å være den eneste sanne religion. Bare den kan fortelle sannheten om Gud og vise veien til frelse og evig liv. Jesus omtalte seg selv som enestående” (sss: 113), og så siteres Joh 14, 6. NT er samstemmig i dette, sier teksten, og siterer Apg 4, 12. Men ”det at kristendommen gjør krav på å være den eneste veien til Gud, betyr ikke at de kristne må se på andre religioner som tvers gjennom falske”, heter det i det neste avsnittet, ”Ikke bare svart og hvitt”. Ut fra tanken om at det finnes ”noe sant og godt i de fleste religioner”, er det naturlig for en kristen å samarbeide med annerledes tenkende. Kapitlets siste avsnitt, ”Respekt og toleranse”, konkluderer med at kristne bør vise respekt og toleranse for dem som har en annen tro enn dem selv, noe som betyr at kristne bør sette seg inn i hva andre tror og hevde deres rett til å gi uttrykk for denne troen.

Elevboken nevner altså noe om den religionsteologiske debatt, selv om debatten om forholdet mellom dialog og forkynnelse ikke omtales. Respekt- og toleranseperspektivet er synlig.

3. 7. 2. 5 Hva nevnes om misjonens historiske perioder?

Læreverket fokuserer mest på norsk misjonshistorie på 1800-tallet og dagens norske misjonsvirkelighet. Allmenn misjonshistorie er knapt nevnt. Middelalderens misjon i Egypt nevnes kort i avsnittet ”Fransiskanerne” (Møte med livet 3 1991: 85). Avsnittet er en del av kapitlet ”Det rike livet”, i modul 5, ”Å leve som kristen”, i elevboken for 9. årstrinn. Det korte glimtet fra middelalderens misjonshistorie er hentet fra en etisk kontekst som handler om forvaltning.

Avsnittet ”Kvinner arbeider for misjonen”, som er en del av kapitlet ”Organisasjoner og menighetsaktiviteter” i modul 2, ”Kirken og menigheten”, i elevboken for 7. årstrinn, beskriver arbeidet i misjonsforening (Møtet med livet 1 1989: 40-41). Her nevnes Den norske Santal-misjon, Det Norske Misjonsselskap og Norsk Luthersk Misjonssamband. ”De kristne organisasjonene i Norge er dannet i tida etter 1840. Mange av dem er et resultat av det vi kaller

vekkelser (...) Gjennom å samle kreftene i organisasjoner, har det vært mulig å utrette mye både når det gjelder misjonsarbeid i andre land og kristent arbeid her i landet” heter det. Her nevnes de tre største norske misjonsselskapene som ble dannet på 1800-tallet.

Overskriftene ”Misjonforeninger”, ”Det Norske Misjonsselskap”, ”Misjonssanger”, ”Kvinneforeninger”, ”Kvinner tar ansvar” og ”Flere misjonsorganisasjoner”, angir misjonshistoriske tema innenfor kapitlet ”De kristne organisasjonene”, som er en del av modul 4, ”Det norske kirkebildet”, i elevboken for 8. årstrinn. Misjonsforeningene i Norge på 1800-tallet ses her på bakgrunn av kristne vekkelse og ”at vanlige folk fikk større innflytelse i samfunnet på denne tida” (Møte med livet 2 1990: 65). I denne forbindelse nevnes den franske revolusjon og den norske grunnloven fra 1814. Misjons-, avholds- og arbeiderforeninger ses her som uttrykk for at ”nye grupper kunne ta del i styret av landet”. Misjonsforeninger blir forklart som et ”grasrotfenomen”, som skulle ivareta misjonens behov for bønnestøtte og økonomisk støtte. At foreningene ”burde slutte seg sammen til en landsomfattende misjonsorganisasjon, og at de kanskje burde opprette en egen norsk misjonsskole” nevnes som en bakgrunn for dannelsen av Det Norske Misjonsselskap i Stavanger. Misjonæren Schreuder og hans virke i Zululand nevnes. Stiftelsen av misjonsselskapet ses som ”en banebrytende hendelse”, ”initiativet kom verken fra myndighetene eller fra kirkeledelsen. Store og viktige beslutninger ble tatt utenfor de gruppene som vanligvis bestemte” (sss: 66). Igjen blir folks misjonsengasjement sett på som en del av 1800-tallets norske demokratiske utvikling.

Et annet perspektiv som også blir synlig i lærebokteksten er det som handler om kvinners innsats for misjonen gjennom deres virke i ”kvinneforeningene”. I denne forbindelse nevnes ”kvinneforeningenes mor”, Gustava Kielland. Også her blir den demokratiske og sosiokulturelle sammenhengen synlig: ”Kvinneforeningene for misjon var det første tilbudet til norske kvinner om å delta i organisasjonsarbeid”. Foreningene ”brøt med tidas sosiale skiller” og møtte motstand fra ”flere hold” (sss: 68).

Avsnittet ”Flere misjonsorganisasjoner” nevner Den Norske Israelmisjon og dets arbeid blant jøder i Romania og Ungarn, Den norske Santalmisjon og dets arbeid i India og Det norske lutherske Kinamisjonsforbund og dets arbeid i Kina (sss: 69-70). Misjonsorganisasjonenes aktuelle arbeidsfelt nevnes og at ”Kinamisjonsforbundet” nå heter Norsk Luthersk Misjons-samband, og er den organisasjonen som har flest misjonærer i arbeid utenfor Norge. Kun misjonæren Skrefsrud nevnes i avsnittet. Misjonsarbeid som følge av frikirkenes dannelse i

Norge i annen halvdel av 1800-tallet omtales kort, men utdypes noe i det neste avsnittet, ”Et variert kirkelandskap”. Her nevnes blant annet ”Dissenterloven”, metodistenes misjonsvirksomhet i Asia og Afrika og misjonsarbeidet til Det norske baptistsamfunn (sss: 74).

Misjonens aktuelle situasjon beskrives i kapitlet ”Misjon” i modul 1, ”Fellsskap over alle grenser”, i elevboken for 9. årstrinn. Teksten fungerer som en slags ”aktuell stemningsrapport” fra Santalmisjonens arbeid blant indianerne i Canjar i Ecuador. Den norske misjonæren Hilde Moen og hennes hverdag blant indianerfolket skildres, og dette danner utgangspunkt for en drøfting av mer prinsipielle spørsmål knyttet til misjonens virke. Indianernes situasjon som selvstendige aktører vektlegges: ”Indianerne har selv ansvaret for kirkens arbeid”(Møte med livet 3 1991: 11). I det neste kapitlet i læreboken, ”Kristne i alle land”, omtales menighetene som støtter Santalmisjonen og Moens arbeid. Teksten illustreres med flere store bilder i begge kapitlene. To andre perspektiv ved misjonens aktuelle situasjon nevnes også i det samme kapitlet. For det første nevnes ”misjonens geografiske tyngdepunktforskyvning” mot sør og øst. Under overskriften ”Gamle oppfatninger holder ikke” heter det: ”I dag sendes misjonærer på kryss og tvers over hele jorda. Fra kirker i Afrika, Asia og Latin-Amerika reiser mennesker til andre kontinenter. En del blir også sendt til Europa”. En del statistikk som viser den nye misjonssituasjonen, nevnes. Uttrykket ”det kristne Europa” problematiseres (sss: 13-15). For det andre nevnes misjonens utfordring med ”de unådde”, i ”åpne” og ”stengte land”, under overskriften ”Kirken har langt igjen”.

Nyere tids norske misjonshistorie og kvinners betydning i forbindelse med den fokuseres altså i læreverket, mens allmenn misjonshistorie og nyere tids misjonsvekkelser stort sett ikke blir omtalt.

Sammenfattende kan en si at det stoffet som representerer misjonens midler, misjonens praksis og praksiskritikk og den religionsteologiske debatt får størst omtale innenfor den misjonsteologiske tematikken. Forholdet mellom kristendom og de andre religionene presenteres i et komparativt perspektiv og i lys av respekt- og toleransetanken. Den kristnes tros åpenbarings-eksklusivitet refereres som de kristnes ståsted.

Når det gjelder det misjonshistoriske stoffet, kan en slå fast at allmenn misjonshistorie stort sett ikke er nevnt. Verken katolsk, pietistisk eller engelsk misjonsvekkelse omtales, heller ikke oldtidens og aposteltidens misjon. Middelalderens misjon nevnes kun forbigående i forbindelse med

omtalen av Frans av Assisi. Derimot fokuseres nyere tids norske misjonshistorie fra 1800-tallet. I framstillingen kommer kvinneperspektivet til uttrykk, samtidig som 1800-tallets norske misjonsbevegelse ses på som et uttrykk for datidens demokratiseringsprosess i Norge. De største kirkelige misjonsselskapene nevnes, men kun få mannlige og kvinnelige misjonærer. Flere av de kjente misjonsprofilene fra norsk misjonshistorie på 1700- og 1800-tallet nevnes ikke. Misjon blant jøder gjennom Den Norske Israelmisjon omtales, og frikirkelig misjon nevnes kort i forbindelse med dissenterloven. Misjonens aktuelle situasjon får en bred omtale, blant annet gjennom en detaljert beskrivelse av hverdagslivet til en kvinnelig norsk misjonær i Sør-Amerika. Denne beskrivelsen danner utgangspunkt for en mer prinsipiell drøfting av misjonsteologiske spørsmål som handler om misjonsstrategi eller misjonsmetodikk.

3. 7. 3 Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene og endringstendenser

Nedenfor presenteres tabell 3. 7. 2 som viser forekomsten av analysemomenter i de to læreverkene som forholder seg til Mønsterplanen av 1987 og som danner grunnlag for å sammenligne de to læreverkene og påvise endringstendenser i forhold til tidligere læreverk.

Tabell 3. 7. 2. Oversikt over forekomsten av analysemomenter i læreverk som følger M87

Misjonens begrunnelse og mål	Læreverk Gyldendal	Læreverk Aschehoug
Guds universelle frelsesplan og frelsesverk	x	x
Misjonsdimensjonen i GT		
Misjonsbefalingen i NT	x	x
Frelse som misjonens målsetting	x	x
Den esjatologiske gjenopprettelse som misjonens motiv		

Misjonens midler	Læreverk Gyldendal	Læreverk Aschehoug
Forkynnelse til frelse	x	x
Opplæring i kristen tro	x	x
Dåp	x	x
Diakoni	x	x

Misjonens praksis og praksiskritikk	Læreverk Gyldendal	Læreverk Aschehoug
Økumenikk på misjonsmarken		x
Misjon og maktbruk	x	x
Misjon og kultur	x	x
Skolevirksomhet	x	x
Skriftliggjøring av språk – bibeloversettelse	x	x

Misjonen og den religionsteologiske debatt	Læreverk Gyldendal	Læreverk Aschehoug
Presentasjon av ulike teologiske posisjoner		x
Debatt om forholdet mellom dialog og forkynnelse		

Tabell 3. 7. 2 (forts)

Misjonens historiske perioder	Læreverk Gyldendal	Læreverk Aschehoug
Allmenn misjonshistorie:		
- Evangeliets geografiske utbredelse i tidsperioder		
Evangeliets geografiske utbredelse i aposteltiden	x	
Evangeliets geografiske utbredelse i oldtiden		
Evangeliets geografiske utbredelse i middelalderen	x	x
Evangeliets geografiske utbredelse i nyere tid	x	
- "Nyere tids misjonsvekkelser"		
"Katolsk misjonsvekkelse" (1500- og 1600-tallet)		
"Pietistisk misjonsvekkelse" (1700-tallet)		
"Engelsk misjonsvekkelse" (1800-tallet)	x	
- Misjonærer		
Antall mannlige	2	1
Antall kvinnelige		
Norsk misjonshistorie:		
- Tidsperioder og geografisk utbredelse i regi av organisasjonene innenfor Den norske kirke		
1700-tallet: Troms og Finnmark og Grønland	x	
1800-tallet: Afrika, Asia	x	x
1900-tallet: Afrika, Asia, Sør-Amerika	x	x
- Frikirkelig misjon	x	x
- Jødemisjon		x
- Misjonærer		
Antall mannlige	7	2
Antall kvinnelige	5	2

Som det framgår av tabellen utelater M87-læreverkene flere momenter knyttet til misjonens begrunnelse og mål, momenter som var til stede i læreverkene fra forrige læreplanperiode. Kun læreverket fra Aschehoug nevner noe om den religionsteologiske debatt; i læreverkene som

følger M74 nevner begge noe om denne debatten. Forekomsten av misjonshistorisk stoff er også betydelig mindre enn i læreverkene fra 1960-tallet, og noe mindre enn de som følger M74. Antall nevnte misjonærer er det samme som i de læreverk som følger M74, men antall nevnte kvinnelige misjonærer er betydelig høyere i læreverkene som følger M87 enn i de som følger M74.

Gyldendals læreverk består av elevbøker som har titler som tydelig forteller om deres innhold, mens elevbøkene i Aschehougs læreverk ikke har det. Av det misjonsteologiske stoffet som tas med i læreverkene, gis misjonens midler og misjonens praksis og praksiskritikk en bred omtale, tendensen fra læreverkene som følger M74 fortsetter altså. Omtalen av misjonens begrunnelse og mål er mangelfull i begge læreverk. Når det gjelder spørsmål knyttet til den religionsteologiske debatten, dominerer religionskomparative perspektiv og respekt- og toleranseperspektivet.

Det misjonshistoriske stoffet i begge læreverkene vektlegger norsk misjonshistorie fra 1800- og 1900-tallet, og presenterer kun de største misjonsselskapene. Imidlertid omtales også Den Norske Israelmisjon i Aschehougs læreverk. Enkelte misjonærer omtales mer i detalj, misjonens praksisside fokuseres, idet misjonærers hverdagssituasjon beskrives, noe som er i overensstemmelse med læreplanens premisser. Det samme er tilfellet med omtalen av frikirkelig misjon, som nå får et større fokus; i tidligere læreverk ble denne misjonsvirksomheten gjerne nevnt i forbindelse med statistiske oversikter. Under omtalen av 1800-tallets norske misjonshistorie vektlegges dessuten kvinneperspektivet og misjonens betydning for demokratiseringsutviklingen i det norske samfunnet. Disse perspektivene handler om sosiokulturelle og politiske forhold.

De to læreverkene har mye felles, både i struktur og i innhold, men velger ulike tilnærminger til misjonsstoffet. Læreverket til Gyldendal fordypes seg i to historisk kjente misjonærprofiler, én kirkelig og én frikirkelig, mens det til Aschehoug velger å fokusere på hverdagen til en ung, kvinnelig misjonær fra elevenes samtid. Gyldendals læreverk nevner kort norske misjonærer på 1700-tallet og engelsk misjonsvekkelse med Carey på 1800-tallet, noe som ikke er tilfellet med læreverket til Aschehoug. Gyldendals læreverk gir dessuten en bredere omtale av norsk kirkelig misjon og norske misjonærer på 1800-tallet enn det læreverket til Aschehoug gjør. Dette sistnevnte læreverket fokuserer på den norske misjonsbevegelsen på 1800-tallet som en del av den demokratiske folkereisningen i landet og lar dette komme tydelig fram i teksten. Mens læreverket fra Gyldendal presenterer de ulike religionene uten å si noe om deres forhold til kristendommen, griper teksten i Aschehougs læreverk tak i dette tema, og tar med flere skriftsteder som har vært sentrale i den religionsteologiske debatt. Ellers vektlegges etiske perspektiver, blant

annet det kristne forvalteransvar, gjennomgående i begge læreverkene, en vektlegging som også var tydelig i læreverkene som følger M74.

3.8 Analyse av Læreplanen av 1997 (L97)

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen, 1997, gjerne også kalt "Læreplanen av 1997" ("L97") med tanke på innholdet av fagplandelen, representerer et tiår av nye og store reformer i skolen og blir gjerne kalt "reformenes tiår". Den viktigste var kanskje overgangen fra 9-årig til 10-årig grunnskole, som kom i 1997. Samtidig med seksåringenes inntog i skolen fikk vi gjennomføringen av skolefritidsordning. Dessuten ble treårig videregående opplæring for alle satt ut i livet i denne tiden. Dette krevde en ny refleksjon omkring den faglige og pedagogiske sammenhengen i skole- og utdanningsløpet. Reformarbeidet, som også Læreplanverket av 1997 er en del av, ble begrunnet ut fra en rekke forhold: endringer i samfunnssituasjonen – beskrivelsen var i stor grad sammenfallende med bakgrunnen for revisjonsarbeidet med M87 – , endringer i barn og ungdoms levevilkår, større internasjonalt mediatrykk og et større kulturelt mangfold i skolen, et mangfold som innebar en større religions- og livssynspluralitet (Det kongelige kirke-, utdannings-, og forskningsdepartement 1996: 11). Kristendomsfagets planprosess ble i stor grad bestemt av religions- og livssynsminoritetenes engasjement i utarbeidelsen av det nye religions- og livssynsfaget. Det kom blant annet til å bety at fagets konfesjonelle karakter ble ytterligere svekket. Faget ble i høy grad begrunnet ut fra et kultur- og samfunns-perspektiv, der det gjaldt å fremme forståelse og respekt for annerledes tenkende mennesker. Kontinuiteten med den kristendomsfaglige tradisjon ble bevart ved at kristendommen fortsatt skulle utgjøre et saklig og kvantitativt tyngdepunkt.

Den nye læreplanen kan oppfattes som en "kjerneplan", som angir "eit sentralt fastsatt fellesstoff, som alle elevane i utgangspunktet skal arbeide med" (Det kongelige kirke-, utdannings-, og forskningsdepartement 1996: 68). Dette fellesstoffet representerte et pensum med vekt på det elevene skulle lære. Planen åpnet for lokale tilpasninger, som for eksempel faglige tilvalg, noe som ikke alltid lot seg gjennomføre, fordi planen var så omfattende. Læreplanen fikk, i forhold til M74 og M87, som mer framstod som retningsgivende rammeplaner, en relativ sterk styring gjennom dens forskriftsstatus. Det nye religions- og livssynsfaget, "Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering", forkortet KRL, fikk en betydelig utvidelse av stoffet, noe som kan ses i sammenheng med den innledende beskrivelsen av den samfunns- og kultursituasjon

som planen tar sitt utgangspunkt i. L97 representerte generelt sett en høy detaljeringsgrad, omfattende kunnskapskrav og sterke føringer med hensyn til metoder og arbeidsformer.

På ungdomstrinnet ble det i større grad lagt vekt på sammenlignende perspektiver når en behandler kristendommen og andre religioner og livssyn. Dette temaet er plassert under hovedavsnittet om religioner og livssyn, noe som kan indikere at en primært har tenkt på en religionskomparativ tilnærming på et mer religionsvitenskapelig grunnlag, og ikke som en religionsteologisk tilnærming, der kristendommen setter perspektivet og gir forståelses- og vurderingshorisonten. Spenningen i fagplanen mellom en bred religionsorientering og skolens forankring i de kristne og humanistiske verdiene representerer en avgjørende utfordring for faget. Skolens eget ståsted kan i denne sammenhengen bli utydelig ut fra ønsket om objektivitet og nøytralitet i undervisningen (Skrunes 1999: 76-78, 118-119).

Under ”Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse”, og ”Hovedmomenter for 8.-10. klasse” for KRL-faget (Det kongelige kirke-, utdannings-, og forskningsdepartement 1996: 103-107) kommer misjonstanken til uttrykk. Da dens uttrykk i dette læreplandokumentet ikke alltid er så synlig, velger jeg også her å bruke betegnelser som handler om direkte og indirekte henvisninger.

3. 8. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Jeg finner ingen direkte eller indirekte referanse til dette i planen.

3. 8. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Det er kun diakonibegrepet som nevnes eksplisitt som et middel i misjonen. Forkynnelse og undervisning nevnes ikke direkte, men kan være innbefattet i andre videre begreper. Begrepet diakoni nevnes under hovedmomentet ”Nyere kristendomshistorie” for 8. klasse. Her heter det at elevene skal bli kjent med ”norsk misjon og diakoni på 1800-tallet”. Under det åpne begrepet ”norsk misjon” kan en tenke seg midler som forkynnelse, opplæring i kristen tro og dåp. Inntrykket som formidles er at misjon og diakoni hører sammen. Her har en tidfestet denne virksomheten til 1800-tallet og vektlagt det nasjonale aspekt. ”Den norske kirke og frivillige kristne organisasjonene i Norge, oppbygning og arbeid, i lokalmiljøet, nasjonalt og internasjonalt” nevnes under hovedmomentet ”Ulike kristendomstolkninger i vår egen tid” for 8.

klasse. Det åpne begrepet ”arbeid” kan antyde misjonens midler, som for eksempel forkynnelse og diakoni.

3. 8. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

”Misjon og økumenisk arbeid i vår tid” nevnes under hovedmomentet ”Nyere kristendoms-historie” for 10. klasse. Begrepene settes her sammen og knyttes til ”vår tid”. Jeg finner ingen direkte referanse til temaet ”misjon og maktbruk”, men formuleringen under hovedmomentet ”Nyere kristendomshistorie” for 8. klasse, ”misjon blant samer på 1700-tallet”, kan oppfattes som en indirekte henvisning til denne tematikken. Dette er også tilfellet med formuleringen under hovedmomentet ”Religiøsitet i vår egen tid” for 9. klasse; ”samarbeid og konflikter mellom muslimer, jøder og kristne”. Ordet ”konflikter” i læreplanen kan vise til praktiske forhold, og ikke nødvendigvis til læremessige eller ideologiske forskjeller. Forholdet mellom misjon og kultur nevnes heller ikke direkte, men kan bli aktualisert innenfor den tematikken som antydes i de formuleringene som er nevnt ovenfor; ”en framstilling av samisk førkristen religion” og ”samarbeid og konflikter”.

3. 8. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?

I avsnittet ”Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse, Religiøsitet i vår tid” nevnes det at ”elevene skal ha kunnskap om sentrale likheter og forskjeller mellom ulike religiøse tolkninger av livet og verden i vår tid og vinne erfaring med å tydeliggjøre noen slike likheter og forskjeller i forhold til praktiske livsspørsmål”. Her fokuseres den praktiske side av slike likheter og forskjeller, ikke den læremessige siden.

”Liberale og konservative kristendomstolkninger på 1800- og 1900-tallet” nevnes under hovedmomentet ”Nyere kristendomshistorie” for 9. klasse. Disse tolkningene danner noe av bakgrunnen for den religionsteologiske debatten innenfor misjonsteologien. Momentet ”dialog mellom religioner og livssyn” nevnes under hovedmomentet ”Religiøsitet i vår egen tid” for 9. klasse. Her nevnes forholdet mellom religioner og livssyn med begrepet ”dialog”, et sentralt begrep i den religionsteologiske debatt. Dialog peker gjerne i retning av religionsmøter som kan resultere i en form for fellesskap eller samarbeid. Dialogbegrepet blir ikke nærmere definert eller kommentert i læreplanteksten. Hovedmomentet ”Religiøsitet i vår egen tid” for 10 klasse har

følgende innledende målsetting: ”I opplæringen skal elevene få øvelse i å se likheter og forskjeller mellom de største religionene (...)”, og så nevnes ulike religionsbegreper som skal sammenlignes og kontrasteres. Vektleggingen av dialog må ses i forbindelse med ”felles mål for faget”: ”å fremme forståelse, respekt og evne til dialog mellom mennesker med ulike oppfatninger i tros- og livssynsspørsmål” (Det kongelige kirke-, utdannings-, og forskningsdepartement 1996: 94). I disse målene vektlegges sosial-etiske perspektiver.

3. 8. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

I avsnittet ”Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse, ”Nyere kristendomshistorie”, nevnes det at ”elevene skal kjenne til noen hovedtrekk i kristendomshistorien etter ca 1600 både i Norge og andre steder i verden og stifte bekjentskap med noen sentrale enkeltmennesker, religiøse uttrykksformer og konflikter i denne historien”. I denne målsettingen nevnes både det nasjonale og det internasjonale aspekt. Læreplanens historiske hovedmoment fokuserer på nyere tids ”kristendomshistorie”, som nyere tids misjonshistorie er en del av, og bruker ikke den tradisjonelle fagbetegnelsen nyere tids ”kirkehistorie”. Læreplanen nevner ”Eldre kristendoms-historie” på grunnskolens mellomtrinn.

Under hovedmomentet ”Nyere kristendomshistorie” for 8. klasse nevnes det at elevene skal bli kjent med ”pietismen i Danmark og i Norge”, ”Hans Egede og misjon på Grønland, Thomas von Westen og misjon blant samene på 1700- tallet og en framstilling av samisk førkristen religion” og ”Hans Nielsen Hauge, haugianisme og norsk misjon og diakoni på 1800-tallet, inkludert historien om Lars Skrefsrud, Gustava Kielland og Kathinka Guldberg”. Pietismen, en evangelisk-luthersk åndsretning som hadde stor betydning for framveksten av misjonen i Danmark-Norge, nevnes. Den danner også en bakgrunn for norsk misjon og diakoni på 1800-tallet. Misjonæren og lingvisten Lars Skrefsrud nevnes, likeså ”misjonsforeningenes mor”, Gustava Kielland”, og ”diakonissepioneren” Kathinka Guldberg. Selv om ikke ”misjonsforeninger” eller ”kvinneforeninger” nevnes direkte her, blir disse støttegruppene for misjonen historisk knyttet til Gustava Kielland.

Under hovedmomentet ”Ulike kristendomstolkninger i vår egen tid”, også for 8. klasse, nevnes ”Den norske kirke og frivillige kristne organisasjoner i Norge, oppbygning og arbeid, i lokal-

mijøet, nasjonalt og internasjonalt". Disse organisasjonene har sine røtter i 1800-tallets misjonsvekkelser. Misjonsorganisasjoner eller misjonsselskap nevnes ikke direkte, men formuleringen "frivillige kristne organisasjoner i Norge" kan innbefatte slike misjonale strukturer.

Formuleringen "Kristendommen utenfor Europa i vår tid, med særlig vekt på Latin-Amerika og det sørlige Afrika", som finnes under hovedmomentet "Nyere kristendomshistorie" for 10. klasse, kan antyde noe om "kristendommens geografiske tyngdepunktforskyvning", et fenomen som kjennetegner den nye globale misjonssituasjon.

Sammenfattende kan en si at det misjonsteologiske perspektivet i læreplanen kommer til uttrykk i omtalen av misjonens midler og misjonens praksis og praksiskritikk, misjonens begrunnelse og mål omtales ikke. Den religionsteologiske debatten antydes gjennom religionskomparative perspektiver og ved å nevne polariseringen mellom "liberale og konservative kristendomstolkninger på 1800- og 1900-tallet". Teksten nevner dialog og samarbeid, uten å presisere dette nærmere, noe som kan ha sammenheng med læreplanens behov for å kunne harmonisere et flerreligiøst og flerkulturelt norsk samfunnsliv ved å vektlegge etiske verdier. Tendensen med å korte ned på misjonsstoffet i nye læreplaner etter F-60 videreføres, men L97 nevner navn på norske misjonærer på 1700- og 1800-tallet, noe M87 ikke gjorde. Engelsk misjonsvekkelse nevnes ikke, heller ikke kvinnelige misjonærer, selv om kvinners innsats gjennom misjonsforeningene synliggjøres gjennom å henvise til Gustava Kielland. Det nasjonale perspektivet dominerer altså den misjonshistoriske framstillingen i planen.

3. 9 Analyse av læreverk som følger Læreplanen av 1997 (L97)

Gyldendals læreverk av Gilje og Holth m fl, som jeg vil analysere først, består av elevbøkene "Midt i vår hverdag" / "Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering", 8. klasse, "Midt i vår tid" / "Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering", 9. klasse og "Midt i vår verden" / "Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering", 10. klasse (Gilje m fl 1997, Holth m fl 1998 og Holth & Døving 1999). Deretter vil jeg analysere et læreverk fra Cappelens Forlag, som består av elevbøkene "Under samme himmel 8, 9 og 10" (Waale og Wiik 1997, 1998 og 2003). Til begge læreverkene ble det gitt ut lærerveiledninger for 8., 9. og 10. klasse, som har tittelen "Ressursbok for læreren". Det ble også laget en CD til

verket. Disse læreverkene som følger L97 presenterer hovedsakelig det misjonshistoriske stoffet på 8. trinn og det misjonsteologiske stoffet på 10. trinn. Den religionsteologiske debatten får også et uttrykk i én av elevbøkene på det 10. trinnet.

Nedenfor vises tabell 3. 9. 1 som synliggjør kvantiteten på misjonsstoffet i disse læreverkene som forholder seg til Læreplanen av 1997.

Tabell 3. 9. 1 Oversikt over omfang av misjonsstoff i læreverk som følger L97

Læreverk: Gyldendal	Sideandel misjonsstoff	Prosentandel misjonsstoff
”Midt i vår hverdag”	18 / 244	7
”Midt i vår tid”	7 / 286	2
”Midt i vår verden”	16 / 310	5

Læreverk: Cappelen	Sideandel misjonsstoff	Prosentandel misjonsstoff
”Under samme himmel 8”	12 / 230	5
”Under samme himmel 9”	0 / 217	0
”Under samme himmel 10”	8 / 285	3

Tabellene viser at tendensen med å redusere misjonslærestoffet etter F-60 videreføres i disse læreverkene. Både i forhold til læreverkene som følger M74 og M87 representerer disse læreverkene som følger L97 en ytterligere reduksjon i misjonsstoff, jfr tidligere tabeller. Begge læreverk plasserer misjonsstoffet hovedsakelig på 8. og 10. årstrinn. Omfanget av misjonsstoffet i læreverket fra Gyldendal er betydelig større enn i læreverket fra Cappelen. Det lave omfanget av misjonsstoff i L97-læreverkene kan si noe om lærebokforfatterens vektlegging, eller mangel på vektlegging, av stoffet, noe som kan antyde at stoffet anses som mindre viktig for elevene.

3. 9. 1 Analyse av læreverket: ”Midt i vår hverdag”, ”Midt i vår tid” og ”Midt i vår verden”

Gyldendals læreverk for ungdomsskolen består altså av tre elevbøker med lærestoff, bilder og oppgaver, lærerveiledning og CD. Elevbøkene inneholder mye kunnskapsstoff, de skal bidra til at elevene kan ”leve sammen i fred og forståelse”, ut fra en grunnleggende ”respekt for det andre setter høyt” (Midt i vår hverdag 1997: 7).

Kapitlene 12 og 13, ”Kirkehistorie – på 1700-tallet” og ”Kirkehistorie – fra 1800-tallet”, i elevboken for 8. klasse, nevner en del misjonshistorisk stoff. Det samme er tilfelle med kapittel 8 i elevboken for 9. klasse, ”Den katolske kirke”. I denne elevboken finnes også kapittel 9, ”Religion og politikk”, som blant annet omtaler religionsteologiske spørsmål. Kapittel 12, ”Å krysse grenser”, i elevboken for 10. klasse, handler om kristen misjon i et mer misjonsteologisk perspektiv.

Misjonstoffet i læreverket følger hovedsakelig læreplanens innhold. Så langt jeg kan se, tar det med de momenter i stoffet som planen nevner. Utover dette fokuserer læreverket på misjonen og maktbruk og misjon og kultur, tema som kun antydes i læreplanen. Misjonens begrunnelse og mål nevnes også i læreverket. Den religionsteologiske debatt får stor plass, med en betydelig problematisering av misjonens tilnærming til og møte med andre religioner, kanskje større enn det en kan forvente ut fra læreplanen. Alt dette representerer i så fall tilleggsstoff. Når det gjelder det misjonshistoriske stoffet, følger læreverket læreplanen, en kunne kanskje forvente en omtale av den tyske, pietistiske misjonsvekkelsen og den engelske misjonsvekkelsen, ut fra læreplanens formulering under ”Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse, ”Nyere kristendomshistorie”, om at ”elevne skal kjenne til noen hovedtrekk i kristendomshistorien etter ca 1600 både i Norge og andre steder i verden” (Det kongelige kirke-, utdannings-, og forskningsdepartement 1996: 103).

3. 9. 1. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Guds universelle frelsesplan og frelsesverk nevnes i avsnittet ”Det gamle testamente – Det nye testamente En sammenheng eller et brudd?”, som er en del av kapittel 2, ”Det gamle testamente”, i elevboken for 9. årstrinn. Avsnittet omtaler tre tilnærminger til spørsmålet: de kristnes, jødernes og muslimenes tilnærming: ”De kristne ser en klar sammenheng. De mener at hele Bibelen er en stor fortelling som viser oss hvordan Gud har valgt å handle i historien: Det gamle

Israels historie er en frelseshistorie, som når sitt høydepunkt i evangeliet om Jesus Kristus i Det nye testamente (...) Den frelsen Jesus kommer med, omfatter ikke bare jødene, men hele menneskeheten” (Midt i vår tid 1998: 51). I slutten av avsnittet nevnes Paulus sin kamp ”for en ny gudstro”: ”For at budskapet om Jesus Kristus skulle nå ut til alle mennesker, ble det nødvendig å sprengte de grensene som jødedommen satte mellom jøder og ikke-jøder” (sss: 55).

I avsnittet om ”Pietismen”, i elevboken for 8. årstrinn, heter det: ”Jesu ord i Matt 28, 18-20, er kirkens begrunnelse for å døpe mennesker og gi dem opplæring i kristen tro”(Midt i vår hverdag 1997: 216). I den påfølgende teksten heter det at ”dåp og lære er knyttet sammen i misjonsbefalingen, som Jesus gav disiplene sine”. Misjonens begrunnelse og mål nevnes også i avsnittet ”Hvorfor misjon?”, som er en del av et større avsnitt om ”Kristen misjon i dag”, i kapitlet ”Å krysse grenser”, i elevboken for 10. årstrinn. I begynnelsen av avsnittet blir det å drive misjon imidlertid problematisert ved å vise til jødedommens avstandtagen fra ”religiøs misjonsvirksomhet”. Teksten løfter så fram ”Missio Dei”-tanken, tanken om Guds utsendelse gjennom frelseshistorien. Joh 20, 21 siteres: ”Fred være med dere! Likesom Faderen har sendt meg, sender jeg dere”. Teksten konkluderer med å nevne følgende: ”den kristne kirke kan altså ikke velge om den vil ”drive misjon” eller ikke. Å være kirke er å være sendt til verden med et oppdrag, slik er tankegangen” (Midt i vår verden 1999: 302). Jesu misjonsoppdrag ifølge Johannes evangelium nevnes her altså som en begrunnelse for kirkens misjon. Den refererende stilen i teksten er merkbar.

Menneskers frelse som mål for misjonen nevnes også i avsnittet ”Hvorfor misjon?” i elevboken for 10. årstrinn: ”Verdens skaper har innbudt hele menneskeheten til fellesskap med seg selv, sier de kristne”, derfor er kirkens oppgave ”å gå ut med budskapet om forsoning og frelse og samtidig bekjempe lidelse, urett og nød” (Midt i vår verden 1999: 302). Frelse blir her synonymisert med ”fellesskap med skaperen”. Dette, sammen med bekjempelse av sosiale misforhold, blir her nevnt som mål for misjonen. Misjonens mål nevnes også i forbindelse med omtalen av dem som ”gjennomfører moderne ”korstog” i Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa”, og som står som representanter for ”fundamentalisme”: ”De går ut med intense vekkelseskampanjer der målet er å omvende flest mulig mennesker raskest mulig”. Dette ses i sammenheng med deres overbevisning om at ”alle de som ikke tror på Jesus, er dømt til å gå fortapt” (sss: 306). Misjonens mål kan også leses ut av de største norske misjonsorganisasjoner og deres motto som presenteres i avsnittet ”Misjonsvekkelse i Norge”, som hører med til det kirkehistoriske stoffet i

kapittel 13 i elevboken for 8. klasse: ”Verden for Kristus” er Misjonssambandets motto, ”Komme ditt rike” er mottoet til Det Norske Misjonsselskap (Midt i vår hverdag 1997: 236).

Læreverket nevner altså Guds universelle frelsesplan og frelsesverk, misjonsbefalingen i NT og det enkelte menneskets frelse i forbindelse med misjonens begrunnelse og mål. Misjonsdimensjonen i GT og misjonens esjatologiske perspektiv nevnes ikke. Omtalen av representanter for fundamentalisme i forbindelse med deres målrettethet i misjonsarbeidet, kan oppfattes å tre fram i som et negativt trekk i teksten.

3. 9. 1. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Forkynnelse som et middel i misjonens arbeid nevnes også i avsnittet ”Hvorfor misjon?” i elevboken for 10. årstrinn: ”Verdens skaper har innbudt hele menneskeheten til fellesskap med seg selv, sier de kristne”, derfor er kirkens oppgave ”å gå ut med budskapet om forsoning og frelse og samtidig bekjempe lidelse, urett og nød” (Midt i vår verden 1999: 302). Forkynnelse blir her synonymisert med ”å gå ut med budskapet om forsoning og frelse”. Igjen brukes en refererende stil i elevboken.

Midlene dåp og undervisning nevnes i en margtekst i avsnittet om ”Pietismen”, i elevboken for 8. årstrinn: ”Jesu ord i Matt 28, 18-20, er kirkens begrunnelse for å døpe mennesker og gi dem opplæring i kristen tro”(Midt i vår hverdag 1997: 216). I den påfølgende teksten heter det at ”dåp og lære er knyttet sammen i misjonsbefalingen, som Jesus gav disiplene sine”. Dåp og dåpsundervisning nevnes også i elevbokens kapittel 13, ”Kirkehistorie – fra 1800-tallet”, i forbindelse med omtalen av Skrefsruds virke blant santalene (sss: 242).

Uttrykket ”Guds misjon i ord og handling” nevnes også i avsnittet ”Hvorfor misjon?”, som er en del av kapittel 12, ”Å krysse grenser”, i elevboken for 10. årstrinn (Midt i vår verden 1999: 302). Videre heter det: ”Det vil si å gå ut med budskapet om forsoning og frelse og samtidig bekjempe lidelse, urett og nød. Å arbeide aktivt for å gjøre menneskers hverdag bedre er en viktig side ved den guddommelige misjon kirken mener at den har fått ansvar for. Men denne delen av kirkens virksomhet blir ofte kalt diakoni, som betyr ”tjeneste” ”. Her nevnes også diakoni som uttrykk for misjonen i en refererende stil ”Undervisning, helsearbeid eller prestetjeneste” nevnes i det neste avsnittet ”Misjon – ja. Men hvordan?”, og da som eksempler på vestlige misjonærers virksomhet som ansatte medarbeidere i nasjonale kirker i den 3. verden. Men andre

misjonsorganisasjoner ”legger mest vekt på å nå fram til ”unådde folkeslag” fortsetter teksten (sss: 305).

Læreverket omtaler altså hele bredden av misjonens midler.

3. 9. 1. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Misjonen og økumenikk nevnes i avsnittet ”Arbeidet for kristen enhet”, som danner avslutningen på kapittel 12, ”Å krysse grenser”, og dermed også på elevboken for 10. årstrinn. I avsnittet ”Da samarbeidet vokste fram” heter det at ”misjonsbevegelsen på 1800-tallet ble kanskje den viktigste av alle drivkreftene”. Teksten nevner at de kristne kirkers manglende samarbeidsvilje ble et problem på misjonsmarkene, og at ”gjennombruddet for den økumeniske bevegelsen kom på et verdensmisjonsmøte, som fant sted i Edinburgh i 1910.” (Midt i vår verden 1999: 308-309). Avsnittet ”Hva er Kirkenes Verdensråd?” i den påfølgende teksten presenterer ”den mest betydningsfulle” aktøren i økumenisk sammenheng. At organisasjonen også representerer noe kontroversielt i misjonsfaglige miljøer nevnes, og at ”grupper som har et fundamentalistisk bibelsyn, er negative til organisasjonen”. Lausanne-bevegelsen nevnes i en margtekstramme; den ”har fått stor betydning for flere norske misjonsorganisasjoner”.

Temaet ”misjon og makt” antydes i avsnittet ”Grønland igjen på kongens hender?”, som innleder kapittel 12, ”Kirkehistorie – på 1700-tallet”, i elevboken for 8. årstrinn. Teksten presenterer presten Egedes planer om å være prest for ”de gamle nordboerne” på Grønland. ”Kongen ønsker makt, handelen i Bergen penger, men hva ønsker Egede til sjuende og sist?” spør teksten (Midt i vår hverdag 1997: 206). Det som etter hvert skulle bli et misjonsprosjekt, framstilles her i lys av handel og kolonialisering, det vil si økonomisk og politisk makt. Temaet berøres dessuten i omtalen av ”Thomas von Westen” og ”misjon blant samene”: ”Kongen mente at staten også kunne bestemme over hva folk skulle tro. Derfor ble det brukt mye tvang og gjort mye urett mot samene” (sss: 212).

Temaet berøres også i kapittel 9, ”Religion og politikk”, i elevboken for 9. årstrinn. Først prøver teksten å forklare sammenhengen mellom religion og politikk: ”Fordi religion er del av tradisjonene, spiller den ofte en viktig rolle i det politiske liv”, heter det, og ”fordi religion utgjør et fellesskap, er den ofte en viktig del av samfunnet” (Midt i vår tid 1998: 189). Deretter omtales temaet under ulike synsvinkler, der ”Religion og frigjøringskamp”, ”Religion og nasjonalstaten”,

”Religion og krig” utgjør noen. Selv om ikke misjon som begrep nevnes i teksten, antydes begrepet i flere sammenhenger, blant annet under ”Religion og krig”: ”Alle verdensreligionene har på forskjellig vis spilt en rolle i krig. Krieger har blitt ført for å innføre en religion til et nytt område” (sss: 197). Misjon og maktbruk tematiseres også i elevboken for 10. årstrinn. I avsnittet ”Misjon – ja. Men hvordan?”, som er en del av kapittel 12, ”Å krysse grenser”, nevnes ”den gode historien” og ”den triste historien”, historien om ”den kristne misjonsvirksomheten fra Europa og Nord-Amerika i de siste århundrene” (Midt i vår verden 1999: 303). ”Den triste historien handler om maktbruk, overgrep og undertrykkelse. I noen tilfeller la misjonærene grunnlaget for en vellykket kolonialisering” heter det i teksten. Teksten nevner også eksempler på at ”den gode historien” også er sann.

Temaet ”misjon og kultur” antydes i forbindelse med avsnittene om ”Thomas von Westen” og ”Misjon blant samene” i det kirkehistoriske stoffet i elevboken for 8. årstrinn. ”Samene hadde sin egen tro og sitt eget språk” og misjonen møtte ”motstand” blant samene. ”Joik ble derfor forbudt” sier teksten, og henviser til samisk gudsdyrkelse. (Midt i vår hverdag 1997: 212). Samisk tro og kultur beskrives i den påfølgende teksten.

Temaet nevnes også i forbindelse med Lars Skrefsruds arbeid blant santalene i elevboken for 8. klasse: ”Slik fikk han samlet, skrevet ned og bevart santalenes eventyr og sagn, historie og tradisjoner” (Midt i vår hverdag 1997: 241). Også skolevirksomhet nevnes i teksten, og da spesielt misjonens vektlegging av ”at jentene skulle få lov til å gå på skole” (sss: 242). ”Livet ble også lettere for santalene da de lærte å lese og skrive” heter det. Misjonens møte med kulturen omtales også i avsnittet ”Misjon – ja. Men hvordan?”, i elevboken for 10. årstrinn: ”Respekten for andres tankegang og skikker var som regel ikke særlig stor, verken hos kolonistene eller hos misjonærene. Å forkynne evangeliet og å utbre Vestens kultur var gjerne to ting som gikk hånd i hånd. Riktignok var det flere unntak: (...)” Så nevnes samarbeid med ”de innfødte” og språkarbeid (Midt i vår verden 1999: 303). Den kenyansk politikeren Mboya siteres: ”Vi syntes det var meningsløst å sette likhetstegn mellom europeisk livsform og kristendom på denne måten”.

Skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse som uttrykk for misjonens møte med kulturen nevnes i avsnittet ”Santalene får skriftspråk”, som er en del av kapittel 13, ”Kirkehistorie – fra 1800-tallet”, i elevboken for 8. årstrinn (Midt i vår hverdag 1997: 241). Teksten handler om Lars Skrefsruds misjonsvirke i Santalistan. Andre tiltak innen kristen misjon som kan ha betydning for kulturell utvikling nevnes i stikkordform som sitater som skal gi ”noen glimt fra kristent

misjonsarbeid som nordmenn er engasjert i". Sitatene fungerer som en slags "døråpner" til emnet "Å krysse grenser", kapittel 12 i elevboken for 10. årstrinn. Her nevnes blant annet "Misjonsalliansens lånefond" for fattige indianere i slumområder i Bolivia (Midt i vår verden 1999: 298).

Læreverket gir en bred omtale av misjonens praksis og praksiskritikk. Det virker som dette læreverket har tatt med ganske mye om det som er problematisk og konfliktfylt i forhold til misjon og maktbruk og misjon og kultur. Misjonens praksiskritikk blir dermed synlig.

3. 9. 1. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?

Religionsdialog mellom ulike religioner og livssyn nevnes i avsnittene "Religionsdialog om Jerusalem" og "Dialog mellom ulike religioner og livssyn i Norge". Begge avsnittene finnes i kapittel 9, "Religion og politikk", i elevboken for 9. årstrinn (Midt i vår tid 1998: 206- 209). Her sies det ikke noe om forholdet mellom kristendom og de andre religionene misjonsteologisk, men teksten i det første avsnittet definerer religionsdialog som en vei til samarbeid, der målet er "å oppnå forståelse med hverandre og å finne løsninger på problemer". "Religionsdialog om Jerusalem" handler om at muslimer, jøder og kristne sammen skal finne en fredelig løsning på menneskelige konflikter. "Deres felles tro på en Gud forplikter dem" ifølge teksten. Toleranse og kompromisser nevnes som viktige deler av religionsdialogen: "Ved å inngå et kompromiss vil både jøde og muslim vise at å tilbe Gud er viktigere enn menneskelige konflikter. Viljen til kompromiss er derfor en viktig religiøs plikt (...) Gjennom toleranse og kompromiss kan byen forbli et hellig sted i stedet for et krigsområde" (sss: 207).

Det andre avsnittet – "Dialog mellom ulike religioner og livssyn i Norge" – stiller et grunnleggende spørsmål i lys av den nye flerreligiøse situasjonen i landet: "Kan vi på tross av disse forskjellene samtale om verdier og fellesskap i framtiden?" (sss: 208). Teksten nevner så flere eksempler på slike dialoger i Norge: "Fellesskapsetikk i et flerkulturelt Norge" i regi av Nansen-skolen, og Emmaus-religionsdialogen om "den økologiske krisen" i regi av Den Nordiske Kristne Buddhistmisjonen. Om denne misjonen sier teksten følgende: "I tillegg til å forkynne det kristne budskap lytter misjonærene til troende buddhister og lærer av dem". I en margtekstramme heter det at "målet for religionsdialoger er ikke å bli enige om alt. Håpet er at ulike religioner og livssyn kan utgjøre et fellesskap på tross av uenighet". I tekstrammen "Åndelig hjelp til Bosnia", som finnes på slutten av avsnittet, skildres en flerreligiøs bønnesamling i Oslo i 1995. Samlingen beskrives av en deltaker som et "hjartemøte", der deltakerne fant det naturlig "å

opna hjarto for kvarandre i bøn”. Her blir det åpnet for en felles religiøs praksis i rammen av dialogtanken.

Kapittel 5 i elevboken for 10. årstrinn, ”Mennesket og det hellige”, handler blant annet om ulike verdensreligioners gudsbilde og frelsesvei. Målet med kapitlet er ifølge lærerveiledningen ”å gi elevene en innføring i noen sentrale religionsvitenskapelige begreper” og ”framheve likhet og forskjeller i sentrale forestillinger innenfor de fem verdensreligionene” (Midt i vår verden Ressursbok for læreren 1999: 93). Lærebokteksten fokuserer på likheter og ulikheter i gudsforestilling og frelseslære (Midt i vår verden 1999: 118-137).

Religionsdialogen presenteres som mer enn en arbeidsmetode i avsnittet ”Misjon – ja. Men hvordan?”, som er en del av kapittel 12, ”Å krysse grenser”, der ”kristen misjon og misjonstenkning” presenteres, i samme elevbok: ”Dialogen bør ikke bare være en metode, men en livsform. Da blir det umulig å ha en ”triumferende” holdning overfor andre mennesker” (Midt i vår verden 1999: 305). Dialogen ses her som del av en nytenkning om kristen misjon, ”misjon på Kristi måte”, det vil si at tjenerperspektivet understrekes. Dialogen er et uttrykk for ”respekt for andres kultur og innlevelse i andres tro”, noe som er ”avgjørende for den som vil dele sin tro med andre”.

Polariseringen innenfor misjonsteologien presenteres i lærebokteksten, en polarisering som gir seg utslag i ulike mål og metoder for misjonsarbeidet. Teksten framstiller på den ene side ”dem som har ønsket å tenke nytt om kristen misjon”, de som vektlegger ”dialogtilnærmingen”, og på den andre side ”bevegelser i Nord-Amerika og Europa som gjennomfører moderne ”korstog” i Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa” (sss: 306). De sistnevnte karakteriseres ved å nevne deres mål i misjonsarbeidet om ”å omvende flest mulig mennesker raskest mulig” og deres syn på andre religioner ”som djevelens verk”. Denne gruppens begrunnelse for å bli kjent med andre religioner nevnes: ”Et visst kjennskap til dem er viktig bare fordi man må kjenne fienden for å kunne overvinne ham”. Teksten konkluderer med følgende: ”Vi kan kanskje si at de to motpolene innenfor den kristne kirkes misjonstenkning heter ”likeverdige dialog” og ”fundamentalisme” – og begge disse grunnholdningene er på frammarsj i dag. Motsetningene mellom dem vil derfor neppe bli noe mindre i framtiden.” Fundamentalisme i kristen sammenheng beskrives i en margtekstramme (sss: 305-306). Her nevnes det bibelsyn som vanligvis kjennetegner denne retningen og dens overbevisning om at ”alle de som ikke tror på Jesus, er dømt til å gå fortapt”. Videre nevnes retningens middel og mål: ”Vekkelse og misjon for å omvende flest mulig får

derfor en sentral plass.” I margtekstrammen henvises elevene til omtalen av ”de nye korsfarerne” i Latin-Amerika, som finnes på side 96 i kapittel 4. Her presenteres ”tusener av misjonærer som hører til protestantiske vekkellesbevegelser, særlig fra Nord-Amerika”, som har motarbeidet latin-amerikansk frigjøringsteologi, som ”de nye korsfarerene”. Deres mål er at ”flest mulig mennesker skal bli ”brennende for Kristus” og slett ikke være opptatt av å forandre samfunnsforholdene” (sss: 96).

Lærerveiledningen røper at ”det har vært en krevende oppgave å skulle presentere dette temaet innenfor KRL-fagets rammebetingelser” (Midt i vår verden Ressursbok for læreren 1999: 218). Lærerveiledningen nevner læreverkets prinsipp for framstillingen: ”positiv vinkling”, ”saklig distanse” og ”en til dels drøftende holdning”. Den omtaler begge polene i misjonstenkningen. ”De fundamenalistiske bevegelsene”, som ”har en misjonsstrategi som gjerne blir kalt triumfalistisk” nevnes først. ”De kjennetegnes av en temmelig krigersk terminologi”. Deretter nevnes den andre fløyen: ”I den motsatte enden av skalaen finner vi dem som synes at denne formen for aggressiv rekrutteringskristendom er skammelig og opprørende” (sss: 219). Lærerveiledningen konkluderer med følgende: ”Den misjonstenkningen som preger de store kirkesamfunnene i vår tid, befinner seg et sted mellom de to ytterpunktene”, og nevner ”kontekstuell forståelse” som en farbar vei.

Den religionsteologiske debatt berøres også i omtalen av et møte mellom representanter fra buddhistisk og kristen tro i begynnelsen av kapitlet 12, ”Å krysse grenser”, i elevboken for 10. årstrinn. Møtet beskrives i et sitat av Notto R. Thelle: ”Kristusveien og Buddhaveien skulle krysse hverandre. På møtestedet skulle noe nytt bli til. (...) Samtalen dreide seg om religionens mulighet til å skape forsoning og fred” (Midt i vår verden 1999: 298). Sitatet er et av flere sitat som skal fungere som en døråpner til emnet om misjon. Debatten nevnes også i omtalen av ”Kirkenes Verdensråd”, som er en del av avsnittet om ”Arbeidet for kristen enhet”, kapitlet 12, i samme elevbok: ”Flere i Kirkenes Verdensråd gir uttrykk for så positive holdninger til andre religioner at behovet for å forkynne det kristne budskap nærmest blir borte, hevder noen” (sss: 311).

Læreverket gir altså en bred omtale av den religionsteologiske debatt. Det nevner to hovedsyn innen denne teologiske debatten, og nevner også debatten om forholdet mellom dialog og forkynnelse. Polariseringen i den religionsteologiske debatt omtales ved å vise til to grunnposisjoner: ”likeverdig dialog” og ”fundamentalisme”.

3. 9. 1. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Nyere tids norske misjon presenteres i to kapitler i 8. årstrinns elevbok. Kapitlet "Kirkehistorie – på 1700-tallet" omtaler Danmark-Norges misjon på Grønland og i Troms og Finnmark blant samene. Under overskriften "Hans og Gertrud Egede" skildres arbeidet på Grønland, der Egede gikk "fra å være prest til å bli misjonær" (Midt i vår hverdag 1997: 209). Teksten nevner begge ektefellenes innsats i og sønnen Paul Egedes videreføring av misjonsarbeidet, også Paul Egedes oversette av Bibelen til "eskimoenes språk". "Thomas von Westen" og "Misjon blant samene" nevnes i den påfølgende teksten. Under "Pietismen" nevnes Egede og von Westen som "typiske representanter for pietismen". De ønsket "å ta kristendommen på alvor. Det var derfor de var så opptatt av å være misjonærer" (sss: 216). Lærebokteksten differensierer ikke mellom den mer ortodoksi-pregete Egede, og den mer pietistisk-pregete von Westen.

Kapitlet "Kirkehistorie – fra 1800-tallet" presenteres misjonsstoffet gjennom ulike overskrifter. Under "Misjonsvekkelse i Norge" nevnes dannelsen av Det Norske Misjonsselskap, Den norske Santalmisjon, Norsk Luthersk Misjonssamband og Den norske Israelmisjon. "Både lekfolk og prester var aktive pådrivere i misjonsarbeidet" heter det (sss: 236). Symbolene til de tre førstnevnte organisasjonene vises. I avsnittet "Kvinneforeningene blir startet" nevnes Anne Knudsen og prestekona Gustava Kielland og deres kvinneforeninger som arbeidet for misjon: "Det var noe helt nytt at kvinner fra alle sosiale lag møttes hjemme hos hverandre". Et bilde av Gustava Kielland og av en kvinneforening i Sandnes illustrerer teksten. Avsnittet "Kvinneforeningenes betydning" omtaler hvordan foreningene bidro "både til kvinnefrigjøring og samfunnsengasjement" (sss: 238), og avsnittet "Lars Skrefsrud (1840-1910)" omtaler misjonæren og lingvisten Skrefsruds liv og arbeid i Santalistan i India. Et bilde av Lars Skrefsrud og Anne Onsum i Berlin skal illustrere teksten.

Avsnittet "Munke- og nonneordener" i kapittel 8, "Den katolske kirke", i elevboken for 9. årstrinn, kan gi assosiasjoner til middelalderens misjon: "Opp gjennom historien er stadig nye munkeordener og nonneordener blitt opprettet" (Midt i vår tid 1998: 175). Klosterfelleskapenes ulike gjøremål omtales, noen "ofrer seg for sosialt arbeid eller misjon". I avsnittet "Fransiskanerne" nevnes kort deres misjon i Norge: "I middelalderen kom de raskt til Norge, med klostre i flere byer" (sss: 176).

Aposteltidens misjon gjennom Paulus og hans virksomhet i den gresk-romerske verden nevnes i avsnittene ”Den 13. apostel”, ”Veien til Damaskus – og veien videre” og ”Et nytt fellesskap – for alle?”, som alle er en del av kapittel 2, ”Ord fra hjertet”, i elevboken for 10. årstrinn (Midt i vår verden 1999: 54-61).

Norske frikirkers misjon omtales i kapitlet ”De mange kirkesamfunn” i samme elevbok. Her heter det for eksempel om baptistene at ”de alltid har vært aktive når det gjelder bibelspredning og misjon” (sss: 279). Misjon nevnes også under omtalen av pinsevevnerne og Den Evangelisk Lutherske Frikirke i Norge. Pinsevevnerens satsningsområder i Øst Europa og Frelsesarmeens misjonsarbeid i Liberia nevnes også i begynnelsen kapitlet om misjon, ”Å krysse grenser” (sss: 298).

Misjonens nye globale situasjon nevnes i avsnittene ”En ny situasjon”, som er en del av et større avsnitt, ”Kristen misjon i dag”. Teksten hører hjemme i kapittel 12, ”Å krysse grenser”, det siste kapitlet i elevboken for 10. årstrinn. Titelen på kapitlet synliggjør misjonens grensesprengende side. Gjennom statistikk synliggjør lærebokteksten at ”kristendommens geografiske tyngdepunkt har forskøvet seg fra den nordvestlige delen av jordkloden til den sørlige delen”, og konstanterer at ”for første gang i historien er kristendommen virkelig en universell religion” (Midt i vår verden 1999: 300-301). Et av målene med kapitlet er ifølge lærerveiledningen ”å gi oppdaterte kunnskaper om kristen misjon og misjonstenkning i vår tid” (Midt i vår verden Ressursbok for læreren 1999: 216).

Sammenfattende kan en si at læreverkforfatterne fokuserer på misjonens praksis og praksiskritikk og den religionsteologiske debatten når de nevner det misjonsteologiske stoffet. Dette innebærer en tydelig problematisering av misjonstanken og den evangelikale misjonsforståelse. Omtalen av misjonens begrunnelse og mål er mangelfull, imidlertid vektlegges et frelseshistorisk perspektiv på bibelstoffet. Når det gjelder det misjonshistoriske stoffet, fokuseres det mest på norsk misjon på 1700-tallet og 1800-tallets norske misjonsbevegelse og den nye, globale misjonssituasjon. Aposteltiden og middelalderens misjon nevnes kun kort, oldtidens misjon nevnes ikke, heller ikke misjonsvekkelser i nyere tid. De største norske kirkelige misjonselskapene nevnes, også Den Norske Israelmisjon. Få misjonærer omtales, mest oppmerksomhet får ekteparet Hans og Gertrud Egede og Lars Olsen Skrefsrud. Også få kvinnelig misjonærer omtales, selv om kvinners innsats i misjonen generelt vektlegges. Norske frikirkers misjon nevnes kun forbigående.

3. 9. 2 Analyse av læreverket: ”Under samme himmen 8”, ”Under samme himmel 9” og ”Under samme himmel 10”

Cappelens læreverk for ungdomsskolen består av tre lærebøker ved tilhørende lærerveiledninger, kalt ”Ressursbøker for lærerne”. Lærebøkene har heller ikke noe egentlig forord, men forfatterne henvender seg til leserne i det første kapittel i hver bok og beskriver bokens innhold. Kapitlene ”En ny kristen lære i Norge” i elevboken for 8. klasse, ”Kristendommen i en ny tid” i elevboken for 9. klasse og ”Bibelen” i elevboken for 10. klasse nevner en del misjonshistorisk stoff. Kapitlene ”Fire store verdensreligioner” i elevboken for 8. klasse og ”Fem store religioner” i elevboken for 10. klasse presenterer religionskunnskap. Kapitlet ”Noen kristne kirker” i elevboken for 10. klasse inneholder mer misjonsteologisk stoff.

Omtalen av misjonsstoffet i læreverket følger hovedsakelig L97. Læreverket fokuserer på temaene ”misjon og maktbruk” og ”misjon og kultur”, tema som kun antydes i læreplanen. Misjonens begrunnelse og mål nevnes også i læreverket. Den religionsteologiske debatt i seg selv omtales knapt, selv om læreverket inneholder en betydelig del religionskunnskap og vektlegger ”dialogtanken”, med dens respekt- og toleranseperspektiv, noe en kan forvente ut fra læreplanen. Når det gjelder det misjonshistoriske stoffet, følger læreverket læreplanen, en kunne kanskje forvente en omtale av den engelske misjonsvekkelsen, ut fra læreplanens formulering under ”Mål for ungdomstrinnet, 8.-10. klasse, ”Nyere kristendomshistorie”, om at ”elevene skal kjenne til noen hovedtrekk i kristendomshistorien etter ca 1600 både i Norge og andre steder i verden” (Det kongelige kirke-, utdannings-, og forskningsdepartement 1996: 103).

3. 9. 2. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

I kapitlet ”Paulus og brevene hans”, som er en del av temaet ”Bibelen” i elevboken for 10. årstrinn, presenteres apostelen Paulus som jøde, kristen, misjonær og brevsriver. I avsnittet ”Sentrale temaer” nevnes Romerbrevets sentrale temaer synd, frelse, nåde og tro: ”Fordi menneskene gjennom synden er skilt fra Gud, trenger de å komme i kontakt med ham og bli frelst. Jesus døde for alle menneskers synder og opprettet en ny pakt (Rom 11, 27)” (Under samme himmel 10 1999: 84). Her synliggjøres frelsesverkets universelle rekkevidde, som for Paulus begrunner misjon blant hedninger. Frelse som misjonens mål nevnes også i teksten. Lignende tanker nevnes i avsnittet ”De hellige tekstene” i forbindelse med presentasjonen av

kristendommen i kapitlet ”Religionene og de hellige skriftene”, som er en del av temaet ”Fem store religioner”, i samme elevbok: ”Det gamle testamente er derfor en del av Guds frelses-historie for menneskene, som når sitt høydepunkt med Jesus Kristus (...) Han er Guds Sønn og den endelige mellommannen mellom Gud og alle mennesker. De kristne mener Jesus tok på seg all verdens synder og døde på korset for menneskenes skyld (...) Det betyr at alle som tror på Jesus, vil motta Guds frelse og ha et evig liv” (sss: 104).

Kapitlet ”Jesu død og oppstandelse”, som er en del av temaet ”Bibelen” i elevboken for 8. årstrinn, avsluttes med avsnittet ”Oppdrag og avskjed”. Her heter det følgende: ”Det var tid for avskjed. Men først fikk de et oppdrag. Det handlet om å fortelle videre alt de hadde sett og opplevd sammen med Jesus. Den nye pakten måtte bringes videre til alle mennesker” (Under samme himmel 8 1997: 79). Misjonens mål med å ”nå de unådde” nevnes også i avsnittet ”Det Norske Misjonsselskap”, som er en del av kapitlet ”Norsk misjon”: ”En misjonsskole ble opprettet i 1843, og grunnlaget var lagt for å sende norske misjonærer til tjeneste blant folk som ennå ikke hadde hørt evangeliet om Jesus” (sss: 115). Misjonens mål nevnes også i ”Ordliste”, som finnes mot slutten av elevboken: ”misjon: å utbre ens egen religion til andre folk” (sss: 231).

I avsnittet ”Om misjon”, som er en del av kapitlet ”Misjon”, som hører med til temaet ”Noen kristne kirker” i elevboken for 10. årstrinn, omtales også misjonens begrunnelse og mål: ”Utgangspunktet for kristne kirkers misjonsarbeid er evangelienes fortelling om at Jesus gav sine disipler et oppdrag. Oppdraget er gjengitt i det som kalles misjonsbefalingen: (...)” Så gjengis Matt 28, 18-20 i kursiv (Under samme himmel 10 1999: 208). ”Med begrepet misjon mener vi et organisert arbeid for å utbre en religion til mennesker som ikke hører til religionen” heter det videre. (sss: 208). Kristendommen, islam og buddhismen omtales som ”misjonerende religioner”. Misjonens mål – ”utbre en religion” og ”få andre til å bli tilhengere av religionen” – problematiseres i den påfølgende teksten: ”For mange mennesker kan det oppleves som vanskelig hvis representanter for en religion kommer og vil få dem til å bli tilhengere av religionen”. En arbeidsoppgave avslutter avsnittet: ”Hvilken rett mener du religioner og livssyn har til å drive misjon?” (sss: 208).

Læreverket til Cappelen omtaler Guds universelle frelsesplan og frelsesverk, misjonsbefalingen i NT og Guds frelse for alle mennesker som misjonens begrunnelse og mål. Det virker som dette læreverket bruker mindre av den refererende stil i omtalen av misjonens grunntanker.

3. 9. 2. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

I avsnittet ”Ulike former for misjon”, som er en del av kapitlet ”Misjon” i elevboken for 10. årstrinn, blir misjonens midler synlig: ”Det drives i dag mange ulike former for misjon, fra arbeid blant folk som ikke har hørt evangeliet, til samarbeid med den allerede eksisterende kirken på stedet” (sss: 210). Her refereres det til forkynnelse til frelse. ”Medieevangelisering er et begrep som brukes om misjon som drives gjennom radio og fjernsyn. Det er misjonsorganisasjoner som sender programmer til forskjellige land for å spre evangeliet om Jesus” heter det videre.

Dåp og opplæring i kristen tro som midler i misjon nevnes i forbindelse med den russiske misjonen blant samer i Øst-Finnmark i kapitlet om samene i elevboken for 8. årstrinn: ”Den russiske misjonen var ikke knyttet til noen regelmessig undervisning i kristendom. Samene ble bare døpt (...)” (Under samme himmel 8 1997: 109). Her omtales mangel på opplæring i kristen tro, noe som førte til religionsblanding. Dåpen nevnes også i forbindelse med Skrefsruds virke i India, i kapitlet ”Lars Olsen Skrefsrud”: ”Her hadde de sitt virke (blant santalene, min anmerkning), og i løpet av få år hadde de døpt over 1500” (sss: 118).

I kapitlet ”Kristen nestekjærlighet”, som finnes i samme elevbok, finnes avsnittene ”Den moderne diakoni” og ”Cathinka Guldborg (1840-1919)”. Tekstene står i en misjonal kontekst, men knytter ikke diakoni direkte til misjon: ”Det var ikke bare misjonen som fikk et oppsving utover på 1800-tallet. Kristne organisasjoner begynte også å virke blant fattige og syke i Norge” (sss: 119). Diakoni i regi av kristen misjon nevnes i avsnittet ”Kort historikk”, som også er en del av det større avsnittet ”Misjon”, i elevboken for 10. årstrinn, selv om selve begrepet ikke blir brukt: ”Hele tida har praktisk, sosialt arbeid vært en del av misjonens arbeid. Misjonærene har bygd skoler og sykehus og på andre måter bedret forholdene for befolkningen” (Under samme himmel 10 1999: 209).

Læreverket omtaler med dette forkynnelsen av evangeliet, opplæring, dåp og diakoni i forbindelse med misjonens midler.

3. 9. 2. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Forholdet mellom økumenikk og misjon nevnes i kapitlet ”Jeg tror på én hellig allmenn kirke...”, som er det siste kapitlet i temaet ”Noen kristne kirker” i elevboken for 10. årstrinn: ”På det praktiske plan kan det økumeniske arbeidet være planlegging og samordning av felles tiltak innenfor misjon, teologisk forskning og sosial innsats” (Under samme himmel 10 1999: 215). I avsnittet ”Eksempler på felleskirkelig arbeid” nevnes at ”Det Norske Bibelselskap samarbeider med tilsvarende organisasjoner i 180 land, mens Det Norske Misjonsselskap samarbeider med kirker på fire kontinenter” (sss: 216). I den følgende teksten omtales Det Lutherske Verdensforbunds forskningsarbeid om forholdet mellom misjon og hjelpearbeid og Kirkenes Verdensråds arbeid.

Temaet ”misjon og maktbruk” berøres i avsnittet ”Om misjon” i samme elevbok: ”De som driver misjon, må derfor være varsomme så deres arbeid ikke oppleves som et overgrep av befolkningen de driver misjon blant. At overgrep har skjedd i misjonens navn, finnes det mange eksempler på” (Under samme himmel 10 1999: 208). I det påfølgende avsnittet ”Kort historikk” nevnes det at ”Misjonen har blitt kritisert for at den flere steder var med på å undertrykke befolkningen i landene de kom til (...) Når de europeiske stormaktene la nye land under seg gjennom krig og undertrykkelse, ble det gjort mange forbrytelser i kristendommens navn. I Latin-Amerika kjenner vi enkelte steder til utryddelse av hele indianderbefolkningen. I Afrika og Asia var det rene blodbad når befolkningen ble knust i kampen mot de nye makthaverne. Kirken i kolonilandene kritiserte denne framferden svært sjelden, og den bærer et tungt ansvar for det som skjedde. Også senere, da de ”moderne” misjonsorganisasjonene ble dannet på 1800-tallet, ble det gjort mye urettferdighet mot innbyggerne i de landene der misjonen hadde sitt virke” (sss: 209). Imidlertid nevnes ”den gode historien” i slutten av avsnittet: ”Det var flere misjonærer og misjonsstasjoner som forsvarte de innfødte, som tok deres side i konflikten, og som satte seg opp mot koloniherrerne”. ”Den gode historien” kommer også fram i begynnelsen av kapitlet ”Kristendommen i Latin-Amerika”, som er en del av temaet ”De fattiges kirke”: ”Men den katolske kirken har ikke bare vært en representant for kolonimakten. Blant de katolske prestene var det mange, særlig jesuitter, som stod på den indianske urbefolkningens side” (sss: 224). ”Den vonde historien” nevnes først i avsnittet: ”Da Kristoffer Columbus erobret noen vestindiske øyer i 1492, hadde han med seg 1500 mann. Blant dem var det tre prester. Fra da av gikk erobring av nytt land og innføring av kristendommen hånd i hånd i Latin-Amerika. Den katolske kirke var en del av det nye maktapparatet, og kirken ble bygd opp etter modell av kirken i Europa”.

Temaet ”misjon og kultur” berøres i kapitlet ”Samene – sjamanisme og kristen misjon”, som er en del av temaet ”En ny kristen lære i Norge” i elevboken for 8. årstrinn. I avsnittet ”Folketro som overlevde kristningen” heter det: ”Den russiske misjonen var ikke knyttet til noen regelmessig undervisning i kristendom. Samene ble bare døpt, og kristne symboler ble tatt opp i kulturen ved siden av dem som allerede var der” (sss: 109). Dekorerte sametrommer nevnes som et eksempel på dette. Samisk kultur blir beskrevet i avsnittene ”Samisk sjamanisme” og ”Sametrommen”, og forskjellene mellom denne kulturen og den norske, pietistiskpregede kulturen omtales i avsnittet ”Kirkens misjon blant samene” (sss: 112). I avsnittet om ”Thomas von Westen” nevnes hans misjonsstrategi, som blant annet gikk ut på ”å få samlet inn sametrommer og ødelegge dem” (sss: 112). Dessuten nevnes misjonens skriftliggjøring av språket og oversettelse av kristne bøker til samisk: ”Samisk var bare et muntlig språk den gangen, så misjonærene gjorde en pioner-innsats for å få laget et samisk skriftspråk”.

Temaet ”misjon og kultur” nevnes også i avsnittene ”Kort historikk” og ”Den lokale kulturen” i elevboken for 10. årstrinn. I det første avsnittet heter det følgende: ”Man har stilt spørsmål om misjon er å tre vestlig kultur ned over hodet på andre. Kanskje ødelegger misjonen den kulturen folk har fra før, en kultur som er vel så bra som vår? Er med andre ord misjon en form for kulturimperialisme? I mange tilfeller er denne kritikken på sin plass” (sss: 209). I det andre avsnittet refereres det til kapitlet ”De fattiges kirke” i samme bok (sss: 220-229) som handler om ”eksempler på hvordan Bibelen og evangeliet kan få et innhold som passer for de stedene kirken driver sitt arbeid. I mange år har misjonærene også vært opptatt av at evangeliet om Jesus må passe inn i den lokale kulturen de arbeider i. Kristendommen forteller at Gud skapte verden, og at han fortsatt er virksom og nærværende i denne verden. Han har skapt alle mennesker og folk, og derfor er det også mye gudevillet i alle kulturer. For de kristne misjonærene har det derfor vært viktig at evangeliet blir levende i den lokale kulturen de arbeider i” (sss: 209).

Skolevirksomhet nevnes også i avsnittet ”Kort historikk”: Misjonærene har bygd skoler og sykehus og på andre måter bedret forholdene for befolkningen. Målet har alltid vært å bygge opp egne, lokale kirker som kunne ta over det kristne arbeidet i landet” (sss: 209). Skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse nevnes i avsnittet om ”Den lokale kulturen”: ”For misjonærene fra Norge har det vært viktig å oversette Bibelen til det lokale språket. Mange steder hadde ikke befolkningen et skriftspråk; språket var bare muntlig. Det var ofte misjonærene som laget landets skriftspråk gjennom oversettelsen av Bibelen” (sss: 209). I avsnittet ”Noen pionerer”, som er en del av kapitlet ”En mangfoldig bok i en mangfoldig historie”, heter

det: ”Flere nordmenn har vært pionerer i arbeidet med å oversette Bibelen til andre språk. Frøydis Nordbustad var den første misjonæren som lærte språket til iraqw-folket i Nord-Tanzania. Hun gav dem ABC-bøker, hefter med eventyr og gåter og Det nye testamentet i 1978. Konstanse Raen kom til det skriftløse perefolket i Kamerun i 1972. Der laget hun skriftspråk av talespråket og utarbeidet lesebøker og hefter om giftslanger, hygiene, sykdommer og husstell. Raen var også med på å oversette Det nye testamentet til pere (sss: 63).

Skolevirksomhet i regi av kristen misjon nevnes ellers i læreverket i forbindelse med Madagaskarmisjonær Marthe Nicoline Hirsch i avsnittet ”Kvinnelige misjonærer”, som er en del av kapitlet om ”Norsk Misjon” i elevboken for 8. årstrinn (Under samme himmel 8 1997: 116).

Læreverket omtaler alle momentene som jeg forventer i forbindelse med misjonens praksis og praksiskritikk. Misjon og maktbruk og misjon og kultur-problematikken gis stor omtale. Læreverket anvender en til tider formanende språkbruk; sterke ord og uttrykk brukes når den ”triste historien” om kristen misjon skal fortelles. Teksten i læreverket framviser i denne omtalen en vurderende stil.

3. 9. 2. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatt?

I kapitlet ”Under samme himmel” i begynnelsen av elevboken for 8. årstrinn vektlegges toleranse og respekt i en verden der ”vi er forskjellige (...)”, ”(...) men vi er også like” (Under samme himmel 8 1997: 6-7). Dette perspektivet gjentas i begynnelsen av elevboken for 10. årstrinn, også i kapitlet ”Under samme himmel”: ”Mangfoldet har kommet for å bli. Hver enkelt har ansvar for at fellesskapet skal virke på en god måte (...) Dialog er et nøkkelord når et flerkulturelt og flerreligiøst samfunn skal fungere godt (...) Det innebærer ikke nødvendigvis at vi er enige i alt, men at vi viser forståelse og respekt for det som er annerledes (Under samme himmel 10 1999: 7). Et av bokens hovedmål er ”å gi hjelp og inspirasjon i dialogprosessen” (sss: 8).

Læreverket presenterer emnet ”Fire store verdensreligioner” – jødedommen, islam, hinduismen og buddhismen – i elevboken for 8. årstrinn, og emnet ”Fem store religioner” i elevboken for 10. årstrinn. I innledningen til det sistnevnte emnet – avsnittet ”Når vi sammenligner religioner” – nevnes det komparative perspektiv i framstillingen og forståelse for det som er ”sentralt og viktig

i religionen” som en forutsetning for ”at vi som mennesker med forskjellig tro og livssyn skal kunne møte hverandre med respekt og forståelse” (Under samme himmel 10 1999: 96).

Kapitlet ”Dialog mellom religioner og livssyn”, i elevboken for 9. årstrinn, forteller at i ”de siste 20-30 årene har det skjedd store endringer i det religiøse landskapet i Norge” (Under samme himmel 9 1998: 188). KRL-fagets rolle som ”møteplass for elever med ulikt religiøst og verdimeslig grunnlag og dialog som lyttende og utviklende prosess drøftes. I avsnittet ”Religionsdialog i samfunnet” drøftes religiøse rettigheter og plikter i et moderne samfunn og behovet for ”møteplasser” for de ulike livssynsorganisasjonene. Samtaleforum i regi av ”Nansenskolen” og ”Emmaus” omtales som eksempler på slike møteplasser.

I kapitlet ”Du og jeg” i begynnelsen av elevboken for 10. årstrinn vektlegges dialogen som et avgjørende middel til å fremme fellesskap midt i et mangfold av religioner og livssyn i Norge: ”Dialog er et nøkkelord når et flerkulturelt og flerreligiøst samfunn skal fungere godt” (Under samme himmel 10 1999: 7). Hva dialog innebærer beskrives så i teksten. En religionskonferanse i Oslo i 1998 omtales som et eksempel på en slik dialog. Dialog som religionsmøte nevnes også i avsnittet ”Kirkenes Verdensråd”, som er en del av kapitlet ”Jeg tror på én hellig allmenn kirke...”, imidlertid uten å bli problematisert: ”Gjennom et stort dialogprogram har KV også tatt initiativ til en rekke samtaler på tvers av religionene. Formålet med disse samtalene er å fjerne fordommer mange har overfor mennesker som tenker og tror noe annet enn det de gjør selv” (sss: 217).

Læreverket omtaler ikke direkte den religionsteologiske debatt, men nevner en del av respekt- og toleranseperspektivet i mangfoldet av religioner og livssyn. Dialogtanken er framtrødende i verket. På den ene side beskrives dialogen som et religionsmøte, som skal ”fjerne fordommer” hos deltakerne. Religionsmøtet er dermed ikke misjonalt i egentlig forstand, frelsesaspektet nevnes ikke i omtalen av denne form for dialog. På den andre side blir dialogen her oppfattet som mer en møteplass for mennesker, det vil si at dialogen tillegges en samfunnsfunksjon. Her har det skjedd endringer i tenkningen rundt denne tematikken.

3. 9. 2. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Aposteltidens misjon representert ved apostelen Paulus omtales i kapitlet ”Paulus og brevene hans”, som er en del av temaet ”Bibelen” i elevboken for 10. årstrinn. I avsnittet ”Hvem var

Paulus?” presenteres han som jøde, kristen, misjonær og brevskriver. Paulus misjonsstrategi og gjennomføringen av tre misjonsreiser vektlegges. ”Paulus regnes som kristendommens viktigste misjonær, strateg og menighetsbygger. Han var med på å legge grunnlaget for at kristendommen ble en verdensreligion” (Under samme himmel 10 1999: 82-83).

Den pietistiske misjonsvekkelse i Tyskland nevnes kort i begynnelsen av kapitlet ”Nye tanker inn i kirken”, som er en del av temaet ”En ny kristen lære i Norge” i elevboken for 8. årstrinn. I avsnittet ”Pietismen” heter det at ”I Tyskland vokste det nå fram en bevegelse som mente at det ikke var nok bare å delta i gudstjenesten. De ønsket å få de kristne til å fremme Guds rike her på jorda (...) Kirken skulle drive misjon og arbeid blant syke (...)” (Under samme himmel 8 1997: 98). 1700-tallets norske misjon blant samer synliggjøres i kapitlet ”Samene – sjamanisme og kristen misjon”. Først omtales russisk misjon blant samene kort i avsnittene ”Tidlig samisk historie” og ”Folketro som overlevde kristningen”: ”På 1500-tallet sendte den russiske tsar Ivan den strenge, også kalt Ivan den grusomme, misjonærer til Øst-Finnmark (...) Den russiske misjonen var ikke knyttet til noen regelmessig undervisning i kristendom. Samene ble bare døpt, og kristne symboler ble tatt opp i kulturen ved siden av dem som allerede var der (...) Først med den lutherske misjonen møtte samene et krav om å tro på rett måte” (sss: 109-110). Denne misjonen nevnes også i kapitlet om ”Den ortodokse kirke” i elevboken for 9. årstrinn: ”På 1500-tallet var det ortodoks misjon i Øst-Finnmark” (Under samme himmel 9 1998: 137). I avsnittet ”Kirkens misjon blant samene” nevnes ”kristne prester, lærere og misjonærer som arbeidet blant samene på 1600- og 1700-tallet” (Under samme himmel 8 1997: 112), og møtet mellom de to religionene. I avsnittet om ”Thomas von Westen (1682-1727)” (sss: 112-113) beskrives det dansk-norske misjonsarbeidet blant samene: ”Thomas von Westen var mannen som ledet misjonsarbeidet blant samene de første årene ... Thomas von Westen var pietist. Han mente at det var viktig med et personlig gudsforhold og en personlig omvendelse til kristendommen”.

Kapitlet ”Norsk misjon”, som er det neste kapitlet etter det om samene, omtaler først dansk-norsk misjon på Grønland ved den norske presten Hans Poulsen Egede og den kvinnen han giftet seg med, Gertrud Rask. Overskriftene ”Hans Egede – Grønlands apostel”, ”Handel og misjon” og ”Misjon på Grønland” forteller om innholdet. I avsnittet ”Misjon på Grønland” heter det følgende: ”For første gang i historien reiste en norsk misjonær ut for å spre evangeliet til et annet folk” (sss: 114). Misjonen på Grønland framstilles som et handels- og evangeliseringsprosjekt. Språkbarrierene mellom Egede og grønlenderne nevnes. Kapitlet omtaler deretter norsk misjonsbevegelse på 1800-tallet i avsnittene ”Misjonen blir en folkebevegelse”, ”Det Norske

Misjonsselskap”, ”Gustava Kielland – kvinneforeningenes mor” og ”Kvinnelige misjonærer” (sss: 115-116). ”Misjonene blant samene og på Grønland hadde først og fremst vært drevet av statsansatte prester”, men ble nå gjennom misjonsforeningene og misjonsselskapet noe for ”den alminnelige kvinne og mann”. Pietismen nevnes som drivkraften i denne prosessen. I forbindelse med omtalen av misjonsselskapet, nevnes også misjonsskolen. Kvinners engasjement for misjonen framheves i teksten: ”I løpet av en femtiårsperiode var det ca. 3000 kvinneforeninger spredt over hele landet. Det er den desidert største kvinnebevegelsen vi har hatt i Norge (...) Kvinnene utgjorde etter hvert ryggraden i misjonsfellesskapets arbeid (...)” (sss: 116). ”I siste halvdel av 1800-tallet reiste også enslige kvinner ut som misjonærer. Den første var Marthe Nicoline Hirsch, som fikk ansvaret for utdannelsen av kvinner på Madagaskar. Seinere reiste også Marie Rasmussen Føreid til Madagaskar. Hun er spesielt kjent for sitt arbeid blant de spedalske der (...) Også andre misjonsorganisasjoner har sendt ut kvinnelige misjonærer” avslutter teksten (sss: 116).

Norsk misjon i India på 1800-tallet omtales i et eget kapittel i elevboken. Kapitlet ”Lars Olsen Skrefsrud” beskriver kanskje Norges mest omtalte misjonær fra denne tiden og hans virke blant folkegruppen santalene. Teksten nevner også Den norske Santalmisjon (sss: 117-118).

I kapitlet ”Den Norske Kirke er mangfoldig”, finnes avsnittet ”Felleskirkelige organisasjoner” der Det Norske Bibelselskaps bibelmisjon nevnes. ”Selvstendige organisasjoner som har tilknytning til Den norske kirke” synliggjøres ved deres logo (sss: 141-142). Kapitlet ”Prester og lekfolk”, som er det første kapitlet under temaet ”Kristendommen i en ny tid”, nevner også 1800-tallets misjonsbevegelse i avsnittene ”Inntekter til misjonen” og ”Ytre misjon” (Under samme himmel 9 1998: 158). Her omtales kreative måter å sikre inntekter til misjonen og misjonens organisering.

Temaet ”Noen kristne kirker” i elevboken for 10. årstrinn omtaler blant annet norske frikirkers misjon. Misjonsarbeidet til Metodistkirken, Baptistkirken, Pinsebevegelsen og Frelsesarmeen nevnes. Blant annet heter det følgende: ”Baptistene har et sterkt misjonsengasjement, William Carey, den moderne misjonens far, tilhørte dette kirkesamfunnet” (Under samme himmel 10 1999: 190), og det hevdes at pinsebevegelsen ”har 300 misjonærer i virksomhet” (sss: 194).

I avsnittet ”Kort historikk” i kapitlet ”Misjon” i samme elevbok omtales 1800-tallets misjon: ”På 1800-tallet ble misjonen en stor folkebevegelse. Misjonsorganisasjonene, både den indre og den

ytre misjonen, ble et sted der mennesker kunne leve ut sin tro på å spre evangeliet til nye land og folk. For de hundre tusener som var med, ble organisasjonene også en skole i samhold, neste-kjærlighet og demokrati” (sss: 208). Betydningen av misjonsorganisasjonene vektlegges her. ”Mange har sagt at den opplæringen i demokrati som lekmannsorganisasjonene gav, var en forutsetning for framveksten av demokratiet i Norge” heter det videre i teksten.

Misjonens aktuelle situasjon nevnes også i kapitlet ”Misjon”. I avsnittet ”Norsk misjon i dag” finnes norsk misjonsstatistikk fra 1997. Her kommer det fram at norsk misjon er engasjert i 79 ulike land i verden, og at samlet er det blitt sendt ut 768 misjonærer, av dem 441 kvinner. ”De tre største største misjonsorganisasjonene, som har over hundre misjonærer stasjonert, er Norsk Luthersk Misjonssamband (191), Det Norske Misjonsselskap (170) og De Norske Pinsemenigheters Ytremisjon (131)” avslutter teksten (Under samme himmel 10: 210). I avsnittet ”Ulike former for misjon” nevnes ”medieevangelisering”. Et bilde av evangelist Aril Edvardsen i Nairobi fra 1986 illustrerer teksten. Så nevnes metodistkirkens misjonsstrategi med å ta utgangspunkt i den lokale kirken i det landet de arbeider i og at ”mange norske misjonsorganisasjoner satser på å nå det de kaller unådde folk” (sss: 210).

”Avsluttede misjonsmarker” og ”tradisjonelt misjonsarbeidsmarker” omtales også. Et bilde av misjonæren Bjørg Bruknapp på Madagaskar fra 1987 og et bilde av misjonæren Synnøve Andersen illustrerer teksten. Arbeidet til misjonæren Synnøve Andersen beskrives i avsnittet ”Arbeid som misjonær” (sss: 212). Her nevnes at hun representerer baptistene og at hennes arbeidsdag i det urolige landet Zaïre til tider har vært dramatisk. ”Teltmakertjeneste” i såkalte ”lukkede land” nevnes også. Avsnittene ”Kirkene i Afrika: En inspirasjon”, ”Mekane Yesuskirken i Etiopia vil sende misjonærer til Norge” og ”Tyngdepunktet i kristen misjon” omtaler den geografiske tyngdepunktforflytningen for kristen misjon (sss: 222-213).

Sammenfattende kan en si at læreverket i den misjonsteologiske delen fokuserer på misjonens praksis og praksiskritikk, med en betydelig omtale av temaene ”misjon og maktbruk” og ”misjon og kultur”, temaer som innebærer en problematisering av misjonstanken. Omtalen av misjonens begrunnelse og mål framviser ikke den forventede bredde. Den religionsteologiske debatten nevnes ikke direkte i læreverket, men religionskomparative perspektiver dominerer framstillingen av ulike religioner og livssyn, og toleranse- og respektperspektivet vektlegges i drøftingen av det flerreligiøse og flerkulturelle samfunnet som Norge har utviklet seg til å bli. Etske verdier som fremmer fellesskap fokuseres.

Når det gjelder det misjonshistoriske stoff vektlegges norsk misjon på 1700- og 1800-tallet. Norske frikirkers misjon synliggjøres, men jeg har ikke funnet omtale av Den Norske Israelmisjon. En rekke kvinnelige misjonærer omtales, både med tekst og bilde. Under allmenn misjonshistorie nevnes aposteltidens misjon og misjonens aktuelle situasjon.

3. 9. 3 Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene og endringstendenser

Nedenfor vises tabell 3. 9. 2 som viser forekomsten av analysemomenter i de to læreverkene som forholder seg til Læreplanen av 1997. Tabellen gir et utgangspunkt for å sammenligne læreverkene og peke på endringstendenser i forhold til tidligere læreverk.

Tabell 3. 9. 2 Oversikt over forekomsten av analysemomenter i læreverk som følger L97

Misjonens begrunnelse og mål	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Guds universelle frelsesplan og frelsesverk	x	x
Misjonsdimensjonen i GT		
Misjonsbefalingen i NT	x	x
Frelse som misjonens målsetting	x	x
Den esjatologiske gjenopprettelse som misjonens motiv		

Misjonens midler	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Forkynnelse til frelse	x	x
Opplæring i kristen tro	x	x
Dåp	x	x
Diakoni	x	x

Misjonens praksis og praksiskritikk	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Økumenikk på misjonsmarken	x	x
Misjon og maktbruk	x	x
Misjon og kultur	x	x
Skolevirksomhet	x	x
Skriftliggjøring av språk – bibeloversettelse	x	x

Misjonen og den religionsteologiske debatt	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Presentasjon av ulike teologiske posisjoner	x	
Debatt om forholdet mellom dialog og forkynnelse	x	

Tabell 3. 9. 2 (forts)

Misjonens historiske perioder	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Allmenn misjonshistorie:		
- Evangeliets geografiske utbredelse i tidsperioder		
Evangeliets geografiske utbredelse i aposteltiden	x	x
Evangeliets geografiske utbredelse i oldtiden		
Evangeliets geografiske utbredelse i middelalderen	x	
Evangeliets geografiske utbredelse i nyere tid	x	x
- "Nyere tids misjonsvekkelser"		
"Katolsk misjonsvekkelse" (1500- og 1600-tallet)		
"Pietistisk misjonsvekkelse" (1700-tallet)		x
"Engelsk misjonsvekkelse" (1800-tallet)		
- Misjonærer		
Antall mannlige	1	1
Antall kvinnelige		
Norsk misjonshistorie:		
- Tidsperioder og geografisk utbredelse i regi av organisasjonene innenfor Den norske kirke		
1700-tallet: Troms og Finnmark og Grønland	x	x
1800-tallet: Afrika, Asia	x	x
1900-tallet: Afrika, Asia, Sør-Amerika		x
- Frikirkelig misjon	x	x
- Jødemisjon	x	
- Misjonærer		
Antall mannlige	4	5
Antall kvinnelige	2	7

Som det framgår av tabellen utelater læreverkene flere analysmomenter knyttet til misjonens begrunnelse og mål. Kun læreverket fra Gyldendal omtaler den religionsteologiske debatt. Forekomsten av misjonshistorisk stoff i disse læreverkene er om lag den samme som i lære-

verkene fra forrige læreplanperiode – M87 – , altså betydelig mindre enn i læreverkene fra 1960-tallet. Antall nevnte misjonærer er om lag det samme som i forrige læreplans læreverk.

Det virker som tyngdepunktet i det misjonsteologiske lærestoffet ligger innenfor misjonens praksis og praksiskritikk, og da særlig med vekt på tema som ”misjon og maktbruk” og ”misjon og kultur”. Omtalen og drøftingen av disse tema innebærer en betydelig problematisering av misjonstanken, en problematisering som viser en stigende tendens i forhold til læreverkene som forholder seg til M87. I likhet med M87-læreverkene framviser læreverkene som følger L97 en mangelfull omtale av misjonens begrunnelse og mål. Gyldendals læreverk omtaler og drøfter den religionsteologiske debatt og polariseringen mellom ”de to hovedfløyene”, som betegnes som ”fundamentalisme” og ”likeverdig dialog”, mens læreverket fra Cappelen vektlegger hovedsakelig religionskomparative perspektiver i sin presentasjon av religioner og livssyn. Cappelens læreverk omtaler dialog mellom religioner og livssyn og lar dette perspektivet, som kjennetegnes med begrepene respekt og toleranse, være dominerende i læreverket, men nevner ikke direkte den aktuelle debatt om forholdet mellom kristendommen og religionene og forholdet mellom dialog og forkynnelse av evangeliet. Gyldendals læreverk og dets fokus på den religionsteologiske debatt markerer en endring i forhold til forrige læreplans læreverk.

Begge læreverk fokuserer på norsk misjon på 1700- og 1800-tallet, men nevner også noe om allmenn misjonshistorie, slik som aposteltidens misjon og den nye globale misjonssituasjon. Læreverket fra Gyldendal nevner Den Norske Israelsmisjon, noe det fra Cappelen ikke gjør. Imidlertid omtaler Cappelens læreverk, i motsetning til det fra Gyldendal, pietistisk misjonsvekkelse. Cappelens læreverk nevner en rekke kvinnelige misjonærer ved navn, i motsetning til Gyldendals læreverk, som kun nevner et fåtall.

Det virker som den refererende stilen i læreverkene, som kunne påvises på 1970- og 1980-tallet, befestes og videreutvikles i de læreverk som følger L97.

3. 10. Analyse av Læreplanen for Kunnskapsløftet 2006 / Læreplan i religion, livssyn og etikk 2008 (LK06 / RLE2008)

Den internasjonale bakgrunnen for Læreplanverket for Kunnskapsløftet, 2006, eller bare benevnt "Læreplanen for Kunnskapsløftet 2006" ("LK06") med tanke på fagplandelen, er blant annet flere rapporter og undersøkelser om norsk utdanningspolitikk og visse realfag, undersøkelser som bidrog til en omfattende debatt om tilstanden i norsk skole. På nasjonalt nivå kunne en legge merke til en økende reformvilje: det ble hevdet at skolen trengte reformer og måtte styrkes rent faglig, dersom den skulle kunne hevde seg internasjonalt. LK06 kan oppfattes både som en videreutvikling av L97 og en reaksjon mot enkelte sider ved denne læreplanen. Med LK06 ønsket en å gi mer makt til det kommunale og lokale nivå gjennom fagplaner med lokal frihet, åpne for et større mangfold og vektlegge elevens og lærerens kompetanse. Planen representerer en nykonstruksjon innenfor læreplanutviklingen og kan oppfattes som en resultatorientert "obligatorisk kompetanseplan". Det multikulturelle samfunnet løftes enda sterkere fram som ramme for skolen, elevmedvirkning og elevenes sosiale kompetanse vektlegges og den "optimistiske troen" på elevenes læringslyst og læringsstrategier preger læreplanen. Fagplanen for KRL ble utviklet og endret etappevis, først i 2002, så i 2005 og endelig i 2008 med gjennomføringen av den nye betegnelsen på faget: "Religion, livssyn og etikk", forkortet "RLE". Det som kjennetegner den reviderte fagplanen er blant annet at organiseringen av stoffet på klassetrinn og mellom stoffområdene er overlatt til det lokale nivå og at kristendommen og andre religioner og livssyn skal ha en autentisk presentasjon.

I det innledende avsnittet, "Formål med faget", i fagplanen fra 2008, tales det om et religiøst og livssynsmessig mangfold, og om faget som en møteplass for elever med ulik bakgrunn. Ord som "respekt" og "dialog" brukes flere ganger i dette avsnittet. Videre tales det om at faget skal gi forståelse for og kjennskap til kristendommen og andre verdensreligioner og livssyn. Kristendommen knyttes til begrepene "europeisk og norsk kultur" og "kulturarven". Det refereres til Opplæringsloven, som slår fast – ifølge nye lovbestemmelser fra 2008 – at undervisningen skal være "objektiv, kritisk og pluralistisk". Alle religioner og livssyn skal behandles på en saklig og sakssvarende måte ut fra sitt "særpreget og mangfold" (Kunnskapsdepartementet 2008). Det som kjennetegner kompetansemålene for "kristendom" etter 10. årstrinn er tanken om å sammenligne og kontrastere kristendom i forhold til andre religioner og livssyn og å drøfte kristendommens

betydning for kultur og samfunnsliv. Dessuten blir det konfesjonelle mangfold innen kristendommen vektlagt.

Under ”Kompetansemål etter 10. årstrinn” for KRL-faget (Kunnskapsdepartementet 2006: 77-79), for RLE-faget fra sommeren 2008 (Kunnskapsdepartementet 2008), kommer misjonstanken til uttrykk. Dette skjer på en slik måte at jeg anvender direkte og indirekte referanser.

3. 10. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Jeg finner ingen direkte eller indirekte referanse til dette i planen. Imidlertid kan målmomentet for ”kristendom”; ”finne fram til sentrale skrifter i Bibelen og forklare forholdet mellom Det gamle og Det nye testamente”, oppfattes som en antydning til den kristne tros universalitet, der misjonens begrunnelse og mål er sentrale tanker.

3. 10. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Under kompetansemålene for kristendom finnes momentet ”drøfte spørsmål knyttet til kristen misjon, humanitært arbeid og økumenisk virksomhet”. Her brukes verbet ”drøfte” og den generelle formuleringen ”spørsmål knyttet til”. Misjonens midler kan være innbefattet i denne indirekte henvisningen, for eksempel kan uttrykket ”humanitært arbeid” antyde misjonal diakoni.

3. 10. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Igjen kan målmomentet for kristendom; ”drøfte spørsmål knyttet til kristen misjon, humanitært arbeid og økumenisk virksomhet”, vise til analysemomentene ”økumenikk på misjonsmarken”, ”misjon og maktbruk” og ”misjon og kultur”. Et annet moment som nevnes i planen for kristendom er at eleven skal kunne ”drøfte kristendommens betydning for kultur og samfunnsliv”, og dette kan vise til misjonens betydning for kulturen, blant annet misjonens skolevirksomhet, skriftliggjøring av språk og bibeloversettelser. Målmomentet under ”religiøs mangfold”, ”diskutere aktuelle spørsmål som oppstår i møte mellom religion, kultur og samfunn”, kan også antyde misjonens møte med kulturen. Igjen handler det om indirekte henvisninger.

3. 10. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatten?

Det første momentet blant kompetansemålene for kristendom etter 10. årstrinn er at ”eleven skal kunne forklare særpreget ved kristendom og kristen tro som livstolkning i forhold til andre tradisjoner: likhetstrekk og grunnleggende forskjeller”. Dette momentet handler om noe av bakgrunnen for den religionsteologiske debatten, og kan slik forstått være en indirekte henvisning til debatten. Også momentene ”drøfte spørsmål knyttet til kristen misjon, humanitært arbeid og økumenisk virksomhet” og ”innhente digital informasjon om og presentere aktuelle spørsmål som opptar mange kristne” kan oppfattes slik. For øvrig er ”dialogperspektivet” sentral i læreplanen. I læreplanens innledningsavsnitt, ”Formål med faget”, nevnes uttrykket ”religiøst og livssynsmessig mangfold”, og at ”faget skal bidra til evne til dialog mellom mennesker med ulik oppfatning av tros- og livssynsspørsmål” og at ”alle religioner og livssyn skal behandles på en faglig og sakssvarende måte ut fra sitt særpreg og mangfold”.

Målmomentene for ”jødedom, islam, hinduisme, buddhisme, annet religiøst mangfold og livssyn” inneholder også formuleringen om ”særpreg” ved den enkelte religion og formuleringen om ”likhetstrekk og grunnleggende forskjeller”. Målmomentene under ”religiøst mangfold”, ”vise evne til dialog om religions- og livssynsspørsmål og vise respekt for ulike religioner og livssyn” og ”diskutere aktuelle spørsmål som oppstår i møte mellom religion, kultur og samfunn”, synliggjør også dialog- og respektperspektivet.

3. 10. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Målmomentet for kristendom, ”gjøre rede for viktige hendelser i kristendommens historie fra reformasjonen til vår tid i Norge og i verden”, gir en indirekte referanse til nyere tids allmenne og norske misjonshistorie. Delmomentene ”utforske kristendommens stilling og særpreg i et land utenfor Europa” og ”gjør rede for kristendommens stilling i dag” kan oppfattes som en indirekte henvisning til den nye globale misjonssituasjon. Også momentet ”innhente digital informasjon om og presentere aktuelle spørsmål som opptar mange kristne” kan innbefatte spørsmål knyttet til misjonens historiske perioder, også misjonens nye situasjon.

Sammenfattende kan en si at misjonstanken får en redusert omtale i denne læreplanen sammenlignet med tidligere læreplaner. Henvisningene til misjon er stort sett indirekte, kun én

gang finner jeg begrepet ”kristen misjon” nevnt. I avsnittet ”Formål med faget”, i begynnelsen av læreplanen, dominerer respekt- og toleranseperspektivet og betydningen av dialog i et ”religiøst og livssynsmessig mangfold”. I momentene under kompetansemålene blir det lagt vekt på elevaktiviteter som å ”utforske, forklare, innhente, gjøre rede for og drøfte”. Det siste verbet krever mest av en skoleelev, og får et enda sterkere uttrykk i den videregående skolen. Verbet åpner for en problematisering av stoffet, også av misjonstanken.

Misjonsteologiske analysemomenter, deriblant den religionsteologiske debatt, kan bli nevnt når kristendom og andre religioner sammenlignes. Formuleringene ”særpreget ved kristendom og kristen tro” og ”likhetstrekk og grunnleggende forskjeller” mellom kristendom og andre tradisjoner nevnes i det første målmomentet for kristendom. Disse formuleringene gjentas for de andre religioner og livssyn. At det ikke kun er snakk om ”kosmetiske” skilnader viser adjektivet ”grunnleggende”. Læreplanen bruker uttrykkene ”kristendom og kristen tro som livstolkning” i det første målmomentet. Det siste uttrykket kan oppfattes som en relativisering av den kristne tros åpenbaringseksklusivitet: den kristne tro har én livstolkning, en annen tro har en annen. Denne formulering kan lede til tanken om at det dreier seg mer om tolkninger av troen enn om troens innhold, eller at det handler om ulike tolkninger av universelle religiøse fenomener. Ellers merker en seg at uttrykket ”andre tradisjoner” anvendes gjennomgående i målmomentene for kristendom, jødedom, islam, hinduisme, buddhisme og livssyn istedenfor det mer tradisjonelle uttrykket ”andre religioner”. Læreplanens bruk av begrepet tradisjoner kan tolkes som et forsøk på å unngå religionsbegrepet, et vanskelig begrep innenfor religionsforskningen. Røster innenfor religionsvitenskap vil hevde at begrepet ”religion” er et vestlig begrep og at det er uegnet i møte med ikke-vestlige uttrykk for tro og livstolkning (Gilhus og Mikaelsson 2001: 16-18).

Det mest påfallende ved omtalen av misjonstanken i denne læreplanen er kanskje den korte referansen til misjonshistorien, der ingen misjonærer eller misjonsorganisasjoner nevnes. Det nasjonale aspektet er også ”tonet ned”, et aspekt som har vært til stede i tidligere læreplaner, her er det internasjonale aspektet er vektlagt, noe som kan ses i sammenheng med vår tids ”globalisering” eller ”internasjonalisering”. Formuleringen ”viktige hendelser i kristendommens historie” kan gi lærebokforfattere stor frihet i deres valg, vektlegging og vinkling av misjonstanken.

3. 11 Analyse av lærebøker som følger Læreplanen for Kunnskapsløftet 2006 /

Læreplan i religion, livssyn og etikk 2008 (LK06 / RLE2008)

Gyldendals læreverk av Holth og Kallevik m fl, som jeg vil analysere først, består av ”grunnbøkene” ”Horisonter 8”, ”Horisonter 9” og ”Horisonter 10” (Holth og Deschington 2006, Holth m fl 2007 og Holth og Kallevik 2008). Deretter vil jeg analysere læreverket fra Cappelen Forlag, som består av ”elevbøkene” ”Under samme himmel 1, 2 og 3” (Wiik og Waale 2006, 2006 og 2007). Til begge læreverkene ble det gitt ut lærerveildninger for 8., 9. og 10. klasse. Disse kalles ”Ressurspermer” i læreverket fra Gyldendal og ”Lærerens bok” i læreverket fra Cappelen. Begge læreverk har også komponentene CD og nettsted. Læreverk som følger LK06 / RLE08 presenterer hovedsakelig det misjonshistoriske stoffet på 8. trinn og det misjonsteologiske stoffet på 10. trinn. Tekstmateriale som kan knyttes til den religionsteologiske debatten kan bli funnet i lærebøkene for 8. og 10. klasse.

Nedenfor vises tabell 3. 11. 1 som synliggjør kvantiteten på misjonsstoffet i disse læreverkene som forholder seg til Læreplanen for Kunnskapsløftet 2006 / Læreplan i religion, livssyn og etikk 2008.

Tabell 3. 11. 1 Oversikt over omfang av misjonsstoff i læreverk som følger LK06 / RLE08

Læreverk: Gyldendal	Sideandel misjonsstoff	Prosentandel misjonsstoff
”Horisonter 8”	6 / 207	3
”Horisonter 9”	4 / 217	2
”Horisonter 10”	23 / 233	10

Læreverk: Cappelen	Sideandel misjonsstoff	Prosentandel misjonsstoff
”Under samme himmel 1”	4 / 210	2
”Under samme himmel 2”	14 / 230	6
”Under samme himmel 3”	10 / 259	4

Omfanget av misjonsstoffet er noe større i Gyldendals læreverk enn i det fra Cappelen.

Omfanget av stoffet i læreverket til Gyldendal utgjør om lag det samme som i læreverket til Gyldendal fra den forrige læreplanperioden, mens omfanget av misjonsstoffet i Cappelens læreverk representerer en betydelig økning i forhold til Cappelens læreverk fra forrige læreplanperiode. Gyldendals læreverk plasserer det meste av misjonsstoffet på det 10. årstrinn, mens Cappelens læreverk fordeler det over alle tre årstrinn, med hovedvekt på det 9. trinn.

3. 11. 1 Analyse av læreverket "Horisonter 8", "Horisonter 9" og "Horisonter 10"

Gyldendals læreverk for ungdomsskolen består av tre grunnbøker, ressurspermer, CD og nettsted. Grunnbøkene Horisonter 8 og Horisonter 9 dekker målene for KRL etter LK06, mens grunnboken Horisonter 10 dekker målene for RLE etter læreplanen av 2008. Det er tale om mindre endringer. Avsnittet "Fra KRL til RLE" i læreverkets ressursperm omtaler denne siste endringen i fagets navn og innhold (Horisonter 10 Ressursperm 2008: 5-6). Grunnbøkene inneholder mye kunnskapsstoff, og "presenterer religioner og livssyn ut fra deres egenart, slik at faget blir en møteplass for respekt og toleranse", som det heter på bak på de tre grunnbokomslagene. I grunnboken for 8. klasse, "Horisonter 8", inneholder kapittel 9, "Fra Norges religionshistorie", misjonsteologisk og misjonshistorisk tekstmateriale. Kapittel 6, "Bibelen", inneholder noe misjonsteologisk stoff, mens kapittel 2, "Religioner og livssyn i dag", handler om religiøst og kulturelt mangfold, respekt og dialog, tema som forbindes med den religions-teologiske debatt. I grunnboken for 9. klasse, "Horisonter 9", inneholder kapittel 3, "På sporet av Jesus", noe misjonsteologisk tekstmateriale, kapittel 4, "Kristendommen", noe misjonshistorie, og kapittel 8, "Noen kristne trossamfunn", noe om norske frikirkers misjon. I grunnboken for 10. klasse, "Horisonter 10", inneholder kapittel 2, "Katolsk og ortodoks kristendom", noe misjonshistorisk og religionsteologisk stoff, kapittel 3, "Tekster om tro og livssyn", inneholder stoff som kan knyttes til den religionsteologiske debatt, kapittel 6, "Tanker, tro og tvil i Bibelen", inneholder noe misjonshistorie og kapittel 9, "Å krysse grenser", "misjonskapitlet i grunnboken", inneholder betydelig misjonsteologisk tekstmateriale.

Misjonsstoffet i læreverket utdyper og utvikler læreplanens kompetansemål. Når det gjelder LK06 / RLE08s kompetansemål i forhold til misjonstanken, er disse målene generelt uttrykt, med "åpne" ord og formuleringer, noe som gir lærebokforfatterne stor frihet med hensyn til stoffutvalg og dermed stoffvektlegging. Ut fra læreplanen er det derfor ikke gitt på detaljnivå hva

en kan forvente å finne om misjon i læreverket. Gyldendals læreverk velger å fokusere mer på misjonsteoretiske spørsmål, det som jeg har kalt misjonsteologi, slik som misjonens midler, særlig diakoni, misjonens praksis og praksiskritikk og den religionsteologiske debatt. Denne debatten nevnes ikke eksplisitt i læreplanen, men lærebokforfatterne gir dette en bred omtale, noe som kan tilsi å betegne dette stoffet som tilleggsstoff.

Læreverket ønsker ifølge lærerveiledningen å ”bevare den saklige distansen, få med kritiske synspunkter og ikke feie motsetningene under teppet” når det tar opp emner knyttet til kapitlet om kristen misjon i dag i grunnboken for 10. klasse, ”Å krysse grenser” (Horisonter 10 Ressursperm 2008: 315). Dessuten bruker lærerveiledningen uttrykket ”misjonens janusansikt” – ”den gode historien” og ”den triste historien” – når det skal beskrive heldige og uheldige sider ved misjonshistorien, sider som jeg beskriver som ”misjonens praksis og praksiskritikk (sss: 315). Videre heter det om læreverkets omtale av den religionsteologiske debatt: ”I grunnboka kommer vi inn på det spenningsfeltet som misjonstenkningen befinner seg i innenfor den kristne kirke i dag. De fundamentalistiske bevegelsene har en misjonsstrategi som gjerne blir kalt triumfalistisk. De kjennetegnes av en temmelig krigersk terminologi (...) I den motsatte enden av skalaen finner vi dem som synes at denne formen for aggressiv rekrutteringskristendom er skammelig og opprørende. De mener Gud er nærværende og arbeider i hele verden, også i andre religioner. Den kristne kirke må møte alle mennesker med dyp respekt og ta andres tro på alvor. En religionsdialog basert på likeverd og ydmykhet er den eneste veien å gå i vår tid, hevder de, og tar kraftig avstand fra karismatiske ”korstog”. Den misjonstenkningen som preger de store kirkesamfunnene i vår tid, befinner seg et sted imellom disse to ytterpunktene” (sss: 315-316).

Misjonshistorisk stoff får mindre omtale i læreverket, både allmenn og norsk misjonshistorie. Likevel nevnes flere misjonærer ved navn, noe som ikke skjer i læreplanen, og som derfor også kan oppfattes som tilleggsstoff.

3. 11. 1. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Guds universelle frelsesplan og frelsesverk som misjonens begrunnelse og mål synliggjøres i avsnittet ”Hvordan er forholdet mellom Bibelens to deler?”, som er en del av kapittel 6, ”Bibelen”, i grunnboken for 8. årstrinn. Forholdet mellom GT og NT ses under perspektivet ”sammenheng og brudd”: ”Ifølge kristendommen er Bibelen en stor fortelling om Gud og menneskene. Det er en fortelling om frelse, og denne historiens høydepunkt er budskapet om

Jesus i Det nye testamentet ” (Horisonter 8 2006: 131). Viderer heter det at ”den frelsen Jesus kom med, gjaldt hele menneskeheten (...) Derfor sier de kristne at Guds folk ikke lenger er en bestemt folkegruppe i Midtøsten, men den kristne kirke overalt i verden”. Så nevnes ”apostelen Paulus” – apostelbegrepet forklares i en margtekst – som er en utsending for den nye pakt, og hans grensesprengende budskap og virksomhet: ”Paulus, som også var jøde, gjorde bruddet med jødedommen enda tydeligere. Brevene hans forteller om en kamp for en ny gudstro. For at budskapet om Jesus skulle nå ut til alle mennesker, ville Paulus fjerne de grensene som jødedommen satte mellom jøder og ikke-jøder (...) ” (sss: 132). Et bilde av Paulus som forkynner budskapet om Jesus til jøder i Damaskus illustrerer teksten. Lignende tanker om kristendommens universalitet kommer til uttrykk i underavsnittet ”Kristendom handler om å tro på Jesus”, som er en del av kapitlet ”Kristendommen” i grunnboken for 9. årstrinn (Horisonter 9 2007: 98), og i underavsnittet ”Paulus og den nye rettferdigheten”, som er en del av kapitlet ”Tanker, tro og tvil i Bibelen” i grunnboken for 10. årstrinn (Horisonter 10 2008: 147-148).

Misjonsdimensjonen i GT synliggjøres også i kapitlet om Bibelen i grunnboken for 8. årstrinn. I avsnittet ”Den store bibelske fortellingen”, som representerer det såkalte ”innblikkstoffet” i grunnboken, som er merket med grønt, og representerer lærestoff som elever ”kan velge å fordype seg i” (Horisonter 8 2006: 3), nevnes Jesus som ”Herrens lidende tjener” i profeten Jesaja: ”Denne skikkelsen skulle bringe frelse gjennom sin lidelse og død” (sss: 137). Så nevnes Jesu oppstandelse og at ”resten av Det nye testamentet handler om hvordan de første kristne bringer budskapet om Jesus Kristus videre for å gjøre ”alle folk til disipler” (Matteus 28, 19). Nå dreier det seg ikke lenger om ett folk, men om hele menneskeheten (...) ” (sss: 138). Ordet disippel forklares som en elev, som har Jesus som ”læremester og forbilde”, i en margtekst. Misjonsdimensjonen i GT synliggjøres også i avsnittet ”Hvorfor misjon?”, som er en del av delkapitlet ”Kristen misjon i dag” i begynnelsen av kapittel 9, ”Å krysse grenser”, i grunnboken for 10. årstrinn. Her trekkes ”misjonslinjen” tilbake til 1. Mosebok: ”Ordet misjon kommer fra et latinsk ord som betyr ”utsendelse”. Utgangspunktet for kristen misjon er den store fortellingen om Gud i Bibelen. Gud er den som sendte Abraham ut på vandring. Han er den som sendte Moses til farao med et viktig oppdrag, og Han sendte profetene til Israels-folket. Jesus Kristus ble sendt til verden da tiden var inne. Ifølge kristen tro viste Jesus seg for disiplene etter oppstandelsen og sa: ”Fred være med dere. Som Far har sendt meg, sender jeg dere” (Joh 20, 21)” (Horisonter 10 2008: 214).

Misjonsbefalingen ifølge Joh 20, 21 nevnes altså i avsnittet ”Hvorfor misjon?”. Også misjonsbefalingen ifølge Matt 28, 18-20 tas med. Begge skriftstedene gjengis, Matt 28, 18-20 i en margtekstrute. ”Den kristne kirke kan altså ikke velge om den vil drive misjon eller ikke. Ifølge Bibelen har kirken et oppdrag i verden som den må forsøke å utføre. De kristne legger vekt på at det å krysse grenser har vært et grunnleggende trekk ved kirken helt fra begynnelsen. De språklige grensene mellom folkegrupper ble krysset allerede på den første pinsedagen” heter det i teksten (sss: 214-215).

Misjonens mål generelt nevnes i en forklarende margtekst i underavsnittet ”Misjonsbevegelsen”, som er en del av kapittel 9 i grunnboken for 8. årstrinn: ”misjon – arbeid for å utbre en religion. Ordet kommer fra et latinske ord som betyr ”utsendelse” ”(Horisonter 9 2007: 206). Definisjonen av misjon gjøres her allmenn.

Den esjatologiske gjenopprettelse som misjonens motiv nevnes kun indirekte i avsnittet ”Den store bibelske fortellingen”, som representerer det såkalte ”innblikkstoffet” i grunnboken for 8. klasse. Underavsnittet ”Fjerde akt: den kristne kirke og håpet om nyskapelse” handler om misjonsoppdraget ifølge Matteus 28, 19 og aposteltidens misjon. På slutten av underavsnittet heter det: ”Den kristne kirke lever i håpet om en framtid da alt skal bli nytt og ”Gud skal være alt i alle” (1. Korinterbrev 15, 28)” (Horisonter 8 2006: 139). Så nevnes brevlitteraturen i NT og Bibelens siste bok, Johannes’ åpenbaring, som beskriver ”selve nyskapelsen”: ”en ny himmel og en ny jord, der alt er fullkomment”.

Læreverket gir altså en bred omtale av misjonens begrunnelse og mål. Den frelseshistoriske linje gjennom Bibelen vektlegges. Ellers framviser læreverket en refererende stil i omtalen av misjonens grunntanker.

3. 11. 1. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

Forkynnelse nevnes i underavsnittet ”Trosbevegelsen – nye menigheter i en ny tid”, som er en del av kapittel 8, ”Noen kristne trossamfunn”, i elevboken for 9 årstrinn. Her nevnes ”predikanten Aril Edvardsen” og ”Troens Bevis Verdens Evangelisering”, ”i dag driver denne organisasjonen ulike former for kristent misjonsarbeid i 200 land” (Horisonter 9 2007: 218). Ordet ”evangelisering” forklares i en margtekst: ”å forkynne evangeliet til dem som ikke tror”. I avsnittet ”Paulus – kristendommens store misjonær og forfatter” i kapittel 6, ”Tanker, tro og tvil

i Bibelen”, i grunnboken for 10. årstrinn, forklares ordet ”misjonær” i en margtekst: ”misjonær – en som arbeider for å utbre en religion eller forkynne et budskap” (Horisonter 10 2008: 140). Definisjonen av misjonær gjøres altså allmenn. Om Paulus heter det: ”Han brukte alle sine krefter på to ting: å forkynne sin tro på Jesus (...)”. Forkynnelse nevnes også i avsnittet ”Hvorfor misjon?”, som er en del av kapittel 9, ”Å krysse grenser”, i samme grunnbok i forbindelse med at ”apostelen Filip forkynnte budskapet om Jesus til en hoffmann fra Etiopia, og det endte med at hoffmannen ble døpt av Filip” (sss: 214). Teksten kommenterer et bilde av en nederlandsk maler om samme fortelling. Her nevnes også dåpen sammen med forkynnelsen. ”Gud har invitert alle mennesker til å være med i et stort fellesskap, ifølge kristendommen. Kirkens oppgave er å gå ut med denne invitasjonen, i ord og i handling. Det vil si å forkynne det kristne budskapet og samtidig bekjempe lidelse, nød og urettferdighet. Å arbeide for å gjøre menneskers hverdag bedre er en viktig side ved kirkens misjon (oppdrag). Men denne delen av kirkens virksomhet blir ofte kalt diakoni, som betyr tjeneste (...)” heter det videre i teksten. Her nevnes også begrepet diakoni, et begrep som får en bredere omtale på sidene 219-225 i grunnboken.

Misjonens mål som det ”å omvende flest mulig mennesker raskest mulig” omtales også i samme kapittel: ”Noen tenker helt annerledes om misjon, blant annet en del kristne organisasjoner i Nord-Amerika og Europa som arbeider i Asia, Afrika og Latin-Amerika. De blir ofte kalt kristne fundamentalister, og målet deres er å omvende flest mulig mennesker raskest mulig. De mener at alle de som ikke tror på Jesus, er dømt til å havne i helvete. Andre religioner kan bli sett som djevelens verk, og kjennskap til dem er viktig bare fordi man må kjenne fienden for å kunne vinne over fienden” (sss: 217-218).

Opplæring i kristen tro knyttes i avsnittet ”Hva vil det si å være munk eller nonne?”, som er en del av kapittel 2, ”Katolsk og ortodoks kristendom”, i grunnboken for 10. klasse, til munke- og nonneordener. Selv om ikke begrepet misjon nevnes direkte i denne teksten, representerer disse ordenene mye av tyngdepunktet i katolsk misjonsarbeid. Dominikanerne nevnes i forbindelse med studier, undervisning og vitenskap (sss: 40-41). Opplæring i kristen tro nevnes også i delkapitlet ”Paulus – kristendommens store misjonær og forfatter”, som er en del av kapittel 6, ”Tanker, tro og tvil i Bibelen”, i grunnboken for 10. klasse. Om Paulus heter det at ”han brukte alle sine krefter på to ting: å forkynne sin tro på Jesus ... og å finne løsninger på små og store problemer som oppstod i de menighetene han grunnla” (sss: 141-142). Disse problemene dannet ofte utgangspunkt for opplæring i kristen tro. Denne opplæringen foregikk også gjennom

apostelen Paulus' brev. Avsnittet "Brevskriveren Paulus" synliggjør denne siden av hans misjonstjeneste (sss: 144).

I delkapitlet "Omsorg, respekt og rettferdighet", som avsluttet kapittel 9, "Å krysse grenser", i grunnboken for 10. klasse omtales kirkens diakoni. I avsnittet "Slik jeg har gjort mot dere, skal også dere gjøre" omtales Jesus som forbilde i det å hjelpe andre, "til å være med i tjeneste (diakoni) for andre" (sss: 221). Kirkens diakoni blir her begrunnet ut fra den første trosartikkel om Gud som skapte mennesket i sitt bilde, 1 Mos 1, 27, men settes også i forbindelse med kristendommens framvekst i Romerriket. Klostrenes pleie av fattige, syke og gamle nevnes også, noe som gir assosiasjoner til middelalderens misjon. De etiske spørsmålene som blir tatt opp i delkapitlet "Omsorg, respekt og rettferdighet" gir også en sammenheng med kapittel 1, som handler om etiske tenkemåter, og kapittel 7, som blant annet handler om hiv og aids, begge i samme grunnbok. Diakonalt arbeid knyttes altså ikke så direkte til ytre misjon i disse tekstene.

Læreverket gir altså en bred omtale av misjonens midler, særlig blir det gitt plass til den kristne kirkes diakoni. Forkynnelsen av evangeliet omtales og drøftes i forbindelse med beskrivelsen av kristne fundamentalister. Også i disse tekstene merkes den refererende stilen.

3. 11. 1. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Temaet "misjon og økumenikk" blir antydnet i en margtekstrute i avsnittet "Hvorfor misjon?", som finnes i kapittel 9 i grunnboken for 10. årstrinn: "Fellesskap og samarbeid mellom de kristne kirkesamfunnene i nyere tid har også dreid seg om å krysse grenser. Dett blir det fortalt om på nettstedet til læreverket" (sss: 215).

Temaet "misjon og maktbruk" nevnes i forbindelse med omtalen av Danmark-Norges misjon blant samene på 1700-tallet. I avsnittet om læstadianismen og det samiske kirkelivet i grunnboken for 8. årstrinn heter det: "Det handlet også om viktige handelsveier og kongens makt i nord. Svenskene og russerne måtte stoppes i sine forsøk på å få kontroll over de samiske områdene. Kongen i København lyktes med dette, ikke minst ved hjelp av presten Thomas von Westen (...)" (Horisonter 8 2006: 197). Lignende tanker kommer til uttrykk i avsnittet "Kristendommens historie i de siste 500 årene", som er en del av kapittel 4, "Kristendommen", i grunnboken for 9. årstrinn: "For 500 år siden begynte den lange perioden med Europas

erobringer, handel og misjon overfor Amerika, Afrika og Asia. Slik ble kristendommen utbredt i alle deler av verden” (Horisonter 9 2007: 110).

Avsnittet ”Den gode historien og den triste historien” i delkapitlet ”Kristen misjon i dag” i elevboken for 10. årstrinn handler også om misjon og maktbruk: ”Den triste historien handler om maktbruk, overgrep og undertrykkelse. Det hendte at misjonærer la grunnlaget for en vellykket kolonisering. Men oftest kom misjonen inn i nye områder etter at en kolonimakt hadde gjennomført erobringen (...) Riktignok var det flere unntak. Misjonærene kunne ta undertrykte folk i forsvar, samarbeide godt med dem og ikke minst ta i bruk språket deres” (Horisonter 10 2008: 215). Grunnboken søker her å ballansere framstillingen.

Temaet ”misjon og kultur” nevnes også i forbindelse med omtalen av Danmark-Norges misjon blant samene på 1700-tallet i grunnboken for 8. klasse: ”Selv om han (Thomas von Westen, min anmerkning) la vekt på å bruke samenes eget språk, skjedde det flere overgrep mot den samiske kulturen i denne perioden. Mange samer opplevde at nordmennene var inntrengere på deres områder, og at det samiske folket fikk ofte føle at disse inntrengerne så ned på både språket og tradisjonene deres” (Horisonter 8 2006: 197). 1800- og 1900-tallets ”fornorskningsprosess” nevnes også. ”Kirken fulgte ikke noen klar linje” heter det. I det neste avsnittet ”Lars Levi Læstadius og vekkelsen blant samene” omtales Læstadius virke blant samene på Nordkalotten. Han skal ha framstilt ”den gamle samiske religionen” langt mer positivt enn det von Westen og prestene etter ham hadde gjort (sss: 199).

Avsnittet ”Den gode historien og den triste historien” i delkapitlet ”Kristen misjon i dag” i grunnboken for 10. årstrinn handler også om misjon og kultur: ”Respekten for andres skikker og tenkemåter var som regel ikke særlig stor, verken hos kolonistene eller hos misjonærene. Å forkynne kristendommen og å utbre Vestens kultur gikk gjerne hånd i hånd (Horisonter 10 2008: 215). Grunnboken tar med ”To kritiske stemmer fra Kenya og Canada”, som skal synliggjøre kritikkverdige forhold, sett med ”mottakernes øyne”, knyttet til ”Kristen misjon og den hvite manns erobringer” (sss: 216).

Skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse nevnes i en margtekstrute i avsnittet ”Hvorfor misjon?”: ”**Visste du at** mange folkegrupper har fått sitt eget skriftspråk på grunn av misjonærs arbeid med å oversette Bibelen til nye språk. Et eksempel er en av Norges første misjon-

ærer, Lars Skrefsrud. I løpet av kort tid greide han å gi santalfolket i India et skriftspråk (sss: 215).

Læreverket til Gyldendal tar altså med alle momentene som handler om misjonens praksis og praksiskritikk. Minst omtales misjon og økumenikk. Det fokuseres på misjon og maktbruk og misjon og kultur. Læreverket unnlater ikke å påpeke overgrep fra misjonens side som gjelder disse tema. Imidlertid går ikke elevbøkene inn på det underliggende problemområdet, at kristen tro og etikk vil måtte stå i konflikt til mye av den lokale tro og etikk på misjonsmarkene.

3. 11. 1. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatt?

Respekt- og toleranseperspektivet preger læreverkets grunnbøker. Faget skal bli ”en møteplass for respekt og toleranse”, som det heter på bokomslagene. Dette perspektivet kommer til uttrykk i kapittel 2, ”Religioner og livssyn i dag”, i grunnboken for 8. årstrinn. Her beskrives blant annet ”Det nye mangfoldet i Norge” (Horisonter 8 2006: 26-28) og religiøse fenomener. Avsnittet ”Respekt og toleranse – hva handler det om?” representerer innblikksstoff, og tar opp konkrete eksempler på dette grunnleggende perspektivet (sss: 40-43). Mot slutten av avsnittet finnes underavsnittet ”Dialog – å lytte for å lære”. Her omtales dialog som ”en samtale mellom mennesker der begge parter mener at de kan lære noe av den andre. I en dialog må man lytte til hva den andre sier, og være åpen for den andres synspunkter og meninger. En dialog kan hjelpe oss til å bli mer bevisste på hva som er vårt eget standpunkt: Hva mener jeg egentlig?” (sss: 43). Målet med en dialog kan være å bli enig om noe, eller å få en større forståelse for andre, heter det i teksten.

I ”tidslinje” i kapittelet ”Kristendommen” i grunnboken for 9. årstrinn nevnes følgende i forbindelse med tidsangivelsen 1962-1965: ”**Det andre vatikankonsilet** (stort kirkemøte i Roma) sørger for at den katolske kirke får en mer åpen holdning overfor andre kirkesamfunn, andre religioner og det moderne samfunnet” (Horisonter 9 2007: 113). Dette kirkemøte kom til å bety mye for den religionsteologiske debatt. Møtet nevnes også i kapittel 2, ”Katolsk og ortodoks kristendom”, i grunnboken for 10. årstrinn. I underavsnittet ”Fornyelse av kirken: det andre Vatikankonsilet” refereres et av vedtakene på møtet: ”Kirken bør satse mer på dialog med andre religioner, det vil si samtaler bygd på gjensidig respekt” (Horisonter 10 2008: 42-43). Kapittel 3 i den samme grunnboken, ”Tekster om tro og livssyn”, inneholder en del bakgrunnsstoff for den religionsteologiske debatt, blant annet avsnittet ”Både mange likheter og store forskjeller” (sss:

61). Her nevnes ”fellestrekk” ved religioner og livssyn og at ”religionene har ganske forskjellige måter å forstå tilværelsen på”. Lignende tanker kommer til uttrykk i delkapitlet ”Tanker om Gud”, der religioners og livssyns gudstro sammenlignes og kontrasteres (sss: 69).

I avsnittet ”Hvorfor misjon?”, som er en del av delkapitlet ”Kristen misjon i dag”, som igjen finnes i begynnelsen av kapittel 9 i grunnboken for 10. årstrinn, ”Å krysse grenser”, problematiseres det å drive misjon, både kristen misjon og misjon i regi av andre religioner. Jødedommens avstandtagen til misjonsarbeid omtales: ”Men å drive misjonsarbeid slik de kristne gjør, mener jødene er til skade for det som er viktigst i verden i dag: å styrke forståelsen og respekten mellom religioner og folkegrupper” (sss: 213). Vår tids nye tanker om misjon nevnes: ”I det norske samfunnet for omkring hundre år siden var folk flest opptatt av kristen misjon, og det å støtte opp om misjonsarbeidet var en av de største folkebevegelsene i Norge. I vår tid er situasjonen en helt annen, og mange er skeptiske til misjon. De synes at det er galt å forsøke å trekke sin egen religion ned over hodet på folk som ikke har bedt om det. Andre sier at det først og fremst er et spørsmål om hvordan misjonsarbeidet blir drevet. Innen kristendommen er det i dag ulike meninger om dette” (sss: 213). Noe av bakgrunnen for denne tenkningen er ”Den gode og den triste historien” som omtales i det neste avsnittet. Her heter det blant annet: ”Uansett er det et faktum at både den gode og den triste historien er sanne. Derfor blir mange kristne i Vesten i dag skamfulle når de leser om hva en del misjonærer sa og gjorde, og de vil ikke at denne historien skal gjenta seg” (sss: 215).

I det neste avsnittet, ”Hvordan drive kristen misjon i vår tid?”, nevnes ulike posisjoner i den religionsteologiske debatt og ulike syn på forholdet mellom dialog og forkynnelse: ”Å vise respekt for andres kultur og å leve seg inn i andres tro er svært viktig for den som vil dele sin tro med andre. En misjonær må altså være villig til å lytte, ikke bare forkynne, slik at det blir en god dialog. Det betyr også at den kristne kirke må lære seg å sette pris på at det finnes flere religioner i verden. De kristne sitter ikke med enerett på håp eller sannhet i menneskenes liv” (sss: 217). Videre heter det: ”Slike tanker finner vi i dag blant kristne mennesker i mange kirkesamfunn, men det er slett ikke alle som er enige i det som står ovenfor. Noen tenker helt annerledes om misjon, blant annet en del kristne organisasjoner i Nord-Amerika og Europa som arbeider i Asia, Afrika og Latin-Amerika. De blir ofte kalt kristne fundamentalister, og målet deres er å omvende flest mulig mennesker raskest mulig. De mener at alle de som ikke tror på Jesus, er dømt til å havne i helvete. Andre religioner kan bli sett som djevelens verk, og kjennskap til dem er viktig bare fordi man må kjenne fienden for å kunne vinne over fienden” (sss: 217-218). Betegnelsen

”fundamentalister” forklares i en margtekstrute: ”fundamentalister – mennesker som tror at de hellige skriftene gir den bokstavelige sannheten på alle livets områder. De mener at både familiene og hele samfunnet bør rette seg etter religionens krav og tenkemåte”. Teksten konkluderer med følgende: ”De to holdningene som vi har nevnt her, står i skarp motsetning til hverandre. Begge har stor oppslutning innenfor kristendommen i dag, så denne motsetningen vil utvilsomt merkes også i framtiden” (sss: 218).

Læreverket fokuserer altså en hel del på den religionsteologiske debatt. Polariseringen innen kristen misjonstenkning synliggjøres. To hovedposisjoner i denne debatten refereres i teksten. Dialogen settes her ikke inn i en overordnet misjonsteologisk ramme, den relateres ikke til misjonens mål om å vinne mennesker for troen på Jesus Kristus som frelser, men ses mer i et større religiøst og samfunnsmessig perspektiv. Nye tanker om misjon refereres og det negative synes her å bli førende i tenkningen. Stilen i grunnboktekstene er iblant normativ, og kan oppleves som uttrykk for teologiske posisjoner. Tekstene søker å gi en orientering, men det kan oppleves som om forfatterne vektlegger sine prioriteringer.

3. 11. 1. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Aposteltidens misjon, representert ved apostelen Paulus, nevnes i avsnittet om forholdet mellom Bibelens to deler i kapittel 6, ”Bibelen”, i grunnboken for 8. årstrinn. I teksten vektlegges NTs forkynnelse som ”et brudd med religionen som bygde på Det gamle testamentet” (Horisonter 8 2006: 132). Aposteltidens misjon omtales også i avsnittet om ”Den store bibelske fortellingen”, også i kapittel 6: ”De kristne menighetene er små og svake, noen av dem blir forfulgt, og oppdraget virker umulig. Men de har en tro som gjør at de ikke lar seg stanse” (sss: 139). Så nevnes Paulus som når fram til Roma, ”verdens midtpunkt for alle dem som bor i det store Romerriket”. Aposteltidens misjon nevnes også i en margtekst i avsnittet ”Evangeliene i Det nye testamentet”, som er en del av kapittel 3, ”På sporet av Jesus”, i grunnboken for 9. årstrinn. I denne teksten forklares ordet ”apostel”, og om Paulus heter det følgende: ”Han var kristendommens første store misjonær og skrev flere brev til menighetene rundt Middelhavet” (Horisonter 9 2007: 76). Avsnittet ”Paulus – kristendommens store misjonær og forfatter” i kapittel 6, ”Tanker, tro og tvil i Bibelen”, i grunnboken for 10. årstrinn, omtaler også aposteltidens misjon ved Paulus: ”Paulus er hovedpersonen i den fortellingen som heter Apostlenes gjerninger. Der blir det fortalt om hans utrettelige innsats som misjonær i mange byer ved Middelhavet (...)” (Horisonter 10 2008: 140). Noe av aposteltidens misjon nevnes også i

forbindelse med at den etiopiske hoffmann ble døpt av apostelen Filip: ”Slik begynte den etiopiske kirke, ifølge tradisjonen” heter det i avsnittet ”Hvorfor misjon?” i grunnboken for 10. klasse (sss: 214).

Underavsnittet ”Hva vil det si å være munk eller nonne?”, som er en del av kapittel 2, ”Katolsk og ortodoks kristendom”, i grunnboken for 10. årstrinn, kan gi assosiasjoner til middelalderens misjon: ”Et annet typisk trekk ved den katolske kirke er store og små fellesskap av munkere eller nonner. Gjennom historien er stadig nye munkeordener og nonneordener blitt opprettet (...) Noen ordener er best kjent for å drive studier, undervisning og vitenskap, slik som dominikanerne. Andre driver mye med sosialt arbeid eller misjon, for eksempel er fransiskanerne kjent for et omfattende hjelpearbeid” (Horisonter 10 2008: 40-41). Misjonsaspektet ved klosterbevegelsen er ikke framtredd i denne omtalen. En annen og mer indirekte henvisning til middelalderens misjon nevnes i underavsnittet ”Hvordan russerne ble et kristent folk”, også i kapittel 2. Her omtales kong Vladimir den store av Kiev, som lot seg døpe etter å ha mottatt en rapport fra sine sendebud som hadde gjennomført et besøk i Sofia-kirken i Konstantinopel. Kongens dåp knyttes til grunnleggelsen av den russisk-ortodokse kirke rundt år 1000 e Kr (sss: 53).

Kapittel 9, ”Fra Norges religionshistorie”, det siste kapitlet i grunnboken for 8. årstrinn, inneholder nyere tids norsk misjonshistorie. Kapitlet begynner med en tidslinje som skal gi en oversikt over ”noen viktige hendelser fra reformasjonen til vår tid” (Horisonter 8: 188-189). I forbindelse med årene 1716-1723 nevnes det at ”**Thomas von Westen** starter misjonsarbeid blant samene i Finnmark”, og tiden fra 1850-årene får følgende kommentar: ”**Omfattende vekkelser** fører til flere folkebevegelser knyttet til bedehus og misjonsforeninger. **Lars Skrefsrud** arbeider i India og er Norges mest kjente misjonær. **Cathinka Guldborg** blir en drivkraft i kirkens sykepleie og omsorgsarbeid”. Guldborgs arbeid gjaldt hovedsakelig diakoni i Norge, men skulle få følger for diakonalt arbeid på misjonsmarkene.

Danmark-Norges misjon blant samene i Nord-Norge nevnes i avsnittet ”Læstadianismen og det samiske kirkelivet” (sss: 197-198): ”Pietistene på 1700-tallet var opptatt av å drive kristent misjonsarbeid blant ikke-kristne folkeslag. Og samene var et folk innenfor Norges grenser som ikke var omvendt til kristendommen”. ”Samenes apostel”, presten Thomas von Westen, nevnes også. I en margtekstrute minnes det om at russisk-ortodokse munkere drev misjon blant samer på 1500-tallet.

Norsk misjon på 1800-tallet omtales i avsnittet ”Storhetstiden for organisert kristent arbeid”, også i kapittel 9. I underavsnittet ”Misjonsbevegelsen” nevnes det at ”i tillegg (til sjømenn og utvandrere, min anmerkning) dro stadig flere nordmenn ut til land i Afrika og Asia for å drive misjon overfor ikke-kristne folkeslag. De skrev brev og rapporter fra ”misjonsmarken” hjem til Norge, og dette var nytt og spennende stoff” (sss: 206). Det Norske Misjonsselskaps stiftelse i 1842 nevnes, likeså selskapets utsendte misjonærer i Sør-Afrika og på Madagaskar. Også Den norske Santalmisjons grunnleggelse i India i 1867 av misjonæren Lars Skrefsrud tas med. ”Både lekfolk og prester deltok aktivt i arbeidet, og dette var en bevegelse som gikk over hele Europa og Nord-Amerika på denne tiden” fortsetter teksten. Her refereres det også til engelsk misjonsvekkelse på 1800-tallet. ”Etter hvert vokste det fram flere tusen lokale misjonsforeninger i Norge” heter det videre. Et bilde i marginen av forsiden til bladet ”Norsk Misjonstidende, slik den så ut fra 1892 til 1910”, illustrerer teksten: ”Interessen for arbeidet blant hedningene var stor. I 1870-årene hadde bladet Norsk Misjonstidende fire ganger så mange abonnenter som den største avisen i landet (Morgenbladet)”. Misjonsforeningenes betydning for kvinner synliggjøres i teksten: ”For første gang hadde kvinner i Norge en egen organisert aktivitet utenfor hjemmet (...) Gjennom disse foreningene ble mange kvinner mer selvstendige og samfunnsengasjerte. På begynnelsen av 1900-tallet var nærmere 100 000 norske kvinner med i Misjonsselskapets kvinneforeninger” (sss: 206-207).

Katolsk misjonsvekkelse på 1500-tallet nevnes kort i tidslinjen i kapittel 4, ”Kristendommen”, i grunnboken for 9. årstrinn. Her tas ”noen viktige hendelser i de siste 500 årene ” med. I forbindelse med tidsangivelsen ”1540” heter det: ”**Jesuittene**, en gruppe munkes ledet av Ignatius Loyola, blir godkjent av paven. De arbeider aktivt for den katolske kirke i Europa, og de driver kristen misjon både i Amerika, Asia og Afrika” (Horisonter 9 2007: 113). Også pietistisk misjonsvekkelse omtales kort i denne tidslinjen. I forbindelse med tidsangivelsen ”Fra 1700-tallet” heter det: ”**Vekkelsesbevegelser** spiller en viktig rolle i protestantiske land”. Eksempler er **pietistene** i Tyskland og **metodistene** i England. Troen blir ofte kombinert med arbeid for fattige og syke, etter hvert også misjonsarbeid i Afrika og Asia” (sss: 113).

Kapittel 8, ”Noen kristne trossamfunn”, i samme grunnbok, inneholder misjonsstoff i forbindelse med presentasjonen av de ulike protestantiske kristne trossamfunn. Nyere tids ”vekkelsesbevegelser” nevnes som bakgrunn for dannelsen av disse nye kirkene. ”I disse nye gruppene ble budskapet om religiøs omvendelse gjerne kombinert med sosialt arbeid (...) Dessuten la disse kirkesamfunnene vekt på å drive misjonsarbeid, og det gjorde at de etter hvert ble

utbredt over store deler av verden” (sss: 201-202). Ulike kirkesamfunn og deres arbeid omtales, blant annet ”Pinsebevegelsen”, og dens norske del, der ”aktiviteten er stor på flere områder: misjon, massemedier (...)” (sss: 217). I underavsnittet ”Trosbevegelsen – nye menigheter i en ny tid” nevnes Aril Edvardsen og ”Troens Bevis Verdens Evangelisering”, ”i dag driver denne organisasjonen ulike former for kristent misjonsarbeid i 200 land” (sss: 218). Ordet ”evangelisering” forklares i en margtekst: ”å forkynne evangeliet til dem som ikke tror”.

Misjonens aktuelle situasjon med den geografiske tyngdepunktforskyvningen mot sør og øst nevnes i avsnittet ”Kristendommens historie i de siste 500 årene” i grunnboken for 9. årstrinn. Her heter det blant annet i en margtekstrute: ”For hundre år siden var det bare ca. 10 prosent av de kristne som levde utenfor den vestlige verden. I dag er det minst 55 prosent” (Horisonter 9 2007: 110). Delkapitlet ”Kristen misjon i dag” i begynnelsen av kapittel 9, ”Å krysse grenser”, i grunnboken for 10. årstrinn, omtaler ”En ny situasjon” og sikter med det til den kristne tro og misjons geografiske tyngdepunktforskyvning mot sør og øst (Horisonter 10 2008: 212-213). En artikkel fra avisen ”Aftenposten” skal aktualisere stoffet. Med artikkelen følger et bilde av to pastorer fra Rwanda i Afrika, som i et intervju med avisen sier at ”dere har sovnet i Europa”, og at de derfor er kommet fra Afrika ”for å vekke dere opp” (sss: 210-211). Imidlertid nevner teksten at ”det fortsatt er mange utsendinger fra Europa og Nord-Amerika som driver misjonsarbeid i andre deler av verden. Kristen misjon går altså på kryss og tvers i dag, den følger ikke én retning. Dette betyr at for første gang i historien er kristendommen en virkelig verdensomspennende religion” (sss: 213).

Misjonens aktuelle situasjon med konseptet ”likeverdige kirker som samarbeider” nevnes i avsnittet ”Hvordan drive kristen misjon i vår tid?”, som er en del av delkapitlet ”Kristen misjon i dag”, i grunnboken for 10. klasse (sss: 215-218). Her omtales ”vennskapsmenigheter” og forandringen i misjonsarbeidet til mange vestlige misjonærer: Mange misjonærer arbeider også på en annen måte enn det som var vanlig for hundre år siden. Den gangen var det gjerne misjonærene som hadde kontrollen og bestemte hvordan alt skulle gjøres. Vår tids misjonærer fra Vesten er oftest ansatt som medarbeidere i nasjonale kirker i Afrika, Latin-Amerika og Asia, der de utfører det arbeidet som disse kirkene har mest behov for” (sss: 216). Et eksempel om det å ikke ha et ”likeverdige vennskap” illustrerer teksten; i dette tilfelle handler det om samarbeidsproblemer mellom en menighet i England og en menighet i Sør-Sudan i Afrika.

Sammenfattende kan en si at læreverket svarer på mine analyse spørsmål og inneholder de fleste analyse momenter jeg forventer å finne. Det misjonsteologiske stoffet i læreverket inneholder misjonens begrunnelse og mål, misjonens midler, praksis og praksiskritikk. Dessuten nevnes det en hel del om den religionsteologiske debatt. Grunnleggende spørsmål knyttet til den kristne misjonstanke stilles og drøftes, noe som innebærer en betydelig problematisering av misjonens forutsetninger og strategi. Slik trer spenninger fram i omtalen av misjonstanken. Polariseringen innen kristen misjonstenkning synliggjøres. Det kan virke som de teologiske posisjoner hos forfatterne av grunnbøkene til tider blir førende i tekstene.

Læreverket omtaler allmenn misjonshistorie og fokuserer mest på aposteltidens og nyere tids misjon. Nyere tids misjonvekkelser nevnes kort. Få misjonærer fra allmenn misjonshistorie nevnes, ”den moderne protestantiske misjonsbevegelses far”, William Carey, nevnes for eksempel ikke. Imidlertid legges det betydelig vekt på misjonens nye, globale situasjon, med kirkene i sør og øst som drivkraft. Innen norsk misjonshistorie nevnes 1700-tallets dansk-norske misjon på Nordkalotten, ved Thomas von Westen, og norsk misjon i India på 1800-tallet, ved Lars Skrefsrud. Danmark-Norges misjon på Grønland nevnes ikke. Kvinners historiske bidrag gjennom misjonsforeningene på 1800-tallet nevnes. Jeg finner kun én kvinnelig misjonær nevnt med navn. Kun noen få misjonsselskaper nevnes, men ikke Den Norske Israelmisjon. Jeg finner ingen referanser til 1900-tallets norske misjonsvirksomhet, representert ved organisasjonene innenfor Den norske kirke, imidlertid nevnes norske frikirkers misjon.

3. 11. 2 Analyse av læreverket ”Under samme himmel 1”, ”Under samme himmel 2” og ”Under samme himmel 3”

”Under samme himmel 1 – 3” er Cappelens læreverk i KRL-faget for grunnskolens ungdomstrinn. Forfatterne er de samme som av de tidligere ”Under samme himmel – bøkene”. Læreverket har følgende komponenter: elevbøker, CD, lærerens bok og nettsted. Elevboken ”Under samme himmel 1” inneholder misjonsstoff i følgende kapitler: kapitlet ”Under samme himmel” nevner noe om bakgrunnen for den religionsteologiske debatt, kapitlet ”Det gamle testamentet” noe misjonsteologisk stoff og kapitlene ”Kristne kirker” og ”Kristendommens historie” noe misjonshistorisk stoff. I elevboken ”Under samme himmel 2” inneholder kapitlet ”Under samme himmel” noe om bakgrunnen for den religionsteologiske debatt, kapitlet ”Jesus og evangeliene” noe misjonsteologisk tekstmateriale og kapitlet ”Kirke og misjon” misjonsteologisk og

misjonshistorisk tekstmateriale. Elevboken ”Under samme himmel 3” inneholder misjons-teologisk og misjonshistorisk stoff i kapitlet ”Kristendom” og nevner bakgrunnsstoff for den religionsteologiske debatt i kapitlene ”Under samme himmel”, ”Himmel og jord” og ”Mangfold”.

Lærebokforfatterne har stor frihet til å velge stoff for å kunne utdype og utvikle læreplanens kompetansemål. De har også frihet til å vektlegge stoffet de velger ut. Begge frihetene har sammenheng med de ”åpne” formuleringene i læreplanen. Cappelens læreverk velger å fokusere på det misjonsteologiske stoffet, med vekt på misjonens begrunnelse og mål. Diakoni som middel innen misjon blir også vektlagt. Den religionsteologiske debatt tas ikke opp i læreverket, noe som er i overensstemmelse med læreplanen. Det samme gjelder omtalen av allmenn og norsk misjonshistorie, som begge får en beskjeden plass i læreverket, i overensstemmelse med de ”signaler” læreplanen gir.

3. 11. 2. 1 Hva blir nevnt om misjonens begrunnelse og mål?

Guds universelle frelsesplan og frelsesverk og misjonsbefalingen i NT nevnes i delkapitlet ”Det glade budskapet”, som er en del av kapitlet ”Jesus og evangeliene”, i elevboken for 9. årstrinn. Jesu lidelse, død og oppstandelse omtales her. I avsnittet ”En ny pakt” heter det: ”Det nye testamente forteller at Jesus gjennom sitt liv, død og oppstandelse stiftet en ny pakt. Denne pakten gjelder alle som tror på Jesus” (Under samme himmel 9 2006: 96). Avsnittet ”Oppdrag og avskjed” omtaler Jesu siste tid med disiplene: ”Det var tid for avskjed. Men først fikk de et oppdrag (...)” (sss: 100). Så refereres misjonsbefalingen ifølge Matt 28, 18-20. Så følger en elevoppgave: ”Misjon er å fortelle om sin religion til andre. Hvorfor tror du Matt 28, 18-20 er kalt misjonsbefalingen?” Her nevnes et mål for misjon som kan gjelde for flere religioner, ikke bare for kristendommen. Misjonens mål for kristen misjon uttrykkes i avsnittet ”Som ringer i vannet”, som er en del av delkapitlet ”Kirken i møte med mennesker”: ”Målet er at alle folkeslag skal få høre om evangeliet. Alle kristne kirkesamfunn deltar i arbeidet med å nå dette målet” (sss: 203). Misjonsbefalingen omtales også i avsnittet ”Hva er misjon?”, som finnes i begynnelsen av delkapitlet ”Kirken i møte med mennesker”: ”Misjon er organisert arbeid for å utbre en religion til mennesker som ikke hører til denn religionen (...) Da Jesus levde på jorda, ga han disiplene et oppdrag før han forlot dem. Det er kalt misjonsbefalingen. Den er slik: (...)” (sss: 201) Bibelversene Matt 28, 18-20 refereres. Misjonsbefalingen synliggjøres gjennom bildet

”Jesus gir dåpsbefalingen” av maleren Rembrandt. Under bildet er teksten fra Matt 28, 16-20 nevnt (sss: 200).

Misjonsdimensjonen i GT blir kun antydnet i kapitlet ”Det gamle testamentet” i elevboken for 8. årstrinn. I avsnittet ”Jesaja, trøstepropheten” nevnes ”flere skriftavsnitt som kristendommen tolker som en profeti om at Jesus skal komme slik vi kan lese om det i Det nye testamentet. Et av disse avsnittene forteller at de som bor i mørket, skal få se et stort lys (Jes 9, 2)” (Under samme himmel 1 2006: 76). Så nevnes ”Fredsfyrsten”, og Jes 9, 6 refereres. I et av de neste avsnittene ”Profetene og kristendommen” nevnes ”Messiasforventningen” og at ”kristendommen forstår det slik at denne forventningen blir oppfylt gjennom pakt Gud opprettet gjennom Jesus” (sss: 78). Lignende tanker kommer til uttrykk i kapitlet ”Jesus og evangeliene” i elevboken for 9. årstrinn. I avsnittet ”Guds lam”, som er en del av delkapitlet ”Det nye testamentet”, omtales lammet som et symbol på Jesus i kristendommen. ”Symbolet har røtter i Det gamle testamente. Jesus representerer en kontinuitet eller sammenheng med Det gamle testamente. Samtidig står han for noe helt nytt slik Det nye testamente forteller” (Under samme himmel 2 2006: 55). Avsnittet omtaler israelittenes påskeferining og slaktningen av et påskelam, og apostelen Paulus bruk av dette i 1 Kor 5, 7, der han knytter påskelammet til Kristus. I disse tekstene trekkes det ingen direkte misjonale konsekvenser.

I avsnittene ”Det gamle testamentet” og ”Det nye testamentet”, som er en del av kapitlet ”Kristendom” i elevboken for 10. årstrinn, heter det: ”Kristendommen forstår det slik at det er en rød tråd i Bibelen. Den handler om Guds pakt med menneskene. Det gamle testamentet er den gamle pakt som forbereder noe nytt som skal komme. Det nye testamentet handler om det nye som ble forberedt i den gamle pakt, Det gamle testamentet. Det nye er at Gud sendte sin eneste sønn til jorda for å opprette en ny pakt. Gjennom sitt liv, sin død og sin oppstandelse opprettet Jesus Kristus denne pakt. Den gjelder alle mennesker og er et tilbud om fellesskap med Gud slik Det nye testamente forteller om” (Under samme himmel 3 2007: 98). I det neste avsnitt, ”Navnet Jesus”, heter det at ”Jesus er sentrum i Bibelen slik kristendommen forstår dette” (sss: 100). Joh 3, 16, ”Den lille Bibel” refereres sammen med salmen ”Navnet Jesus” av Frelsesarmeoffiseren David Welander. Salmens tilblivelse omtales, den knyttes blant annet til den messianske salme 72 i Det gamle testamentet. Teksten i salmen inneholder også misjonale tanker, blant annet ”Jesu navn! Hvor skjønt det klinger, la det runge over jord!”

Frelse som misjonens målsetting antydes i forbindelse med presentasjonen av apostelen Paulus i elevboken for 10. årstrinn. I kapitlet "Kristendom" omtales hans liv og tjenste og skrifter, alt i en misjonal kontekst. Avsnittene "Paulusbrevene" og "Romerbrevet" omtaler de 13 brev i Det nye testamentet "som er knyttet til Paulus" (Under samme himmel 3 2007: 119). Romerbrevet – "et hovedbrev" – , med dets sentrale tema synd, frelse, tro og nåde, får en bredere omtale. I avsnittet "Frelse" nevnes følgende: "Fordi menneskene gjennom synden er skilt fra Gud, trenger de å komme i kontakt med ham. Dette kalles frelse. Det skjer gjennom Guds eneste sønn, Jesus Kristus. Han er også kalt Frelseren. Gjennom sitt liv, sin død og sin oppstandelse gjorde Jesus det mulig for mennesker å komme i kontakt med Gud igjen. Den nye pakten Jesus stiftet er en forutsetning for frelse" (sss: 123). Dette impliserer det universelle aspekt ved den kristne tro, men den misjonale konsekvens blir ikke fokusert. På denne måten kommer ikke frelse som en målsetting for misjonen direkte til uttrykk.

Den esjatologiske gjenopprettelse som misjonens motiv nevnes ikke direkte i læreverket, så langt jeg kan se, selv om læreverket omtaler "det kristne håp". Avsnittet "En oversikt", som er en del av delkapitlet "Det nye testamentet" i elevboken for 9. årstrinn, nevner Johannes Åpenbaring, som "handler om det framtidshåpet Jesu liv, død og oppstandelse gir" (Under samme himmel 2 2006: 56). I avsnittet "Kristendommens syn på frelse og livet etter døden", som er en del av kapitlet "Himmel og jord" i elevboken for 10. årstrinn, nevnes følgende: "Bibelen forteller at Gud en gang skal skape en ny himmel og en ny jord. Da skal all synd og ondskap utslettes, og menneskene skal leve i et evig fellesskap med Gud. Håpet om et slikt vakkert og harmonisk Paradis er en del av den kristne tro" (Under samme himmel 3 2007: 164). Omtalen av det kristne framtidshåp trer mer generelt fram i elevbøkene, ikke som et misjonsmotiv.

Læreverket fra Cappelen fokuserer mest på Guds universelle frelsesplan og frelsesverk når det omtaler misjonens begrunnelse og mål. Misjonsdimensjonen i GT nevnes kort, mens misjonsbefalingen i NT får en større omtale. Frelse som målsetting for misjon og den esjatologiske gjenopprettelse som misjonens motiv nevnes ikke direkte i elevbøkene.

3. 11. 2. 2 Hva blir nevnt om misjonens midler?

"Kristen misjon er å forkynne evangeliet om Jesus Kristus til andre mennesker" heter det i avsnittet "Hva er misjon?", som finnes i begynnelsen av delkapitlet "Kirken i møte med mennesker" i elevboken for 9. årstrinn (Under samme himmel 2 2006: 201). I avsnittet "Noen

fakta” i samme delkapittel heter det at ”misjonærenes hovedarbeid er å forkynne evangeliet om Jesus Kristus” (sss: 203). I den påfølgende teksten heter det følgende: ”Parallelt med dette er de engasjert i å hjelpe mennesker både materielt og sosialt, altså å drive med humanitært arbeid. Derfor driver misjonen for eksempel helsestasjoner, sykehus, skoler og ulike landbruksprosjekter”. Her nevnes diakoni, selv om ikke selve begrepet ”diakoni” blir brukt. Avsnittet ”Hva er humanitært arbeid?” i samme delkapittel omtaler Jesu tjeneste som forbilde for ”kirkens engasjement i møte med mennesker som trenger hjelp” (sss: 201-202). ”Humanitært arbeid er hjelpearbeid eller veldedighet. De ulike kirkesamfunnene driver humanitært arbeid på forskjellige områder. Noen har det som en del av sitt misjonsarbeid i andre land, og noen driver hjelpearbeid i vårt eget land” heter det i teksten (sss: 206-208).

”Medie-evangelisering” og ”teltmakertjeneste” nevnes i avsnittet ”Noen former for misjon”, som er en del av kapitlet ”Kirken i møte med mennesker” i elevboken for 9. årstrinn (Under samme himmel 2 2006: 204-205). Den første formen betyr blant annet at evangeliske programmer kan kringkastes til land der kristendommen er forbudt, den andre at teltmaker-misjonærer kan dra til land der det ikke er tillat å drive kristen misjon.

Opplæring i kristen tro nevnes i forbindelse med gjengivelsen av misjonsbefalingen i Matteus 28. Dessuten omtales sider ved en slik opplæring i sammenheng med beskrivelsen av aposteltidens misjon i elevboken for 10. årstrinn. Avsnittet ”Strategen”, som er en del av delkapitlet ”Hvem var Paulus?”, omtaler apostelens strategi gjennom denne opplæring: ”Paulus lærte opp medarbeidere som kunne videreføre arbeidet når han selv dro videre til andre byer” (Under samme himmel 3 2007: 106). Avsnittet ”Formaning” omtaler også et aspekt ved opplæring i kristen tro, med vekt på ”hvordan mennesker skal leve” (sss: 109).

Den kristne dåp nevnes også i avsnittet ”Hva er misjon?” i elevboken for 9. årstrinn. Matt 28, 18-20 refereres. Bildet av maleren Rembrandt, ”Jesus gir dåpsbefalingen”, illustrerer teksten (Under samme himmel 2 2006: 200-201). Dåpen nevnes også i forbindelse med avsnittet ”Som ringer i vannet”, som omtaler aposteltidens misjon: ”Det nye testamentet forteller at de (disiplene, min anmerkning) i pinsen ble utrustet til å forkynne om Jesus. De fikk Den hellige ånd som ga dem kraft og mot til å gjennomføre misjonsoppdraget. Det førte til at 3000 ble døpt og ble med i menigheten” (sss: 203).

Elevbøkene gir dermed en bred omtale av misjonens midler.

3. 11. 2. 3 Hva blir nevnt om misjonens praksis og praksiskritikk?

Temaet ”økumenikk på misjonsmarken” omtales i avsnittet ”Eksempler på samarbeid mellom kirker”, som er en del av delkapitlet ”Kirketreteet” i elevboken for 8. årstrinn: ”Samarbeid mellom kirker foregår på forskjellige plan (...) Det er også planlegging og samordning av felles tiltak innenfor misjon, teologisk forskning og sosial innsats” (Under samme himmel 1 2006: 160-161). Flere eksempler på samarbeid nevnes i teksten, blant annet at ”Det Norske Bibelselskap samarbeider med liknende organisasjoner om å spre Bibelen i 180 land”. Arbeidet til Kirkenes Verdensråd omtales også, noe som også er tilfelle i elevboken for 10. årstrinn: ”Kirkenes verdensråd er et fellesskap av ulike kirker over hele verden som samarbeider om ulike prosjekt. Det gjelder (...) og ulike former for hjelpearbeid” heter det i avsnittet ”Kristendommen i verden”, som er en del av delkapitlet ”Kristendom” (Under samme himmel 3 2007: 210). ”Ulike former for hjelpearbeid” kan også bety diakonalt samarbeid på misjonsmarken.

Temaet ”misjon og maktbruk” nevnes kort i avsnittet ”Kristendommen i Norge”, som er en del av delkapitlet ”Kristendom” i elevboken for 10. årstrinn. Her heter det følgende: ”Vi kan finne spor av kristendommen i landet fra 800-tallet. På den tiden drev nordmennene handel med andre land og ble etter hvert påvirket av kristne tanker” (Under samme himmel 3 2007: 210). Så nevnes vikingtoktene og Olav Haraldssons kamp rundt år 1000 ”for å innføre kristendommen i landet”. Imidlertid fokuseres det ikke på sverdmisjonen, som en del av den triste historien om kristen misjon, i teksten.

Temaet ”misjon og kultur” nevnes i avsnittet ”Noen former for misjon”, som hører til delkapitlet ”Kirken i møte med mennesker” i elevboken for 9. årstrinn: ”Misjonærene har blitt flinkere til å ta hensyn til den lokale kulturen og til å samarbeide med de innfødte. Tidligere hendte det at lokale skikker og tradisjoner ble sett ned på og overkjørt av den vestlige kulturen som misjonærene var en del av” (Under samme himmel 2 2006: 204). En elevoppgave avslutter avsnittet: ”Misjonærer møter en annen kultur enn sin egen i arbeidet i andre land. Hvilke utfordringer tror du det kan være med det?” Temaet nevnes altså kort i elevboken, men blir ikke greid ut eller problematisert.

Misjonens skolevirksomhet nevnes kort i avsnittet ”Noen fakta”, som er en del av delkapitlet ”Kirken i møte med mennesker” i samme elevbok: ”Derfor driver misjonen for eksempel helsestasjoner, sykehus, skoler og ulike landbruksprosjekter” (sss: 203). Denne virksomheten

beskrives som noe som gjøres ”parallelt” med misjonærenes hovedarbeid, nemlig ”å forkynne evangeliet om Jesus Kristus”.

Misjonens skriftliggjøring av språk nevnes i avsnittet ”Den norske kirke og organisasjonene”, som er en del av kapitlet ”Kristendommens historie” i elevboken for 8. årstrinn: ”Misjonærene lærte seg det lokale språket, laget ordbøker og grammatikker og samlet lokale eventyr og folkesanger. Det hadde stor betydning for lokalbefolkningens selvstendighet og identitet” (Under samme himmel 1 2006: 204). Som et eksempel på et slikt prosjekt nevnes arbeidet til Thomas von Westen i avsnittet ”Samene og kristendommen” i elevboken for 9. årstrinn: ”Han tok initiativet til opplæring av misjonærene og til å få oversatt bøker til samisk. Samisk var bare et muntlig språk den gangen. Misjonærene gjorde en stor innsats ved å lage et samisk skriftspråk” (Under samme himmel 2 2006: 194).

Læreverket omtaler således bredden av momenter knyttet til misjonens praksis og praksiskritikk. Det virker som praksiskritikken trer svakt fram i tekstene, det kritisk-negative ved kristen misjon – den triste historien – får dermed mindre plass, noe som innebærer en mindre problematiserende framstilling av misjonens praksis.

3. 11. 2. 4 Hva blir nevnt om den religionsteologiske debatt?

Læreverket nevner ikke ulike posisjoner innenfor den religionsteologiske debatten direkte, heller ikke tar det opp ulike syn på forholdet mellom dialog og forkynnelse. Imidlertid omtaler læreverket bakgrunnen for disse debattene og forhold knyttet til temaet ”mangfold og dialog”. I elevboken for 8. årstrinn finnes åpningskapitlet ”Under samme himmel”. Det handler om religion og livssyn og hvordan elevene kan arbeide med læreverket. I avsnittet ”Respekt for forskjellighet” heter det blant annet: ”Mennesker tenker og begrunner sine valg forskjellig. KRL handler om å ha forståelse og respekt for dette mangfoldet” (Under samme himmel 1 2006: 9). Lignende tanker kommer til uttrykk i åpningskapitlet i elevboken for 9. årstrinn. Teksten ”Brobygging” tar utgangspunkt i gjenreisningen av ”den gamle symbolbroen” i byen Mostar i Bosnia og forteller om muligheten av å utvikle dialog og fellesskap i framtidens Europa. I avsnittene ”Hva er dialog?”, ”Dialog og KRL” og ”Du og dialog” fokuseres det på mulighetene og utfordringene ved dialog mellom ulike parter (Under samme himmel 2 2006: 6-9). Dialogen blir her presentert utenfor en misjonsteologisk ramme.

Kapitlene ”På samme jord”, ”Himmel og jord” og ”Røde tråder” i elevboken for 10. årstrinn, inneholder en del bakgrunnsstoff for den religionsteologiske debatt. Formålet med kapitlene omtales i bokens første kapittel, ”Under samme himmel”: ”Gjennom å arbeide med disse kapitlene skal vi forklare særpreg ved ulike religioner og livssyn, deres særpreg, finne grunnleggende likheter og peke på forskjeller” (Under samme himmel 3 2007: 9). Gudsbilde, menneskesyn og synet på frelse og livet etter døden er noen av de tema som tas opp når religioner og livssyn skal sammenlignes og kontrasteres. I avsnittet ”Kristendommens syn på frelse og livet etter døden” heter det: ”Kristendommen forstår det slik at å tro på Jesus er den eneste veien til Gud. Jesus sier i Joh 14, 6: ”Jeg er veien, sannheten og livet. Ingen kommer til Far uten ved meg” (sss: 164).

Kapitlet ”Mangfold”, det siste kapitlet i elevboken for 10. årstrinn, omtaler noe av det religiøse og livssynsmessige mangfold som finnes i Norge i dag. Mot slutten av kapitlet finnes avsnittet ”Religions- og livssynsdialog”. Her nevnes ”regelmessige samtaler mellom representanter fra ulike religiøse organisasjoner og trossamfunn”, samtaler knyttet til for eksempel spørsmål om menneskerettigheter, som har bidratt til økt forståelse og tillit mellom disse gruppene (sss: 260). Religion- og livssynsdialog omtales som anvendelig også på skoler og i grupper med elever.

Læreverket omtaler altså ikke den religionsteologiske debatt direkte, men nevner bakgrunnsstoff for denne debatten. Bakgrunnsstoffet framstår her primært orienterende. Omtalen av forholdet mellom religionene trer mer fram som en side ved en aktuell samfunnssituasjon, og ikke som en utfordring til misjon. Elevbøkens refererende stil preger omtalen av det kristendommen står for i de sentrale trosspørsmål.

3. 11. 2. 5 Hva blir nevnt om misjonens historiske perioder?

Aposteltidens misjon nevnes i delkapitlet ”Det nye testamente”, som er en del av kapitlet ”Jesus og evangeliene” i elevboken for 9. årstrinn. Uttrykket ”Paulus’ tre misjonsreiser” er tatt med i en tidslinjeoversikt i begynnelsen av delkapitlet (Under samme himmel 2 2006: 57). Avsnittet ”Apostlenes gjerninger” i samme delkapittel nevner også aposteltidens misjon og Paulus’ misjonsreiser. Den Hellige Ånds gjerning omtales i teksten, noe som resulterte i det følgende: ”Med stor frimodighet og pågangsmot fortalte de om Jesus først til jødene, videre til folk i Romerriket” (sss: 62). Både jøde- og hedningmisjon nevnes i teksten. Avsnittet ”Som ringer i vannet”, som hører til delkapitlet ”Kirken i møte med mennesker”, i elevboken for 9. klasse,

nevner også ”kristendommens første store misjonær”, (...) ”som reiste rundt i det daværende Romerriket og grunnla nye menigheter” (sss: 203). Delakapitlet ”Hvem var Paulus?”, som er en del av kapitlet ”Kristendom” i elevboken for 10. årstrinn, omtaler aposteltidens misjon. Apostelen Paulus liv og tjeneste, blant annet hans oppvekst, utdannelse, kallsopplevelse og misjonsvirke i ”et av historiens mektigste imperier” beskrives (Under samme himmel 3 2007: 103-107). Avsnittene ”Strategen” og ”Misjonsreiser” nevner en del misjonsstrategisk eller misjonsmetodisk stoff. Tre kartskisser over misjonsreisene illustrerer teksten.

Middelalderens misjon nevnes kort i begynnelsen av kapitlet ”Kristendommens historie” i elevboken for 8. årstrinn. En tidslinje viser historiske hendelser fra tiden før år 1000 e Kr til tiden rundt år 2000. Avsnittet ”Kristendommen kom til Norge” forteller at ”kristendommen er en misjonerende religion” (Under samme himmel 1 2006: 192), og omtaler kristen misjon mer generelt. ”Til Norge kom kristendommen i vikingtiden, som begynte rundt år 800. I løpet av et par hundreår hadde en ny tro fått fotfeste i landet” heter det. Hvordan dette skjedde, sier teksten ikke noe om. Det gjør imidlertid avsnittet ”Kristendommen i Norge”, som er en del av delkapitlet ”Kristendom” i elevboken for 10. årstrinn: ”Vi kan finne spor av kristendommen i landet fra 800-tallet. På den tiden drev nordmennene handel med andre land og ble etter hvert påvirket av kristne tanker” (Under samme himmel 3 2007: 210). Så nevnes vikingtoktene og Olav Haraldssons kamp rundt år 1000 ”for å innføre kristendommen i landet”.

Nyere tids misjon på 1500-tallet i Øst-Finnmark nevnes i avsnittet ”Samene og kristendommen”, som er en del av kapitlet ”Kirke og misjon” i elevboken for 9. årstrinn: ”På 1500-tallet sendte den russiske tsaren Ivan den strenge misjonærer til Finnmark. Det er bakgrunnen for at det er en liten russisk-ortodoks kirke i Neiden i Pasvikdalen” (Under samme himmel 2 2006: 194). Samme sak blir referert i avsnittet ”Den ortodokse kirke” i elevboken for 10. årstrinn (Under samme himmel 3 2007: 216).

I avsnittet ”Pietismen”, i elevboken for 8. årstrinn, nevnes noe fra allmenn og norsk misjonshistorie: ”Pietismen hadde utgangspunkt i Tyskland. Danmark-Norge var et av de landene der pietismen fikk bredt nedslagsfelt (...) Pietistene la vekt på at alle kristne hadde ansvar for at andre skulle bli kjent med Jesus. Derfor ble misjonsarbeidet viktig. Presten Tomas von Westen ble leder for misjonen i Finnmark. Han brukte hele livet på denne virksomheten og fikk tilnavnet ”Samenes apostel”. Presten Hans Egede drog til Grønland og ble kalt ”Grønlands apostel” (Under samme himmel 1 2006: 198-199). I avsnittet ”Samene og kristendommen” i elevboken

for 9. klasse nevnes også misjonen på Nordkalotten: ”På 1700-tallet drev den norske presten Thomas von Westen misjon blant samene. Han er kalt samenes apostel” (Under samme himmel 2 2006: 194).

Norsk misjonsvirksomhet på 1800-tallet nevnes i avsnittet ”En ny tid”, som også er en del av kapitlet ”Kristendommens historie” i elevboken for 8. årstrinn. I avsnittet omtales framveksten av lekmannsbevegelsen i form av foreninger og organisasjoner som ble dannet i kjølvannet av Hauges virke: ”Indremisjonen arbeidet for å spre evangeliet i vårt eget land, misjonsorganisasjonene sendte misjonærer til andre land (...) Etter hvert ble det bygd bedehus rundt i bygdene der folk samlet seg til møter, misjonsfester og basarer” (Under samme himmel 1 2006: 203). Norske misjonsselskaper med tilknytning til Den norske kirke nevnes i avsnittet ”Den norske kirke og organisasjonene”: ”Misjon har skapt stort engasjement. Det Norske Misjonsselskap (NMS) ble startet i 1842 (...) I dag er NMS et stort misjonsselskap med 3000 foreninger rundt i landet og 150 misjonærer i 13 ulike land” (sss: 204). Teksten nevner ikke hvor NMS driver misjon. ”Det var ofte kvinnene som drev misjonsarbeidet” heter det videre i teksten. ”Prestekona Gustava Kielland” og kvinneforeningene for misjon omtales, blant annet at ”misjonsarbeidet stimulerte selvstendigheten, og kvinnene fikk erfaring med å drive en organisasjon” (sss: 204). Et eget avsnitt med mindre skrift forteller om Gustava Kielland, ”kvinneforeningenes mor”.

Norske frikirkers misjon nevnes kort i kapitlet ”Kristne kirker” i elevboken for 8. årstrinn. Under omtalen av ”Pinsebevegelsen” finnes et bilde som viser en oversikt over bevegelsens ulike virkegrener, der ”Ytre misjon/U-hjelp” er en av dem (Under samme himmel 1 2006: 180-181). Frikirkens misjon nevnes også i delkapitlet ”Kristendom” i elevboken for 10. årstrinn. I avsnittet ”Noen nyere kirker” nevnes følgende: ”Den karismatiske bevegelsen kom til Norge med Aril Edwardsens virksomhet i 1960-årene. Han har sitt utgangspunkt i misjonssenteret Sarons Dal i Kvinesdal” (Under samme himmel 3 2007: 219-220). Også menigheten Levend Ord i Bergen nevnes i avsnittet: ”Menigheten ser på seg selv som base for evangelisering og misjon”.

Misjonens aktuelle situasjon omtales i avsnittet ”Noen fakta”, som er en del av delkapitlet ”Kirken i møte med mennesker” i elevboken for 9. årstrinn. Den omtalte ”geografiske tyngdepunktforskyvningen mot sør og øst” nevnes. Likeså nevnes unådde folkegrupper: ”Av disse (over 16000 store og små forskjellige folkegrupper i verden, min anmerkning), er det nærmere 7000 som ikke har hørt om kristendommen. De fleste av disse gruppene er i de delene av verden der religionene islam, buddhismen og hinduismen er mest utbredt” (Under samme himmel 2

2006: 203-204). Norsk misjonsstatistikk tas også med: "I 2004 drev ulike norske misjonsorganisasjoner arbeid i rundt 80 forskjellige land. Det var rundt 1000 misjonærer, halvparten av dem var kvinner. Noen av disse er såkalte korttidsmisjonærer, det vil si at de arbeider som misjonærer i noen måneder. De tre største misjonsorganisasjonene er Norsk Luthersk Misjons-samband (NLM), Det Norske Misjonsselskap (NMS) og De Norske Pinsemenigheters Ytre-misjon (PYM)". I avsnittet "Misjon i Etiopia" omtales den engelske kirkes og norsk misjon i Etiopia (sss: 210), representert ved Norsk Luthersk Misjonssamband og Det Norske Misjons-selskap. Radiostasjonen "Radio Voice of the Gospel" nevnes: "(...) og den ble en støtte for misjonsarbeidet over store deler av Afrika". Den norske misjonæren Sigurd Aske nevnes som "pioner i dette arbeidet". Teksten forteller videre at protestantiske kirker har vokst i landet, blant annet Kale Heywet kirken, som har "sin bakgrunn i baptistisk misjonsvirksomhet" (sss: 210).

Avsnittet "Kristendommen i veden", som er en del av delkapitlet "Kristendom" i elevboken for 10. årstrinn, nevner også den nye misjonssituasjonen: "I løpet av den siste generasjonen har det skjedd en forskyvning av kristendommens tyngdepunkt i verden fra nord og vest til sør og øst. Tidligere var det flest kristne i Europa og på det amerikanske kontinentet, nå er det flest kristne i Afrika og Asia." (Under samme himmel 3 2007: 210). Så nevnes at "tallet på kristne i verden øker", særlig i Afrika og Asia.

Sammenfattende kan en si at læreverket i forbindelse med misjonens begrunnelse og mål fokuserer på Guds universelle frelsesplan og frelsesverk. Misjonens midler og misjonens praksis og praksiskritikk omtales, men tema som har sammenheng med en problematisering av kristen misjon, som "misjon og maktbruk" og "misjon og kultur", omtales mindre og lite kritisk. "Den triste historien" om misjonen synliggjøres dermed mindre i læreverket. Den religionsteologiske debatt omtales ikke i læreverket, selv om det gir betydelig plass til religions- og livssyns-kunnskap. Stor plass får også temaet "mangfold og dialog", men dialog omtales i læreverket utenfor en misjonal ramme. Dialog ses her mer i et samfunnsmessig perspektiv.

Det misjonshistoriske stoffet får liten omtale i læreverket. Det som nevnes virker mer fakta-orientert og som en oppsummerende gjengivelse av misjonshistorien; dette gjelder særlig norsk misjonshistorie på 1800-tallet. Mest fokus får aposteltiden og nyere tids misjon. Jeg finner kun pietistisk misjonsvekkelse nevnt blant nyere tids misjonsvekkelser. Danmark-Norges misjon på 1700-tallet omtales, norsk misjonsvekkelse på 1800-tallet nevnes, med vektlegging av det som skjedde i Norge. De tradisjonelle norske misjonsmarkene i Afrika og Asia nevnes ikke, så langt

jeg kan se. Kun få misjonærer omtales, for eksempel nevnes ikke William Carey eller Lars Skrefsrud. Jeg finner ingen referanser til Den Norske Israelsmisjon. Norske frikirkers misjon omtales kort.

3. 11. 3 Sammenfatning og sammenligning av de to læreverkene og endringstendenser

Nedenfor vises tabell 3. 11. 2 som synliggjør forekomsten av analysemomenter i disse to læreverkene som forholder seg til Læreplanen for Kunnskapsløftet 2006 / Læreplan i religion, livssyn og etikk 2008, og som legges til grunn for å sammenligne læreverkene og gjøre rede for endringstendenser.

Tabell 3. 11. 2 Oversikt over forekomsten av analysemomenter i læreverk som følger

LK06 / RLE08

Misjonens begrunnelse og mål	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Guds universelle frelsesplan og frelsesverk	x	x
Misjonsdimensjonen i GT	x	
Misjonsbefalingen i NT	x	x
Frelse som misjonens målsetting	x	
Den esjatologiske gjenopprettelse som misjonens motiv		

Misjonens midler	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Forkynnelse til frelse	x	x
Opplæring i kristen tro	x	x
Dåp	x	x
Diakoni	x	x

Misjonens praksis og praksiskritikk	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Økumenikk på misjonsmarken	x	x
Misjon og maktbruk	x	x
Misjon og kultur	x	x
Skolevirksomhet	x	x
Skriftliggjøring av språk – bibeloversettelse	x	x

Misjonen og den religionsteologiske debatt	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Presentasjon av ulike teologiske posisjoner	x	
Debatt om forholdet mellom dialog og forkynnelse	x	

Tabell 3. 11. 2 (forts)

Misjonens historiske perioder	Læreverk Gyldendal	Læreverk Cappelen
Allmenn misjonshistorie:		
- Evangeliets geografiske utbredelse i tidsperioder		
Evangeliets geografiske utbredelse i aposteltiden	x	x
Evangeliets geografiske utbredelse i oldtiden		
Evangeliets geografiske utbredelse i middelalderen	x	x
Evangeliets geografiske utbredelse i nyere tid	x	x
- "Nyere tids misjonsvekkelser"		
"Katolsk misjonsvekkelse" (1500- og 1600-tallet)	x	
"Pietistisk misjonsvekkelse" (1700-tallet)	x	x
"Engelsk misjonsvekkelse" (1800-tallet)	x	
- Misjonærer		
Antall mannlige	2	2
Antall kvinnelige		
Norsk misjonshistorie:		
- Tidsperioder og geografisk utbredelse i regi av organisasjonene innenfor Den norske kirke		
1700-tallet: Troms og Finnmark og Grønland	x	x
1800-tallet: Afrika, Asia	x	
1900-tallet: Afrika, Asia, Sør-Amerika		x
- Frikirkelig misjon	x	x
- Jødemisjon		
- Misjonærer		
Antall mannlige	2	3
Antall kvinnelige	1	

Som det framgår av tabellen utelater læreverket fra Cappelen flere analysemomenter knyttet til misjonens begrunnelse og mål og nevner ikke den religionsteologiske debatt. Kun læreverket fra Gyldendal omtaler nesten hele bredden av analysemomenter knyttet til misjonens begrunnelse og

mål. Dessuten omtaler dette læreverket også begge analysemomenter i forbindelse med den religionsteologiske debatt. Forekomsten av misjonshistorisk stoff i disse læreverkene er om lag det samme som i de samme læreverkene fra forrige læreplanperiode – L97 – , altså betydelig mindre enn i læreverkene fra 1960-tallet. Antall nevnte misjonærer er betydelig redusert i forhold til forrige læreplans læreverk.

Læreverket fra Gyldendal inneholder noe mer misjonsstoff enn læreverket fra Cappelen. Tilleggsstoffet hos Gyldendal representerer hovedsakelig analysemomentene innen misjonens praksis og praksiskritikk og den religionsteologiske debatt. Dette stoffet innebærer en problematisering av misjonstanken. ”Den triste historien” innen misjons virke kommer dermed mer til syne i læreverket fra Gyldendal. Læreverket fra Cappelen inneholder mindre stoff om misjonens praksis og praksiskritikk, og nevner ikke den religionsteologiske debatt. Begge læreverk gir stor plass til diakoni som middel innen kristen misjon, noe som innebærer en vektlegging av etiske perspektiver, og kan ses i sammenheng med behovet for å harmonisere et flerkulturelt og flerreligiøst norsk samfunn.

Begge læreverk vektlegger gjennomgående dialogtanken og den bibelske frelseshistorie. Dialog blir presentert mer som et samfunnsmessig redskap for å kunne bygge fellesskap i et pluralistisk samfunn. Dialogen som et misjonsstrategisk redskap omtales ikke. Den bibelske frelseshistorie fokuseres i forbindelse med omtalen av misjonens begrunnelse og mål. Læreverkene bruker en refererende stil når de omtaler hva kristendommen står for i denne forbindelse. Den mer oppbyggelige stilen fra 1960-tallets læreverk har altså blitt avløst av en stil som preges av saklig distanse gjennom å gjengi sitater. Misjonsstoffets egenart som dynamisk og utfordrende synes å bli svekket gjennom denne mer orienterende stilen.

Læreverkene tar med et lignende antall analysemomenter innenfor misjonshistorien som læreverkene fra forrige læreplanperiode. I likhet med L97-læreverkene fokuseres det mest på aposteltiden og nyere tids misjon. Under omtalen av norsk misjonsvekkelse på 1800-tallet vektlegges det som skjedde i Norge, og som hadde samfunnsmessig betydning. Norske misjonsfelt på 1800-tallet får liten omtale. Jeg finner ingen omtale av sentrale misjonsprofiler som William Carey eller Lars Skrefsrud i læreverket fra Cappelen. Lars Skrefsrud blir kort nevnt i det fra Gyldendal. Påfallende få misjonærer innen allmenn og norsk misjonshistorie nevnes. Imidlertid nevnes Danmark-Norges misjon på Grønland på 1700-tallet i læreverket fra Cappelen,

mens læreverket fra Gyldendal ikke tar dette med. Begge læreverk omtaler norske frikirkers misjon, men nevner ikke misjon blant jøder i regi av Israelsmisjonen.

4 OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE UTBLIKK

4.1 Oppsummering

I denne avsluttende delen vil jeg foreta en endelig oppsummering av mine funn og antyde et svar på den overordnede problemstilling som ble reist i oppgavens innledningsdel. Denne problemstillingen ble presentert som følgende: ”Hva blir nevnt om misjonstanken i læreplaner og lærebøker for ungdomsskolens kristendomsfag fra 1960 til 2008?” I teoridelen har jeg redegjort for de grunnleggende aspekter ved misjonstanken som har dannet selve analyseapparatet. Jeg vil også foreta et ”avsluttende utblikk”, der jeg reflekterer over de utfordringer en svekkelse av kristendommens misjonale dimensjon representerer for elevers kristendomsforståelse og evangelikale, misjonsengasjerte kristne.

I denne avsluttende oppsummeringen konsentrerer jeg meg om å trekke noen tidsmessige utviklingslinjer. Disse linjene vil kunne si noe om misjonsstoffets kontinuitet og endring i ungdomsskolens læreplaner og lærebøker. Sentrale spørsmål i denne forbindelse kan være: Skapes det et bilde av kristendommens misjonale dimensjon i hver læreplanperiode? Hvordan blir den i så fall uttrykt – svakt eller sterkt, harmonisk eller problemorientert?

Innholdsanalysen av læreplanene og lærebøkene i ”Kristendoms kunnskap”, ”KRL” og ”RLE” avdekker altså en utvikling i omtalen av misjonstanken som både gjelder omfang og innhold. Omfanget av lærestoffet som representerer kristen misjon er størst i de lærebøker som følger Forsøksplanen av 1960, og minst i de lærebøker som følger Læreplanen av 1997 og Læreplanen for Kunnskapsløftet 2006 / Læreplan i religion, livssyn og etikk 2008. Dette forholdet har blant annet sin bakgrunn i den fyldige og til dels detaljerte omtale av allmenn og norsk misjonshistorie i de lærebøkene som følger Forsøksplanen av 1960, og omplasseringen av deler av dette stoffet til grunnskolens mellomtrinn gjennom Mønsterplanen av 1974. Fra og med denne læreplanen reduseres stoffmengden om misjon i lærebøkene, og når et lavmål i lærebøker som representerer L97 og LK06 / RLE08, jfr tabellene for den kvantitative analysen. Men reduksjonen i misjonsstoffmengde kan også ha sammenheng med andre forhold, noe til dels betydelige forskjeller i stoffmengde i ulike læreverk innen samme læreplanperiode viser. Dette kan ha sammenheng

med lærebokforfatternes oppfatning av hvilken plass og dermed hvilken vekt en skal gi det lærestoffet som er knyttet til misjonstanken.

F-60 og de to valgte læreverk fra denne læreplanperioden representerer også en bredde i omtalen av misjonstanken når det gjelder innholdet av misjonsstoffet. Misjonens begrunnelse, mål og midler får her en bred omtale. Det samme gjelder det misjonsshistoriske stoffet. Norsk og engelsk misjonshistorie på 1800-tallet vektlegges mest, og misjonens historiske perioder og nyere tids misjonsvekkelser omtales. Mange mannlige misjonæres liv og virke beskrives, mest norske og engelske. Misjonens praksis og praksiskritikk blir også omtalt, spesielt tema som misjon og økumenikk og misjonens skriftliggjøring av språk og bibeloversettelse. Forholdet mellom misjon og maktbruk og misjon og kultur nevnes, men blir lite problematisert. Teologisk-kvalitative perspektiver på forholdet mellom kristendommen og de andre religionene kjenner planer fra 1960 og lærebøkene fra denne perioden. De andre verdensreligionene ses her i et misjonalt perspektiv. Den religionsteologiske debatt nevnes ikke; misjonstanken blir her framstilt som noe en tar for gitt, som noe ”naturlig”, og som noe lærebokforfatterne kan identifisere seg med.

De teologisk-kvalitative perspektivene på kristendommens forhold til de andre religionene forsvinner fra og med Mønsterplanen av 1974 og de lærebøker som representerer denne planen. I de lærebøkene som følger M74 gis misjonsstoffet langt mindre plass, selv om lærebøkene omtaler bredden av momenter knyttet til misjonens begrunnelse og mål, dens midler og praksis og praksiskritikk. Misjonens historiske perioder omtales mer konsentrert i forhold til lærebøkene fra den forrige læreplanperioden; færre misjonærer nevnes med navn, men kvinners betydning for kristen misjon fokuseres. Forholdet mellom misjon og maktbruk og misjon og kultur problematiseres mer enn tidligere, og noe av den religionsteologiske debatt omtales, idet ulike teologiske posisjoner synliggjøres. Misjonens diakonale dimensjon vektlegges, noe som kan ses i sammenheng med at sosial-etiske perspektiver gjennomgående preger læreverkene på denne tiden.

Med gjennomføringen av Mønsterplanen av 1987 fortsetter svekkelsen av lærestoffet om misjonens historiske perioder. Læreplanen legger opp til en større konfesjonell pluralitet i omtalen av misjonen. Lærebøkene som forholder seg til denne nye læreplanen, har en smalere omtale av historiske analysemomenter enn de lærebøkene som følger M74 har. Om lag samme antall misjonærer nevnes, men flere kvinnelige, noe som har sammenheng med læreplanen og

lærebøkene vektlegging av kvinners historiske rolle og betydning innen kristen misjon. De nye lærebøkene som lanseres i forbindelse med M87 representerer også en mangelfull omtale av misjonens begrunnelse og mål, men gir en bred omtale av misjonens midler og dens praksis og praksiskritikk. Religionskomparative perspektiver vektlegges når kristendommens forhold til andre religioner skal beskrives, og den religionsteologiske debatt nevnes lite, eller ikke i det hele tatt. Misjonens sosiokulturelle aspekt framheves gjennom å knytte 1800-tallets norske misjonsbevegelse til datidens demokratiseringsprosess i norsk samfunnsliv. Læreverkene som følger M87 gir en praksisnær framstilling av kristen misjon ved å skildre færre misjonærers hverdagsliv mer i detalj.

Læreplanen av 1997 antyder polariseringen i den religionsteologiske debatt ved å nevne innebygde motsetninger i den kristne tro og dens misjonale grunnlagstenkning og strategi. Denne antydningen kommer til uttrykk i en betydelig omtale av denne debatten i ett av de læreverkene jeg har analysert fra denne læreplanperioden. Her nevnes representanter for to misjonsteologiske grunnposisjoner som beskrives som "fundamentalisme" og "likeverdige dialog". Det andre læreverket omtaler ikke denne debatten. Dialogtanken og respekt- og toleranseperspektivet er gjennomgående framtrædende i læreverket i denne perioden, og dialogen presenteres i en større samfunnsmessig ramme. Problematiseringen av kristen misjon fortsetter i lærebøkene som følger L97, men kommer til uttrykk på ulike måter i de læreverker som jeg har analysert. I det ene læreverket fokuseres det mye på den "triste historien" om misjonen, en historie som knyttes til misjonens maktbruk og kulturelle overgrep, i det andre læreverket blir dette aspektet ved misjonen lite nevnt. Den mangelfulle omtalen av misjonens grunnlagstenkning føres videre i lærebøkene som følger L97; den gammeltestamentlige misjonsdimensjon eller den esjatologiske gjenopprettelse som misjonens motiv nevnes ikke som en del av misjonens begrunnelse og mål. Misjonens midler får imidlertid en bred omtale, særlig misjonens diakonale dimensjon, noe som også her kan ses i sammenheng med en vektlegging av sosial-etiske verdier i læreplaner og læreverker fra og med M74 og fram til i dag. Dessuten vektlegges et frelseshistorisk perspektiv på bibelstoffet. Det misjonshistoriske stoffet handler, i likhet med tidligere læreverker, mye om norsk misjon på 1800-tallet. Som i tidligere læreverker er også her misjonens historiske perioder og nyere tids misjonsvekkelser mangelfullt omtalt, men dette kan variere noe i ulike læreverker. Antall nevnte misjonærer er om lag det samme som i forrige periode.

Tendensene i L97 og de lærebøkene som følger denne læreplanen videreføres i den nye Læreplanen for Kunnskapsløftet 2006 / Læreplan i religion, livssyn og etikk 2008. Også her er det

forskjell mellom læreverkene jeg analyserte: det ene inneholder betydelig mer misjonsstoff, har en bredere omtale av misjonens begrunnelse og mål og den religionsteologiske debatt og tar med noe mer fra misjonshistorien enn det andre læreverket. Lærebøkene som følger LK06 / RLE08 vektlegger også et frelseshistorisk perspektiv på bibelstoffet. Problematismen av misjonen kommer ulikt fram i lærebøkene, noe som også var tilfelle i lærebøkene fra den forrige planperiode. Antall nevnte misjonærer når et lavmål med lærebøkene som følger LK06 / RLE08. I disse lærebøkene er norsk misjonshistorie mindre omtalt i forhold til tidligere læreverk, der det nasjonale aspektet ved misjonshistorien ble sterkt vektlagt. Lærebøkene som følger LK06 / RLE08 fokuserer derimot på misjonens globale aspekt og den nye situasjon for kristen misjon med tyngdepunktforskyvningen mot sør og øst. Framhevingen av misjonens diakonale dimensjon fortsetter med disse lærebøkene, likeså vektleggingen av verdier knyttet til respekt og toleranse. Dialogtanken settes også i disse lærebøkene inn i en samfunnsmessig ramme: det religiøse- og livssynsmessige mangfold krever dialog som en farbar strategi for samarbeid mellom ulike grupper.

Dersom en ser hele perioden fra 1960 til 2008 under ett, kan det virke som M74 representerer en markert endring i omtalen av misjonstanken, både hva omfang og innhold angår, en endring som kom til å peke ut kursen for kommende læreplaner og lærebøker. Tendensen fra og med denne planen er at omfanget av lærestoffet om misjon reduserer betydelig, særlig misjonshistorien, og at de teologisk-kvalitative perspektiver på misjonsstoffet forsvinner. Den religionsteologiske debatt blir gradvis mer synliggjort i læreverk etter 1974. Læreplanene av 1997 og 2006 / 08 gir antydninger om innebygde motsetninger i den kristne tro og dens misjonale grunnlagstenkning og strategi, og denne antydning gir seg utslag i en betydelig omtale av polariseringen innenfor misjonsteologien i noen læreverk som følger disse planene. L97 og LK06 / RLE08 kjennetegnes også ved deres vektlegging av respekt- og toleranseperspektivet på bakgrunn av religiøst og livssynsmessig mangfold i et samfunn. Innenfor et slikt perspektiv er dialogtanken framtreddende, en tanke som gradvis får et større fokus etter 1974. Forståelsen av dialog som et samfunnsmessig virkemiddel preger lærebøkene som følger L97 og LK06 / 08, ikke en forståelse av dialog som et strategisk misjonalt middel. Samtidig vektlegger disse lærebøkene et frelseshistorisk perspektiv på bibelstoffet. I noen læreverk trekkes også misjonale konsekvenser av denne universelle tankegangen, både i GT og NT, mens andre læreverk begrenser seg til misjonsdimensjonen i NT. Et annet trekk ved læreplaner og lærebøker etter 1974 er deres gjennomgående vektlegging av etiske perspektiver, også anvendt på misjonsstoffet, der diakoni fokuseres.

F-60 gjenspeiler noe av misjonstankens stilling og status i det norske samfunnet på 1960-tallet. Språket i læreplanen bærer preg av en identifisering med den kristne tro og dens misjon, ikke minst gjennom de ord og uttrykk som kan oppfattes å ha et oppbyggelig sikte. Lærebøkene fra M74 til LK06 / RLE08 representerer en økende problematisering av misjonstanken, noe som blant annet kommer til uttrykk innenfor områdene ”misjon og maktbruk” og ”misjon og kultur”. Det tegnes altså et bilde av kristendommens misjonale dimensjon i lærebøkene fra hver læreplanperiode, sterkest kommer dette til uttrykk på 1960-tallet, svakest i tiden rundt årtusenskiftet. På 1960-tallet blir misjonstanken framstilt harmonisk, fra 1970-tallet og til etter år 2000 blir den framstilt mer og mer problemorientert.

Jeg har ikke analysert språket i denne analysen, jfr de angitte avgrensninger i omtalen av metode i oppgavens innledningsdel. Likevel har jeg gitt noen kommentarer om det språklige uttrykk i omtalen av misjonstanken i læreplanene og lærebøkene fordi det kaster et visst lys over presentasjonen av misjonstanken i tekstene. Jeg finner det derfor på sin plass å nevne litt om dette her. Språket i lærebøkene fra 1960-tallet er det fortellende-skildrende, et språklig uttrykk som får fram det umiddelbare og dynamiske ved den kristne tro. Også det utfordrende og ansvarliggjørende aspektet ved kristendommen kommer på denne måten til uttrykk. Språket i lærebøkene endrer seg med årene, og i lærebøkene fra tiden rundt år 2000 er den refererende-orienterende stilen dominerende. Dette har blant annet sammenheng med de rammevilkår læreplanene gir, noe som kommer til uttrykk i kommentarer i lærerveiledningene. En refererende stil med det sikte å orientere rent kunnskapsmessig passer til en undervisning som skal være ”objektiv, kristisk og pluralistisk”. Det personlige aspektet ved stoffet reduseres betydelig i disse siste lærebøkene, antall misjonærer som nevnes er lite. Dette mer nøytrale uttrykkssett kan skape en distanse til stoffet hos elevene, og dermed gjøre noe med deres oppfatning av kristendommens misjonale dimensjon. Det fortellende og skildrende i lærebøkene fra den første perioden som jeg analyserte var gjerne knyttet til omtalen av misjonærenes liv og virke i deres hjemland og på misjonsmarken. Mange misjonærer fra inn- og utland og deres gjerning blir skildret i lærebøkene fra den første perioden. Gjennom denne presentasjonen var det kanskje lettere for elevene å kunne identifisere seg med disse personene og se dem som forbilder. Forbilder eller rollemodeller er et sentralt begrep for ungdom i en fase i livet med identitetsdanning og valg. Dette aspektet gir uttrykk for en pedagogisk analyse av tekstene, noe jeg har begrenset meg overfor i innledningskapitlets metodeavsnitt, men som jeg kort her nevner som noe som kan karakterisere og kontrastere tekstene i lærebøkene fra 1960-tallet og til i dag.

Jeg har heller ikke foretatt noen analyse av læreplaner og lærebøker i forhold til deres sosio-kulturelle og teologiske samfunnskontekst. Endringene i presentasjonen av misjonsstoffet i læreplanene og lærebøkene kan avspeile slike kontekster. For å kunne fange opp noe av slike forhold, må en gjennomføre mer omfattende kontekstanalyser, noe jeg ikke har gjort her. Likevel er det nærliggende å nevne den endring og utvikling som norsk samfunnsliv har stått overfor i årene fra rundt 1960 til etter år 2000. Stikkord i denne sammenheng kan være endringer fra et mer kulturelt og religiøst homogent samfunn til et mer sammensatt samfunn, hva kultur og religion angår.

4. 2 Avsluttende utblikk

Et overblikk over utviklingen av det som blir nevnt om misjonstanken i læreplaner og lærebøker fra 1960 og til 2008 kan gi grunnlag for refleksjon og undring, kanskje spesielt hos evangelikale, misjonsengasjerte kristne. Læreplanene fra 1960 og fra 2006 / 2008 kan oppfattes som ytterpunkter i en utvikling. F-60 og de lærebøker som følger denne planen representerer en bred, harmonisk og teologisk-kvalitativ anlagt omtale av kristen misjon. Engelsk og norsk misjonshistorie får her stor plass og mange misjonærer nevnes. LK06 / RLE08 nevner misjon nevnes kun én gang, og de lærebøker som forholder seg til denne planen representerer en smal og til dels problemorientert omtale av misjon. Liten plass gis til misjonshistorie i disse bøkene, og få misjonærer nevnes.

Kristen misjon representerer en betydelig del av norsk samfunnshistorie. Som uttrykk for ”kristendommens DNA” utgjør den en sentral del av det som gjerne omtales som ”Norges kristne kulturarv”. Å presentere kristen misjon og dermed gjøre den synlig for nye generasjoner betyr ikke nødvendigvis en idyllisering eller svartmaling av dens historie. En framstilling av allmenn og norsk misjonshistorie gjør krav på ballanse og nyanser. Samtidig representerer evangeliet med dets krav på normativ og endelig åpenbaringseksklusivitet en utfordring til nåtidens mer postmoderne strømdrag. Dette kravet oppfattes av mange i dag som upassende eller ukorrekt i forhold til det store mangfold nåtidens samfunn representerer. ”Mangfold” kan oppfattes som et av flere honnørord i dagens samfunnsdebatt. Likevel kan en hevde at nettopp i tider med mangfold og vektlegging av respekt og toleranse er det viktig å understreke verdien av å kunne stå for noe. Menneskers mulighet til å tro og handle ut fra sine kulturelle og religiøse

overbevisninger – også evangelikale, misjonale overbevisninger – betyr ikke nødvendigvis en manglende respekt for andre mennesker med andre oppfatninger.

Når læreplaner og lærebøker svekker omtalen av kristendommens misjonale dimensjon i skolen, står en i fare for å svekke en fundamental side ved kristendommens selvforståelse. En kan spørre seg hvilken kristendomsforståelse som skapes i grunnskolen når dette skjer. Misjondimensjonen representerer selve livsnerven i den kristne tro, og er et uttrykk for dens normative og universelle karakter. Etter mitt skjønn bidrar denne svekkelse til å tegne et bilde av den kristne tro som er avbleket og tids- og samfunnstilpasset. En kristendomsforståelse som er tilpasset vår tids pluralistiske samfunnskontekst har, etter det jeg forstår, mistet mye av målet for den kristne tros oppdrag og tatt bort selve brodden i evangeliets tidløse budskap.

Dersom kommende skolepolitiske styringsdokumenter velger å marginalisere og problematisere kristen misjon, både dens grunnlagstenkning og dens historie, kan dette ytterligere svekke misjonstankens uttrykk i lærebøker for kristendomsfaget på ungdomsskolen. Dette kan representere en utfordring for evangelikale kristne. Når noen læreverk opererer med uttrykkene ”fundamentalisme” og ”likeverdige dialog” som motpoler i den religionsteologiske debatten, står en i fare for å stigmatisere evangelikale kristne gjennom et begrep de ikke vil kjenne seg igjen i. RLE-undervisningen som skal baseres ut fra dagens læreverk står i fare for å svekke kristendommens misjonale-normative dimensjon ved å fokusere på denne debatten. Skal misjonstanken bli ivaretatt innen norsk skole, kan veien være å gå gjennom kristne privatskoler og deres frihet til å velge lærestoff og presentere dette i samsvar med deres teologiske grunnposisjon. Kristne privatskoler som har andre rammebetingelser enn de offentlige vil kunne gi en presentasjon av den kristne misjonstanke – både i omfang og innhold – som står i forhold til denne tankes uttrykk for kristendommens selvforståelse, egenart og vesen.

Litteraturliste

Faglitteratur

Berentsen, J.- M., Engelsviken, T., Jørgensen, K. (2. utgave 2004):

Missiologi i dag

Oslo, Universitetsforlaget

Bergmann, L. (9. ændrede udgave 1973):

Kirkehistorie Bind I

Indtil Reformationen

København, P. Haase & Søns Forlag

Bergmann, L. (9. ændrede udgave 1973):

Kirkehistorie Bind II

Fra Reformationen til omkring 1800

København, P. Haase & Søns Forlag

Bergström, G. og Boréus, K. (red) (2005):

Textens mening och makt

Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys

Lund, Studentlitteratur

Bosch, D. J. (1996):

Transforming Mission

Paradigm Shifts in Theology of Mission

Maryknoll, Orbis Books

Gilhus, I. S. og Mikaelsson, L. (2001):

Nytt blikk på religion

Studiet av religion i dag

Oslo, Pax Forlag

Gilje, N. og Grimen, H. (1993):

Samfunnsvitenskapenes forutsetninger

Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi

Oslo, Universitetsforlaget

Hagesæther, G. m fl (2000):

Foreldres, elevers og læreres erfaring med KRL-faget

Bergen, NLA-forlaget

Hiebert, P. G. (1985):

Anthropological Insights for Missionaries

Grand Rapids, Baker Book House

Jacobsen, D. I. (2000):

Hvordan gjennomføre undersøkelser?

Kristiansand, Høyskoleforlaget

Jacobsen, K. A. (red.) (2. utgave 2005):

Verdensreligioner i Norge

Oslo, Universitetsforlaget

Kjørup, S. (2003):

Menneskevidensskaberne

Fredriksberg, Roskilde Universitetsforlag

Krogh, T. m fl (4. utgave 2003):

Historie, forståelse og fortolkning

Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Niebuhr, H. R. (1975):

Christ and Culture

New York, Harper & Row

Rydland, M. (1982):

Misjonstemaet i skulen (Hovedfagsoppgave)

Bergen, Universitetsforlaget

Skrunes, N. (1999):

Religionspedagogikk for grunnskolen

Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering

Bergen, NLA-forlaget

Skrunes, N. (Midlertidig utgave 2005):

Læreboka i et forskningsperspektiv

Bergen, NLA-forlaget

Smith, S. E. (2007):

Woman in Mission

From the New Testament to Today

Maryknoll, Orbis Books

Stenhouse, L. (1975):

An introduction to Curriculum Research and Development

London, Heinemann

Wright, C. J. H. (2006):

The Mission of God

Downers Grove, Inter Varsity Press

Læreplaner ordnet kronologisk

Forsøksrådet for skoleverket (1960):

Læreplan for forsøk med 9-årig skole

Forsøk og reform i skolen – nr 5

Oslo, Aschehoug & Co. (W. Nygaard)

Kirke- og undervisningsdepartementet (1974):

Mønsterplan for grunnskolen / M 74

Oslo, Aschehoug & Co. (W. Nygaard)

Kirke- og undervisningsdepartementet (1987):

Mønsterplan for grunnskolen / M 87

Oslo, Aschehoug & Co. (W. Nygaard)

Det kongelige kirke-, utdannings-, og forskningsdepartement (1996):

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen / L97

Oslo, Nasjonalt læremiddelsenter

Kunnskapsdepartementet (Midlertidig utg. 2006):

Læreplanverket for Kunnskapsløftet / LK06

Oslo, Utdanningsdirektoratet.

Også tilgjengelig fra:

http://udir.no/upload/larerplaner/Fastsatte_lareplaner_for_Kunnskapsloftet/prinsipper_lk06.pdf

(nedlastet 28.09.2009)

Kunnskapsdepartementet (2008):

Læreplan i religion, livssyn og etikk

Oslo, Utdanningsdirektoratet.

Også tilgjengelig fra:

<http://udir.no/grep/Lareplan/?laereplanid=707207> (nedlastet 10.10. 2009)

Lærebøker ordnet kronologisk

Hjelde, O. (1963):

Bibelen viser vei / Kristendomskunnskap for den 9-årige skolen / 7. skoleår
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Hjelde, O. (1965):

I Herrens hus / Kristendomskunnskap for den 9-årige skolen / 8. skoleår
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Hjelde, O. (1967):

Kristendommen og verden i dag / Kristendomskunnskap for den 9-årige skolen / 9. skoleår
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Tønnessen, T. (1967):

Vår kristne arv / Kristendomskunnskap for 7. skoleår
Oslo, Fabritius & Sønners Forlag

Tønnessen, T. (1962):

Vår kirke i dag / Kristendomskunnskap for 8. skoleår
Oslo, Fabritius & Sønners Forlag

Tønnessen, T. (1963):

Vårt kristne ansvar / Kristendomskunnskap for 9. skoleår
Oslo, Fabritius & Sønners Forlag

Berggreen, A. m fl (3. opplag 1976):

Kirken / Grunnbok i kirke- og misjonshistorie og kirkekunnskap / 7. skoleår
Oslo, Dreyers Forlag

Berggreen, A. m fl (1975):

Om Bibelen / Grunnbok i bibelkunnskap og bibelstudium / 8. skoleår
Oslo, Dreyers Forlag

Hellern, V. m fl (2. opplag 1978):

Kristen Etikk / Grunnbok i kristen etikk og aktuell moraldebatt / 9. skoleår
Oslo, Dreyers Forlag

Kristensen, V. m fl (1978):

Fellesskapet / Kristendomskunnskap 7
Oslo, H. Aschehoug Forlag

Kristensen, V. m fl (1978):

Lærerveiledning til Fellesskapet / Kristendomskunnskap 7
Oslo, H. Aschehoug Forlag

Kristensen, V. og Eide, S. (1979):

Sannheten / Kristendomskunnskap 8
Oslo, H. Aschehoug Forlag

Kristensen, V. (1980):

Gleden / Kristendomskunnskap 9
Oslo, H. Aschehoug Forlag

Gjefsen, B. m fl (1986):

En bok om kirken / Kristendomskunnskap for grunnskolen 7
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Gjefsen, B. m fl (1986):

En bok om kirken / Kristendomskunnskap for grunnskolen 7/ Lærerveiledning
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Hellern, V. m fl (1983):

En bok om Bibelen / Kristendomskunnskap for 8. skoleår
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Gjefsen, B. m fl (1988):

En bok om liv og tro / Kristendomskunnskap for grunnskolen 9
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Kristensen, V. og Bakke Gabrielsen, G. (1989):

Møte med livet / Kristendomskunnskap for 7.-9. klasse 1
Oslo, H. Aschehoug Forlag

Kristensen, V. og Bakke Gabrielsen, G. (1990):

Møte med livet / Kristendomskunnskap for 7.-9. klasse 2
Oslo, H. Aschehoug Forlag

Kristensen, V. og Bakke Gabrielsen, G. (1991):

Møte med livet / Kristendomskunnskap for 7.-9. klasse 3
Oslo, H. Aschehoug Forlag

Gilje, R. M. og Gjefsen, B. m fl (1997):

Midt i vår hverdag / Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering / 8. klasse
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Holth, G. m fl (1998):

Midt i vår tid / Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering / 9. klasse
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Holth, G. og Døving, A. (1999):

Midt i vår verden / Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering / 10. klasse
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Waale, R. B. og Wiik, P. (1997):

Under samme himmel 8
Oslo, Cappelens Forlag

Waale, R. B. og Wiik, P. (1998):

Under samme himmel 9

Oslo, Cappelens Forlag

Waale, R. B. og Wiik, P. (1999):

Under samme himmel 10

Oslo, Cappelens Forlag

Holth, G. og Deschington, H. (2006):

Horisonter 8

Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Holth, G. m fl (2007):

Horisonter 9

Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Holth, G. og Kallevik, K.A. (2008):

Horisonter 10

Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Holth, G. og Kallevik, K.A. (2008):

Horisonter 10 Ressursperm

Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Wiik, P. og Waale, R. B. (2006):

Under samme himmel 1

Oslo, Cappelens Forlag

Wiik, P. og Waale, R. B. (2006):

Under samme himmel 2

Oslo, Cappelens Forlag

Wiik, P. og Waale, R. B. (2007):

Under samme himmel 3

Oslo, Cappelens Forlag